

HORATII TVRSELLINI

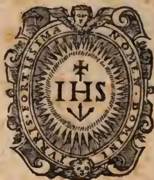
E SOCIETATE IESV,

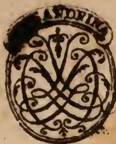
DE VITA

FRANCISCI XAVERII

Qui primus è Societate IESV in India, & Iaponia Euangelium promulgauit.

CVM PRIVILEGIO SVMMI PONTIFICIS.

ROMAE,
Ex Typographia Gabiana. M. D. XCIIII.

Superiorum Permissu.

D futuram rei memoriam. Cũ ſicut accepimus dilectus filius Ioannes Stephanus Scortia, & Socij ad publicã omniũ Chriſtifidelium vtilitatẽ, tertiam partem expoſitionis dilecti filij Benedicti Pererij ſuper Geneſim, Tomos tres Inſtitutionũ moralium Ioannis AZorij, & vitam P. Franciſci Xauerij è Societate Ieſu ab Horatio Turſellino eiuſdem Societatis conſcriptam, ſuis ſumptibus, & expenſis demandare typis intendant, & in dictis operibus faciendis magnã pecuniarũ ſummã expoſituri ſint. Nos propoſitũ illorũ plurimũ Domino commendantes, & ne dũ prodeſſe alijs ſtudent, ſibi damnum, & præiudicium comparent indemnitati illorum opportune prouidere, volentes ipſoſq; a quibuſuis excõmunicationis, ſuſpenſionis, & interdicti aliiſq; ſententijs, cenſuris, & pœnis, a iure vel ab homine quauis occõne, vel cauſa latis, ſi quibus, quomodolibet innodati exiſtunt, ad effectum præſentium dumtaxat conſequendũ harum ſerie abſoluentes, & abſolutos fore cenſentes illorũ in hac parte ſupplicationib⁹ inclinati eiſdẽ Io. Stephano & Socijs, vt nemo tam in Vrbe, ac reliquo noſtro Statu Eccleſiaſtico, mediate, vel immediate ſubiecto, quam alibi vbicunq; in toto Chriſtiano Orbe, quauis ille fuerit dignitate, vel officio, aut priuilegio, vel facultate, munitus ꝑ decẽ annos a prima cuiuslibet dictorum operũ, ſeu partiũ earundẽ impreſſione cõputandos, dictos libros, ſeu partes illorũ, aut cõpendia quocunq; idiomate extiterint, ſine ipſius Io. Stephani Scortiæ, & ſociorũ eorũue heredũ, & ſucceſſorũ aut ab eis ius, & cauſã habentiũ expreſſa, & in ſcriptis obtẽta licẽtia quouis quæſito colore cauſa, vel prætextu ad cuiusuis perſonæ inſtantiam imprimere, ſeu excudere, ſeu imprimi, vel excudi quouis modo facere, vel impreſſos, aut excuſſos, in quouis loco vendere, ſeu venales proponere, tenere vel habere poſſit. auctoritate Apoſtolica tenore præſentium concedimus, & indulgemus. Ac proptcrea oĩbus vtriuſq; ſexus Chriſtifidelibus præſertim

Bi-

Bibliopolis ac librorũ impressoribus, tã in hac Vrbe nostra q̃ toto statu Ecclesiastico pẽris sub 500. ducatorum auri de Cam. p vna delatori, & alia Cameræ nostræ Aplicæ, & reliqua locis pijs irremissibiliter applican, necnõ amissio nis librorũ ipsis Io. Stephano & Soc. applican, extra vero ipsã Vrbẽ, & ditionẽ Ecclesiasticã excõmunicationis latæ sẽtẽtiæ, a qua nullus pter Romanũ Pontif. absoluere possit, pœnis toties quoties, in quolibet dictorũ librorũ, vel eorũ parte cõtrauẽtũ fuerit, eo ipso incurrendis districtius inhibemus, ne libros ptos, aut aliquã eorũ, vel ullã alicui eorũ partẽ quocunq; idiomate sine huiusmodi licẽtia imprimere vel ab alijs impressos vẽdere seu venales habere vel proponere audeãt, seu psumãt. Et nihilominus vniuersis, & singulis legatis, vicelegatis, gubernatoribus. & alijs iudicibus, tã dictæ Vrbis q̃ prouinciarũ, ciuitatũ, & locorũ status pti; ac Archieptis, Epis, & alijs quibuscunq; locorũ ordinarijs quacunq; põte, auctoritate, dignitate, vel officio fugnen pcipimus, & mandamus, vt duran dicto decẽ annorũ spatio, quoties pro parte, dictorũ Io: Steph, & Soc. vel alicuius eorũ, aut aliorũ ptorum fuerint requisiti, vel eorũ aliquis fuit requisitus, sibi in pmissis efficacis defensionis præsidio assistãt, & ea obseruari faciãt, ac cõtra inobediẽtes proptãs & alias eis beneuisas sentẽtias, cẽsuras, & pœnas appellatione remota procedant inuocato ẽt ad hoc si opus fuerit, auxilio brachij sæcularis. Nõ obstan quibusuis cõstitutionibus, & ordinationibus Apostolicis, priuilegijs quoq; indultis, & literis Apostolicis quibusuis psonis, & locis, sub quibuscunq; tenoribus & formis concessis, & iteratis vicibus confirmatis, & innouatis quibus omnibus, & si de illis specialis mentio habenda foret illorũ tenores presentibus pro expressis haben, hac vice dũtaxat specialiter, & expresse derogamus ceterisque contrarijs quibuscunque. Datum Romæ apud S. Petrum sub annulo Piscatoris, die xvi. Nouemb. 1593. Pontificatus Nostri Anno Secundo.

M. Vestrius Barbianus.

S. D. N. D.

CLEMENTI IIX.

PONT. OPT. MAX.

TSI Pontificia maiestas, qua proxime accedis ad Deum, Pater Beatissime, deterrebat humilitatem meã ab eo conãdo, quod molior; tamen illa non minus benigna probis, quam seueraim probis, clementia, quam tuũ nomen, ac uultus pollicetur, animum erexit, allexitq. meum, vt hoc qualecunq. munusculum, tibi vtiq. optimo iure debitum, offerre non dubitarem. Mitto beneuolentiæ tuæ in Societatem nostram indicia nec parua, nec obscura, quibus nos deuinxisti in perpetuum vniuersos. Incredibilis iste ardor animi, studiumq. Christianæ religionis vel tuendæ, vel propagãdæ nonne postulare, atq. adeo flagitare videbatur, vt nunc primum vulganda Francisci Xauerij vita in tuo potissimum nomine appáreret? Quippe vir ille miro Dei, hominumq. amore ardẽs non modo auitam religionem iam siluescentem in Europa, Asiæq. ora, que indiam continet, diligenter excoluit; verumetiam trans Gangem per ignotas antiquitati vias, ac nationes Christi nomen circumtulit: longissimeq. proue&tus in vltimas Oriẽtis oras, ad ipsos Iapones in orbis terrę angulo sitos

Euangelij lumen primus inuexit. Quocirca quis nõ videt æquum ac par fuisse, talis vt viri vita, cuius in India, totoq. Oriente æterna extant impressa vestigia, eius maxime nomini dicaretur, qui sanctissimi cuiusq. hominis laudes, virtutesq. exprimat imitãdo? Nimirum vt, Xauerio velut præcursore, celerius expeditiusq. in vltimas terras tanti Pontificis fama penetraret, ac teneras illas nouorum Christianorum mentes qua egregio sanctimoniæ exemplo imbueret, qua Pontificalis autoritatis quadam quasi maiestate in officio contineret. Itaq. benigno, hylariq. vultu (quod in minimis etiam donis maximos reges fecisse nõ ignoras P.B.) hoc quicquid est, quantulumcunq. est, accipies: paruum, & exile munusculum fateor, sed ex magno, gratoq. animo profectum. Xaueriumq. nostrum, vel tuum potius tuo nomine tegi, foueriq. patieris, vt idem & testis sit tuæ erga ordinem nostrum beneuolentiæ non vulgaris, & obses nostrę erga tuum nomen obseruantiæ sempiternæ. Vale.

Sanctitatis Tuæ

Humillimus Seruus

Horatius Tursellinus.

INDEX
CAPITVM OPERIS
Libri Primi.

Rancisci Xauerij genus, indoles educatio. Cap. I. pag. 5
Parisijs ab Ignatio Loiola ad studium pietatis conuertitur. Cap. II. 7
Eius feruor in domando corpore, & studium perfectionis. Cap. III. 12
Venetias non sine magna corporis vexatione contendit. Cap. IV. 15
Venetijs dat operam valetudinario insanabilium. Inde Romam ad Pontificem adit. Cap. V. 20
Vicetiæ post diutinam præparationam Deo sacerdotij primitias offert. Cap. VI. 24
Bononiam, Romamq; sermonibus iuuat. Cap. VII. 29
India Prouincia diuinitus illi destinatur. Ca. VIII. 32
Adito Pontifice in Lusitaniam proficiscens, magnarũ virtutum indicia edit in via. Cap. IX. 36
Ab Rege Lusitanię benigne acceptus olissypponenses ad studium pietatis eccitat. Cap. X. 42
Profectio eius in Indiam frustra impeditur. C. XI. 46
Nauigaturus in Indiam ab Rege Pontificium diploma legationis accipit, viaticum recusat. C. XII. 49
Indiam petens edit exempla virtutis suæ. C. XIII. 53
Ægris ministrans Mozambicum appellat. C. XIV. 57
In Mozambici valetudinario æger ipse ægros subleuat. Cap. XV. 61
Melindæ in Scotora insula non sine incolarum fructu paulisper moratus, in Indiã peruenit. C. XVI. 66
Quo in statu Indiam offenderit. Cap. XVII. 73
Conciliato Episcopo in India elaborare instituit. Cap. XVIII. 78

Goa-

Goanum collegium Societati parat. Cap.XIX.86
Ad Comorinenses Neophytos iuuandos proficiscitur. Cap. XX.89.

Libri Secundi.

In Comorino Promontorio elaborat. Cap. I. 95
Multis miraculis per se, ac pueros editis, tradendæ Christianæ doctrinæ Vicarios sibi substituit. Cap. II. 100
Brachmanas conuincit, nonnullosque eorum conuertit. Cap. III. 105
In ora Piscaria maximo cum fructu incolarum versatus Neophytos afflictos recreat. Cap. IV. 110
Trauancoridis regnum Christo adiungit, Neophytosq; a barbaris tuetur. Cap. V. 114
Neophytos a Tyranno interfectos, per Prætorem vlcisci nititur. Cap. VI. 119
In Ceilanum insulam transmissus, nauicularium a perdita vita reuocat. Cap. VII. 122
S.Thomæ sepulchrum visit. Cap. VIII. 125
A Dæmonibus cæsus, tamen in oratione pernoctat. Cap. IX. 130
Ioannem Durum sibi socium adsciscit. Cap. X. 133
Deprauatos Malacensium mores corrigit. C. XI. 135
In Amboino multa edit vaticinationis & charitatis indicia. Cap. XII. 139
In Maluco lapsos incolarũ mores restituit. C. XIII. 143
Mauricæ incolis periclitantibus, vel cum capitis sui periculo opitulari statuit. Cap. XIV. 147
Efferatos Mauricæ incolas mitigat eruditq; C. XV. 151
Ternatinos & Amboinos denuo excolit. C. XVI. 155
Malacenses omni ope iuuat, eisq; egregiæ victoriæ, & auctor, & vates est. Cap. XVII. 160
Anger Iapon Francisci congressu ad Christum conuertitur. Cap XVIII. 163

Tem-

Tempestate perfunctus Comorinensibus locis præcepta tradit. Cap. XIX. 167
Goam reuersus res Indiæ componit. Cap. XX. 170
Iaponicam expeditionem suscipit. Cap. XXI. 173
Malacæ multa gerit memoria digna. Cap. XXII. 178.
Piratico vectus lembo, tandem nauarco, & dęmonibus inuitis in Iaponiam appellit. Cap. XXIII. 188

Libri Tertij.

Iaponum mores religionesq; cognoscit. Cap. I. 187
Cangoximæ complures Christo parit. Cap. II. 191
De Antonij Criminalis martyrio cognoscit. C. III. 197
Rei Christianę cursu Cangoximæ impedito, Firandi & Amangucij Euágelinm prædicat. Cap. IV. 198
Meacum Magno labore contendit. Cap. V. 204
Amangucij Rege muneribus conciliato complures Christianos facit. Cap. VI. 207
Cognitis Iaponum sectis complures eorum conuertit. Cap. VII. 211
Bungi Regem Christianis conciliat. Cap. VIII. 219
Sinas aditurus remigrat in Indiam. Cap. IX. 223.
Goam venit suoq. aduentu socium moribundum sanat. Cap. X. 228
Res a socijs gestas cognoscit. Cap. XI. 229
Legatione & profectione adornata sinas petit. Cap. XII. 234
Malacæ Præfecto sacris interdicit. Cap. XIII. 238
Fracto legationis consilio nihilominus in Sinas pergit. Cap. XIV. 144
Sinarum fines frustra patefacere conatur. C. XV. 247
Transigit cum Sina vt se clam Cantonem inuehat. Cap. XVI. 251
Transmissione dilata suum obitum prædicit. Cap. XVII. 255

Sanctissi-

Sanctissime moritur. Cap.XVIII.259
Viua in calce sepelitur. Cap.XIX.263
Corpus integrum repertum Malacæ denuo humatur. Cap.XX.265
Corpus in Indiam aduehitur. Cap.XXI.269
Eius funus omni apparatu celebratur. Cap.XXII. 273

Libri quarti.

Francisci facta ac miracula Lusitani Regis imperio perscribuntur. Cap.I.280
Xauerius futura & absentia prædicit. Cap.II.283
Cogitationes & animos introspicit. Cap III. 289
Energumenos liberat, ægrotos sanat, mortuos excitat. Cap.IV. 291
Alia miracula in vita per Xauerium patrata. C.V. 295
Miracula per eum post mortem edita. Cap. VI. 299
Studium orationis. Cap. VII. 308
Cordis munditics & Castimonia. Cap.VIII.315
Mortificationis & Euangelicæ paupertatis studium. Cap.IX.317
Obedientia. Cap.X. 321
Demissio atque humilitas. Cap.XI.345
De Magnitudine animi, diuinaque fiducia. Cap.XII. 328
Dei caritas & proximorum. Cap. XIII. 333
Comitas grauitati iuncta. Cap.XIIII.341
Eius prudentia & præcepta Paulo Goani Collegij rectori data. Cap.XV.342
Præcepta P. Gaspari Belgæ Armuziam ituro alijsque patribus Indiæ cultoribus tradita. Cap. XVI. pag.345
Præcepta Ioanni Brauio Malacæ diuersanti alijsque sociis Cocinum petentibus data. Cap. XVII. pag.353

Præpositos

Præpositos ac superiores Societatis quales requireret. Cap.XVIII.358

Quales esse optaret homines e societate. Cap.XIX. pag. 364

Concionatores societatis quales expeteret. Cap.XX. pag. 368

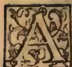
Confessarios societatis qualis effingeret. Cap. XXI. pag.379

Cultores animorum quales requireret. Cap. XXII. pag. 386

FINIS.

INDEX.

Alphabeticus.

Bstinentia insignes Casiches sacerdotes Saracenorum. 69.
Bonzi item sacerdotes Indi ut falsa de eis fert opinio. 191
Iccirco etiam Xauerius sibi eam strictius indicit. 192
Absolutio peccatorum aliquando differenda. 381
Academia Parisiensis. 7
Banduensis celebris apud Iapones. 218
Academias Italiæ inter se partiuntur Patres. 29
Adhortatio pia Ignatij. 8
Admittendorum in societatem delectum habendum. 360
Admonendi quomodo magnates peccantes. 371
Adulteria maxime plectitur apud Iapones. 189
Aedificia societatis cuiusmodi cupiebat Xauerius. 363
Aegris insanabilibus ministrat Xauerius. 20. & 25. *item in naui ministrat ægris.* 56
Item Mosambici in valetudinario. 62
Aeger ipse ægris ministrat. 64
idque facit morti proximus. 259
de suo lectulo illis accõmodat. 68
statim atque in Indiam peruenit illis præsto est. 80
item simul ac Goam appulit ex Iaponia reuersus, idque antequam ad socios descenderet. 228
plurimos quoque Euangelio super ipsis recitato sanitati restituit. 103
idemque facit per pueros Christianæ doctrinæ administros. ibi. recitatq; super ijs vna cũ euangelio symbolum Apostolorũ. 140
prouidet ijs de temporali subsidio cuidam ægro continuo assistit do nec vltimum trahat spiritũ. 158
Socius item æger suo aduentu vt sperarat exhilaratus sanitati restituitur. 303. *vt item Simon Rodericus eius in Lusitaniã aduentu sanatur.* 42
Aegri attactu eius cinguli sanantur. 303
Aequinoctialis linea bis transeunda e Lusitania in Indiam soluentibus. 35
sub ea summi calores. 58
huic subiacet Malaca vrbs.
Africæ oram legunt Lusitani in Indiam profecturi. 53
Alfonsus Salmeron vna cum Xauerio in monte Celsum secedit. 26
Alfonsus Castrius primum sacrum dicit Malacæ ingenti cum Neophytorum lætitia. 179
Amanguciũ oppidum celebre. 20

Ambitio-

Ambitiosus ab ineunte ætate Franciscus Xauerius. 7
deinde honorum fuga mirifice excelluit. 85
Amboinus insula. 140
Amicitia facile contrahitur ingeniorum ac studiorum similitudine. 8. *eam contrahit Xauerius cum* Bonziorum *antistite.* 195
Amida Deus Iaponum. 212.213
Amorem summum ostendunt erga FranciscumTernatini in eius ab eis digressu. 157
item Amboini. 158
Amplexatur gregem suum bonus pastor in suo ab eis digressu. 157. *&* 158
Anger Iapon ex Iaponia scrupulis agitatus ad Franciscum venit. 163. *diuinitus quodammodo adducitur ad Franciscum.* 165. *eius Christianæ legis discendæ cupiditas.* 166
Baptizatur & Paulus sanctæ fidei nominatur. 173
Animas Purgatorij pro more fidelium precibus iuuare conatur. 138
E*arum salutem summopere exoptat.* 149
Animorum duplex domicilium Iaponenses post hanc vitam agnoscunt.
Animorum cultores cuius modi requireret Xauerius. 386
Animorum fructum impedientem quo Zelo reprehenderit. 246.
Earum saluti studens quales libros legat oportet. 373
Antistes Bonziorum Ninxit appellatur. 195. *cum eo congreditur Xauerius.* ibid.
Antonium Criminalem Ori Comorinensi præficit. 170
Eius martyrium. 167
Ex eius sanguine plurimi deinde extiterunt Christiani. 230
Apostoli rudes piscatores quantum præstiterunt Dei amore. 37
Apostoli vocantur in Lusitania Patres *societatis.* 46
item Franciscus in India. 85
Apostolus legatus constituitur in India Franciscus. 38
Apostolicum spiritum deprecatur a Deo Apostoli Thomæ sepulchrũ inuisens. 128
Apostolico more diuulgat Euangelium de ciuitate in ciuitatem regno in regnum. 198. *& seq.*
item more apostolico contumeliam patitur. 207
Arbensis episcopus Patres sacerdotes consecrat Venetijs ingenti suo spirituali gaudio. 26
Aristotelem publice interpretatur Parisijs. 8
Armis anteponit doctrinam Xauerius. 7
Eorum studio tenentur Iaponenses. 189
Aspectus Xauerij iucundus eum contemplantibus. 341
Aspilcueta & Xauerius cognomina gentis Francisci. 6
Assumptionis B. Mariæ die vota primum emittit Parisijs 13. *eodem die.*

Astro-

Astronomiæ ignari videntur Iapones. 213. *eamq. explicari a Xauerio mirantur.* 216
Athlanticum mare. 54
Attentionem mentis ad orationem sibi comparat ex hymni Veni creator spiritus recitatione. 313
Auaritiæ cupidine motus Præfectus Malacensis profectionem Xauerij in Sinas impedit. 243
Auctoritas apud populum in rebus diuinis cæleste donum. 356
Aura popularis minime captanda. 357. *nec a concionatoribus.* 368

B

Badagæ Oræ Piscariæ finitima gens barbara ac immanis. 4. & 113. *ab eorum irruptione defendit neophytos haud sine capitis periculo.* 117
Baptizat Franciscus in itinere ingentem puerorum vim 70. *item* 20. *millia Comorinensium.* 92. *item mille infantes.* 111. *Item totos fere pagos singulis diebus.* 99. *ad decem millia in Ora Trancoridis.* 116. *quingētos quoque Iaponenses.* 215
Baptismo liberatur mulier periclitans difficultate partus. 101. *eoque exemplo totus pagus baptizatus quem eius ritum obseruarit Xauerius.* 116
S. Barbaræ Collegium Parisijs vbi studuit Xauerius. 8
Barbaries Mauricæ regionis.
Bellica virtute parentes Xauerij floruerunt. 6
Bellum internecinum ex leuissima causa. 89
Bernardus Iapō primus ex Iaponibus ad fidē accessit Cangonimæ. 203. *destinat eum Romam.* 225
Bononiæ egregia Christianæ pietatis obit ministeria Xauerius. 29. *Eius domus ibid. vbi diuersatus est deinde in sacellum fuit conuersa.* 31
Bonæ spei promontorium. 59
Bonzij Iaponum sacerdotes. 163. *sceleratissimū genus hominum.* 191. *falsa de eorum abstinentia opinio ibidem duo ad Christum conuersi.* 196. *Euangelij cursum impediunt.* 198. *plurimi vt etiā Bonziæ ad Frāciscum audiendum conueniunt.* 210. *Bonziorum & Bonziarū improbitas & auaritia.* 212. *Eorū auctoritas multū minuitur ex ipsorū inscitia et Francisci sapientia.* 216. *apud Sinas nullo sunt in pretio.* 224
Bracmanes eorumq; religio. 105. *Eorū versutia in decipiendo populo.* 106. *Francisci amicitiā expetunt donis quæ ille recusat. ibid. Christianā religionē ex Frāncisci sermone permoti approbant.* 107. *rediculæ eorū percōtationes.* 108 *suæ religionis mysteria qdā Frācisco exponit. ibid. adolescēs baptizatus pueris catechismū tradit.*
Breuiarium prolixius prefert breuiori Xauerius. 313
Bungi Rex Franciscum accersit per litteras. 220

C

Caciche sacerdotes Saracenorum. 68.& 69

Calamitatem denunciat ciuitati. 245

Calores summi in Comorinensi promontorio. 96. item sub Zona torrida. 58

Canaria insula qua & fortunata. 54

Canacapolos id est Vicarius sui muneris relinquit in locis vbi fuerit. 104

Canendo psalmos & hymnos Patres itineris difficultatus superant 15

Cãgoxima vrbs Iaponia. 188. Bonzij persuadent regi ne admittat Euangelium. 199. Paulum hic relinquit. 200. Bernardus Iapon hic primus conuersus. 203

Cantonem Sinarum portum petit Xauerius. 253

Cantu docet doctrinam Christianam. 83.& 84.& hic cantus succedit loco impurarum catronũ. 84. fructus huius cantus. ibid.

Carcere detentos inuisit. 82. eos inuisendos pracipit. 345

Cantatis ministeria obit in valetudinario. 20.& 25.& 29.

Caritas Dei & proximi. 333

Caritas Christiana 70.& 71. 39. itẽ agris ĩpẽdit in naui. 56. et 64

Carnes humanas vorat Maurica gens. 152. qua carne maxime delectẽtur Iapones. 189. carnibus abstinet Xauerius. 317. Casam sibi extruit in littore, adiuncta ei sacra adicula. 158

Castanerius comes classi Indica prafectus Franciscum secum vehit in Indiam.

Castimonia acuit ingenium Francisci. 6. eius amore incensus Xauerius. 316

Catechismo imbuit more suo rudes. 58. eius instituendi ratio. 84. mulieres separatim a viris alternis diebus ad eum cantandum venire iussit. 113. eum in discessu commendat sacerdoti vt eum binis horis singulis diebus doceat. 159

in Ceilanam insulam ad Christum cõuersam proficiscitur Xauerius Mansilla socio. 121

Chersonesus aurea Malaca nunc secundum aliquos dicitur. 135

Christi vita mortisque meditatio. 308. eiusdem natalem diem meditatur in tugurio habitans. 27. eius passionem audiendo lacrimantur Ethnici. 203. eius morem imitatur in cõcionibus Xauerius. 28. item eiusdem exemplo peccatori se obtulit vltio ad cœnam. 180

Cibus Francisci. 97. fuit tenuis admodũ. 317. cibo abstinet. 7. diebus. 126. Iaponẽsium cibus. 189. emendicato viuit ager. 259

Cinculo Francisci morbi sanantur. 303

Cocinum Lusitanorum oppidum. 91

Cocinensium studium ad visendum

Xauerij corpus. 279. cognitio sui. 364

Collegium Goanum soc. Iesu primum nomen accipit a sancta fide. 87. magnificentissimum. 88. Malucense. 156

Comitas Xauerij. 341. eamque requirit in suis. 355

Comitate sua allicit Bonziorum antistitem. 195

Comorinenses neophytos iuuare curat. 89

Comorinum promontorium. 95. Eos interiusit iterum Xauerius. 174. irrigat eam Oram suo sanguine Antonius Criminalis. 196. vnde postea plurimi pullularunt Christiani. 230

Concionator pro vario auditorum captu se accommodet necesse est. 355. cōcionatores societatis quales requireret Xauerius. 368. qua de re maxime agendum apud populum. ibid.

Conciones non sine graui causa omittendæ. 372

Concordiā amabat inter socios. 344

Concubinas miro artificio a scelerato thoro auertebat. 144. septem cuidam mercatori summa prudentia ac arte subducit. 180. videt etiam. 338

Concursus ad Xauerij corpus visendum. 267. 275. 276. & 299 item confiteri cupientium. 81

Confessionem excipere cuiusdam nautæ morti proximi ipse æger cum esset magnopere exoptat. 65. Confitetur quotidie Xauerius. 315

Confessio quomodo instituenda, & simul.

Confessarij munus docetur. 379

Conscientia excutienda singulis diebus. 353

Consolationibus diuinis superabundat. 311

Consuetudinem habere cū Ethnicis plurimum obest. 136. & 143

Contumeliam patitur Apostolico more pro Christi nomine. 207

Corpori Francisci in ligneo loculo incluso viua calx inditur. 265. quarto post mense integrum reperitur. 266. summo honore Malacæ excipitur. 267. eius contactus ægrum sanat. 268. sanguis inde effluit mense post obitum quinto odore plenus. 268. iterum reperitur integrum mense post obitum nono. 269. honos ei habitus in naui. 270. & a nautis. 272. Sociorum pietas in illo excipiendo. 271. iterum visitur integrum mense post obitum decimosexto. 272. & 299. & iterum medico id tentante. 278. de eaque re extat medici testimonium. 302. & illud tentat Vicarius generalis. 300

Correctio fraterna prudenter adhibenda. 181. corrigendi modus. 350. corrigendi quomodo magnates. 371

Cosmus Turrianus Francisco se aggregat. 142. varijs agitatur tentationibus, & Xauerij aspectu consolatur vt in vocatione per-

perſiſteret.171. comes Xauerÿ in Iaponiam. 201
eum pro neophytis relinquit fo-randi. 201
P.Cyprianus in oppido S. Thomæ egregie ſuam operam poſuit. 231

D

DAemonum verbera tolerat in oratione conſtitutus. 131
Matutinas preces cantanti vt ei oranti obſtrepent. 132
Eos eludendi ratio. 185
Deſertum petit orandi gratia. 310
Deus uocando aliquos ad opus ſuũ eo ipſo eos idoneos reddit miniſtros. 37
Deum vnum colunt Bracmanes ab eoq́; tres filios procreatos quorum vna ſit diuinitas vna natura affirmant. 105. & 109
*Deorum Bracmanorum ridicula præcepta.*107. *vtrum Deum eſſe credunt.* 108
Dei cauſa laborans incredibili perfunditur voluptate Xauerius vt ex eius epiſtola Romam perſcripta liquet. 111
Dei fiducia. 130. 148
in periculis adeundis. 177
Dei prouidentia notatur maxime. 165
indulget Xauerio. 186
Deum rerum omnium principium oſtendit Iaponibus Xauerius. 213
de Deo mira quærunt Iapones cur tandiu eos in errore verſari promiſerit. 215
Deum tantum timet Xauerius præter ipſum neminem. 329
Vtitur quandoque Deus abiectis hominibus ad potentiam ſuã oſtendendam. 375
Deos contemnunt Sinæ. 247
Dÿ Iaponum. 190
mira de ÿs fabula. 213
Diaboli inſidiæ in Franciſcũ. 184
Cur Deus cum bonus ſit eos crearit malos.quærunt Iapones. 214
Diſcordia inter religioſas familias orta quomodo ſedanda. 278
& inter coniuges. 17
Diſſimulare nouit Xauerius mira prudẽtia in peccatoribus ad Deũ conuertendis. 180
Diuertere ſolitus in Xenodochio, vbi illud deeſſet apud Epiſcopum aut eius Vicarium. 128. 160. *aut apud Franciſcanos.* 179
Doctrinam armis anteponit Xauerius. 37
eius præſidio opes ac dignitates amplificare conatur. ibid.
Doctrinam Chriſtianam docet Bononiæ Xauerius. 29
etiam in itinere Indico in naui ſeruos ac milites. 58. *item Goæ a prandio cum mane eſſet concionatus.* 82. *urbem obiens tintinnabulo pueros cõuocat.* 83. *eius docendæ modus.ibid.cur eam canendo docuerit.* 83. *item ſermonis ignarus eius præcipua capita*

uerti fecit, eaque cum prius ipse edidicisset memoria alijs tradidit. 98. scribendo gnaris vt ea describerent & memoria mandarent edicit. 104. teneram ætatem hac imbui iubet. 168
Doctrina si respondeat vita probitas permouet etiam Ethnicos. 166
Dominicis diebus quid fieri iuberet pro salute animarum. 168. & 348
Dominicanorũ laus in vinea Domini laborantium. 231
Domus vbi versatus aliquando Franciscus Bononiæ in sacellum conuersa. 31
Dotes animi & corporis Francisci Xauerij. 6
Dulcedine cælesti affluit in summis itineris laboribus. 205

E.

Ecclesiæ propositas honos habendus. 355
Edicto publico cauet Rex Amangucij ut Franciscus libere Euangelium Christi prædicet. 209
Educatio Francisci Xauerij. 6
Eleemosynas pro pauperibus a diuitibus extorquebat. 141. elargitur pauperi elemos. ex pecunia diuinitus habita. 296. cupiebat eas potius per externos quam per nostros distribui. 346
Energumenos plurimos a Francisco liberatos. 103
Episcopus Indiæ Io. Alboquercius. 76. Est ei valde obsequens Xauerius. 324. antequam quicquã aggrediatur eum adit. 76. vult episcopo ac eius Vicario nostros obedientes. 347. Ad eum adeumdum pro litibus exortis inter religiosas familias &c. componendis.
Epistola Xauerij Romam perscripta. 111
Epistola Regis ad proregem Indiæ. 281
Ethnicorum consuetudo Christianis perniciosa. 136
Euangelij promulgandi desiderium & ardor. 333. illud descripto lingua ignarus in vijs ac compitis promulgat. 201. quantopere in Sinarum fines illud inuehere desideret. 240. illud recitat super agro socio morti proximo. & sanitati restituitur. 228. cognitionem Euangelij nullam habuisse Iapones ante Francisci in Iaponiam aduentum.
Explicat regi Amangucij. 202
Examinat sæpius, in die conscientiam. 315. illud item a socijs fieri cupit. 365
Excellentia appetens Franciscus Xauerius adolescens. 8
Excommunicatũ Præfectum Malacensem denunciari iubet. 243. In ea pœna infligenda moderatio adhibenda. 240. Eius congressum vitat. 245
Exercitijs spiritualibus excolendi & Vicarij Episcopi & reliqui sacerdotes. 347

Exer-

Exercitium quotidianum rerum spiritualium praescribitur.
Exercitia pia Ignatij. 249

F

FAmilia nobilissima Francisci Xauerij. 6
Ferdinandus Iosa Hispanorũ Dux 141. sanctae fidei Collegium appellatur Goanum societatis Iesu 87. in fide nutantes quomodo cõfirmandi. 382
Figuenum regnum. 200
Firandum oppidum. 200. ibiq. praedicat Euangelium. ibid.
Flagellum Francisci multis salutare. 305
Forma ac figura Francisci. 263
Fortunatae insulae. 54
Franciscus Mansilla eius in Indiã Socius. 54
Franciscani in India pro Christi fide laborant ante Francisci aduentum. 76. ij primum Seminario regendo destinantur Goae. 86. apud eos diuertere solitus Franciscus. 179
Funus Francisci celebrant magno apparatu Malacenses.
Funus maritimum. 274. terrestre. 275

G

GArzonius ciuis Romanus Patres Romae excipit. 31
P. Gasparum Belgam eximia virtute ac sanctitate virum Armuzia praefecit. 172. Fanum. ibid. Mahometis demolitur. 232. Eum sibi Franciscus praeponit. 236. dat illi praecepta saluberrima passim. 4. libro. Est concionator egregius. 374
Generis nobilitas Francisci. 5
Gentis Iaponiae descriptio. 188
Goam applicat Xauerius. 72. Goae descriptio. 75. eius Collegij initia. 86. item seminarij. 86. eius fructus. 171. et quo in statu.
Goam reperit Xauerius. 77. egregie ibi laborat. 82
Goam reuertitur ex ora Comorinensi. 112. item alias. 171. ex Iaponia. 228
Goani seminarij primus Rector Paulus Camers. 171
Goani Collegij Rector. P. Nicolaus Lancellottus. 171. deinde Antonius Gomes. 175. postea Gaspar Belga. 234
Goani pueri Goa egressi cantico Zachariae corpus Xauerij excipiunt 272. deinde Goa excipitur summo apparatu. 274
Grauitas nimia vitanda ijs qui agunt cum proximo. 373
Gubernandi eumdem modum tenebat Xauerius quem Ignatius. 392

H

HAereticos in sui admirationem rapiunt Patres. 19
Hẽricus Lusitaniae princeps primus viam aperit in Indiam. 52

Henricum socium solatur. 174
Homo natus ad sempiternam beatamq; vitam. 8
Homicidio facto Iapon ad Franciscum conscientia scrupulis agitatus accedit. 163
Honorum cupido in Xauerio ab ineunte ætate. 7. quos deinde contemnit. 10. honoribus implicitus difficulter adducitur vt Christũ sequatur. 10
Honorum fuga. 326
Horti Hesperium. 54
Hospiti suo qui ipsum deceperat mortem prædicit. 258
Hostium pericula deuitat. 118
Humanos reddit Christiana disciplina barbaros. 153
Humi cubat Franciscus. 97. & ita solitus. 318
Humiliter ac dimisse de se sentit Xauerius. 38. & 50
Humilia obit ministeria. 38
eaque ait amplectenda. 366
Eius humilitas. 325. & 79
propterea miracula celat. 294
Humilitatem requirit in socijs societatis Iesu. 354
hac societatẽ amplificandã. 356
est concionatoribus necessaria. 374. Exemplũ humilitatis. 336
Humilitas vera facile hominum animos conciliat. 79
Hieronymus Verallius Patrum vota primum excipit Venetijs. 24
Hymnum Veni creator spiritus summo recitat ardore. 313

I

Iacobus Laines & Faber cum Ignatio Romam præmissi. 29
Iacobus Borbanus Franciscanus egregie laborat pro re Christiana in India. 76. præest seminario Goano. 87
Iacobus Pereria Francisci amicissimus. 225. decernitur legatus in Sinas Francisco id petente. 234. eius legatio impeditur a Præfecto Malacensi. 243. ornatur magnis a Rege Lusitaniæ honoribus, idq; Francisci commendatione. 245. eũ denuo solatur Xauerius. 255. dolor eius ex Francisci morte perceptus cumulatur gaudio. 268 pulchrã exornat arcam pro Frãcisci corpore condendo. 270. eius pietas erga Franciscum Xauerium defunctum. 274
Iaponum scribendi ratio. 166. Iapones ratione moueri ad credendũ euangelio maxime si vita probitas doctrinæ respondeat. 166. eorũ mores cognoscit ex Paulo sanctæ fidei. 177
Iaponiæ nauigationis difficultates & pericula. 175. eius nauigationis comites. 178
in Iaponiam appulit. 189
Iaponiæ descriptio. 187
Iaponensiũ mores ac ingenia. 188. eorum cibus. 189. vestis splendore ac cultu corporis delectantur ideirco pannosos despiciunt. 208
Idolorum cultum euertit Xauerius

puerorũ comitantiũ auxilio. 100
Ieiunat quatriduum exercitia spiritualia peragens Franciscus. 13
Ieiunium Patres seruant etiam in maximis itineris difficultatibus. 22. item stricte illud seruant Caciches Saracenorũ sacerdotes 69. Frãciscus ad Christi exẽplũ ieiunat quadraginta dies. 27. itẽ 7. dies transigit ieiunus.
Ignatius Loiola Parisios studiorum causa venit. 9. contrahit familiaritatem cũ Xauerio & Petro Fabro. ibid. Monita quibus eos ad pietatem adhortatur. ibid. ꝑmulcet sua comitate Francisci ferociam. 10. flens deprecatur Deum pro Xauerio. ibidem. Eius oratio ad Franciscum Xauerium cũ ei Indiæ prouinciam decerneret. 34 eiusdem cõsilium vt Simon subsistat in Lusitania Franciscus pergat in Indiam. 47. Franciscus quantũ Ignatio tribueret. 322. 343. & 344. erat ei in gubernando simillimus. 392. ad eũ scribit vt socios suos in vinea Domini desudantes subinde per litteras soleretur. 174. item vt operarios curet ꝑ Sinarũ expeditione. 235
Immanitas inaudita Mauricæ gentis. 151
Imperium paternum exercendum in Socios. 178
India Francisco diuinitus destinatur. 32. est Asiæ regio. 53
Indiæ descriptio. 73. laboriosa siquidẽ prouincia. 33. 35. & 43. eamque omnes vt crucis amatores expetunt. 33. primũ fuit decreta Simoni Roderico & Nicolao Bobadillæ 34. Simõ dolet ea amissa. 48
Indum portare sibi visus est in somno Xauerius. 36. Indiam fere totam a Xauerio lustratam. 177. quo rerum statu repererit religionẽ in India. 77. et Goæ præcipue.
Indi cuiusmodi gens. 75
Indus senex vt alter Simeon moritur in pace. 233
Infantes perpetuo in more habebat Xauerius quam primum baptizare. 101. & 167. eorum baptismus maxime erat ei cordi. 113. ijs baptizandis præponit Vicarios 104. quanti momenti æstimaret hanc rem. 174
Infantes vixdum balbutienses doctrinam canunt Christianã. 84
Inferorum pœnis barbaros territat. 151. & 152. pœnas illas Iaponenses agnoscunt. 211. ab ijs posse se liberare homines Bonzij præfitentur. 212
Infidelium salutem oratione a Deo deprecatur in Missa. 314
Ingenium Francisci acuit castimonia. 6. ingenio valent Iapones. 214
Inimici pacificandi. 348
Inimicis deprecatur a Deo veniam 319
Iniuria nobis illata vltio Deo relinquenda. 377
Innocentio. 8. Pont. nascitur Xauerius. 6. & Ioanne Rege Nauarræ.
Insanus reputatur Christi euangelium prædicans. 201

Inuitati ad prandium ad cœnam a peccatoribus quid faciendũ. 349
Ioannes Tassus pater Francisci Xa rij. 5 .*insignis vir & apud Regem Nauarræ gratiosus.* ibid.
Ioanna Xaueria auia eiusdem. ibi.
Ioannes Lusitaniæ Rex aliquos e societate petit ad Indorum conuersionem. 32. *vide de eo verba Rex Lusitaniæ.*
Ioannis ante portam Latinam die Franciscus Goam applicuit. 72
Ioãnes Alboquercius e franciscana familia Episcopus Indiæ. 76. *Franciscum excipit humanissime.*
Ioannem Castrum Proregem Indiæ societati reconciliat. 172
Ioannes Crucius egregius Christianus eques Parauas tuetur contra Saracenos. 90
Ioannẽ Durum sibi socium asciscit 133. *eumq. deinde fugam parantem Franciscus reuocat ad pœnitentiam.* 134. *eum ob pecuniã pro eleemosyna acceptam relegat in insulam desertam Xauerius.* 284. *ibiq. illi visa B. Virgo cum puero Iesu.* 285
Ioanni Arausio Lusitano mercatori quod tenax esset in suis bonis pauperibus elargiendis mortem prædicit. 142. *eius animam cognoscit longe positus migrasse e corpore.* 145
Ioannes fernandes Xauerij comes in Iaponiam. 201. *eius patientia in toleranda Iaponis insolentia.* 210
Ira sedandæ ratio. 351. *Ab ira abhorrent Iapones.* 189
Ira potens Xauerius. 319
Iram Dei impendentem Malacensibus denunciat. 137
Irrisui est alijs ex Iaponiæ linguæ inscitia. 209
Iter aggressurus Indicum quid petierit pro viatico, 52. *mira visuntur in eo itinere.* 54. *& quid cum Comorinum discederet.* 94. *in itinere eximia edit charitatis exercitia nec frangitur laborum patientia.* 57. *Iter eius Iaponicũ.* 178. *Meacense.* 204. *equiti famulum se adiungit viæ ignarus ibidem. Iter eius in Sinas.*

L

Laboris patientia Xauerij. 58. *&* 62. *&* 81
Labores eius ingentes in excolenda Christi vinea. 96. *virtus labore inuicta.* 99. *incredibiles capit voluptates in laboribus pro Christo susceptis.* 111. *nocturni simul ac diurni.* 118. 153. *obitos in India enumerat.* 177. *in itinere Meacensi.* 204
Lacrimarum suauitate perfunditur in laboribus pro Christo susceptis 154
Lapidibus appetitur Euangelium promulgans. 206. *idque dæmonis instinctu.* 245
Latrocinia Crucis supplicio mulctant Iaponenses. 190
S. Laurentij in Damaso ade concionа-

cionatur Xauerius & faber vicissim. 31
Laurentius Luscus Francisco se dat socium fitque egregius concionator. 210
Lectuli Xauerij attactu reuocatus videtur insanus ad sanitatem. 65. *de lectulo suo egrotis accommodat.* 68. *lectus eius in itinere qualis.* 68. *in Valetudinario.* 80. 318
Legatus Apostolicus constituitur in India. 38. *Eius moderatio in hoc officio.* 240
Legationem curat in Sinas vt ipse comes legati penetret in Sinas. 224. *impedit hanc Prefectus Malacen.* 243
Legati tres Iaponenses ad summ. Pont. Greg. XIII. missi. 222.
Leges quinque Iaponensium ad salutem necessaria. 212
Legem diuinam agnoscunt Ethnici rationi consentaneam. 98. *& Iapones.* 213
Legem diuinam seruans a Deo illuminatur. 215
Libellus supplex Xauerij. 240
Libidinis licentia auocat regem Maluci a suscipienda religione Christiana. 155
Libri qui legendi a studioso salutis animarum. 373
Liberalitas Regis Lusitania. 43. 44. *&* 51
Libertatem amittit qui munera accipit. 352. *&* 379
Lingua ignarus quomodo tradiderit doctrinam Christianam. 98. 113. *&* 201
Linguarum cognitio necessaria ei qui studet saluti animarum. 387
Lingua Iaponica difficiles. 113
Litium dirimendarum ratio. 348
Literarum nota varia apud Iapones. 193
Literis cupit fieri certior absens de rebus sociorum atque ita frequenter societatem administrabat 224. *& alibi sape.*
Locum assignatum laborans in vinea Domini non facile deserat vel mutet. 367
Lusitana gens ad pietatem propensa. 44. *ex* Saracenorum *consuetudine ad vitia declinauerat.* 77. *eius magnum nomen in toto fere oriente.* 74. *Trans* Indum *& Gangem ad vltima orientis penetrarunt.* 33. *Conantur Lusitani Patres in Lusitania retinere.* 46. *Rex Bungi eius gentis studiosus.* 220. *Iter eorum in Indiam.* 53. *Francisco dissuadent iter in Sinas.* 255. *male accepta a Sinis.* 250. *quantopere fuerint commoti ex morte Xauerij.* 263
Lusitania Rex vide Rex.

M

Macazares iuuare contendit. 125. *&* 135. *quos audierat ad Christianam fidem propensos* 138
Macazaria insula ad Christum conuersa sacerdotem petit vt insule

sule instruatur. 120
Magistratus apud Sinas auctoritas 248
*Magnitudo animi Xauerij.*56.115 & 130
*Mahometis cultu consenuisse apud Saracenos.*67. *eius fanum detur bat P. Gaspar Belga.* 230
Malacca regio & Malaca vrbs. 135. *quā longe abest a Iaponia.* 164. *eam obsessam vaticinatur Xauerius eius precibus liberata.* 226. *Malacenses applicatione facta Xauerium excipiunt.* 227. *apud socios diuertit. ibid. Inde discedere cogit Ioannem Fernandem ob Pratoris insolentiam.*254 *corpus Xauerij summo apparatu excipiunt.*160. *inde lues ini cessat.* 269
*Malucus regio.*143. *Rex stipendiarius Regis Lusitaniæ.*155. *centū possidet vxores.* ibid.
Manana Insula.
*Mariæ Virginis assumptionis die uota emittunt Patres Parisiis.*13. *eodē die Xauerius in Iaponiā appulit.*186. *Eam implorat sub dæmonum verberibus.*131. *eius implorata nauis periculis euadit.* 167. *eius imaginem supplex veneratur Iaponiæ regulus* 194. *mira Francisci erga eam deuotio.* 314. *eam implorat moriens.* 262
Maria insignis femina Xauerij mater 5
Maris sedatur tempestas. 296
Martinus Azpilcueta auus Xauerij maternus. 5
*Martinus Sosa Prator eadem qua Xauerius naui vehitur.*54. *Frāciscum quotidie magis ob eius eximia caritatis officia diligit.*57 *auxilium mittit Parauis contra* Saracenos.92. *eius erga Xauerium obseruantia.* 93
Martyrum Mons *Parisiis vbi Patres primum Deo se votis obstrinxerunt.* 13
*Martyrij desiderio flagrat.*198. *pestilentiæ se obijcere esse martyrij quodam genus.*57. *martyres plurimi facti in Patino pago insulæ manariæ.*119. *martyrio coronatur Regis Ceilani filius cum aliquot Christianis.*121. *Item Antonius Criminalis societatis Iesu.* 167. *dolet Xauerius se morte naturali extingui & non potius martyrio* 26. & 333
Margaritis *abundat India.*74. *maxime ora Piscariæ vbi piscantur* 89
Mathematicis eruditus Henricus Princeps Lusitaniæ viam in Indiam excogitauit. 53
Mauricæ gentis descriptio. 146 *conuertit Xauerius plurimos ad Christum.* 153
*Meacus vrbs Iaponiæ.*188. & 203 *eius descriptio.* 204. & 205. *eo magno labore contendit.*204. *nihilq; ibi profecit.* 206
Medico ager ob temperat. 260
Moditatio *vitæ mortisque Christi.* 13
Meditationis studium. 308
Meditanda vita Christi. 353

maxi-

maxime societatis hominibus. 365
meditanda concionatori qua explicaturus est ad populum. 376
Melenda oppidum Saracenorũ. 67
Melcapora oppidum S. Thomæ sepulchro illustre 126
Mendicato viuunt Patres. 31
Meretricum ingens numerus ab eo ad sanitatem reuocatus. 156. & 180
Michaelis Archangeli die inter Missarum sacrificia ingens terræmotus exauditus in Maurica regione. 153
Michaelem Archangelum mira colit pietate Xauerius. 315
Milites exculti Christiana viuunt 229
Ministrat socijs in itinere omni demissione ac officiorum genere. 18
Miracula plurima narrantur eius 293
Misericordia opera exercet in valetudinario. 20. in naui. 56. & in carceribus inuisendis. 182. eaque exerceri vult a studiosis animarum salutis. 391
Misericordiæ sodalitium commendat. 345
Missa prima dicendæ magnam præmittit præparationem. 26. dicit illam deuotissime. 28. hoc sacrificio energamenos liberat. 292. & ægris sanitatem recuperat. 263. dicit eam summa deuotione. 313 molestiæ leuandæ ratio. 351
Mons Martyrum Parisis vbi primum vota Xauerius emisit. 13
Mons Celsus quo Xauerius vna perexit cum Salmerone. 26
Morbus Francisci sanatur diuinitus. 18
Morbus eius ex quo obijt. 257. vix conualescit & recidit. 259. maxima in commoda perferto eximia patientia. 260
Morbi varijs incommodis succurrit in naui. 56
Mores plurimorum deprauates corrigit. 55
Mortificationum modus. 361
Mortis pericula subire non timet pro salute animarum. 155. & 147. immo eam appetit. 250. sæpe ea vitauit Dei benignitate adiutus. 117
Mortis pœna mulctantur aduenæ in Sinas penetrantes. 247
Mortuum Xauerius reuocauit ad vitam. 293
Mortuos enixe commendat Deo in Missa. 314. Io: Arausii animam quem spirasse diuinitus cognorat in Missa ad populum conuersus eius precibus commendat. 145. itẽ finita missa orationẽ funebrẽ recitat more suo. 258. Mortem suam instare cognoscit. 258. Missa celebrata pro mortuis incidit in morbum ex quo obijt. ibid. Moritur sanctissime Deũ ac B. Virginem sæpius inclamans. 262
Mulierum familiaritas periculosa. 382. caute cum ijs agendum. 383 nec multum temporis cum ijs terendum Confessarijs. 386

Mune-

Munera si peccatores nobis offerant quatenus accipienda. 349. & tuiusmodi. 350. & 379. tollunt libertatem. 352

N

NAgapatanum oppidum. 120

Natalis Christi paupertatem meditatur. 27

Nauarchum suauiter ad confessionem inducit. 123

Naufragium ter est passus. 330

Nauis pratoria oppidi instar. 55. nauim periclitaturam pradicit. 159. & 167. aliam in portu perituram. 288

Nauis stat in fluctibus nemine retinente. 288. et qua Francisci corpus vehebat e periculis eripitur. 270. 303

Naufragium ter est passus. 330. nautas ac milites docet in naui. 55

Neophytorum opera vtitur in doctrina Christiana tradenda. 102. ijs mandat vt doctrinam diebus festis decantent. 104. eos omni ope iuuat vt bonus pastor etiam contra hostes. 114. idem facit Antonius Criminalis. 167 & caput suum periculis obijcit. 117. eorum in Franciscū amor. 118. ijs inculcat Christi aduentum. 160

Nicolao Bobadilla primum India prouintia decreta. 34

Nicolaus Lancellottus Collegij Goani Rector. 171

Nobilitas generis Francisci. 5. nobilitas fere auida est excellentia. ibidem

Noctes ferme totas precibus intentus insomnes ducit. 118. nocturna eius oratio. 309

Nominatim nemo in concione increpandus. 371

Nouitios societatis quatenus exerceri in virtute cupiebat. 361

Nutibus excolere Xauerij conatur quos pra lingua inscitia verbis non poterat.

O

OBedientia Xauerij prompta. 34. obedientis signa. 38. quantum eius obedientia tribuerit Ignatius. 323. quid senserit ipse de obedientia. 324. obedientes optat nostros & Vicario episcopi & Prafecto Vrbis. 347 obedienses requirit suos societas Iesu. 354

Obedientia vera cuiusmodi. 366

Obloquentium sermones contemnendi. 391

Obstinati in peccato quomodo flectendi. 380

Oculorum lumen recipit vir nobilis Francisci manu oculis eius admota. 304

Offensio aliorum vitanda in procuranda salute animarum. 389

Officium diuinum summa recitat attentione. 312

Olyssippone vrbs Lusitania celeberrima.

rima. 42
Operarios societatis qui cura animarum incumbunt cuiusmodi requireret Xauerius. 386
Ora Piscariæ. 89
Orando noctes traducet Xauerius. 129 Ei oranti obstrepunt dæmones. 132. Orationis eius studium. 309. Oratio ardens. 311. Oratio quam recitare solitus erat pro infidelibus. 314
Orandi præceptis populus erudiendus. 348
Oratio eius ad amicos Indicum iter dissuadentes. 177
Oryzæ magna copia apud Indos eaque pre tritico vtuntur. 74. eam sibi ipsi coquit Xauerius. 97

P

PAgos obit doctrinam tradens Christianam & semel lustratos reuisit. 102. & 168. eos obit lacera tunica & nudis pedibus. 118. item puero crucem præferente. 140
Panis vnico frustulo aliquando. 30 milliaria patres confecerunt nudis pedibus. 23
Pallio non vtitur more Indicorum sacerdotum Xauerius. 81
Parauæ qui. 89. bellum cum Saraceni gerunt ex leuissima causa ortum. 90. & uictores redeunt. 92
Parentes Xauerij. 5
Parisiensis academia. 7
Parochos quos Canacapolos vocant instituit sui muneris Vicarios 104
Passionem Christi audiendo Ethnici lacrimantur. 203
Pastor bonus pro grege occumbere exoptat. 117. & vix potest a grege diuelli. 157. Antonius Criminalis vt bonus pastor animam ponit pro ouibus suis. 167
Pater sanctus vulgo appellatur Xauerius. 102. & 138. item Pater magnus. 118
Patientia Ignatij in Franciscum ad Deum adducendo. 10
Patientia Ioannis Fernandi quidam cõmotus conuersus ad Christum. 210
Patientia Xauerij cum vt stultus exagitaretur. 202
Patriam transeundo ne parentes quidem numquam amplius visurus ex itinere parum deflecten do salutare voluit. 41
Paulus III. Patres ad osculum pedis admittit atque humaniter excipit. 23. Eius ad Franciscum Xauerium pulcherrima oratio. 37. eius iussu Patres pijs per Italiam negotijs distinentur. 34. ab eoque impetrant facultatem Hierosolymam adeundi. 23
Paulus Camers socius Xauerij. 38. primus Rector seminarij Goani. 112. 171. eum Vicarium suum in India relinquit. 175. comes Xauerij in India. 54. nosocomium instituit Goæ. 229.
Pauli Iaponis studium in propaganda Christiana religione. 195

sancti

sancti Pauli Patres dicuntur societatis Iesu. 88. Collegium Goa S. Pauli ab eoque Anger baptizatus Paulus sancta fidei. 173
Paupertatis tenaces Patres. 23. & 24. 44. 52. & 57. Franciscus in vestitu. 80. & 320. 94. Iaponenses item. 189. Cum pauperibus qua ratio tenenda. 355
Peccatores conuertendi ratio. 136. ijs se offert Xauerius ad cœnam vel prandium. 180. 338. quomodo a peccato deterrendi. 348. consuetudo cum ijs. 349. quomodo excipiendi ad confessionem accedentes. 356
Peccato mortali obnoxios commendat piorum precibus sub noctis initium tintinnabuli sono. 138
Pecunia abstinebat Xauerius in concionibus 28. 30. vetat eam accipi a confessarius etiam pro restitutione. 385
Pedibus iter faciunt Patres. 23. & Franciscus licet non adeo assuetus nec sine difficultate. 16. & maximo incommodo Meacum petens. 204. & sape nudis per vicos & oppida. 96. & 118
Peregrinationis Patrum ratio. 15
Peregrinorum ritu inuisit S. Thoma Apostoli sepulchrum. 127
Pericula etiam mortis Christi causa subire non veretur. 115. in idolis confringendis. 117. ea contemnit Dei causa. 329. & pro salute animarum. 146. in periculis animi prasentia & Dei fiducia. 167. & 176. 250. & 251. 330. in medijs periculis gaudio abundat 154
Perseuerantia necessaria ei qui dat operam saluti animarum.
Petrus Faber Allobrox contubernalis Xauerij Parisiis. 9. facile dat manus Ignatio. 10
Petrus Mascarenius legatus Regis Lusitania. 32. duos impetrat Patres. 33
Petrus Ortizius Casaris Procurator Patres ĩtroducit ad Pontificẽ. 23
Philosophia dat operam Xaxerius Parisiis. 8. eius laurea insignitur & publice ibi profitetur. ibid. eius cognitio multum eum iuuit in Ethnicis ad fidẽ alliciendis. 216
Piscaria ora. 89. vbi Piscatores margaritarum. 89. ijs excolendis insudat Xauerius. 96
Pœnitẽtias asperrimas adhibet initio sua conuersionis 16. & toto vita sua temopre vt passim in vita legitur.
Pompeiopolis vrs regia Nauarra. 5
Pompa solemni defertur Xauerij corpus.
Pont. Max. se voto obstringunt Patres. 14. ei mittit tabulas publicas Rex Lusitania de illustribus Xauerij factis. 283
Pracepta dat socijs salubria. 168. pro salute animarum labroantibus. 168. 173. item Rectori Goani Collegij. 344. item P. Gaspari 345. & toto fere libro
Prafectum Malacensem vt excommunicatũ denunciari iubet. 243
Prafectis suis iubeat Rex Lusitania

tantæ vt Christianã rem promoueant petit ab eo Franciscus. 171
Præpositis Ecclesiæ obsequentes voluit socios suo exemplo. 324
Præpositos quales requireret. 358
Preste Iannes. 54
Principes viri si peccauerint prudenter admonendi. 347. & 371
Probari diu volebat in societatem admittendos. 361
Prophetiæ dono claret. 283
Proximis operam nauat Christianæ caritatis exercitijs. 29. 82. & pijs sermonibus. 19. 158. 160. eorum salutem sitit. 39. 334. 335. & magno Zelo incenditur ad eos iuuandos. 70. si fructus cum eis non succedat videndum num id accidat nostra culpa. 356
Prudentia eius mira in conuertendis peccatoribus. 337
Puerorum Comorinensium ardor ediscẽdi capita doctrinæ Christianæ. 98. eorũ vtitur opera ad parẽtes iuuãdos in doctrina Christiana. ibi. eorũ zelus in reprehẽdendis parẽtibus idolis cultũ exhibẽtibus. 99. opa eorũ plurimos agros sanat. 103. itẽ energumenos. 292 ijs attribuit miracula a se gesta. ib. & 102. eorũ institutio maxime et cordi. 113. & 168. & 390. eorum se precibus commendat. 315
Puluerem de calceis excutit Apostolorum more denuncians ciuitati calamitatem vt euenit. 245
Pupillorũ domiciliũ extruat rex in India hortatur Xauerius. 171

Q

Quadragesimæ ieiunia arctissime seruant Patres. 22
Quadragesimas binas seruãt Casiches Saracenorum sacerdotes. 69
Quadraginta diebus Christi exemplo solitariam peragit vitam. 27
Quæstionibus varijs de rebus fidei vnico responso satisfaciat Xauerius. 209. & 214
Quieti vix binas horas dabat noctu. 118
Quirinus Garzonius villam suam Patribus precario concedit.

R

Regionis fertilitas. 74
Religiosos etiã ex alijs familijs in Indiam exoptat. 170. cupiebat aliorum ordinum religiosos a societate coli & amari 363. cum ijs potius modestia ac facilitate certandum. 377. discordia inter religiosos vitanda eaq; orta quatenus sedenda. 378
Religiones nouæ audiende cupidi Iaponenses. 209
Religionis propagandæ studio incensus Lusitaniæ Rex. 43. 50
Reliquias quas e collo gestebat suspẽsas in mare deijcit & sedatur tempestas. 237. & 297
Remedia aduersus venena in Mauricam regionem profecturus diuina plenus fiducia contẽnit. 149

Rex Lusitaniæ petit aliquos e societate. 32. mira ardet cupiditate visendi Xauerium. 41. eum benigne excipit. 42. eius pietas. 33. liberalitas. 43. 44. 51. sustentantur ab eo societatis religiosi in India. 51. cupit Franciscum in sanctorum numerum referri. 279. eius stipendiarij Saracenorum Rex. 143. Malucensis. 155. Eius pulcherrima ad Franciscum oratio. 42.49

Regina Lusitaniæ pecuniam in soccos crepidasque collatam Francisci monitu attribuit Parochis qui rem Christianam prouent. 105

Rex Tafanapataniæ Christiani nominis hostis martyres facit. 121

Rex Sinarum Legatos mittit vt aliorum mores ac religionem cognoscat 252. *moderatissime gubernat.* 224

a Rege facultatem petit Christianæ legis promulgandæ. 196

Regi Amangucij euangelium prædicat. 202. *eique dona offert.* 208. *eiusque vicissim dona repudiat ibidem facultatem dat Francisco* Euangelij *libere pronunciandi.*

Rex Bungi Franciscum accersit per litteras. 220. *eius de Francisco opinio ibidem* Domicilium *dat societati in suo regno.* 221. *baptizatur & nomen Francisci accepit.* 222

Rex Tanoridis publice religionem Christianam profitetur magno omnium exemplo. 230

Romam ueniunt Patres Pontificem adituri. 23. *fuerat præmissus Ignatius cum Fabro & Laines.* 29. *sequuntur reliqui.* 31. *Romana pietas eorum concionibus accenditur.* 32

Rupes flagrantes in Maurica regione. 151

S

Sacerdotes patres die sancti Ioannis Baptistæ consecrantur. 26

Sacerdotum Indorum vestitus. 81. *sacerdotum gratia a societatis hominibus captanda.* 347. *eorum inopia populi ad deprauatos labuntur mores.* 136. & 145. *eorum famæ parcendum.* 168. *eorum amicitia expetenda.* 347

Sacramenta confessionis & communionis octauo quoque die frequentant Faber & Xauerius Ignatij hortatu. 9. *Romæ frequentari cœpta.* 32. *In Lusitania.* 44. *sacerdotio non facile quosuis in societate initiandos.* 362

Sacrum primum Xauerius facit Vicetiæ. 28. *cætera vide* Missa *facit item suum Alphonsus castrius.* 179

Saltui

Saltui deditus Franciscus adolescens. 12
Salus propria anteponenda saluti aliorum. 390
Sancianus insula, 248. hanc preter nauigantes nautæ Franciscum inuocant vt sanctum. 305
de Sanctimonia Francisci populi opinio. 66. & sociorum eius. 230
sanctimonia in iuuandis proximis plus habet momenti quam doctrina. 387
Sanguis effluit e Francisci corpore suauissimi odoris. 268. & aqua mistus ex latere. 302
Saracenorum in vrbe Melinda crux ingens erecta a Lusitanis. 67. eorum religionem consenuisse. 67. plurimis Indiæ populis imperant. 74. contumeliosum genus hominum. 89. duo Francisci rogatuu ab animæ & corporis periculis liberantur. 186
Saxum sancti Thomæ respersum sanguine. 127
Scandalum quantopere vitarit Xauerius. 339. & censuerit vitandum. 363
Scribi cupit ad se omnia a socijs bis in anno. 344
Secta Iaponensium. 211. earum principes. 212
Seminario instituendo in Lusitania Olyssipone Simon cogitur subsistere. 48. seminarium Goæ instituitur. 86. eius administrationem recusat Xauerius. 87
Sensus quos Deus aliquando nobiscum communicat esse notandos. 357
Sepulchrum sancti Thomæ. 127.
sepulturæ mandat mortuorum cadauera. 141
Sermo Xauerij cum proximis de rebus pijs. 39
Sermo Iaponensium copiosius. 192
Seruitutem subit Christianæ legis promulgandæ studio. 204
Sinarum in religione approbanda ingens apud Iaponenses auctoritas. 223
Regnum florentissimum. ibidem
aptissimi ad Christianam disciplinam capessendam. 224
Legationem curat in Sinas. 234
Hac impeditur. 243
Regionis eorum descriptio. 247
Mores. ibidem.
Aduenas non admittunt. 248. & 249
Immo capitale est in eam regionem ingredi. 250
Francisci apud eius sanctitatu opinio. 249
magnopere desiderat eius regni conuersionem. 250. & 251.
agit cum Sina vt se exponat in portu. 253
& hac in re magno se exponit periculo. 331
Magistratus eius in aduenas crudelitas. 250
mortuo Frācisco eius vt creditur meritis

meritis Lusitanos & Patres in Sinas penetrasse. 262
Sinæ interpretis Xauerij pietas. 265
Sionis Rex legationem parat in Sinas cum eoque Franciscus ire contendit. 226
Societas Iesu nondum confirmata iam aliquot orbis terræ partes ad eius famam commouerat. 32
eius varia obit in India ministeria. 81
Patrum vestitus communis illorum sacerdotum vbi degunt. 80
S. Pauli Patres in India vocantur. 88
eius sedes diuersis in locis instituũtur in India sociorum opera. 232
eius erga Dominicanam familiam obseruantia. 231
ab ea dimitti cupiebat Xauerius qui essent alijs offensioni. 346
eius superiori committit Xauerius paternum exerceat in suos imperium. 178
ei imminens periculum in Lusitania absens cognoscit, 284
eius bonum nomen quærendum. 356. 363
in eam admittẽdorum delectum habendum. 360
Socios in Malucum bene instructos dimittit. 160
egregia dat eis præcepta. 168.
173. 393
neminem mittebat alicubi vbi ipse prius non fuisset. 172. & 342
in vinea Domini laborantes solatur. 174
idque fieri curat ab Ignatio eis longe absentibus cupit quam diligentissime de necessarijs prouideri. 344
solatur eos in Iaponiam secum ire contendentes. 178
magna lætitia ab eis excipitur Goam ex Iaponia reuersus ei socius æger exhilaratus ex eius aduentu sanitatem recuperat. 228
alter socius ab interitu vindicatur. 184
egregiè quisque se gerit in vinea Domini. 231
Sociorum Francisci defuncti corpus videre cupientium studium. 273
habere eos talenta non ex se sed societatis deprecatione. 374
Socotora insula. 68
Socotorei Christianos se factos gloriantur à S. Thoma. 69
Eorum misera conditio. 70
hos Xauerius natibus excolere conatur. 70
magnam vim puerorum baptizat. ibidem
commendat eos Regi Lusitaniæ. 71
à Saracenorum tyrannide Francisci precibus & Lusitaniæ Regis auxilio liberantur. 72

Stoicorum

Stoicorum more iram moderantur Iapones. 189
Stultus habetur pro Christo Xauerius. 101. & 105
Superbia a concionatoribus reprimenda. 375
Superiores societatis quales requireret. 358
eis commendat paternum imperium. 178

T

Tanoridis Rex pius profitetur religionem Christianam magno aliorum Regum exemplo. 230
Tartari species in Maurica regione. 151
ad eius sepulchrum peregrinatur Xauerius. 125
Apostolicum ibi spiritum a Deo deprecatur. 128
Templum societatis Iesu primum sancti Pauli nomine insignitum. 88
Templum Xauerius adibat noctu pro orationis studio. 310 & 130
Temperantia studiosi Iapones. 189
Tempestas sedatur diuinitus. 237
Tentationes aperienda. 365
Testimonium Vicarij Generalis & Inquisitoris de sanctitate Xauerij. 300
Theologia dat operam Xauerius. 8
Dei causa eius cursum prope metam abrumpit. 15
Thomas Apostolus Euangelium Christi pradicauit in India. eius fama celebris in insula Socotorea vbi se Christianos ab ipso profitentur factos. 69
eius sanguine imbutam Indiam complures factos Christianos. 76
corpus eius repertum cum ferro quo interfectus est. 127.
Ternate vrbs pracipua in Insula Maluca. 143
egregie ibi laborat pro animorum fructu. 156
eorum in Franciscum amor. 157
Terramotus horribiles in Maurica regione. 151
Terramotus ingentes metu omnibus hinc inde diffugientibus, ipse Franciscus missam celebrans imperteritus loco non se mouet. 153
Terras a se Lustratas enumerat 177
Tintinnabulo vesperi animas purgatorij & peccato mortali obnoxias piorum commendat precibus. 136. & 160
Tintinnabulo item conuocat populum ad doctrinam Christianam 83
Trauancoridis ora descriptio. 114
Trinitatis mons. Roma olim collis Hortulorum dictus vbi primum

Patres excepti. 31
Sanctissimæ Trinitatis mysteriū catechumenis Xauerij explicat. 116
hoc mysterium summa semper coluit pietate. 314
Trinum Deum adumbrata quadam veritatis imagine agnoscunt Brachmanes. 106
Tugurio ventis ac cæli incommodis peruio ægrotus excipitur, vbi deinde magna summa patientiæ perpessus incommoda decessit. 260
Typhon ventus. 175
Tyrones societatis non esse ante tempus emittendos ad iuuandos proximos. 367

V

Valetudinario incurabilium ministrat Venetijs Franciscus. 20
ibique eximiæ charitatis exercet officia. 25. & 44
Valetudinarium post posito quouis alio lautiori domicilio petunt Patres in Lusitania. 44
Mosambici in valetudinario ministrat Xauerius. 62
In Indiam cum peruenisset a valetudinario initium sumit, quem perpetuo stylum seruauit. 80
æger cum esset e valetudinario in priuatas ædes asportari noluit. 64
Valetudinarium vbicumque reperit in eo diuertit. 128
illud prius inuisit Goam appulsus quam ad Collegium descenderet. 226
erat eius consuetum hospitium. 160
Valetudo Iaponensium. 190
Vaticinatur Xauerius tempestatem imminentem. 126
iram Dei impendentem sceleratis. 137
mortem Ioanni Arausio. 142
Lusitanum a prædonibus occisum. 157
nauem perclituram. 159
victoriam. 162
Malacam obsessam deinde precibus liberatam. 226
morbos ibidem grassari. 237
malum impendens Præfecto Malacensi, quod legationem in Sinas impedisset. 243
portum prætertum. 248
mortem sui hospitis qui eum deseruerat. 258
item ponuntur Vaticinationes variæ. 285. & seq.
Venenum non timet vbi de salute agitur animarum. 149
Venetias Xauerius proficiscitur. 15
ibi Patres emittunt vota. 24.
consecrantur sacerdotes. 26
Veni Creator spiritus hymnum summo ardore recitat ante diuinum officium pro attentione recuperanda. 313
Ventus Xauerio morem gessisse videtur.

detur. 140
Ventus Typhon quanta vi perflet. 175
Verberatur a Dæmone Xauerius. 131
Verberat ipse sese in solitudine. 310
Verborum elegantiæ studiosi Iaponenses. 192
obsoletis maxime offenduntur. 209
Veste simplici indutus Xauerius a cohorte regia illuditur. 206
Vestitu vtitur vulgari sed mundo. 263. more sacerdotũ regionis. 80
Vestitus delitias reijcit. 81
Vestis splendore aditum sibi facit ad regem. 208
Vestis carbasina quo Sinarum regem adire decreuerat gentis more integra reperitur post multorum mensium sepulturam. 320
Vestitu sacerdotali sepelitur. 264
Vicarium sui muneris relinquit P. Camertem præceptis instructum. 178
item P. Gasparem Belgam. 234
Vicarius episcopi corpus Francisci explorat & integrum reperit. 279
Victoria sui ipsius efficax ad virtutem comparandam. 13. & 354
hanc præbet Franciscus saniem ægre exsugendo. 21
Vincere semet semel multum refert ad animi libertatem. 22
Victoria passionum eius. 318
Victoriam impetrat Lusitanis. 198
Vincentius Franciscanus Regem Tanoridis conuertit. 229
Vino vt plurimum abstinuit Franciscus. 317
Virginitatem perpetuo coluit ac seruauit Xauerius. 7. & 315
Virginalis eius Castimonia. 129
Viri potius quam mulieres aut vxores excolendi. 383
Vitam nouam instituere cupiens Xauerius varia eius animũ subibant cogitationes & curæ. 11
Vita eius ex regijs tabulis maxima ex parte deprompta. 282
Vita probitas si doctrina respondeat magnam habet vim ad Ethnicos conuertendos. 166
Vitam contemplatiuam quam vocant cum actiua coniungit. 312
Vitia plurimorum corrigit Xauerius. 125
idque prudenter. 143
a vitijs quomodo deterrendi homines. 168
quæ vitia maxime detestentur Iaponenses. 189
eorum corrigendi ratio. 352
Vitiorum nostrorũ monitor quærendus. 357
Vitia ciuitatis cognoscenda a concionatoribus. 372
Votis se Deo obstringit Xauerius. 14
Votorum annua instauratio. 14.
ea quotidie instaurat. 25
idemq; alij faciãt auctor est. 353

Vota Venetijs primum emiserunt Patres sub missarum solemnia. 24

Victorum obseruantissimi Patres. 26

Vrbanitas Iaponensium. 190

Vultus hilaritatem praeseferat oportet qui agit cum primimis. 372. 373

eamque perpetuo praesetulit Xauerius. 373

X

Xaueria villa maiorum Francisci Xauerij vbi natus est. 5

Xauerij & Aspilcuetae cognomina duo generis eius. 6

Ximus insula in Iaponia. 188

Xicus item. ibidem

Z

Zelo vnius animae lucrandae quantopere fuerit incensus Xauerij. 64. maximum Zelum ostendit cum lingua ignarus nutibus excolere conetur Etuichos. 70. & 146. in Sinis ad Deum conuertendis. 251. vt lucretur duas Saracenorum animas. 287

Zelus Euangelij promulgandi. 333

Zonam torridam praetereuntes ingentes patiuntur calores. 58. Ei tota fere India est subiecta.

Zona non se cingebat Franciscus more Indorum sacerdotem. 81

FINIS.

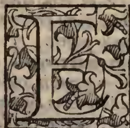
ERRATA QVAE IN QVAEDAM exemplaria irrepſerunt ſic corrige.

pag.	lin.	Error	Correctio
20	26	*euertere*	*euerrere*
24	3	*Franciſcum*	*Franciſcus*
40	16	*rupo*	*rupe*
44	17	*beneficium,*	*beneficam.*
71	9	*ſcirent*	*ſciret*
	23	*prouidentia*	*prouidentia*
81	3	*colores*	*calores*
87	4	*India*	*India*
92	vlt.	*fortaſis*	*fortaſſis*
103	28	*excitaret*	*excitare*
109	23	*diligente*	*deligente.*
118	1	*inſignis*	*inſignes*
129	12	*deſidentes*	*diſſidentes*
144	pen lin.	*Itq;*	*Itaque*
147	27	*eadem*	*cadem*
155	8	*abſtinuerat*	*abſtinuerant*
158	5	*adicula*	*adiculam*
159	26	*ennoxia*	*innoxia*
162	4	*eſſe*	*eſte*
167	24	*Xaxerium*	*Xauerium*
176	5	*enaſtuant*	*exaſtuante*
177	11	*pereginarum eſſent*	*peregrinatum iſſent*
ibid.	14	*prudentia*	*prouidentia*
ibid.	18	*aliam*	*alium*
186	12	*tempeſtate*	*tempeſtati*
ibid.	14	*cognaris*	*cognatis*
216	26	*ſubdijs*	*ſubſidijs*
245	27	*Profectum*	*Præfectum*
252	31	*praclarum*	*praclaram*
253	23	*mercatore*	*mercator*
257	33	*operiri*	*opperiri*
262	12	*circiter LII.*	*circiter LV.*
275	2	*teſta*	*tecta*
275	10	*eum*	*cum*
ibid.	lin.pen.	*cirgentibus*	*cingentibus*
277	28	*tangentiſt*	*tangentium*
279	19	*diſturbo*	*diſturbato*
284	2	*deeſt verbum*	*tenuit*
281	1	*excuderet*	*excederet*
294	24	*graueretur*	*grauaretur*
297	31	*defoderat*	*defoderant*
307	16	*impenſi momenti*	*impenſe monenti*
322	6	*Iodia*	*India*
325	27	*miniſteſtia*	*miniſteria*
328	11	*ſententem*	*ſentientem*
336	vlt.	*nudita*	*audita*
340	19	*viris*	*iuris*
341	25	*moderbatur*	*moderabatur*
353	24	*promeridianis*	*pomeridianis*
363	1	*littera*	*litteras*
386	pen.	*nand;*	*nanq;*
ibid.	vlt.	*q;*	*abundat*
388	pen.	*frauderentur*	*fraudarentur*

HORATII TVRSELLINI DE VITA FRANCISCI XAVERII.

LIBER PRIMVS.

PRAEFATIO.

GREGIVS plane vir, atque perfectus FRANCISCVS XAVERIVS fuit, qui ad Indiæ potissimum, ultimique Orientis salutem natus cum insigne Societati decus attulit; tum uero illustre sanctitatis exemplũ Socijs reliquit. Is enim non solum e nouem IGNATII LOIOLAE Parentis nostri discipulis primis extitit magistro simillimus, sed etiam in India, Iaponia, alijsque barbarorum regionibus uel primus e Societate, uel plurimum laborauit, vt viam Indis in cælum, Socijs in Indiam aperiret. Quocirca pulcherrimam eius in omni genere uirtutum effigiem nostris hominibus proponi iam diu vniuersa Societas haud immerito expetebat. Quippe cum illustribus maiorum exemplis, quædam egregijs viris flamma crescat in pectore, quæ sedari non po-

teſt ante, quam præſtantem illorum uirtutem expreſſeris imitando. Equidē etſi videbam præcipua Xauerij facta aliorum hiſtorijs ſanè magnifice intexta, tamen ægre admodum ferebam amplius XXXX annorum ſpatio neminem extitiſſe, qui omnibus ornatum virtutibus vitam proprio uolumini mandandam ratus, tam amplam, ac frugiferam prouinciam aut alteri demandaret, aut ſibi depoſceret. Itaque nuper cum me & amiciſsimorum hominum ſermo, et uero ſuperiorum meorum auctoritas ad hoc opus inuitaret, feci non modo non inuitus, verumetiam libens pro mea erga XAVERIVM veneratione, vt ſucciſiuis operis tanti viri memoriam proderem poſteris: efficeremque ſi quo modo poſſem, vt vir immortalitate dignus, quem uiuere iure credimus in cælo, in meis quoque ſcriptis, non tantum in Sociorum mentibus viueret. Ac mihi quidem non tam humano, quam diuino conſilio fieri videtur, vt laborioſisſima eius vitæ ratio eo potisſimum tempore noſtris hominibus expromatur, cum ex regionibus ab illo cultis maximas percipi fruges videmus animorum. Nuper quippe complures Iaponiæ Dynaſtas, Regeſque cum ſuis fere populis ad Chriſti religionem traductos, & in Sinas aditum, quem Satanæ calliditas vndique ſeptum, atque obuallatum tenebat, diuinitus Euangelij *præconibus aliquando patefactum accepimus. Quod vtrumque profectò ſecundum Deū XAVERIO potisſimum acceptum referre debemus, qui noſtris hominibus non ſolum ad illarum gentium conuerſionem ſeſe præbuit ducem; ſed etiam procli-*

procliue ac facile id negotium tradidit. Huius igitur ego vitam sanctitatis eximiæ notis insignem scribere aggredior, voluntate vtique maiore, quam facultate: nec tam satisfaciendi spe, quam studio obtemperandi. Cæterum simul Francisco deprecatore, cuius causa hic a me susceptus est labor, simul diuina obedientia vi subnixus futurum spero, vt & vires animo, & conatus expectationi hominum aliqua forsitan ex parte respondeant. Quod si assequi nequiuero illud certe asseqüar, vt meo hoc qualicunque studio ad idem opus studia excitem aliorum: Me quidem utcunque erit iuuabit paruiße optimo Parenti, & sanctissimi uiri memoriæ quantum in me fuerit, consuluisse. Perficiam enim fortasse, vt posteritas intelligat, cuiusmodi ex semente tanta in desertis illis locis nouorum Christianorum extiterit seges: ex qua nauus ille atq. experiens agricola, qui flẽs misit semina sua, retulerit cũ exultatione manipulos suos. Etsi autem maioribus nostris magis cordi fuit præclara FRANCISCI facinora factis exprimere, quam mandare litteris; ego tamen ex ijs quæ extãt, quæque ad manus meas peruenerunt, duntaxat colligam certis comperta autoribus, qui scilicet aut uiderunt ipsi, aut ab ijs qui uiderant, acceperunt.

Ac de prima eius ætate pueritiaque pauca quædam exponam, quæ ex Martino Azpilqueta Nauarro homine cum probitate tum doctrina inclyto, eodemque XAVERII cognato, & ferè æquali, paucis ante eius obitum mensibus, ipse cognoui. Reliquæ autem uitæ facta familiares FRANCISCI ipsius, pri

mo quidem cum minus clara esset eius uirtus negligentius obseruarunt; deinde uero ut illustrior esse cœpit, accuratius, Lusitani Regis imperio conquisita litteris prodiderunt. Quo factum est ut non æque omnes eius vitæ partes virtutibus ac factis instructas haberemus. Nec dubito quin plerisque, qui P. N. IGNATII cognouerint uitam, XAVERII tyrociniū, primaq. illa efferuescentis uirtutis opera magna ex parte nota minus iucunditatis præbitura sint festinātibus ad illa, quæ præclare gessit in India. Verum hos meminisse oportet, & ex illo Tyrocinio XAVERIUM tantum Christi extitisse militem, nec oportuisse eius facta quanquam iustis de causis narrata alieno loco, reticeri suo.

Sed iam Francisci Vitam ab eius genere, cuius per magna uis est in utramque partem, ordiamur.

FRANCISCI XAVERII genus, indoles, educatio.

Cap. I.

RANCISCVS Xauerius in Nauarra, quà vergit ad Hiſpaniá, ſtirpe antiqua & generoſa natus eſt in Xaueria villa peruetuſta ac celebri maiorum ſuorum. Villas quippe gentis more ferme nobilitas incolit; & Xauéria non longe abeſt a Pompeiopoli vrbe regia Nauarræ. Eius maiores bellica virtute, eximiaque erga Reges ſuos fide multa ac magna decora ſimul, & præmia ſibi ac poſteris pepererunt, haud minus factis ſuis, quam regijs beneficijs inſignes. Maternum genus in primis clarũ, ac nobile: vtpote cuius antiquitas longisſima clarorum bello virorum ſerie, per plurimas deinceps ætates, haud dubijs teſtata monumentis, ab anno prope milleſimo repetatur. *Generis nobilitas.* Maternus auus Martinus Azpilqueta fuit, clarisſimæ familiæ iam ad paucitatem redactæ propemodum ſtirps relictus, vir nõ maiorum gloria, quam ſua virtute clarior. Is Ioannam Xaueriam pari ſplendore ac nobilitate virginem, ſpem item Xauerij generis duxit vxorem. Ex ea Mariam vnicam filiam ſuſcepit, ſtirpem ac ſpem familiæ vtriuſque: vt duæ nobilisſimæ pene Nauarræ totius familiæ in vnius ferme puellæ capite conſiſterent. Et fuit Maria egregia pariter forma ac pietate, tam excellenti nomine non indigna. Hanc Ioannes Iaſſus ſibi matrimonio iun- *Parentes Xauerij.*

git, homo genere copijſque; maxime vero doctri na & prudentia nobilis, idemque apud Ioannem Regem Nauarræ gratioſus in paucis, conſilijque regij longe primus. Qui ſoceri hortatu, ex Iaſſo villa ſua, ac maiorum ſuorum, in Xaueriam dota lem coniugis villam cum demigraſſet; feliciori quàm ſocer matrimonio vſus, ſoceri magis conſu luit genti, quàm ſuæ. Pluribus enim ex Maria liberis (inter quos Franciſcus hic noſter fuit) genitis; grauis eius animum inceſſit cura, duas antiquisſimas Nauarræ familias iam deficientes ab interitu vindicandi. Ergo ſtatuit poſthabito gen tis ſuæ nomine (quanquam nec humili, nec obſcu ro) trãſmittere gentilitia coniugis ſuæ nomina li beris ſuis, poſteriſque. Quocirca eius filij paterno cognomine omiſſo, partim Azpilquetæ, partim Xauerij appellati. His igitur parentibus ac maioribus Franciſcus Xauerius naſcitur Ioanne Rege Nauarra, Innocentio viij. Pont. Max. anno poſt Chriſtum natũ circiter M. CCCC. XCVII. Fratrum quidem natu minimus, ſed tanquam al ter Dauid, ſummi parentis deſtinatione maximus. Nec vero illi ad deſtinatum ſanctitatis faſtigium adiumenta vel diuina, vel humana unquam defuere. *Educatio.* Ab incunabulis in ſinu optimorum parentum educatus pueritiam egit ex eorun dem ſanctiſſima diſciplina: primamque eius æta tem ſolers magiſtrorũ cura ijs artibus erudiuit, quibus ingenia ad ſummum excitantur decus. Et erat in eo rara indoles animi, egregia corporis forma, conſtitutioque, magnum & acre ingenium: ſtudium litterarum (vt eſt captus puerorum) non vulgare. Nihil illo probius, nihil feſtiuius, nihil comius. Quibus ille rebus aſſe-

quebatur,

quebatur, vt notis ignotiſque carus eſſet; Nec mortalibus eodem tempore carior fuit; quam cæleſtibus. Vel illud argumento eſt, quod in tanta effluentia rerum, iuuentæque licentia, præclara ſpecie habituque corporis adoleſcens, pudore cupiditatem frenante, ſui potens fuit; ſingulariq; Dei beneficio, virginalis integritatis florem intactum illibatumque ſeruauit. Vt cæleſtis ille ſponſus, qui paſcitur inter lilia, iam tum videretur certam in eo ſedem ſibi delegiſſe. Acuebat, vt fit, caſtimonia ingenium, animumque ad ſapientiæ ſatus accipiendos, tanquam purum ſolum diligētius præparabat. Igitur contemptis militaribus fratrum vocibus ad domeſticum armorum decus reuocantium, inſtitutum tenuit: ac ſiue recenti patris exemplo incitatus, ſiue ſcientiæ dulcedine delinitus, ſiue etiam diuino inſtinctus afflatu, doctrinæ gloriam bellicæ prætulit laudi. Sed interuenit rectisſimis ſtudijs auitum malum, honorū cupido. Etenim (vt eximia nobilitas fere auida eſt excellentiæ) cum illa ipſa puerili diſciplina ingentes hauſit ſpiritus; cępitque nixus ingenio magna quædā & alta ſpectare, vt familiæ decus, quod amplum a maioribus acceperat, maius, & auctius poſteris ſuis traderet. Decreuit itaque maximarum artium præſidia, quæ ad dignitatem, opeſque augendas viam facerent ſibi parare: cōſilio ſpecioſo magis, quam ſalutari.

Virginalis pudicitia.

Cant. c. 2.

Doctrinam armis antepon it.

Pariſiis ab Ignatio Loiola ad ſtudium pietatis conuertitur Cap. II.

ERAT illis temporibus Pariſienſis Academia non ſolum vetuſtate famaque ſapientiæ inclyta;

Academia Pariſienſis.

inclyta; sed etiam ob magistrorum præstantiam, diuturnitatemque pacis maxime celebris, acerrimis vndique ingenijs eò confluentibus, vt inde referrent eruditionis eximiæ famam. Franciscus ergo haud scientiæ auidior, quam gloriæ, vt primũ satis imbutus literis sibi visus est, Lutetiam ipse quoque iter intendit. Quò vt primum peruenit, in Collegium S.Barbaræ doctoribus iuxta discipulisque florentissimum adscriptus, totum se Philosophiæ tradit, facilius deinde ac tutius operam diuinarum rerum scientiæ daturus. Magno incœpto adhibet maximarum rerum effectricem constantiam. Non illum assiduus frangebat labor: non ludus intempestiuus, non voluptas, cæteræque lubricæ ætatis pestes aut auertebát ab instituto cursu, aut retardabát: contraque in tanta Gymnasij frequentia præstantium ingeniorum æmulatio, maximum studiorũ incitamentum, cupidam excellentię mentē acerrime stimulabat. Itaque conatui respondit euentus. Philosophiæ cursu vt constanter, sic feliciter confecto, non doctrinam sibi modo, sed doctrinæ etiam decus peperit. Nam Gymnasij moderatoribus industriam cum egregie probasset suam, de more philosophici magisterij laurea & insignibus ornatus, Pilosopniæque insuper tradendæ præpositus, Aristotelem Parisijs publice, nec sine laude aliquamdiu explicauit. Inde animo a naturalibus rebus ad diuinas verso, Theologiam persequitur eodem vel animi ardore, vel tenore vitę. Inter hæc dum dignitatis magis, quam salutis memor, studia scientiæ diuinæ ad humana refert præmia, inanibus eius contētionibus cęlestis vis interuenit; hominemque auidum glorię, ad gloriosius

Collegium S.Barbaræ.

Studet Philosophiæ Parisiis.

Aristotelem Parisiis publice interpretatur.

Studet Theologia.

gloriosius piæ sanctæque vitæ curriculum aliquã do traduxit. Versabatur Franciscus (vt paulo ante diximus) in Collegio S. Barbaræ; Contubernalem habebat Petrum Fabrum Allobrogem virũ ingenio quàm genere nobiliorem. Eodem tempore Ignatius Loiola (is qui postea Societatis IESV parens, et auctor fuit) studiorum optimarumque artium causa Lutetiã profectus, ad Philosophiam primum, inde ad Theologiam applicuit animum. Igitur vt in Fabrum Xaueriumq; incidit, contraxit eos celeriter (vt fieri solet) ingeniorum studiorumque similitudo. Demum Ignatius ab eisdem in contubernij vitæque societatem benigne receptus, gratiam utrique bene cumulatam retulit. Eximia quippe in ambobus indole ingenij animaduersa, amborumque sensibus perspectis, paulatim eos officijs delinire, salubribus præceptis pro re nata excolere, atque ad Christianæ vitæ perfectionem allicere cœpit: Reputarent secum non ad breuem hanc & miseram vitam natum esse hominẽ immortali animo præditum; sed ad sempiternam illam beatamque, & memores quæcunque oculis cernerent, mortalibus non tam ad fruendum vtendumve tradita; quàm proposita, ad cognoscendum, diligendũq; Deum, æternis bonis, ac proprijs caduca & commodata ducerent leuiora. Quid enim prodesse homini si vniuersum mundum lucretur, animæ verò suæ detrimentum patiatur? Iam si ipse Dei filius certissima salutis præsidia reliquisset hominibus, quod tandem consilium esse, sine his munimentis inter infesta hostium tela versari? Quocirca subinde, & (si ipsum audirent) octauo quoque die sacramentis, confessionis & Eucha-

Familiaritas eius cũ Ignatio.

Ignatij monita.

Matth. 16.

„ risti animum salutemque suam communirent.
„ quippe cælestibus hisce armis tectos facile hosti
„ resistere, nudos iugulum dare. Eadem monita haud ijsdem ab vtroque auribus animisque audita. Nam Faber, qui humanum nihil magnopere expeteret, auide arripuit: at Franciscus, animo amplitudinis cupidine occupato penitus exclusit. Erat Xauerio viuidum, sed tractabile ingenium, nisi naturam mala consuetudo corrumperet. Itaque ingenti spiritu iuuenis proterue procaciterque obloquens vltro Ignatij dicta, ipsumque Ignatium carpere: pietatemq; eius egregiam petulantius interdum illudere. Ille contra iuuenili ferocia exultantem obsequiis omnibus permulcere. Nec frustra. Vicit denique patientia peruicaciam. Xauerius (vt erat generosus ac nobilis) paulatim tanta moderatione ac facilitate mitigatus, respexit primo quem exagitarat: ad extremum diuino tactus spiritu totum se illi regendum gubernandumque tradidit. Ceterum magni refert, quam vacuo liberoq; animo ad Deũ accedas. Fabrum quidem rerum mortalium contemptorem, & quadriennium iam ex Ignatij præscripto sacra mysteria frequentantem haud ægre pellexit cęlestis vitæ dulcedo, vt Christum ducẽ expeditus miles sequeretur. At Xauerius, vt qui adhuc imaginarijs honoribus speique suæ indulgeret, quanquam idem vitæ genus amplexus, tamen spiritui sancto obstinate resistebat; quominus Christum ducem secutus egrederetur ad eũ extra castra, eius improperium portans. Iuueniscætera pius ac facilis ab hac vna parte durus erat. Eo impensius illum Ignatius flens deprecabatur a Deo. Nec incassum missæ preces. Demũ

Xauerij ferociam Ignatius permulcet.

Ad He. c. 13

assiduis

assiduis eius lachrymis animus Francisci mollitus flectitur: iniectaque diuinitus ingenti salutis cura, aliquando colligit se, & quæ in vtranq; partem hinc cupiditas, hinc pietas subijciebat, inter se conferre & æstimare tacitus cœpit. Vocantem Deum audiam, nudumque Christum hu dus sequar? At durum vitæ genus, & abiectum erit subeundum. Dei voce contempta, vitę splendorem, meumque retineam institutum? Enimuero periculum est, ne si vocante Deo, renuerim; iratus ille in meo interitu rideat. Quî tandem crucis acerbitatem, probrumque perferre potero? quid igitur? malimne aggregari inimicis crucis Christi, quorum finis interitus, & gloria in confusione ipsorum? Quo ore notorum oculos, quibus auribus sodalium feram voces? at sermonibus hominum ab honesta beataque vita reuocari, summæ non modo leuitatis est, sed etiam dementię. Quid? inopinatus hic nuntius quam acerbum cognatis & parentibus inuret dolorem? Parentumne, aut cuiusquam mortalium amor me plus, quàm mea salus, plus quam Dei, Christique ipsius caritas tangat? Talibus curis in diuersa trahentibus, anceps ac dubius nutabat animus. Diebus aliquot inter has cogitationes absumptis, ad vltimum pertinacia victa est, vrgẽtique Deo manus dedit. Extemplo in contrarium mutatus aspicere cœpit in autorẽ fidei, & cõsummatorẽ IESVM, qui proposito sibi gaudio, sustinuit crucem, confusione contempta. Ac primùm quidem quo adminiculo erectus erat, eodẽ innixus Ignatio stetit: Inde quasi ab secunda origine lętius, ac felicius renatus, egregios Christianę virtutis edidit fructus, Ignatij iam similior quã sui.

Francisci de liberatio de uita ratione mutanda.

Ad Phil. 3

Ad Heb. 12

Eius

Eius feruor in domando corpore, ac studio perfectionis. Cap. III.

NAM breui ardentius sui abiectionem & crucem quæsiuit quam dignitatem antea & honorem quæsierat. Id adeo proprium est fermè præstantiũ ingeniorum, ut quacunq; in partem se dederint, eò toto animi ferantur impetu. Francisco itaq; sanctitatis palmam petenti prima (vt assolet) orta est pugna cum corpore. Cum enim caro concupisceret aduersus spiritum, edomãdum sibi esse corpus statuit, ne illius retractatio peruicaciaq;, Christianæ perfectionis cursum moraretur. *Mortificationes.* Quocirca vsitatas inediæ, verberũ, ciliciorũ asperitates, velut cupiditatum moderatrices, delictorumq; vindices, nõ minus sæpe quam auide tum florente ætate adhibuit, tum in omni vita. Et fortitudinis eius indoles inter primũ nouæ militiæ rudimentum, haud leuibus se prodidit argumentis. In campo suburbano adolescẽs inter æquales gregalesq; suos, saltu (vnus hic ludus cordi fuerat) libenter se impigreq; exercens, aliquãdo corporis agilitate, qua reliquos longe anteibat, nimium sibi placuerat. *Agilitas corporis.* Igitur vbi resipuit, leuem noxam, minimeq; diuturnam vindicauit grauissimo multorum dierum supplicio. Dies quippe aliquot continuos exegit, noxijs membris funiculo non sine acri dolore constrictis. *Membra funiculis perstringit.* Eodemq; tempore animi quoq; elationem expiandam ratus, assidua rerum piarum meditatione exercuit mẽtem, vt pœnæ magnitudo in posterum, & animum cohiberet & corpus. Nec minus ad mentem excitandam, quam ad culpam eluendã, iuueniles domuit motus. Inter ipsas humanarum diuinarumq; rerum

pias commentationes (quæ exercitia spiritualia nominamus) cum nimis effrænatam ac retractan tem corporis uim fame debilitare atq; comprime re conaretur peruincendi studio prouectus, quatuor dies totos cibo abstinuit, audaci quidem incepto, uerum non improbo; quippe quod tyrocinij ipsius, ætatisq; feruor excuset. Nulla utiq; res est nec difficilior, nec efficacior ad uirtuté, quam sui ipsius uictoria: vt autem in medio ardore certaminis modum nunquam excedant tyrones, optandum magis, quam sperandum est. Quocirca Xauerius secum assidue certans, ac semet uincens sedulo, in dies & fortior seipso fiebat, & melior. præcipue adiumento erat crebra, ac pia Christi cum uitæ mortisque, tum uero eximię illius caritatis meditatio, maximum diuini amoris inuitamentum, christianæq; uirtutis. Quo plus materiæ ea commentatio addebat diuinæ caritati, hoc magis in Francisci pectore exardescebat humanæ salutis, ac martyrii cupido. Eo demum res euasit, vt Dei filio, qui suum caput pro eius salute deuouisset, inuicem totum se pro ipsius gloria, & salute hominum in perpetuum deuoueret. Ergo vt nulla eum res a caritate Christi separaret, Ignatij hortatu simul cum sociis qui tum erant, numero nouem, palam statuit certis se Deo uotis obstringere, quibus peteretur martyrij decus. Anno igitur post Christum natum M. D. XXXVI. huic negotio dicunt ipsum diem Assumptioni sacrum Beatæ Mariæ, eam scilicet promissorum suorum & testem & præsidem habituri. Is dies ubi uenit, in ædem suburbanam, cui Mons Martyrum nomen est, (ut locus ipse accensam martyrij cupiditatem inflammaret) ardenti-

Quatriduũ inedia traducit.

Sui uictoria

Christi uitæ mortisq; meditatio.

Martyrij cupiditas.

dentibus diuturna meditatione animis coeunt. Ibi sub sacrificium missę, diuinasque epulas, gaudio alacres, votis nuncupatis Deo dicant sese. votorum summa fuit, vti cōfecto Theologiæ curriculo, rerum omnium possessione exuti, in paupertate perpetua, diuinæ gloriæ inseruirent saluti que animarum: ut ad certam diem Hierosolymam nauigarent operam Turcarum conuersioni, uel cum aperto capitis periculo, daturi. Si quis forte casus id consilium impedisset, anno circum acto, Romam contenderent, suamque operam Pontifici Max. ad animorum salutem atque auxiliū, sine ulla temporum locorumue exceptione, nulla facta uiatici aut subsidii mentione, deferrent. Votorum nuncupationem nouus sed pius eadem uota sæpius instaurandi mos excepit. Vt crebra veterum uotorum instauratio innouaret eorundem memoriam, religionemque, non eo solum anno hæc fecere uota, sed eadē quamdiu Lutetiæ studiorum causa fuerunt, quotannis eodem die, loco, cærimonia, pari cum alacritate fructuq; renouarunt. Cæterum Xauerius hoc auidius id per semetipsum identidem usurpabat, quò certius experiebatur frequenti uotorum renouatione mentis suæ sicut aquilæ iuuentutem renouari. Atque hæc quidem tanta perfectæ virtutis cupido nihil interim studio eruditionis offecit. Sed incidit tempus, cum Franciscus haud dubie ostenderet, sibi Christi militiam, cuius gratia iam rerum scientia quærebatur, discendi studio esse potiorem.

Votis se Deo obstringit.

Annua instauratio uotorum.

Frequēs uotorum renouatio.

Venetias

Venetias non sine magna corporis uexatione contendit. Cap. IIII.

PAVLVLVM iam aberat à meta Theologiæ, cum ei in Italiam demigrandum fuit. Conueuerat iam inter Patres, ut ad dictam diem (is dies erat ad VIII. Kal. Februarias anni insequentis) Venetias ad Ignatium, qui eò certis de causis antecesserat, se pariter conferrent. Interea dum præstituta profectioni expectatur dies Caro lo Cæsare contra Gallos arma ferente, ingens in Gallia bellum exarsit; qui casus constitutum iter maturauit, omissa Theologici cursus conficiendi cura: Aegre scilicet Xauerius, sed tamen sapiẽter eam iacturam tulit, haud pulchrius ratus doctrinæ studia Dei causa persequi, quam relinquere. Idibus ergo Nouembris alienissimo anni tempore, rebus omnibus, præter uiaticum, & scripta, vti vouerant, in pauperes distributis, ex composito simul cum sociis dat sese in uiam. Itineris ratio est talis. Vestitus plebeius obsoletusque: suus cuique baculus, & scortea, pauperum uidelicet peregrinorum ritu. B. Mariæ Corona, Catholicæ religionis inter hæreticos index, è collo suspensa præferebatur: mantica scriptorum custos pẽdebat ex humero. Solenne erat ad vires, animosque ex viæ laboribus recreandos cælesti pane vnico ærumnarum solatio refici quotidie: In exitu diuersorii committere se Deo, in introitu gratias agere. In ipsa uia commentari primum aliquandiu de diuinis rebus, deinde cum comitibus colloqui. Itineris laborem ac molestiã canẽdis inuicem hymnis, psalmis,

Theologiæ cursum abrumpit non procul a meta.

Itineris ratio.

pſalmis, canticiſque ſpiritualibus identidem leuare. Hoc potisſimum modo per Lotharingiam, ac Germaniam, bellici tumultus declinandi cauſa, Italiam petens, autumnales Galliæ imbres, hyberna frigora Germaniæ pertulit. Et quanquam pedeſtri itinere nequaquam aſſuetus, tamen ultro ſcriptis onuſtus perfrigida tempeſtate, teterrimis uijs, ac ſæpe niui obſitis, glacieque concretis (alpes quippe ſuperandę erant, perpetuo rigentes gelu): tamen adeo longinquum arduumque iter pedes ingredi, & exſequi ſuſtinuit. Accedebat ad ſarcinę onus, uiæque aſperitatem, uoluntaria quidem, ſed acerba corporis afflictatio. tantum animi ad incōmoda laboreſq. ſupererat. Antequā enim uię cōmitteret ſe, ſiue animi ad patientiam exercendi, ſiue edomādi corporis ſtudio, lacertos & coxendices iampridem conſtrictas habebat funiculis: qui iam ob neceſſariam in domeſticis officijs corporis agitationem, intumeſcente circum carne, artus fœdum in modum lacerabant. Tātus autem patiendi amor animiq; uigor fuit, ut uiam non minus longam, quàm aſperam ingrediens pedibus, demere ſibi tam ſæua neglexerit uincla; Ergo cum ad cruciatum ſuapte ſponte peracerbū acceſſiſſet iter pedeſtre ac difficile, neceſſario etiā ad funiculorum cruciamenta acceſſit uel plurimum. Ille tamen non in ſuſcipiendis, quam in perferendis ærumnis fortior, ſpreto non ſolum diſſimulato dolore pergebat. Quippe eas ſimiliter, ut cęteras quas expertus erat corporis uexationes ſperabat poſſe uſu & conſuetudine mitigari. Cæterùm cum non modo in dies, ſed in horas creſceret atrocitas illius carnificinæ, fiducia in ſolicitudinem uerſa, non ille quidem animo, ſed uiribus

Voluntaria in itinere corporis afflictatio.

Ex uexatione corporis deficit in uia.

cœpit

cœpit deficere. Ad extremū igitur posteaquā nec dissimulare nec ferre vltra vim poterat mali; necessitati cedēs socios benigne rogat, sibi ut ignoscāt, se quidē præ defatigatione eò redactū, ut nō valeat iam mouere vestigium. Mirari illi primo subitum feruidi hominis lāguorem: inde vbi pallor ori suffusus intestini mali magnitudinē indicauit, deficientem excipere, sciscitari quid tandem acciderit noui. Tum Franciscus recepto paulisper spiritu, quem incluserat dolor. necessario rem totam vrgentibus aperit. Quocirca eius illi palàm vicem dolentes, clam suspicientes virtutem, hortantur, vt quam commodissime interquiescat, quoad parumper vis tanti remittat mali. Vbi satis quieuisse visus est, & aliquid recepisse virium; pedetentim eum ad proximum hospitium deferunt: confestimque medicum adhibent: qui affecta membra diu multumque contemplatus seuere pronuntiat, vincula iam dispici non posse nedum incidi; Nodos autem etsi appareant, atque extent, vlcera tamen effecisse talia, vt dissolui, dissecariue nequeant sine acerbissimo sensu doloris. Igitur (quia morbus artē, morbi causa consuetudinem vincebat) attonitus ac stupenti similis aliquamdiu hæsit: ad vltimum parum prosperæ curationis euentum veritus, nullis Francisci aut sociorum precibus perpelli potuit, ut ægris membris tanto cum periculo admoueret manum ita re nō modo infecta, sed etiam intentata recessit; Ingens Patres solicitudo incesserat anxios non de Francisci tātum salute: sed de ratione quoque communis itineris, cui magno cum omnium incommodo intempestiuus ille socij morbus obstabat. Et Francis-

Desperato eius morbo, deseritur a medico.

co haud leuior sociorũ sua causa hærentium erat cura, quam sui. Ergo omnes pariter ab humana ope ad diuinam uersi, cælestem medicum pro se quisque suppliciter implorare; superosque omnes deprecatores adhibere. Nec supplicatio irrita fuit. Suppleuit medici vicem Deus, & desperato morbo fecit subito medicinam. Mirum dictu: postridie mane Franciscus surgens reperit funiculos omnes diffractos excidisse, tumorem resedisse omnem: nihil ex tanti mali atrocitate, præter indicia mali, funiculorumque uestigia remanere. Tum enimuero admirabundus nec suam magis, quam comitum vicem lætus cœlesti numini magna voce gratulari. Accurrunt Socij nouæ lætitiæ causam requirentes: re cognita omnes haud dubio miraculo obstupefacti certatim laudes, gratesque Deo (vti par erat) agere, & tendentes ad cælum manus, manantibusq; præ gaudio lacrimis præcipuam cælestis parentis prouidentiam eximiamq; in ipso temporis articulo benignitatem efferre cœperunt. En tãtum malum, quod sedari modo optassent, repente sublatum esse, vt non solum sine solicitudine, sed etiam cum alacritate pergerent. Idem profecto & diuini patrocinij pignus fore, & uinculũ fidei ęrga Deum suæ. Talia inter gratulandum cum omnes, tum uero Xauerius, quem ea res proxime attingebat, gratissimis profitebantur animis. Inde repetito itinere successu læti se ad operam tam benigno domino nauandã mutuis vocibus accẽdunt. Ac toto illo itinere, ut semper antea, Francisci præcipue ministrandi sociis inseruiendique studium & alacritas extitit. Nam cum omnes inter se summa ui (hoc unum inter eos certamen erat)

Diuinitus repente sanatur.

Ministrat socijs in itinere.

erat) officijs & demiſſione certarent, Xauerius ſiue animi ardore, ſiue inſita comitate reliquos facile uincebat. Nec plus in commoditate ſocio rum, quam in aliorum ſalute curanda, ſedulitatis erat ardoriſque. Vbicunque ſe offerebat occaſio proximos conſiliis, monitis, exemplis iuuandi, arripiebat eam auidisſime: ultro etiam, ſi res ſineret ipſe captabat. Neque is labor inanis fuit. Catholicorum plures ad honeſtam uitam reuocati: nonnulli hæreticorum ad ſanitatem, uiamq; ueritatis reducti: quacunque cum ſocijs tranſijt, ſanctitatis ueſtigia impreſſa; quæ hæreticis ſpectaculo, Catholicis etiam exemplo forent. Itaque ſæpe etiam uſu uenit, vt hæretici ipſi ſanctimoniæ admiratione capti comiter illis monſtrarent itinera; locorum denuntiarent difficultates, itineris duces ubi opus erat, ſemet ſua ſponte præberent Adeo vera ac germana uirtus emicat, & immanes quoque homines admonet humanitatis. Franciſcus igitur, omnibus uiarum incommodis, ac periculis perfunctus, ſuperis mortalibuſque fauentibus, ad ſextum Idus Ianuarias anni inſequentis incolumis una cum ſociis Venetias peruenit. Ibi Ignatium Loiolam reperit dulcisſimos ſocios, filioſque auidisſime opperientem. Sequuntur conſalutationes lætisſimæ, complexuſque Societatis more, ſummæ beneuolentiæ indices. Ea lætitia præteritorum laborum memoriam abſterſit omnem.

In uia proximos iuuat.

Haereticorum animos mitigat.

Venetijs dat operam Valetudinario insanabilium, inde Romam ad Pontificem adit.
Cap. V.

COMMVNI iam consilio Patres decreuerant proficisci Romam, vt à Pontifice Maximo peterent potestatem manendi suo iure arbitrioque Hierosolymis (quòd Franciscanorum custos Pontificia auctoritate armatus iustis de caussis permittere Christianis aduenis non solet) Euangelijque prædicandi sine vllius interdicti metu. Placuit igitur dum se vis hyemis frangeret, Venetijs quasi tyrocinium futuræ militiæ ponere. Ergo Patribus publica valetudinaria tanquã prouincias inter se comparantibus, Franciscus ægrorum insanabilium curationem, optatæ sui victoriç materiem, sibi ipse depoposcit. Nec minore animi ardore eam prouinciam gessit, quam expetiuit. Simul atque eò venit, miserorum lectos, & grabatos cœpit circumire, mæstos blande consolans, perditos cælestis vitæ spe recreans, confirmans moribundos, omnes ad patientiam, ad honestatem sanctitatemque vitæ acriter impellens: vt quorum morbi insanabiles erant, eorum mores quacunque posset ratione sanaret. Ad hæc facilius iuuari posse eorũdem animos ratus, si inseruiret corporibus, ipsemet valetudinarium euertere, lectos sternere, purgare sordes, abiectissima quæque ministeria, christianæ humilitatis rudimenta, exsequi: mortuos denique ipsos de more ablutos rite sepelire. Inter hæc munera insignis quædam pietas ex eius vultu atque oculis eminebat: Christum ab illo in affectis hominibus

bus latentem cerni oculis quodammodo, eique ipsi dari operam crederes. Gerebantur hæc in luce celeberrimi valetudinarij, in oculis clarissimæ ciuitatis, tam insolita alacritate, atque lętitia, vt multis ad nouę rei famam concurrentibus, spectaculo Franciscus esset non Deo solum & Angelis, sed etiam hominibus: vtique cum eius in affectos sedulitas B. Rochi (cuius nomẽ ab eximia huius generis benignitate Venetijs celeberrimũ est) iucundissimam reuouaret memoriam. Vitabat ergo Xauerius quantum poterat oculos hominum, cælesti parenti, qui videt in abscondito, placere cupiens. Gratissimum interim spectaculum eius virtus superis præbuit. Ægrum nactus venerea lue, ac tabe confectum hoc impensius ei ministrare instituit, quo magis ab illo abhorrebat animus natura vsuq; delicatus: Miras itaq; ibi pugnas edidit, nobilesque de se tulit victorias. Coercebat ratio contumaciam naturæ, & pestis illius horrorem virtus diuina superabat: vrgebat tamen interdum vlcerum fœditas grauitasque odoris adeo, vt nauseans (vti assolet) animus vlcerosum hominem auersaretur. Non fefellit siue Dæmonis, siue naturæ dolus solertiam Xauerij. Igitur posteaquam paulatim refrigescere sensit caritatem; sibimet infensus, suamque animi mollitiem increpitans, meritas de se expetere pœnas, atq; illud delicati animi fastidium penitus exuere statuit. Nec mora: obfirmat Christi charitate pectus, & S. Catherinæ Senensis exemplo manantem ex vlceribus saniem semel, atque iterum vnicus sui victor exsugit. eximia virtus diuinitus eximio donata est præmio. Hæc victoria non modo illum in præsens sui potentem fecit,

Vlceroso præcipua cura ministrat.

Saniem exsugit.

sed etiam in omne tempus, aduersus ulcerosos & elephantiacos eius muniuit animũ. Morbos enim quorum cæteri uel aspectum ipsum horrere so-
Sui uictoria
lent, ipse deinde cum voluptate tractauit non tan tum sine molestia. Tanti refert ad animi liberta tem, vel semel semet egregie vincere. Quocirca in omni Francisci vita, & perpetua omnibus in re bus sui victoria enituit, & benignitas in miseros ægros singularis. Hoc tyrocinio imbutus curas omnes ad destitutam animo expeditionem intendit. Vere primo nullam moram interponendam existimarũt Patres, quin quamprimum Romam, vti vouerant, ad Pontificem Maximum adirent. Erant tum imbres maximi, itinera admodum lutulenta & aderant solennia Quadragesimæ ieiunia religiosis viatoribus haud sane commoda. Verum ne rem Deo gratissimam minus gratam cunctatio faceret, tanta fuit apud omnes voti religio, vt dum ieiuniorum tempus præteriret; dum idonea tempestas vias lacunis & uoraginibus teterrimas aliqua ex parte siccaret, dum uernæ remitterent pluuiæ, neutiquam censuerint expectandum. Adeo non sibi uota, sed se votis accommodabant. Itaque inita Quadragesima, omnes pariter Romam ire maturant. Ad superioris itineris paupertatem hoc accessit, ut sine viatico omnes uiæ simul ac diuinæ prouidentiæ committerent se. Porrò in itinere uetera illa instituta perpetuo retinebantur, atque hoc amplius, quoniam id temporis erat, etsi pedestres uiatores necessarii itineris labor, cibusque parce emendicatus plurimum uexabat, tamen rite quotidie ieiunabatur; nullusque omnino capiebatur cibus, nisi emendicatus; ut dubitari

Quadragesima iter pedibus faciens et mendicãs rite ieiunat.

possit,

posſit, utrum maior imperati ieiunij religio fuerit, an euangelicæ paupertatis. Nec piorum hominum fiduciam vlla ex parte Dei prouidentia fruſtrata eſt. Nam magnis imbribus grauique tempeſtate vexati, procedere tamen quo deſtinarant perſeuerantes, lutulentas in primis ac lacunoſas eo potisſimum anni tempore Longobardiæ vias pedibus ſine ullo grauiore incommodo peruaſere. Interdum autem vſu venit, vt fruſtulo duntaxat cibarij panis ſumpto, maximo imbri, campis longe, lateque ſtagnantibus (vt alicubi vix ſummo pectore extarent) millia paſſuum vno die prope xxx. nudis conficerent pedibus, non æquo ſolum tranquilloque animo, ſed hilari, lætoque. Demum illos Deus neceſſariis ſubinde rebus, ac viribus ſuppeditatis, precario victu, periculiſque itineris defunctos, quò intendebant ſaluos incolumeſque perduxit. Romam vbi ventum eſt, nihil eis potius fuit, quam ut limina Apoſtolorum adirent, ſanctisſimiſque urbis, atque omnium gentium patronis ſalutatis, cõmunem per eos cauſam enixius commendarent Deo. Exinde tantorum Præſidum patrocinio & gratia freti ad Chriſti Vicariũ (is tum erat Paulus III. ex inclyta familia Farneſia vir cõſilio prudentiaq; longe clariſſimus) aditum ſibi quærere cœperunt deſtinata petituri. Erat Romæ eodem tempore Petrus Ortizius Hiſpanus Cæſaris procurator, homo ſumma autoritate parique humanitate præditus, à quo ad Pontificem introducti, atque ultro etiam commendati, benigne comiterq; ab eo accipiuntur de more ad oſculũ pedis. Inde periclitandæ eorũ doctrinæ gratia, ad philoſophicas, theologicaſq; diſputationes

Fruſtulo panis ſumpto per lacunas iuſtum iter conficit.

Paulus III Pont. Max.

tiones ſuper menſam (vti optimi principis cõſuetudo ferebat) non ſemel adhibentur. Quo in genere cum omnes, & Franciſcum in primis, egregium qua eruditionis, qua modeſtiæ ſpecimen dediſſet, editis de Hieroſolymitana profectione poſtulatis, quæ volebãt, impetrãt omnia, non modo nihil repugnante, verũ etiã valde approbãte Pontifice, cuius paterna in gentes omnes caritas adeo peregrinorum hominũ eſt cõplexa virtutẽ, ut eos pro egregia ipſius benignitate, ac munificentia, cum fauſta precatione pariter & copioſo viatico dimitteret. At illi ne in copia quidem paupertatis obliti, attributam votiuæ peregrinationi pecuniam apud argentarium cuſtodiendã deponunt, tantiſper dum profectionis tempus adeſſet: ipſi ſibi victum interea per vrbem mendicando palam conquirunt. modeſtia vtiq; quàm doctrina inſigniores, vtpote qui à familiaritate principum virorum vltro ad tantam uitæ humilitatem deſcenderent.

Vicetiæ poſt diutinam præparationem Deo Sacerdotij primitias offert. Cap. VI.

VRBANIS negotijs feliciter ſimul celebriterque confectis, Hieroſolymam primo quoque tempore trãſmiſſuri eodem fere modo quo Romam venerant, reuertuntur Venetias. Ibi cæleſtis vitæ auidi, vt pluribus pignoribus obſtricti Deo tenerentur, re familiari dudum conſecrata, ſemet Chriſto penitus conſecrare ſtatuunt. Igitur cum ad eam rem intentiore ſe paraſſent cura, ſub Miſſæ ſacrificium apud Hieronymum Verallum Apoſtolicum Legatum paupertatis, caſtitatiſque perpetuæ nuncupant vota. Nunquam

Paupertatẽ caſtitatẽque perpetuam uouet.

aliàs

aliàs ante Franciſcus diuinis gaudijs cumulatior conſpectus eſt. Quippe admodum lætus (quod ex vultu notari poterat) ſuperfundenti ſe Deo totum dicauit pectus, & veteris inſtituti ſui memor, vota ſemel nuncupata quotidie inſtaurauit deinceps in omni vita. Cæterum dum deſtinatæ nauigationis opportunitas expectatur, ad intermiſſa itineribus, retenta animo benignitatis officia refert curam, auctamq; ceſſatione induſtriã. Et eximiam Franciſci in ægros caritatem, hoc etiam maior Veneti populi admiratio, approbatioque excepit, quo labor eius fuit, quam ante diuturnior. Euenit quippe vt Palæſtinam, quæ ſemper antea patuerat peregrinis, illo ipſo anno exortum inter Turcas ac Venetos bellum clauderet: Maria vtique omnia infeſtis Turcarum claſſibus adeo obſidebantur, vt ſine manifeſto cędis, ſeruitutiſue periculo, nemo poſſet ex Italia petere Hieroſolymam. Quæ res Hieroſolymitanam Patrum expeditionem primum diſtulit, denique diſturbauit; Deo meliores in vſus illorum operã reſeruante. Conductos enim operarios ita deſtinauit in vineã ſuam, vt relicto effœto Turcarum ſolo partim ſylueſcentia Chriſtianorum uineta, partim deſertos Indorum campos, intactaſq; æuo Iaponum ſyluas excolerent. Ita dum Franciſcus diuini ignarus conſilij inter ſpem metumque ſuſpenſus optatisſimæ nauigationis tempus in dies opperitur, menſes plures in ijs, quos dixi ualetudinarij laboribus abiere, nunquam aut remittente ſe induſtria, aut refrigeſcente charitate. Verum enimuero Hieroſolymitanæ profectionis ſpes demum vndique abſciſſa ingenti eum dolore perculit, mœſtum eodem tempore cum facul-

tate visēdi sacra illa Palestinæ loca, martyrij quoq; ademptā sibi esse occasionē.Inde vnicū casuum humanorū solatium diuinam prouidentiā respiciens,euentum illū quamuis acerbū,æqui boniq; cōsuluit.Et re cōmuniter deliberata, cūctorū versæ alio curæ.Visū erat Patribus.quò impensius& pietati suæ & alienæ saluti seruirēt, omnes sacris ordinibus initiari.Itaq; mense Iunio ipso S.Ioan. Baptistę natali die,nō sine egregia præparatione, sacerdotes (nam cæteris sacris ordinibus rite paulo ante initiati fuerāt) ab Arbensi Episcopo consecrantur. Fama est eos tanta inter consecrationē lætitia perfusos,ut ea in ipsum redundaret Episcopum.Is.n.confirmasse deinde fertur,se eo ipso tempore inter cæremonias nouum quendam & insolitum fructum cœpisse diuinæ voluptatis.spes trāsmittendi in Palæstinam ita præcisa iam erat, vt voti religione propemodum soluti viderentur. Placuit tamen, nè quis omnino in eorum animis vel tenuissimus resideret scrupulus;ad annum vsque vertentem (vti nominatim in votorum formula cautum erat) votiuæ peregrinationis occasionem captare: hoc interim spatio,propediem libaturos Deo Sacerdotij sui primitias, colligendi sui causa, ex tanta celeberrimæ vrbis frequentia excedere. Ergo ad finitima loca digressi alius aliò.Franciscus cum Alfonso Salmerone in Montem Celsum (vicus is est passuum millia X V.a Patauio) recepit se, ibi solitudinis cupidus,vt proxime ad Deum accederet, quam longissime a cœtu hominum recessit: desertamque ac semirutam deuio in loco casam nactus, tecto e straminibus refecto, qualecunque sibi diuersoriolum parauit, hoc gratius, quod repræsentaret Christi

Sacerdos consecratur

Primi sacri præparatio.

Solitaria vita.

sti domini sui præsepe, summamque illam rerum omnium inopiam. Inde vt IESV infantis paupertatem, eiusdemque iam viri solitudinem experiendo meditaretur, talem vitæ rationem instituit. Emendicato cibo parce ac duriter victitabat humi super stramine cubitans in tugurio imbribus, frigoribus, ventis obnoxio. Animum porrò ad cælestium rerum contemplationem excitaturus solito vehementius, uoluntarijs quotidie pœnis corpus afflictabat suum. Nec immemor Dei animam ducentis in solitudinem, & ibi loquentis ad cor eius, intentius audiebat quid in se loqueretur Dominus Deus: identidem uidelicet orans, & quicquid erat otij in sacrorum lectione librorum, & pia cælestium rerum meditatione consumens. Quid incommodorum ærumnarumque eo in loco pertulerit; rursus quam duras ac liquidas ex cælestis sponsi consuetudine perceperit voluptates, facilius est cogitare, quam dicere. Illud constat stipem ab eo coactam fere ita fuisse exiguam, vix vt ad panem emendum satis esset: Quod si quando aliquid olei aut obsonioli accederet, tum vero illum opipare sibi epulari visum: in hanc autem solitariæ vitæ rationem, ipsos quadraginta dies (cælesti magistro videlicet autore qui totidē in solitudine dies versatus est) iucundissime absumptos. Nec dubiū est quin ex diuino congressu, pro summo illo suo ardore animi, flagrantiq; in Deū charitate, non minus donorum, quam gaudiorum cælestiū hauserit. Subinde igitur progressus in publicū, Christi quoq; exemplo institutoq; populū docere, & diuinitus hausta impertire hominibus intēdit. Conciohādi uerò modus hic erat, vt Christi

Osee. 2.
Psal. 84.

A solitaria uita populū docere instituit.

sermonem

ſermonum in campis, mõtibus, littoribus habito rũ memor, vbicunq; ſpes eum inuitaret rei bene gerendæ, in cœtus hominum concionaturus infer ret ſeſe : eoſque potisſimum erudiret qui maximè inſtitutionis indigentes minime intereſſe ſacris concionibus ſolent, quò Deus etiã à non quærẽtibus inueniretur. Quocirca in triuio aut platea corrogatis auditoribus, ſumptoque ex aliqua taberna ſcabello, ex eo de honeſta, beataque uita apud deſidioſos ac ludibundos vehementius, quam ſpecioſius verba faciebat: vt nonnulli etiã qui riſus captandi gratia ad concionem acceſſerant, orationis grauitate, diuinaque vi permoti pro riſu referrent fletum. Non alia res maiorẽ habebat admirationem, aut negotium adiuuabat magis, quam pecuniæ abſtinentia, gratisſimum omnibus ſanctitatis indicium. Quippe neque ipſo quicquam petente a circumfuſa multitudine, neque ultro datum accipiente, nemo non ſenſit illum haud quaquam ſuis commodis ſeruire ſed alienæ ſaluti. Studio atque opera non minus vtiliter in alijs iuuandis, quam in ſeipſo excolẽdo, in Monte Celſo collocata: Ignatij accerſitu venit Vicetiam. Ibi animo, quanta maxima potuit cura præparato, maturum iã ratus quod pridem pia mente conceperat, nouus ſacerdos cæleſtem illam, ac ſalutarem hoſtiam diuinæ maieſtati, miſtis gaudio lacrymis immolauit. Non tam credere illum, quod ſacroſanctis illis myſterijs continetur, quam cernere atq; intueri diceres. Ardor ſane mentis ac vultus is fuit, vt eum qui conſpicerent tam ſuauiter lacrimantem, temperare ipſi nequirent lacrymis. Et ille deinceps excellentem hunc pietatis ſenſum haud ſecus retinuit

Abſtinentia pecuniæ in concionibus.

Primum ſacrum facit.

tinuit in reliqua vita, quam si nouus quotidie sacerdos ad aram accedens, primorem illam sacrorum dulcedinem delibaret.

Bononiam, Romamque sermonibus iuuat.
Cap. VII.

IAM præstituta Hierosolymitanæ peregrinationi dies abierat, neque tamen (obnoxio adhuc hostium classibus mari) spes transmisſionis dabatur vlla. Restabat vt ex uotorum formula, Pontifici Max. addicerent se. Patres ergo communi consilio statuunt vt Ignatius, Petrus Faber, Iacobus Laines, Romam petant, Pontificemque adeuntes ei vota & operam suam sociorumq; offerant ad auxilium animorum. Interim cæteri in celeberrimas Italiæ Academias diuisi studiosos litterarum adolescentes pietate imbuerent, pellicerentque, si quos Deus ad suum numerum aggregatos vellet: In Academiarum partitione Xauerio Bononiensis obuenit, non minimo illius ciuitatis bono. Nam simul Bononiam attigit, etsi quod tum infirma erat valetudine, plus animi attulerat quam virium; tamen virtutis ardor, quòd viribus deerat, abunde suppleuit. Haud secus quam si optime valeret (adeo immẽsa erat de hominibus benemerendi cupido) per omnia fermę Christianæ caritatis munia, eximia eius benignitas vagabatur. quotidie re diuina de more facta, ægris in ualetudinarijs, vinctis in custodiis inseruire, pueris & idiotis hominibus christianæ doctrinæ rudimenta tradere, accedentium confessiones audire institit; Insuper in triuiis compitisque ad multitudinem verba facere, nõ assidua

Sedulitas eius in proximis iuuãdis etiam cum minus ualeret.

magis

Concionandi ratio. magis, quam salubri ratione. Neque enim nouũ hoc speciosum & declamatorium concionandi genus, sed vetus illud ardens & prorsus apostolicũ sequebatur. Nullus orationis fucus, ornatusque verborum, sed maximus ardor animi, spiritusq; : grauissimæ certissimæque sententiæ, quas veritatiś index orationis simplicitas & quasi negligentia commendabat. Oris totiúsque corporis cõformatio ad modestiã & humilitatem, spirabat eã, quæ in animo latebat, sanctimoniam: emicans ex ore, atq; oculis pietas facile declarabat, quicquid diceretur, ex intimo animi sensu, ardentiq; pectore proficisci; quo feruentiora etiã ad auditorũ mẽtes verba tanquã faces perueniebant, eorumq; voluntates accendebant vehementius; ut satis appareret quàm ignitum sit eloquium diuinum, cum ita iactatur ab hominibus, vt suppeditatur a Deo. Nempe erat Xauerio propositum non gratiã hominum, & popularem captare auram, sed in mentibus auditorũ, Dei timorem amoremq; ingenerare; animorum vtiq; saluti, non suæ existimationi consulere. Summa porrò concionum, aut acerbissimos, sempiternosque cruciatus apud inferos *Summa concionum,* improbis constitutos, rursusque æterna cumulatissimaq; præmia, quæ bonos manent in cœlo, proponeret: Vitiorum quoq; fœditatem & virtutum speciem pulchritudinemq; non venuste, sed grauiter demonstraret. Sic iactum satumque Dei verbum nec segnibus excipiebatur animis, & optatos Deo Franciscoque ferebat fructus. *Concionum fructus.* Complures enim mortales Deo bene iuuante e flagitiorum extracti cœno, non pauci ad frequentem sacramentorum vsum perducti: magna insuper pecuniæ vis eleemosynæ nomine collata: cuius ta- *Paupertatis amor.*

men

men ille ne teruncium quidem attingebat, sed ea in pauperes diuisa, ipse ostiatim victũ sibi quæritabat, simul egentium necessitati prospiciens, & concionatoriæ dignitati. Quo factum est non modo quod agebat, vt quamplurimi resipiscentes piam, christianamque uitam instituerent; sed etiã quod non laborabat, vt eius nomen omnium sermo ac fama celebraret. Itaque Bononiæ haud minus diuturna sanctimoniæ suæ, quam industriç reliquit vestigia. Quippe domus, vbi ille diuersatus est, deinde consecrata, & in sacellum versa, hodie religiose visitur celebraturq;, vt idẽ sit Xauerij, & diuersorij, & sanctitatis monumentum. Bononiensi Prouincia bene gesta, Franciscus Romam, vti conuenerat, media circiter Quadragesima venit, anno a Christo nato M.D XXXVIII. Diuersabantur tum Patres precario in villa, quam eis Quirinus Garzonius ciuis Romanus honestus pariter, ac pius in colle Hortulorum (montem Trinitatis hodie vocant) concesserat. Ibi emendicato victitantes cibo, nec minus salutis alienæ, quam suæ virtutis auidi, rei christianæ communi consensu operam nauare, & in Christi vinea pro se quisque elaborare statuerunt, rati ex vrbe religionis sede, plurimoque martyrum cruore opima vberrimos capi fructus posse pietatis. Primũ igitur rectum consilium recte atque ordine exequentes Pontificis Vicarium & Parochos adeũt. Facta vbicunque vellent concionandi potestate, præcipua vrbis inter se diuidunt templa: Xauerio & Petro Fabro S. Laurentij in Damaso ædes obtigit, celebris imprimis, ac nobilis, vbi alternos inuicem ad populum sermones haberent. Hac igitur in æde, frequenti, ac secunda concione de re-

Domus ubi diuersatus ẽ in Sacellum uersa.

Collis hortulorum.

In æde S. Laurentij ĩ Damaso concio nes habet ad populum.

bus

bus non dictu speciosis, sed vsu necessarijs subinde differens, haud disparem messuit semeti messem; auditoribusque non tam admirationi, quã (quod caput est concionatoris) saluti fuit. Nam populum Romanum crebris sermonibus ad honestatem, ad temperantiam, ad crebrum sacramẽtorum vsum pro virili parte compulit: cæterisq; eius sociis eodem summa ope incumbẽtibus, Romana pietas rursus accendi, & antiquę Romę species paulatim redire visa. Nec populum excolens Xauerius teneram neglexit ætatem, sed eam vicatim christianis præceptis, ac mysterijs imbuere intentiore cura instituit, haud dubius quin ciuitatum conformatio penderet potissimum ex disciplina atque institutione puerili. Inter hæc, Patrum consultationibus decretisq; Societas IESV in Religionis formam redacta, non domi solum fundari cœpta est, verum etiam virtus eius atque industria probari foris, adeo vt Ignatij sociorum nomen vltimas quoque terras peruaderet, *Deo* nouam gentem disseminare toto orbe terrarum parante.

Sacramẽta Romæ frequentari cœpta.

India prouincia diuinitus illi destinatur.
Cap. VIII.

NONDVM erat Societas IESV Pontificis Max. auctoritate confirmata, cum Ioannem Lusitaniæ regem hoc nomine tertium Ignatij & sociorum eius fama perpulit, vt aliquot ex ijs a Pontifice & ab Ignatio per Petrum Mascarenam Legatum suum postularet. Causa postulandi fuit, quod Lusitani per ea tempora regijs instructi classibus, non minore successu quam ausu, per ignota maria, clausas omni antiquitati vias, ac terras aperuerant; ferisque ac barbaris nationibus

Rex Lusitaniæ aliquot e Societate postulat.

nibus subactis, trans Indum & Gangem, in vltima Orientis penetrarant. Ad eas gentes christianis sacris imbuendas, rex optimus haud ignarus quantum id esset negotij, ueros germanosque Euangelii præcones destinabat animo, ratus christiani regis nomine se dignum non esse nisi populos in suam ditionem redactos in Christi redigeret ditionem. De Ignatij sociorũque eius egregia virtute, summaq; in adiuuandis hominibus industria multorum litteris multa cognorat. Quocirca talium virorũ auidus Mascarenæ legato suo magnopere mandauit: ut simul a Pontifice ipso, in cuius potestate illos esse acceperat, simul ab Ignatio Societatis conditore, eorum suo nomine curaret quamplurimos. Nec defuit regis studio sedulitas Legati. Rem cum Pontifice Ignatioque ita transegit, vt duos (plures enim tanta sociorum paucitas non sinebat) ad eam rem impetraret. Erat utique non laboriosa magis, quam periculosa prouincia. Quippe cum continenti multorum mensium nauigatione, per immensam Oceani uastitatem, per maria, uel insanis fluctibus, uel immanibus belluis horrenda, in alium quasi orbem terrarum traijciendum foret; & barbaræ ac feræ nationes, haud minore in horas singulas periculo excolendæ, quam adeundæ. Cæterum hæc mortalium terricula uiros Christi crucisque amatores, quibus uiuere Christus esset, & mori lucrum, ultro etiam inuitabant. Itaque ubi cognitum est ipsorum duos in Indiam ituros, erecti expectatione, eam que sibi quisq; Prouinciam expetentes tantæ rei taciti opperiebantur euẽtum. Socios tũ Ignatius Phil.c.1.

C auto-

autoritate magis, quam imperio regebat, vir uel sanctitatis miraculo uel Societatis institutione uenerabilis. Is primo Indiam Simoni Roderico, & Nicolao Bobadillæ decreuerat, non sine pia quadam æmulatione cæterorum. Sed Francisco vtique diuinitus ea prouincia debebatur. Iam Simon, etsi quartanæ obnoxius febri, per nauis occasionem, in Lusitaniam transmiserat; & Bobadillam adhuc Romæ aduersa tenebat ualetudo, quominus cum Regis Legato profectionem maturante ire posset. Quocirca Ignatius consulto intentius per preces Deo, Franciscum ad se accersi iubet nonnihil iam suspicantem.

Ignatij oratio.

Tum hilari vultu vt solebat. Nimirum, inquit,
„ Francisce Indiam Prouinciam tibi Deus ipse de-
„ stinauit. Bobadilla cui à me destinata erat, lon-
„ ginquo implicitus morbo, vt uides, eam obtine
„ re nequit; reliqui socij maxima ex parte, Ponti-
„ ficis iussu pijs per Italiam negotijs distinentur.
„ Te ego alios ad vsus apud me retinere statueram;
„ sed Deo aliter visum, qui segregauit te in Euan-
Rom. c. 1. gelium suum. Age igitur macte virtute vir, Du-
„ cem sequere Deum, qui te haud dubijs signis in
„ Indiam vocat. Iam te ad tantum opus cælestis
„ illa excitet flamma, qua te semper ardentem vi-
„ dimus. Iam altitudine animi tui, iam magnitu
„ dine prouinciæ, iam cœlestium expectatione di
„ gnos spiritus cape. Ne pluribus super tanta re
„ tecum agam, tua mihi haud ignota virtus facit,
„ & scilicet illa nutum, non modo imperium, præ
„ uertere solita obedientia; Cui hæc ipsa superua
„ canea uideri possunt, cum satis superque foret di
„ cere, i, sequere in Indiam vocantem Deum. Ad hæc Xauerius virginali suffusus rubore, cum di-

xisset

xiſſet ſe Chriſti cauſa paratum eſſe ad omnia; manantibus gaudio lacrymis, ingentes illi ſecundum Deum gratias egit, quod ſuum votum impleret. Senſiſſe quidem ſe olim ad Indorum ſalutem curandam diuinitus impelli; ſed iam acceſſiſſe ad diuini numinis inſtinctum, eius, quem diuinæ voluntatis interpretem duceret, autoritatem. Quocirca ſe id quicquid eſſet ſiue oneris, ſiue periculi non dubitanter ſubire. Nam vt cætera ſibi humana diuinaque præſidia deeſſent ad obſequendum Deo; propenſam obſequendi voluntatem certe non defuturam; eundemque fore, & obedientiæ finem, & uitæ: ſpectata eſt in ea re Franciſci non obtemperandi tantum propenſio, ſed magnitudo quoque animi ſingularis. Nullum tum erat in India, aut uſpiam omnino, præterquam Romæ, Societatis domicilium, quo diuertere, vbi diuerſari poſſet. Societatis in Luſitania, Indiaque ea conditio futura, quam ipſe feciſſet. Indicum porro iter, barbaraque gentium peragratio haud minus periculorum habebat, quàm ærumnarum. At ille martyrij auidus ſperare cœpit ab India, quod Hieroſolyma denegarat. Quocirca omnes difficultates, ac diſcrimina ab animi fortitudine, Deique fiducia contemnens, protinus Ignatio, quaſi cæleſti uoce iuſſus, dicto audiens fuit. Ab eo digreſſus extemplo parare ſe ad iter, lætus optatum negotium diuinitus delatum ſibi eſſe in ſinum. Nec quiſquam omnino domeſticorum fuit, quin liquidò affirmaret diuino prorſus conſilio nutuq; factum eſſe, ut Xauerius potiſſimum eligeretur ad nouam illam Indiæ prouinciam delibandam. Subibant quippe eorum animos cre-

Franciſci magnitudo animi.

bri illius sermones, quibus imméſam Indiæ meſ-ſem efferre, & Indorum per inſcitiam pereuntium cladem deplorare conſuerat, eumque maxime idoneum cenſebant ad depellendam calamitatem, qui maxime miſeraretur. Recenſebant etiam viſum quoddam, quod Iacobus Laines olim ſibi a Franciſco contubernali ſuo indicatum enuntiarat aliis. Viſus enim ſibimet ſæpe Xauerius per quietem humeris Indum aliquamdiu vectare adeo grauem, vt ipſo pondere fatigatus excitaretur e ſomno. Quod quidem rei futuræ indicium potius, quàm ſopitæ mentis ludibrium fuiſſe deinde oſtendit euētus. Franciſcus igitur haſce ſpes, & cogitationes ſecum in Indiam portans, tam longinqua profectione in poſterum diem parata, documentum fuit, quam parum ad humanas res ſit affectus, qui totus aptus ex Deo pendeat.

Franciſci ſōnium de Indo humeris ab ſe geſtato.

Profectionē Indicam in poſterum diem parat.

Adito Pontifice, in Luſitaniam proficiſcens magnarum virtutum indicia edit in via. Cap. IX.

CETERVM prius, quàm ſe in viam daret, ita demum omnia proſpere ac feliciter ſucceſſura ſibi exiſtimans, ſi ex autoritate Chriſti vicarij tam difficilem Prouinciam ſuſcepiſſet, Paulum Tertium Pontificem Max. adit, pedesq; de more oſculatus, fauſtam ab eo precationem certasq; indulgentias petit, tacito vtique ipſius imperio in Indiam iturus. Et Pontifex Indica expeditione lætus excepit eum comiter benigneq. Inde benedictione indulgentijsq; liberaliter nō ſolum libenter conceſsis, in hanc ferme ſententiam locutus eſt: Equidem ingentes diuinę benignitati

gnitati grates ago habeoque, quod me Pontifice reuerſura ſit in Indiam fides, quæ ab Apoſtolis olim introducta, paulatim barbaris illarum gentium ceſſerat moribus. Tu vero non modo noſtra autoritate, ſed etiam Dei, cuius perſonam gerimus, impulſu excitatus, pari animi magnitudine tantam capeſſe prouinciam, memor te in Indiam per homines vocari à Deo. Quis vocet, non qui ſis, tecum reputa. Memento te ab illo vocari, qui vocat ea quæ non ſunt, tanquam ea quæ ſunt. Neque enim tam idoneos ad opus quærit, quam ipſe deligendo facit. Quemcunque elegerit, huic & animorum ſuggerit, & virium ſatis. Niſi forte obſcurum eſt, vel ipſos Apoſtolos per ſe ab omnibus rebus imparatos fuiſſe. Atqui iſti piſcatores, rerum verborumque imperiti quid non Dei miſſu ductuque fecerunt? quæ regna, quos populos, quas gentes Cruci non ſubegerunt? Atque vt cæteros taceam, Thomas Apoſtolus quam bene rem Chriſtianam geſsit in India, quò tu nunc eodem Deo autore tendis? Quot barbaras nationes mitigauit? quot inanium Deorum aras euertit? quot regnis ſuaue Chriſti iugum impoſuit? Nec verò te ærumnarum, aut mortis terror ad audendū facere debet ſegniorem. Vilis hæc eſt vita æternā meditanti: & mortali honeſta beataq; mors omnibus votis expetenda. mortē vero contemnenti aut etiam optanti quid graue, quid acerbum, quid horrendum videatur? Perge igitur & Dei ductu, S. Thomæ exemplo, Chriſtianæ religionis fines longe lateque profer in Oriente. Non eſt abbreuiata manus Domini. Eccleſiam qui olim per Apoſtolos fundauit, ſubinde per apoſtolicos viros auget

Oratio Pauli iij. Pont. Max.

Rom. 4.

Iſa. c. 59

ornatque. Tum Franciscus vultu demissionem animi præferens, in hunc fere modum respondit. Quid tandem in hoc genere efficere queam, Pater Beatissime, cur ego potissimum ad tantum opus deligar, equidem non video; cæterum existimandum ijs relinquo, qui delegerunt. Non obtemperantis est quid possit, considerare, sed imperantis. Ego vero quantum meis ipse diffido viribus, tantum diuina ope, prouidentiaque confido, quæ infirma mundi eligit, vt confundat fortia, ne glorietur in conspectu eius omnis caro. proinde sic in animum induco meum, quo autore tantam prouinciam susceperim, eodem adiutore me ex eius sententia gesturum.

Francisci responsum.

Pontifex ingentis indolis specimen ex aspectu ac sermone Xauerij cum cepisset, ratus propagatori religionis apud Indos, maiore quadam autoritate opus esse, ultro suam illi potestatem quoad opus foret, impertijt. Quippe apostolicum eum Legatum in India constituit, eiusque rei diploma Lusitani Regis Legato dedit tradendum Regi, quo si videretur Xauerium in Indiam abeuntem ornaret. Franciscus igitur qui haudquaquam tanto oneri ferendo esse sibi videretur, dilato munere, quam si delatum esset lætior reuertitur domum. Inde non sine mutuis lacrymis digreditur à domesticis magno sui desiderio cunctis relicto. Profectus est ab vrbe in Lusitaniam cum Mascarena Regis Legato, Paulo Camerte comite, (is per eos dies Ignatio se adiunxerat) anno post Christum natum M. D. XL. protinusque in ipso itinere non obscuriora dedit signa modestiæ, quam sanctitatis suæ. Nam cælestium licet rerum contemplationi deditus, hu-

Franciscus Apostolicus Legatus in India constituitur.

manitatis

manitatis tamen memor officiosum adeo se omnibus præbebat, ut in diuersoriis lectulo cubiculoue comitibus cederet; deterrimis rebus ipse contentus, cessantibus insuper famulis, in curandis comitum equis alijsque seruilibus ministerijs, ad omnia descenderet, famulus verius quàm comes. Ceterum nihil illo iucundius in consuetudine, nihil ad omnem rationem humanitatis accommodatius: omnes omni ratione demereri, benigne vnumquemque alloqui, comiter & ipse ad alios accedere, & ad se accedentes accipere. hilari semper esse vultu, facile aliis, ac libenter obsequi; gratos iucundosque miscere sermones. Sed talibus in rebus (id quod difficillimum est) adeo tenebat modum, vt grauitate comitatem moderante, omnia eius tum facta, tum dicta sanctimoniam redolerent. Proprium ac perpetuum eius erat colloquia uel de pijs rebus, uel pietate cōdita serere: omnesq; quibuscum promiscue uersabatur, occasione aliqua oblata, aut illato sermone ad odium uitiorum, ad uitæ emendationem impellere admonitos vt vitia, quam remedia grauius ferrent. Salubrem talium sermonum amaritiem multa humanitatis condimenta mitigabant. Et uarii casus Xauerii sedulitatem non uerbis quam rebus admirabiliorem fecere Cum enim fatigatos ex itinere comites omni obsequio refoueret, periclitantibus si manu non posset, succurrebat prece. Vnus è primoribus Legati asseclis torrentem amnem dissuadentibus ceteris, equo transire ausus ad ultimum periculi uenerat. Iam rapidos in gurgites delatus regere ne quibat equum, iamq; uorticibus implicitus, prærapidi fluminis impetu ad certum auferebatur

Comitum equos curat.

exitium, cum aliis pauore defixis, Frãcisci uirtus tantum periculum facile discussit. Nam cæteris ad numen comprecandum incitatis, intentius cœpit orare. Nec frustratæ sunt eum preces. Repente ille profũdo emersus flumine, qua leniore tractu ferebatur amnis, equum statuit in vado; additoq; diuina ope comitumq; hortantium uocibus animo, ad ulteriorem ripam euadit, Francisci utique precibus omnium consensu a præsenti morte reuocatus. Inde cum in Alpium iugis iter fieret, passim nix cumulata uento, in uiæ rupes, & saxa vestigium subinde fallentia ingredientium equos non sine equitum periculo fatigabant. Igitur Legati Secretarium forte ex equo prolapsum ingẽs niuis aceruus hausit. Erat is locus lubrica in rupo atq; præcipiti, quam minax subibat torrens. Discriminis magnitudo a ferenda ope comitum proximos absterrebat veritos, ne ille adiuuantes traheret potius, quam sequeretur. ita occupatis metu animis, alius alium intuentes in eodem hærebant uestigio. Cunctantibus superuenit Xauerius, qui alienæ magis, quam suæ salutis memor protinus ex equo desilit, illumque summa ui niue extractum manifesto periculo eximit, pari cum periculo suo. Hoc ille tanto Francisci promerito deuinctus eum deinde semper tanquam uitæ salutisque suæ parentem coluit. Ipse quoque Legatus & egregiis hisce factis, & sanctissimorum suauitate morum captus, Xauerium eximie diligebat. Nec Franciscus sat habuit comitibus omni ratione prodesse, sed obuios quoq; utcunq; poterat iuuabat, in diuersoriis præsertim cauponisque per occasionẽ omnes docendo monendoq; ad honestã Christianamq; inci-

Comitem precibus e fluminis uorticibus eripit.

Legati Secretarium è niue extrahit.

incitans vitam. Egregia verò eius pietas subinde euangelicæ perfectionis exemplum edidit, non minus imitationis apud religiosos viros, quam admirationis apud ceteros habiturum. Haud procul patria iter habebat, eius mater, propinqui ac necessarii minime deuii erant. Si eam occasionem dimisisset, non erat ignarus, propter Indiæ longinquitatem, nullam prorsus eos uisendi facultatem posthac futuram: simul intellegebat, nihil sibi a matre pia femina (nam pater mortem obierat) nihil a cognatis periculi fore. Instābant comites, vrgebat ipse Legatus, ut eos ex itinere salutaret: Xauerius tamen ueritus ne quem forte sociorum minus cautum olim suo exemplo impelleret in fraudem, nullo modo flecti potuit, vt ad suos salutandos paulisper diuerteret. ita pio erga propinquos odio declarato, & verum se Christi discipulum præbuit, & documentum fuit hominibus Deo sacris, ut multo magis inimicorum loco (si Dei obsequio) domesticos haberent suos. Verum ne insolita res offenderet Legatum, eiusque comites cælestis huius philosophiæ rudes, conatus est sermonis comitate aptisq; rationibus suam illis probare caussam. Peragrata igitur celeriter Hispania; Olyssipponem ad Regem Lusitaniæ cum Legato ire contendit. Et Legatum ex diutina intimaque familiaritate Xauerij tanta iam admiratio cœperat uiri, vt sibi imperare non potuerit, quominus certum ad Regem tabellarium cum litteris de Francisci laudibus destinaret ex itinere, quæ res ingētem regi visendi ornandique Xauerii cupiditatem iniecit. Itaq; Olyssipponem iam fama notus, expectatusq; peruenit.

Patriam præterit cognatis ne salutatis quidem.

Ab Rege Lusitaniæ benigne acceptus Olysipponenses ad studium pietatis excitat. Cap. X.

Olysipponis descriptio.

OLYSSIPPO vrbs regia est non longe ab Oceani littore, Lusitaniæ totius longe maxima, eademq; portu egregio, quem flumen Tagus urbem præteriens efficit; Indicarumque rerum commercio celeberrima. Huc igitur ut per uentum est: Xauerius eò se venisse lætus, vnde in Indiam solueretur, Simonem Rodericum Indicæ expeditionis socium, qui iam dudum (vt ante diximus) eò transmiserat offendit adhuc quartana laborantem, & forte illo ipso die febris erat reditura. mirum dictu ægrum hominem ex inspe rato amplexans tanta perfudit lætitia, vt febri in perpetuum exclusa, siue gaudii magnitudo, si ue potius virtus Xauerii vim omnem excusserit morbi. Itaque simul ex defatigatione itineris refecit vires, accersitus in regiam, cum Simone iam valente Regem adit; se suamque illi operam ad Indorum auxilium offerens. Rex qui de Francisci eximia virtute ex Legato multa comperisset, benigne utroque excepto in magna procerum corona, summopere, inquit, lætor Patres de vestro in Lusitaniam ad Indiæ salutem aduentu. Nec dubito quin eadem uobis haud minoris lætitiæ sit causa, quam mihi. Aperitur quippe uestræ industriæ immensa vastitas Indiæ, quæ diligenter vt spero & constanter exculta uberrimos fructus promittit animorum: tanta ubique cernitur ad Christi fidem propensio. Equidem per omne regni tempus antiquiorem religionem,

Simonem Rodericum.

Regis Oratio.

nem, quam regnum habebo, tum demum illarum me gentium regem existimaturus, cum eas cælesti regi parere cognouero. Quocirca nihil mihi, spero etiam Deo a vobis gratius accidere potest, quam vt mecum totis viribus in eandem incumbatis curam Orientis Christo communi domino adiungendi. Si cum uestri dissimilibus agerem, hortarer vos ne obstantis naturæ difficultates, exæstuantis Oceani minas, infiniti pene itineris ærumnas, barbararum gentium congressus formidaretis: neu quo aliorum cupiditas alacris aduolat, vestra pietas cunctaretur ire. Verum quid ego vestram virtutem accendere uerbis coner, cum sat nouerim uos Christo & Euangelio militantes diuinam gloriam, salutemque hominum ex periculis accersere? nec quicquam optabilius ducere in vita, quam pro Deo honesta morte defungi? Nihil profecto natura ita clausit, quo non ualeat vera virtus perrumpere; Deo bene iuuante non Indiam solum Euangelio aperietis, sed vltima quoque Orientis. Ibi vos aut uita meritis conspicua, aut gloriosus vitæ exitus manet. Proinde dum classis se instruit, vernum tempus expectans, vos quoque ad iter necessaria comparate. Nobis curæ erit præstare, vt neque in Lusitania, neque in India quicquam requiratis. Tum illi maximis Regi gratiis actis, ita respondent. Iampridem se exploratam habere summam eius cupidinem diuini cultus augendi; liberalitatem autem religioni parem non Romæ solum ex multorum sermone cognouisse, sed nuper etiam ipsosmet in itinere multis esse documentis expertos, vt magis conniti deberent, tanti regis meritis respondere, quàm dubitare an

ſui ſimilis eſſet futurus, & quoniam omni uoto expeterent Indiæ cæteræque Barbariæ afferre Euangelij lucem, haud conſtanter qualicunq; ipſorum opera uteretur ad Indorũ & Orientis auxilium. Etſi enim & ſe & illum noſſent, ſentirentque ſemet tantæ moli, tantoque ipſius ardori nec animis eſſe, nec viribus pares; confidere tamen Deum, qui onus imponat, quod uirium deſit additurum. Deo duce, ac pro Deo quid diſcriminis recuſandum? ſibi utique primam curam diuinæ gloriæ eſſe oportere, honeſtamq; mortem quacunq; vita potiorem. Certamen idẽ ortum inter Regis liberalitatem, & Franciſci, Simoniſque modeſtiam. Rex prolixe omnia eis pollicitus benigno ſermoni facta benigniora adiicere: illi contra votiuæ paupertatis tenaces delatis ab rege cõmoditatibus uti nolle. Poſtremo vicit beneficium regis naturam conſtans ſeruorum Dei in propoſito uoluntas; ceſſitq; rex non æquitate cauſæ victus, ſed admiratione virtutis. Dimiſſi ab Rege protinus recuſato lauto domicilio, quod ultro offerebatur, ad publicum valetudinarium tendunt cum ingenti laude non modeſtia magis quàm pietatis. Satis quippe conſtabat, eos ibi potiſſimum diuerſari uoluiſſe, ut liberius ægris Chriſti cauſa miniſtrarent. Nec illorum benignitas & induſtria expectationem fruſtrata eſt ciuitatis. Nam vitæ ratio in valetudinario huiuſmodi fuit. Ante lucem per horam res diuinas meditati, ſacerdotalis officij penſo rite perſoluto, ſacrum faciebant prima luce. Quod ſupererat temporis in ægrorum corporum cura, animorumque ſalute impenſe ſimul & hilariter abſumebant, alias mœſtis & afflictis ſolatia & ſubſidia afferentes: alias mo

ribundos

ribundos roborantes ad ultimum illud certamen discrimenque: nunc excipientes peccatorum confessiones: interdum consulentibus de rebus salutaribus respondentes. Neque is labor aut obscurus, aut irritus fuit. Plerique ciuium fama eorum sanctitatis illecti cœperunt vulgo ad eos uentitare. Et illi perpetuo de rebus pijs ac salubribus non minore animi sensu quam ardore differentes, plurimos ad odium vitiorum amoremq; honestatis, & scilicet ad pium, frequentemque sacramentorum usum compellebant vitæ iam prioris oblitos. Quæ consuetudo sacra mysteria frequentandi Olysipponem tum primum longo interuallo reuocata totam deinceps peruasit Lusitaniam, uel cum singulorum ciuium salute, vel cum vniuersarum emolumento ciuitatum. Innumerabiles enim ubique mortales (Lusitana gens est ad pietatem satis propensa) antiquam illam pie sanctèque uiuendi rationem innouarunt: multi cælestis vitæ capti dulcedine diuino instinctu ad uarias religiosorum hominum familias aggregarunt se: nonnulli quoque ipsorum expetierunt Societatem, per id tempus a Paulo Tertio Pontifice Maximo; rite comprobatam. Itaque ingenti morum facta mutatione, alia forma, alia facies ciuitatis esse: Neque iam plebs tantum, sed nobilitas quoque sacramentorum, consiliorumque causa illorum diuersorium frequentare. Et loci hominumque humilitas rem illustriorem faciebat, egentium aduenarum hospitium primoribus ciuium celebrantibus. Ad postremum eximia illorum virtus rerumq; humanarũ despicientia cunctæ ciuitati

miraculo fuit. Iam in vulgus relatum erat duodecim Romæ Sacerdotes (duo enim ad decem illos accesserant) Societatem inter se coisse. Ex quo numero in duobus illis, quos apud se haberent intueri sibi videbantur nescio quod specimen vitæ apostolicæ. Itaque eos populus siue ex pari numero, siue ex quadam vitæ similitudine, Apostolos, nimis amplo scilicet vocabulo appellare cœpit, & quamuis inuitos & reclamantes vocitare perseuerauit. Quippe natio Lusitana non minus in cœptis constans, quam in consiliis pia, nullis perpelli rebus potuit, ut reuocaret quod semel dedisset, ut credebat, veritati. Quin etiam eo progressa res est, ut ad ceteros quoque è Societate tota fermè Lusitania idem cognomen perueniret.

In Lusitania Apostolus appellatus.

Profectio eius in Indiam frustra impeditur.
Cap. XI.

EGREGIA vero Lusitanorum pietas, Patribus tali nomine oneratis uerius quam ornatis, expeditionem Indicam nonnihil deinde turbauit; sed ita vt variantibus hominum voluntatibus, de Francisco fixa Dei exstaret voluntas. Nam primorum ciuium nonnulli Xauerii & Roderici admodum studiosi vtilitatem ciuitatis non præsenti solum fructu, sed etiam futuri spe emolumenti æstimantes, rationem tales viros retinendi in Lusitania, inter se inire cœperunt, rati suum commodum præferendum alieno. Res igitur primum cum Regni primoribus agitata: denique cum satis multos iam grauesq; & autores & adiutores haberet, defertur ad Regem. Ostendunt

dunt proceres pro se quisque quantum emolumenti ab Ignatij socijs tam breui temporis spatio regia ciuitas ceperit: quantum ab ijsdem opis sperare Lusitania possit vniuersa, si eos non hospites ad breue tempus, sed habuerit perpetuos incolas. Lusitaniæ profectò, vrbisque regiæ salutem, quippe quæ propior sit quàm India, etiam potiorem Regi esse oportere. Cur igitur vt barbaris gentibus consuleret, patriam ipsam tam præstanti nudaret præsidio? cur tanto ac tam salutari bono India potius quàm Lusitania foueretur? Quocirca si idem regi videretur, quod cæteris; eximios illos, velut eius gentis semina mandaret Lusitaniæ, ut seminarium ad manum foret, vnde idoneos Sacerdotes in Indiam submitteret. Rex probata procerum sententia, proximisque primum consulendum ratus, omisso in præsentia Indiæ iuuandæ consilio, ambos instituendo talium seminario virorum, retinere constituit in Lusitania. Quod cum ex amicis Rodericus Xaueriusque resciissent, enimuero nec opinato nuntio commoti, protinus Ignatium per literas de nouo Regis consilio admonitum quid opus facto sit consulunt. Qui re cum Pontifice communicata, totam rem ad Regis arbitrium reijciendum censuit, haud dubius quin ei præsens rerum tractatio certiora consilia esset subiectura. Dantur litteræ eodem tempore a Pontifice ad Regem, ab Ignatio ad socios, id negotium omni ex parte permitti Regi. Quod si is super ea re Ignatij sententiam exquireret, commodissimum videri, rem omnem ita diuidi, ut Simon hæreret in Lusitania, Franciscus in Indiam pergeret. Rex ergo Ignatij consilium secutus am-

bos

bos ad se accersiri iubet. Accurrunt illi haud securo quidem animo, sed ex diuina prouidentia suspenso. Tum Rex benigne ut solebat, quid sibi ab urbe de ipsis permissum esset præfatus, quid iam deliberatum haberet, expromit: Simoni manendum in Lusitania, qui Collegium Conimbricæ inchoaret, Seminarium submittendorum in Indiam: Francisco in decretam sibi Indiæ Prouinciam proficiscendum. Proinde uterque ad suum se munus quanquam dissimile pari studio quam primum pararent, haud ignari sæpe dissimillimorum munerũ paria esse præmia, Deo non tam opus spectante, quam studium. Ibi Xauerius repente ex magno metu in magnam lætitiam uersus, ingentes Regi grates agere, quod se uoti cõpotem fecisset, & cum talis comitis desiderio suum miscere gaudium: demum pro tanto beneficio non gratam modo, sed etiam solertem operam polliceri. At Rodericus spei, uotique irritus primo insperata denuntiatione perculsus, oculis vultuq; motum prætulit animi: deinde vbi se collegit, in hanc ferme sententiam æquo animo uultuq; respondit. Tantum quidem doloris Indiam ademptam suo incussisse pectori, quantum dissimulare nequiuerit, sed quoniam diuinam voluntatem Ignatii, Regis, Pontificis consensio satis declararet, haud ægre cuius causa eam suscepisset prouinciam, eiusdem imperio depositurum. Quocirca fore utique se in Regis potestate, lætum Seminario instituendo aliquid se quoq; operæ Indis nauaturum, cum quo ipse non posset, per alumnos disciplinæ excoleret suæ. Ita ab Rege digressi ad suum uterq; munus uertere curam.

Naui-

Nauigaturus in Indiam ab Rege Pontificium diploma legationis accipit, uiaticum recusat.

Cap. XII.

FRANCISCVS igitur suam expeditionem tam euidentibus mortalium, Deique iudicijs comprobatam, non commeatu, rebusque opportunis, sed appositis commentationibus & salubribus consilijs instruere intendit. Nolebat scilicet nouus ac rudis, sed meditatus paratusq; ad tantæ prouinciæ molẽ accedere: & per otium cogitare, quæ deinde usui forent, ne agendi tempus in cogitando consumeret. Vbi adfuit Indicæ profectionis dies, Rex Francisco ad se vocato in hunc maxime modum locutus dicitur. Paratæ sunt naues Francisce Xaueri, tempus instat tibi adeo expetitum transmittendi in Indiam. Ego uero adhuc satis multa magnaque habeo documenta uel uirtutis vel prudentiæ tuæ, ut nostram tibi hortationem superuacaneam esse credam ex præteritis futura coniectans. Ceterum ne nostro uideamur desuisse officio, currentem ut dicitur incitabimus. Primum igitur Ethnicas gentes nostro imperio additas, Ecclesiæ addendas tibi committo: ne latius imperium meum, quàm Dei Religio proferatur. Deinde Lusitanos homines illis in locis uersantes pro mea in eos paterna charitate, tuæ fic trado commendoque fidei, ut cupiam te nostræ beneuolentiæ Vicarium succedere. Non ignoras profecto regibus ad regnorum administrationem multis & manibus, & oculis opus esse. Quocirca te ego oro quæsoque per illum ipsum Deum, qui tibi huius expeditionis dux est & comes, ut præsidia nostræ ditionis (quod tuo commodo fiat) obeas

Oratio Regis.

,, lustresq; sedulo, nosq; de omnibus rebus ad religionē spectātibus subinde facias certiores. Ita demum impedimētis, si qua sunt celeriter sublatis, christiana religio tuo consilio atq; opera, nostra ope ac præsidio, Indiā Orientemq; percurret. Me quidē prius regnum deseret, quàm studium augēdæ religionis. Hanc omnibus opibus, hanc omnibus neruis propagare certum est. Tuæ sunt partes nec susceptę causę, nec nostro studio deesse. Quicquid diuinus cultus, quicquid res christiana opis subsidiiq; desiderare videbitur, fidenter postula; fiet quod postulaueris, & ego sumptū pro religione reponam in lucro. Quare age Frācisce, & quoniam haud dubio diuini numinis instinctu ductuque ad difficillimam ex omnibus prouinciam tēdis, gere animos quos huc attulisti; & qua uirtute emines in Lusitania, hanc fer tecum in Indiā.
Inde Rex prolato Pontificis diplomate, adiecit. ,, Atq; ut intelligas maximā tibi rerū gerendarum potestatem non a me solum, sed etiam a Christi Vicario permitti dariq; ; en tibi Pontificium diploma, quo Apostolicus Legatus in India constitueris, simul testimoniū potestatis, & incitamentum industriæ.

Responsum Xaueriј.

Tum Xauerius qui dudum ad laudes suas erubuerat, diplomate non verecundius, quàm reuerentius accepto; ,, Si quam bene te, Rex optime, existimare de me uideo, inquit, tam uere existimare sentirem; sane talis, & regis & uiri iudicio admodum lætus Deo bonorum omniū largitori gratularer. Sed nimirum eximia tua probitas fallitur opinione virtutis alienæ. Ego meæ tenuitatis, ac nequitiæ conscius non insaniam, si de me plus alijs ipse credam, quā mihi? Profecto homuncioni nequam ac prorsus nihili (veritatis hęc

verba sunt non submissionis)uel abs te, vel a Pon „
tifice longe plus oneris imponitur, quã mea imbe „
cillitas ferre queat. malo tamẽ oneris magnitudi „
ne opprimi, quã quod Dei nutu imponatur, ab in „
firmitate animi aut nunc detrectare, aut unquam „
deponere. Nimirum Deus vires addit cũ onere, „
& facultatẽ cum potestate largitur. Quocirca cæ „
lesti subnixus ope in omni vita efficere nitar, ut „
omnes intelligãt, meminisse me, quam personã a „
Deo, a Pontifice, ab Rege Lusitaniæ impositã hac „
mea sustineam tenuitate. Omnibusq; in dictis, „
ac factis citius me deficiet uita, quàm fides. Hæc „
elocutũ Rex familiariter admonet, videret etiam atq; etiã ecquid vel in Lusitania vel in India desideraret: imperasse se vtrobiq; magistratibus, ut ei quæcunq; uellet, impigre curarent, & simul regias ei litteras tradit non cõmendationis magis plenas, quã autoritatis. Franciscus actis Regi gratijs, manũq; eius de more osculatus domũ reuertitur, ut amicis ualere iussis, conscẽderet nauim. Nec Regis dicta factis benigniora fuerunt. Magistratibus procuratoribusq; regijs mãdauit sane diligenter, ut Frãcisco, eiusq; socijs tũ in Lusitania, tũ in India suppeditarent quæcunq; vel ad ipsorũ vitã tuendam, uel ad Dei cultum augẽdum opus forent. Itaq; Xauerius cæteriq; e Societate IESV regijs deinceps facultatibus opibusque in India, Malaca, Maluco, Iaponia, vitã, atq; itinera sustentantes longe lateq; Christi cultum protulere. Ceterum etsi omnia benigne suppeterent eis, modestia tamen cum regia munificentia certabant vt ne quid ultra vsum necessarium sumerẽt, de aliena benignitate, vt perẽnis foret, parce hauriendũ rati. Quocirca in suis cõmodis curandis, cũ vbiq;

Xauerius et cæteri e Societate I ESV Regis Lusitani liberalitate sustinẽtur in India.

semper, tum verò sub profectionem Indicam ærario pepercerunt. Igitur Xauerium a paupertatis amore magis, quam ab uerecundia nihil omnino postulantem Magistratus ipsi ultro in gratiam Regis adeunt, demonstrantes sibi ab rege magnopere imperatum, ut ei quæcunque requirat ad iter, munifice præbeant. Rogant quam primum indicem edat earum rerum, quas desideret, vt curari posſint in tempore. At Franciscus magnam habere se quidem gratiam respondit & regiæ liberalitati, & ipsorum diligentiæ: ceterum nihil requirere, nihil desiderare omnino. id cum fecissent sæpius Magistratus, idemq; a Francisco responsum semper tulissent, precibus urgere acriusque instare, ut aliquid saltem acciperet. Ad ultimum Xauerius urgendi modum nullum facientibus (ne obstinatior abstinentia præberet speciem pertinaciæ) ita morem eis gessit, vt suum ipse teneret institutum. Centonem, seu uulgarem lacernam postulauit ad arcenda summa hyemis frigora, quæ circa Bonæ spei promontorium nauigantibus subeunda sciebat esse; paucosque libellos magno sibi vsui in India futuros. Neque ullæ eum preces flectere potuerunt, ut quicquam præterea sibi pateretur dari. Itaque Comes Castanerius Indicæ clasſi instruendæ Præpositus Franciscum in Prætoria naui Regis iussu locatum, & viatici securum, eius uicem solicitus ipse conuenit; eiq; ostendit Regis puerum, eiusdem missu, ad se uenisse cum mandatis, vt illi res ad profectionem opportunas abunde subministraret. Tum Franciscus, at ego oro te, quæsoque uehementer, inquit, ne quicquam cuiquam mea causa tribuatur. Nihilo secius Comes

Paupertatis studium in itine re.

mes instare, ut saltem secum duceret, seruum necessariis in rebus ministraturum. Tum Franciscus: Mihi uero, inquit, harum manuum usus dum erit, alio haud erit opus ministro. Quo Xaverij responso affirmabat Comes se obmutuisse. Ità Franciscus non alio viatico, quam Dei fiducia instructus inito iam uere in Indiam soluit.

Indiam petens edit exempla uirtutis suæ. *Cap. XIII.*

OLIM stante Imperio Romano, & christiana religione in Asia uigente (Asiæ enim regio India est) duo ferme itinera trita erant in Indiam, unum per Syriam Euphrate flumine, ac Tigri sinuque Persico; alterum per Aegyptum, Arabico sinu & mari Erythræo. sed iam his regionibus Saracenorum armis ac superstitione occupatis, non perinde tutus ac breuis Europæis Christianis aditus est per infesta hostibus loca. Quocirca Lusitani homines Africæ oram, quæ Atlantico Oceanó alluitur, legentes, Africam quàm uasta est, Arabiam Persidemque circumuecti, longissimo circuitu in Indiam traijciunt. Quippe hisce Oceani anfractibus abest India ab Lusitania Leucarũ millia amplius quatuor (Leucas dico Lusitanis nautis familiares, quæ ternis passuum millibus constant.) Et hoc spatio linea æquinoctialis, quæ ab æstu solis est maxime torrida, mediam fere Africam intersecans, bis transeunda necessario est. Hanc tam longam ac difficilem uiam Henricus princeps Ioannis primi Lusitaniæ Regis filius (ut erat Mathematicis insigniter eruditus). primus omnium non minore

Itinera in Indiam.

Leuca Lusitana.

Henricus princeps nouum iter aperit in Indiam.

animo, quam ingenio tentauit. Caussa tentandi fuit, vt Aethiopiæ Regem (vulgo Preste Iannem appellant) quem cognorat in extrema ferme Africa non procul ab Arabico sinu regnare, noua aperta via, sibi Lusitanisq; cõmercio adsciscerer. Cum res belle succederet, eius cœpta tres deinceps Lusitaniæ Reges Alphonsus. V. hoc nomine, Ioannes II, & Emmanuel primus prosecuti, paulatim viam vsque in Indiam fortiter iuxta ac feliciter aperuerunt, munierũtq;. Quippe & adiacẽtes Africæ insulas, & opportuna loca complura in ipsa ora Africæ occuparunt, quæ etiam hodie Lusitanorum præsidijs tenentur. Hoc igitur circuitu Xauerius Indiam petens, e Lusitania soluit anno post Christũ natum M.D.XLI. VI. Idus Aprilis. Vehebatur eadem naui, qua Martinus Alphõsus Sosa nouus Indiæ Prætor: e Societate comites habebat omnino duos. P. Paulum Camertem Sacerdotem egregia virtute, qui eum ab vrbe secutus erat comes additus ab Ignatio; & Franciscum Mansillam Lusitanum, qui Olyssippone sese met illi socium adiunxerat. Occurrebant multa in ipso itinere visenda doctis utiq; hominibus, & Geometriæ, rerum naturalium, astrorumq; studiosis. Monstrabantur in mari Atlantico, Africæ dorso adiacentes Insulæ plures, haud ignobiles; aliæ propius, aliæ longius distantes, & inter se, & a continenti. In his Fortunatæ (vulgo Canariæ dicuntur) & Promontorij Viridis insulæ, quas propter eximiam locorum amœnitatem nonnulli Hortos Hesperidum fabulosis poetarum carminibus nobilitatos fuisse memorant. Et hæc loca ad cognoscendum non inutilia ita classis præteruehebatur, ut pleraque in conspectum se darent.

Horti Hesperidum.

Acce-

Accedebant sereno cœlo syderum, tranquillo mari piscium noua & inusitata spectacula, quę vectorum pene omniũ non sine admiratione, tenebant oculos animosq;. At Xauerius etsi a talium cognitione rerum haud sane abhorrebat; tamen non doctrinã, aut uoluptatem ex India, sed diuinam gloriam, salutemq; animarum petendam ratus, gratiora Deo, utiliora hominibus spectacula edere ipse intra nauim cœpit. Et erat pretoria nauis oppidi instar non solum nautis, sed militibus, asseclis Pretoris, mercatoribus seruis referta, ad summam capitum circiter mille. Itaque Franciscus ut primum iter est ingressus, una cum socijs in proximorum salute procuranda summo studio elaborare instituit, nauticam turbam uectoresque Christianis pręceptis imbuens, deprauatos omnium corrigens mores, vniuersos ad eluendas animi sordes inuitans. Nec frustra. Temere iurandi consuetudo sublata: multorum restincta odia, plurimorum confessiones auditę: plures a perdita uita ad honestam piamq; reuocati. Erat in Xauerio perpetua oris hilaritas, omniũ animos comitatis dulcedine alliciens. Itaque homines quoq; flagitijs sceleribusq; cooperti vulgo a religiosorum uirorum consuetudine congressu que abhorrentes, iucundissimam Francisci familiaritatem auidius expetebant. Et ille haud rudis cuiusq; generis animos tractandi, paulatim eos beneuolentia delinitos reflectebat a uitiis; demũ iam fræni patiẽtes in omnem uirtutis, ac pietatis partem incitabat. Inter hęc Deus parem eius animo ac uirtuti materiẽ obtulit. Diutina difficilisque nauigatio, vt fere fit adeo afflixerat vectores nautasque, ut iam alij super alios in morbum

Nautas & milites docet in naui.

Comitas etiam flagitiosos alliciens.

Difficultates Indicæ nauigationis.

inciderent, & super cætera, uim mali augebant alimenta. Salsamentis enim perpetuo, sæpe nautico pane mucido atque corrupto uitam trahentes, uitiatam insuper ac uerminosam ferme potabant aquam, quæ & genere ipso liquoris, & exiguitate accenderet magis, quam restingueret salsamentis excitatam sitim. Noxij ergo insalubrium ciborum succi in uenas diffusi morbos creabant non atroces minus quam exitiales; quippe gingiuæ fœde excrescentes, atrociterque exulceratæ non cruciatum solum afferebant laborantibus, sed etiam (quod miserrimum erat) eripiebant edendi facultatem. Ad hæc vis pestilens morbi ægritudine animorum rerumque inopia sensim roborata cœpit per confertam arctis in locis turbam serpere vagarique. Nam etsi rex præter necessarium commeatum, suam cuiq; naui tabernam medicamentariam, haud leue ægrorum subsidium attribuit: tamen affectorum multitudini nulla satis esse benignitas poterat. Imminentis etiam terror mali necessarios ipsos a suorum cura, ut fit, ad suimet tuendi curam auerterat. Ita ægri pariter medicamentis, ac ministeriis destituti non magis lue, quam (quæ tetrior pestis est) fame interibant. Et ne quid mali deesset, miseros illos nauticæ urgebant sordes. longe fœdius ægrorum quàm ualentium corpora infestantes. Xauerius igitur posteaquàm conspexit nauim qua vehebatur affectis corporibus refertam, memor eius quod in ipso nouæ vitæ tyrocinio imbiberat, insigne benignitatis virtutisque suæ specimen dedit. Exterruisset alium, quod illum stimulauit. stratos viderat foros onerariæ non ægris tantum sed semiuiuis: luem contagione

Magnitudo animi incredibilis.

gione

gione vulgari sciebat: fœda impendentis mortis facies ante oculos erat. At ille formidine in misericordiam uersa, satis gnarus martyrij genus esse, humanæ salutis causa obijcere se pestilentiæ, affectos omni ope iuuare statuit. Ergo morientium peccata expiare, ægrorum corporum sordes abstergere, linteas eorundem lauare uestes, mœstos benigne solari, ad utriusq; salutis spem excitare torpentes. Ita cunctis promiscue ægris enixe hilariterque inseruiendo omnium etiam sanorum in se oculos animosque conuertit.

Aegris ministrans Mozambicum appellat.
Cap. XIIII.

MIRABANTVR utique in eo vniuersi eximiam uitæ sanctimoniam, assiduum statis horis studium orationis, contemplationisq; rerum diuinarum; paternam promiscue in omnes indulgentiam & caritatem. Quibus ille rebus effecerat, ut cum cæteris omnibus, tum præcipue Sosæ Prætori carus simul ac venerandus esset. Franciscum quippe Sosæ ab Rege ipso sub profectionem impensius commendatum quotidie magis efficacissimum commendationis genus, virtus ipsa commendabat. Proinde Prætor & Regis imperio & voluntate sua, prolixe illi, benignèque omnia deferebat. Xauerius tamen victitabat semper precario; resque sibi necessarias a vectoribus corrogans alienam benignitatem excitabat studio paupertatis suæ. Quod ille institutum adeo constanter retinuit, ut neq; uiri honesti ac nobiles ex Prætoris cohorte & comitatu; neque Prætor ipse potuerit eum ab amo

In naui precario victitat.

Tenacitas paupertatis.

re summæ paupertatis abducere. Ceterum hoc maiorem Xauerius apud Deum simul hominesque gratiam & gloriam tulit, quod fraudans se ipse victu suo perinde res corrogatas a vectoribus, ut a Prætore assignatas benignissime dispertiret ægris. Tenax enim disciplinę suę parco parabilique defungebatur cibo, ad naturę desideria sedanda uerius, quam explenda. Nec vero interim noua ęgrorum subleuandorum cura intermittebat uetus institutum tradendi catechismi. Quotidie seruos, nautas, milites, reliquosq; vectores salubrium rerum ignaros simul religionis nostrę mysterijs pręceptisque imbuebat, simul ad Christianæ uitæ rationem aptis sermonibus accendebat. Crederes illum non frangi laboribus, sed roborari. Id adeo non alias magis, quam in illo ipso Indico cursu intellectum est. Nam ad summum eius laborem, ille quasi cumulus accessit, quod in hisce muneribus Zonam torridam, lineamque ipsam æquinoctialem haud ita multo post ęquinoctium transiit. Quo ferme tempore in illo maris tractu, uel ex imminentis ardore solis, uel ex tranquilli ęquoris repercussu, tam intolerandus existit æstus, ut nulla prorsus afflante aura, ualentissimi quoque robustissimique uiri æstuantes, ac sudore fluentes misere langueant: utiq; cum in illis nauium angustijs conferti vectores uix liberum spiritum ducant: & per idem tempus nullum fere capere liceat ex potione aut cibo solatium. Liquores quippe omnes, & cibaria feruidi solis uapore corrupta, maxima ex parte (quoad lineam illam transgressa sint naues) suos usus amittunt. Sępe autem cessantibus uentis, mul-

Laboris patientia.

Zona torrida incommoda.

torum

torum dierum atque adeo hebdomadarum malacia existit tanta, vt ingenti cum vectorum tędio naues mouere se loco nequeant. Itaque intolerabilis solis feruor per totam fere torridam Zonam pertinens, ut febres grauiores, ita crebriora funera inferre prętereuntibus solet. Eo igitur ipso tempore ingruentibus morbis; in tanta nauticorum vectorumque strage; sanis & otiosis ęgre uitam trahentibus, Franciscus oblitus sui, tantam incommodorum molem pari uirtute sustinuit, quantum ad ęgrorum molestiam accederet, tantum ad suam diligentiam addendum ratus. Et quamquam ipse quoque totus sudore manans incredibili ęstu oblanguescebat; tantus tamen animi uigor; tanta sancti spiritus (qui est in ęstu temperies) uis fuit; ut laborantibus, moribundis, ipsisque mortuis haud segnius quam antea nauaret operam. Ingenti hac ęquinoctialis plagę molestia perfunctos, iamque circiter duo leucarum millia emensos maior incessit metus: quia grauissimo periculo defungendum erat. Nihilo enim leuiorem pestem cladémque Bonę spei Promontorium fœdissimis tempestatibus, naufragiisque infame minitabatur. Quod promontorium ex eo nomen accepit, quod eius minis & periculis vitatis; tum demum spem concipias secundę nauigationis. Quippe eo loci Africa cuneata infinite excurrit in Australem Oceanum, versus glacialem plagam; ibique duo maria longe maxima ex ambobus Africę lateribus continenter procurrentia, aduersisq; agitata ventis perpetuo inter se, acerrimeque confligunt.

Bona spei Promontorium.

Id

Id vero potiſſimum vſu venit Iunio & Iulio menſibus, quo tempore illis locis prorſus Europæ contrarijs, hyems eſt ſumma; quibus ipſis menſibus id promontorium tranſeundum eſt. Indiam è Luſitania petentibus. etſi autem naues, quò veſanos illius Promontorij furores, atque impetus quam maxime declinent, in altum prouectæ, longiſſime recedere ſolent à terra; tamen periculum magis fugiunt, quam incommodum. Dum enim curſum longo itinere circumflectunt, quo magis diſcedunt a Promontorio, hoc magis ad glacialem Zonam accedunt. ita neque procellas ſatis euitant, & intoleranda incurrunt frigora. Quocirca vt naufragij periculum abſit; inſolitam certe nauium iactationem effuſa vectorum conſequitur nauſea. Hæc igitur nauſeæ moleſtia, vt ægris morbum, ita Franciſco laborem auxerit oportet: præſertim cum algens, nauſeans (quod tempus ac res ipſa ferebat) & ſibimet diſplicens ſua illa caritatis munia exſequeretur. Sed vicit diuina vis imbecillitatem naturæ, & animi conſtantia perturbationem compreſſit ſtomachi. Ita cum ſibi ipſi deeſſet, nullo ne difficillimo quidem tempore defuit ægrotis. Nec ſolum in præſentia vectores Indicæ nauigationis comites omni ope, atque opera iuuit; ſed etiam ſocijs, eodem deinceps profecturis itineris Indici, ac vitæ regulam in poſterum reliquit: quam illi hodie Franciſco auctore enixe tenentes, nauibus, quibus vehuntur non minori ſolatio ſunt, quam adiumento. Soſa igitur Prætor cæterique Luſitani Bonæ ſpei promontorium circumuecti; eiuſque minis longiſ-

 ſimo

ſimo circuitu aliquando tandem ſuperatis, lætitia ex timore geſtientes. Deoque & inter ſe, vt ſolet fieri, gratulantes, præter alterum Africæ latus, quod inter meridiem & orientem ſolem ſpectare diximus, nauigare cœperunt. Inde DC. fere leucas a promontorio prouecti, cum quinque iam totos menſes cęteri in perpetua nauigatione, Franciſcus in aſsiduo labore abſumpſiſſent; Mozambicum plurimis maximiſq; defuncti periculis, in Auguſti menſis exitu peruenerunt, nauigatione tuta magis, quàm opportuna. Nam iter in Indiam ſemeſtre ferme eſſe ſolet, nauesque è Luſitania menſe Martio profectæ Goam tenent fere initio Septembri. Quod ſi incommoda tempeſtas aduerſusque ventus, aut malacia curſum earum moretur, (quod tum accidit) Mozambici hyemare coguntur.

In Mozambici valetudinario æger ipſe ægros ſubleuat. Cap. XV.

MOZAMBICVS Inſula eſt modica in Africæ ora vergente ad ortum ſolis, non tam cæli temperie (ſubiecta eſt enim zonæ torridæ) quàm portu commoda & opportuna. In ea oppida ſunt omnino duo, Luſitanorũ vnum, Saracenorum alterum amicorum. Diſtat ab Luſitania non quidem recta regione, ſed adiectis nauigationis anfractibus; leucarum millia amplius tria: ab India leucas circiter nongentas. Multo maxima pars itineris confecta iam erat; reſtabat pars ferme quarta ſed Mozambicum ſerius quam opus erat, applicuit claſsis; cum ſcilicet iam idonea tempeſtas, ventusque deficeret. Itaque naues ibidem omnes hybernare neceſſi-

Mozambicus inſula.

necessitas coegit. Mozambici ergo cæteris corpora ex diutinæ nauigationis iactatione reficientibus, vnus Franciscus laboris quam cessationis patientior nullam pene partem quietis capiebat, rudes instituendi, subleuandique ægros cupiditate flagrans. Non dubito quin toties iam Francisci operam in rudium institutione, ægrorumque ministerio versatam legentibus præter satietatem, illud quoque succurrat, quod mihi ipsi idem animo repetenti miraculo fuit: vnde tantæ illi vires suffecerint, quæ toties, tot ac tanta vno tempore onera sustinerent. Sed eximius ille vir, vt erat incredibili corporis, & animi robore præditus, diuina caritate præualidam naturam accendente, vigorem concipiebat tantum; vt Dei causa vnus omnia quodammodo efficere, & vellet & posset. Assidue autem sine vlla defatigatione, aut satietate in eadem Christianæ caritatis munia intentus, nihil prætermittebat eorum, quæ mortalibus salutaria, Deo grata constabat esse. Ergo perinde ac si integris, & nusquam libatis viribus eo venisset, vt in terram est egressus, in valetudinario regio (quod Mozambici est similiter vt in reliquis Lusitanorum arcibus) sedem suam locauit, ægros præsenti ope de more subleuaturus. Haud minus negotij in terra, ac valetudinario fuit, quam in mari, nauique fuerat. Quippe Mozambici longe maxima erat eo tempore, vel morborum grauitas, vel laborantium multitudo: & ad morbidam pestiferamque vim Autumni illa causa accesserat, quod naues pariter omnes, quæ eo anno è Lusitania in Indiam soluerant, incommoda vsæ tempestate, parique lue afflictæ eodem

Corporis animiq; robur.

Nouus labor in hybernis.

dem

dem hybernabant loco. Ea res Xauerij curam, & sedulitatem acuit, vt tantam ægrorum subiret molem. Nam cæteris etiam nauibus benignitatem suam impertiendam ratus, quantum diurnis nocturnisque laboribus consequi poterat, enixe operam nauare afflictis, solennia sacramenta laborantibus ministrare, mœstis solatium, morientibus Dei fiduciam adhibere institit. Itaque ægri omnes Franciscum Dei immortalis dono vnicum clasis affectæ remedium sibi missum ducere. Nec ægris addictus aliorum immemor fuit. Per idem tempus festis diebus ad Indiæ Prætorem ac populum maxima hominum frequentia sermones habebat, vt valentium quoque animis subueniret. Ceterum quid tandem haberet vtilitatis, & commodi egregia eius benignitas, ægri carendo etiam magis quam fruendo senserunt. Paucis enim interiectis diebus, Xauerius dum affectorum subleuare morbos summa ope connititur, ipse in morbum incidit, exemplum futurus quibus fuerat solatium. Nec sane fortitudinis illi materia defuit. Febris eum inuasit adeo grauis ac periculosa; vt paucis diebus septies incisa laxataue vena miserit sanguinem; quam tamen ille febrim, non leuiter tantum, sed velut a Deo missam, libenter ferebat. Ecce autem vt insita eius virtus foret euidentior, graui corporis valetudini ægritudo mentis grauior, phrenesis additur. Ea totum triduum tenuit, quo tempore sancte adiurarunt medici, qui eum curabant, in rebus quidem ad corpus ac valetudinem pertinentibus (id quod morbi natura fert) delirasse illum, & insa-

In morbum incidit.

Phrenesi laborans delirat intra uerba.

& insanisse: sed in diuinis atq; ad animum spectantibus (quo maxime erumpere solet insania) magna cum ipsorum admiratione adeo mentis compotem fuisse; nullum ut omnino ei uerbum a recta ratione alienum excideret. tantam uim habet vsus habitusque virtutis. Nec pietatis magis in eo morbo quam paupertatis tenax Franciscus fuit. Curabatur in publico valetudinario cum ceteris, pari lectulo & conditione utens. Non deerant uiri honesti & copiosi, qui certatim eum ab initio morbi in sua transferre tecta, & curandum suscipere conarentur, idque ut per ipsum liceret, uehementer etiam atque etiam instarent, Verum ille sanctæ paupertatis studiosus in paucis, collaudata eorum humanitate, vti liberalitate noluit. Quandiu ægrotauit, nullo discrimine in ægrorum iacuit turba. Vis porrò mali periculosior fuit, quam diuturnior. Igitur breui discusso periculo, melius habere cœpit. Nec uero recens casus alacritatem illi minuit in suo instituto, sed potius auxit sedulitatem. Vtique cum ipsemet quantopere humanæ etiam opis indigerent ægri, usu propiore didicisset. Ergo ut primum remisit morbi uis, suimet oblitus nihilo segnius ualetudinarium obire, mœrentes consolari, confitentibus aures dare; vtcunque poterat conari, ut etiam ægrotus subleuaret ægrotos. Non unquam aliàs ante Francisci benignitas clarior atque admirabilior fuit. Quippe medicus iacentes de more ægros reuisens in Xauerium incidit, qui non leui ipse affectus febri, cubantibus tamen adstans, non secus ac si valeret, summa inseruiebat ope. Ibi medicus rei miraculo stupens parumper hæsit, inde vena-

E valetudinario in priuatas ædes transferri se vetat.

Æger ægros iuuat.

rum

rum pulsu explorato, haud dubius quin ipsemet magis indigeret ministro,quam quibus ministraret; orare eum obtestarique, uti ad lectum suum reuersus quiesceret, saltem quoad febris decederet: noxio calore restincto, tum sane si uellet,ad ægrorum rediret curam. Franciscus & medico parendum, nec tamen periclitantes deserendos existimans, respondit proxima nocte aliquid sibi negotij cum ægro quodam fore haud satis ad impendentem mortem parato: eius salute in tutum recepta, se quietem esse capturum. Is quem describebat erat ultimæ sortis nauta,qui ex febri insaniens nondum peccata sacra confessione expiarat. Postero igitur die medicus Franciscum cum nauta illo colloquentem offendit. Iacebat æger in lecto Xauerij, ipse assidens ei operam dabat confitenti: quippe illius vicem miseratus temere in publico iacentem in suo lectulo collocarat, & noua benignitas nouo decorata videtur miraculo. Satis constat nautam insanientem,posteaquam ab illo in suo lectulo est positus: ad mētis sanitatē rediisse. Nec uanus de illius morte uates Xauerius fuit. Eodē nauta die sub uesperam sacramentis rite procuratis, plenus bonæ spei excessit e vita. Tum uero apparuit idcirco Xauerium tantopere de illo laborasse, quod imminēs ei uitæ, salutisque discrimen prouideret.Et Franciscus nautæ salute admodum lætus extemplo stratum repetit, ualetudinique suæ seruit, medico usquequaque obtemperans haud minore obedientiæ exemplo; quam Christianæ caritatis.

Nauta insanienti Francisci lecto mentis sanitas restituta uidetur.

Vt uero ex morbo conualuit, nihilo segnius ad pristinos valetudinarij labores retulit se, atque ut rem bene ac fortiter cœptam perseueranter

tueretur, eundem prorsus industriæ cursum tenuit, vsque ad extremum profectionis diem. Illo autem semestri spatio (tamdiu enim Mozambici hyematum est) ea exempla edidit eximiæ sanctimoniæ, ut incolę, classicique omnes, illum tanquam uirum sanctum vulgò suspicerent. Quocirca nonnulla quæ per id tempus eis prospere euenerant, Xauerio haud dubie se debere fatebantur. tanti uiri uirtute ac meritis factum esse memorantes; ut pro morborum grauitate, ingentique ægrorum numero, tam pauci eo anno in Mozambicenis hybernaculis interirent: profecto eiusdem & industria subleuatos morbos, & sanctitate depulsos. Aderat iam profectionis dies, nec tamen ęgrorum plerique conualuerunt. Quin etiam ipse Prætor tentari iam cœperat febri: proinde in Indiam peruenire festinans, optimum factu ratus est, eos qui per ualetudinem sequi non possent, hoc est totam fere classem in hybernis relinquere, donec recreatis ex morbo uiribus transmittere in Indiam valerent. Itaque P. Paulo & Mansilla Xauerij socijs facile exoratis, ut Mozambici manerent apud ægros, Xauerium ipsum secum ducere statuit, itineris solatium, & si quid grauius incidisset, auxilium.

Opinio de Francisci sãctitate.

Melindæ, & in Socotora insula non sine incolarum fructu, paulisper moratus in Indiam peruenit. Cap. XVI.

MENSE igitur Aprili ineunte anni insequẽtis, Sosa faselum ingentem (galeonem vulgo uocant) tractus Indici causa comparatum cum

ualida manu conscendit, classe cum primum per ualetudinem liceat, sequi iussa. Discessit cum Prætore Franciscus Lusitanis simul & incolis eius discessum lacrymis magnisque beneuolentię indicijs prosequentibus. Sosa aliquot dierum nauigatione passuum millia ferme nongenta a Mozambico prouectus, & Melindam (Saracena urbs est amica Lusitanorum) delatus paucos ibi dies substitit. In ea urbe Lusitani mercatores plerumque uersantur, & si quos forte ibidem occupauerit mors, tumulis cruce insignibus conduntur. Propter urbem ingens ac præclara crux è marmore inaurato uisitur a Lusitanis constituta. Qua conspecta Xauerius ex insperato, efferri gaudio cœpit tantam uim & gloriam cruci gratulans, quod in media Saracenorum ac dæmonum ditione uictrix emicaret. Subinde haud leuis dictu res hanc eius lætitiam auxit. Saracenus quidam ciuitatis eius primarius, questus apud Franciscum Saracenorum pietatem consenuisse, percontabatur ex eo, an idem eueniret Christianis. Quippe ex septemdecim fanis, quæ Melindæ erant, tria dumtaxat, eaque paucis admodum celebrari obstupescebat, ignarus cur tandem suorum pietas deficeret. Et tantum illud mali profecto ex nefario aliquo ipsorum scelere dicebat ortum. At Xauerius lætus obiectu crucis uim dæmonis repressam, negauit tam mirandum esse, uanam Mahometis religionem iam deficere, quam tamdiu uiguisse. Deum utique ueræ religionis auctorem a superstitiosorum Saracenorũq; precibus abhorrere: & hanc scilicet esse causã, cur preces quas auersaretur, extingui

Melinda urbs.

Crucis honos inter Saracenos.

Mahometis cultus consenuit.

funditus vellet. His forte auditis Saracenus suo more sacerdos (Caciche ipsi appellant) idemque Magister Mahometicæ disciplinæ sane eruditus propalam confirmauit, nisi Mahometes intra biennium eos reuiseret, nuntium se illi remissurum. adeo iam in anxiis illorum mentibus Mahometis reuerentia exoleuerat. Ceterum Franciscus animos superstitione captos, nec vllius salubris consilij patientes cum nequiret tam breui tempore liberare; quod erat reliquum, excitauit eos ad cupidinem Christianæ libertatis, magnopere monens ut ab hominum conditore Deo opem lucemque identidem implorarent. Repetito deinde itinere, uetus illud suum institutum tenebat ardore animi nouo, vt vectoribus, ægris maxime (neque enim deerant) quibuscunque posset rebus opem ferret. In quo quidem genere eousque progressus est, quoad progredi benignitas potest. benignus vt esset in alios, durus fuit in seipsum. Namque ut de sua habitatione ac lectulo commodaret ægrotis, magnam illius itineris partem ipse in publico inter turbam nauticam cubitauit, lectum ei anchorario fune in spiram conuoluto ceruical anchora præbente. Exinde noua Francisco benemerendi de hominibus ac de religione oblata materies est: Nam omnem Africæ orã circumuectus prætor ad Socotoram insulam a Melinda passuũ millia prope M. CCCC. nauigium appulit. Ea insula adiacet Guardafo, vt vocant, Africæ promontorio, è regione sinus Arabici, fretique Mecani posita, cui freto Meca nomen dedit vrbs execrando Mahometis sepulcro inclyta. Socotora autem circuitu ad C. millia passuum amplectitur.

Aegris de suo cubiculo lectoq; commodat.

Anchorarij funis volumine pro lecto utitur.

Socotora Insula.

tur: Terra saxis aspera, ac vasta sine ullo fere indicio humani cultus: non triticũ, non oryzã, non vinum, non poma fert, sterilis prorsus, nisi quod dactylis, ex quibus panẽ incolæ cõficiunt, & pecore abundat. Et super cætera, cæli intemperie grauis, ingenti torretur ardore solis. Gens plane rudis, & imperita: nulla apud eos monumenta litterarum; nemo qui legere saltem sciat. Vicis habitatur, suus cuique vico Caciche est instar Curionis. Et Caciches nihilo doctiores alijs, precationes tantum quasdam peregrina lingua compositas, quas ne ipsi quidem intelligunt, recitant memoriter: At incolæ Christianos se esse gloriantes eximia veneratione Thomam Apostolum colunt; atque ad priscos illos olim in ea Insula ab Apostolo baptizatos originem referunt suam: Multaque (cum iam christiani mores exoleuerint) religionis ostendunt vestigia, Sacella pie magis quam ample extructa & ornata, cruces in altaribus cum lychnis præpendentibus, & quoniam paupertas tintinnabulorum adimit usum ligneis crepitaculis (uti apud nos sancta hebdomada assolet) conueniendi populo signum datur. Caciches porro quanquam connubio implicati, tamen abstinentia sunt insignes: quoties ieiunant non solum carne, ac lacte, sed etiam pisce, cuius magna est copia, prorsus abstinent, ut adeo moriantur citius, quam quicquam tale degustent, dactylis dumtaxat & oleribus victitantes. Quin etiam quadragesimas quotannis binas, quarum altera bimestris est, rite ieiunant: et si qui forte profani homines carnem per ea tempora gustauerint, templi aditu prohibentur. Ce-

Caciches instar curionum.

Caciches abstinentia insignes.

terum satis: constabat a Gasizibus utpote imperitis, iamdiu neque institui quemquam Christianis præceptis, neque baptizari. Accedebat Saraceni Domini, qui indigenas per uim subegerat, uesana impietas; quippe non solum ipsos miseris uexabat modis; sed etiam eorum paruos filios e complexu parentum abreptos execrãdis Saracenorum sacris initiare gestiebat. Itaque ex incolarum aspectu, congressuq; haud minus molestiæ Xauerius, quam lætitiæ cepit, indigne ferens illos a maioribus degeneres, religionis, quã profitebantur, ignaros, a catholicis sacerdotibus destitutos in Saracenorum ditione esse, uelut oues in potestate luporum. Cumq; eos (quod per tempus liceret) instituere exoptaret, uernacula in peregrino homine lingua non suppetebat uoluntati, animoque. Sed nimirum nihil est difficile caritati. A propriis nationum signis ad communia confugiens, nutibus & quibuscunq; rebus poterat, tantisper dum ibi fuit, homines rudes christianis imbuit ritibus. Puerorum quoque complures, libentissimis eorum parentibus, baptizauit; dum pro se quisque ad eum liberos suos deducerent enixius orantes, ut apud eos commorari ne grauaretur; pollicentesque neminem prorsus, qui non baptismo ablueretur, tota insula futurum. Xauerius ergo etsi loci uastitas, & incommoda erant ante oculos omnium, tamen præterquam illorum salutis immemor, Prætorem adit, messemque iam maturam ac paratam ostendens precatur; ut per eum aliquãdiu ibi morari liceat. At Prætor satis gnarus eam Insulam Turcarum populationibus expositam, committendum sibi ratus non est, ut talis uir in

Socotoreorũ misera conditio.

Socotoraos nutibus excolere conatur.

Magnam uim puerorũ baptizat.

seruі-

seruitutem abduceretur a Turcis, Ergo egregia eius in miseros homines benignitate collaudata, eum admonuit, ne præsentis specie boni se falli sineret. Noli (inquit) auidius hęrere in primis, ne omittas meliora. Quid tantopere istic laborare expetis, ubi maior fructu labor est? minora periculis præmia? Alia te regio, alia gens, alij christiani manent, apud quos utique operam, & tutius ponas, & melius. Tum Franciscus quoniam ei secus uideretur, quem sciret plus uidere, quam se: in ipsius potestate se omnino fore respondit. Indigenas inde solatus, promittit eorum sibi salutem ubicunque terrarum esset, cordi futurum. Ad extremum omnes ad rectam interim religionem in medio generationis prauæ retinendam cohortatus, certam illis spem maturæ ostendit opis. Nec promissum fefellit. Ab eis digressus ut primum occasio se obtulit, ad Ioannem Lusitaniæ Regem litteras dedit, quibus Socotorços christianos tanquam oues errantes sine pastore desertos ab omnibus, Saracenorum insuper tyrannide oppressos uehementer Regiæ prouidentiæ cōmendaret. In ea quippe Insula Saracenū per uim contra ius fasq; omne dominari, ut qui christianos indigenas siue in christianā fidē propensos oriūdos ab Alumnis Apostoli Thomę miserādū in modū opprimat ac diuexet, eorūq; liberos per uim e gremio parentū raptos initiare studeat Mahometi Satanæq. Prospiceret pius Rex, ne pauIatim in Saracenorū mores ac ritus abirēt: & qui bus eorū corpora vis dedisset, ultro ipsi animos darent. Actū de illis fore, nisi in Lusitani Regis umbra delitescerēt. Ceterū nō dubitādū quin Deus

Francisci epistola ad Regem Lusitania.

cui hoc dedisset, ut unus ex omnibus christianis Regibus posset, eidem hanc mentem esset daturus, ut uellet, miseros illos & afflictos protegere ac tutari. Proinde ne cunctaretur, quos communis Dominus diuino redemisset sanguine hos ipse regalibus opibus domino suo conseruare. Præsertim uero cum totum hoc negotium nullo periculo, nullo sumptu, nutu solo Regis confici posset. clasfi modo regiæ illac iter utiq; facturæ imperaret, ut Socotoreos suo præsidio ab immanissimâ Saraceni Domini tyrannide uindicaret. Haud irritæ fuerunt Francisci litteræ, ac preces. Causa nec honestior Xauerio quam Regi uisa, nec magis cordi fuit. Itaq; haud segnius, quam eius pietate dignum erat, classem eo destinauit. Et bellum fuit tam felix quā pium. Socotora pulsis Saracenis ui capta, indigenæ seruitio impotentis domini exēpti; ualidum quoque insulæ præsidium impositum, vt libertas non gratior esset, quam tutior. Xauerius deinde eo non contentus beneficium libertate maius adiecit, in eam insulam quibusdam è Societate missis, qui syluescentem illam Domini vineam denuo colerent, & Saracenorum tyrannide depulsa, etiam Satanæ tyrannidem depellerent. E Socotora cum nauis uela fecisset, Xauerius ad suum se munus pensumq; reuocauit; eodemq; benignitatis & industriæ tenore, quo Indicum iter susceperat, præteruectus Arabiæ oram ac Persidis, aliquando peruenit in Indiam. Goam egregiam Indiæ urbem applicuit, prid. Non. Maias eiusdem anni, ipso die S. Ioanni ante portam latinam sacro; quem diem Indiæ natalem quodammodo possumus appellare. Quippe eo die Franciscus Xauerius summo

Socotorai Francisci rogatu Saracenorum tyrānide liberantur.

Dei

Dei beneficio, ac munere: illis gentibus natus, magna ex parte lucem salutemq; in Indiam secum aduexit. Nam & ipse perditas illas nationes recreauit maximis beneficiis simul cum Euangelij lumine allatis: & cæteris socijs viam ad Indorum aliarumq; gentium conuersionem aperuit. Id adeo planum omnibus faciet reliqua narratio. Posthac enim res gestas Xauerij copiosius, quam adhuc fecimus perscribemus. Nam superiora magna ex parte non quidem dubia, sed tamen subobscura sunt, quod ferme litterarum luce caruerunt: Deinceps uero narraturi sumus ea, quæ partim ab ipso sunt memoriæ prodita; partim ab ijs qui cum illo diu ac familiariter in India uersati, eundem non modo obseruarunt viuum, sed etiam mortuum contrectarunt.

Quo in statu Indiam offenderit.
Cap. XVII.

India descriptio.

INDIA Poetarum Historicorumque monumentis inclyta, regio est Asiæ, duplo fere in longitudinem, quàm recta regione spatiosior, humanæ linguæ exsertæ maxime similis. quippe à Septentrionibus Caucaso commissa monti, ab occasu Indo flumine a quo nomen traxit, ab ortu solis Gange coercita, exserit se è temperata zona in australem Oceanum. Amnes quippe illi è Scythiæ montibus profluentes magno aquarum diuortio, quo longius manant, hoc latius inter se terræ spatium relinquunt; passuúq; millia circiter M, hoc est dimidiatá ferme Indiæ longitudinem emensi protumpunt in mare. Inter horum ostia fluminum, ubi latissima est India circiter

citer decies centena millia passuum patet. Inde paulatim in arctum coit vsque ad Comorinum promontorium, vbi cuneata longe excurrit ex Asia. Interiora Indiæ ethnici indigenę colunt: ora quæ ad Indum vergit, fere indigenas habet Reges: quæ Gangem spectat Saracenos. Nam Saraceni iampridem ex Arabia, ac Perside eo profecti, sensim plures Indorum populos qua consilio, qua armis suæ ditionis fecerunt. Lusitani quoque libero commeantes mari, ignotas alijs terras sæpius adeundo, per occasionem in vtraque ora maritima vrbes nec paucas, nec ignobiles occuparunt: magnumque est Lusitanorum nomen in India, totoque oriente. Oram Indiæ maritimam, quippe maxima ex parte torridæ subiectam Zonæ perpetuus ferme solis feruor vrget, qui ęstiuo vapori persimilis omnes anni partes vno prope tenore percurrit. Ceterum tempestiui imbres atque Etesiæ sic æstum temperant, vt haud sane incommode habitetur; quanquam æstiuis mensibus (& quia bis sol æquinoctialem lineam transit quotannis, binæ in anno æstates existunt) omnia seruidissimus Solis incendit ardor. Regio fertilis est maxime Oryzæ, quæ apud eos tritici vicem implet; secundum oryzam palmæ cuiusdam, ex qua non modo fructus tum recentes tum aridos carpunt; verumetiam (incredibile dictu, audituque) vinum, acetum, oleum hauriunt; materiam tectorum, nauium, funium, librorum petunt; omnium pene rerum facultatem in vna arbore præbente natura. Pisce quoque ac pecore abundant. Margaritarum in primis est terra diues, quas conchilijs inclusas in latentibus scopulis inco-

incolæ ſolertiſſime rimantur. Nec alia celebratæ à veteribus Indorum opulentiæ cauſa maior, ex quo luxuria purgamentis maris pretium fecit. Gens indigena colore nigra, corpus cætera nudum ab vmbilico ad genua carbaſis velat. Seruilia vulgo ingenia & fraudulenta. Paupertas in tam diuite regione latiſſime patet, diuitijs ob Dynaſtarum ac regum impotentiam, ad paucos redactis. Nec tamen luxum inopia excludit. Omnibus vulgo etiam viris aurum, aut certe aurichalcum pendet ex auribus, quas delitiarum cauſa artificio quodam productas ad humeros oſtentant. Plerique brachia quoque armillis ornant: adeo in muliebrem degenerauere cultum. Alia præterea multa de Indorum moribus traduntur, quibus perſequendis huiuſce hiſtoriæ curſum morari operæ pretium non videtur. Indiæ caput Goa eſt vrbs in Inſula eiuſdem nominis, è regione ſinus Perſici poſita, ab Indi oſtijs millia paſſuum circiter CCCC. Hæc manu ac natura munita (Inſulam enim exiguam vbi ſita eſt, anguſtum fretum a continenti dirimit) pulchritudine ac tectorum frequentia, commercio, diuitijs, ciuium & incolarum numero cum præcipuis Europæ vrbibus haud immerito conferri poteſt. Itaque & Archiepiſcopi Prætorisque Indici ſedes eſt, & à Luſitanis maxime celebratur. Satis conſtat Indiam olim S. Thomæ Apoſtoli non ſolum veſtigijs impreſſam verum etiam ſanguine imbutam: compluresque illius opera factos eſſe Chriſtianos. Sed horum poſteri ethnicis, ac Saracenis immiſti

Goa Indiæ caput.

immiſti paulatim degenerauerant ad eorum mores ritusque. Et iam (paucis admodum vicis exceptis quorum incolæ a S. Thoma nomen acceperunt) nihil ferme Chriſtianæ religionis præter famam in India durabat, cum Luſitani Goa, & alijs Indiæ oppidis potiti, Indis Saracenorum Tyrannorumque iugo exutis euangelij lucem reddidere. Namque & ipſi inter eos habitare, & indigenas ad Chriſtum ſenſim aggregare cœperunt. Erat tum Goanus Epiſcopus (idem autem quia tum ſolus erat in India Epiſcopus, cunctæ Indiæ præſidebat) Ioannes Alboquercius vir è Franciſcana familia pariter doctrina & religione inſignis, is cum paucis ſuæ diſciplinę hominibus, etſi maiorem quàm pro numero, Chriſtianæ rei nauabat operam, tamen Sacerdotum penuria minus proficiebat, quàm opus erat. Nulli tota India tum erant religioſi, præter eos, quos dixi Franciſcanos, quibus Luſitanorum inſtitutio vix inſtituendi Ethnicos ſpatium dabat. Inter omnes fratris Iacobi Borbani Franciſcani vel eruditio ac virtus vel Chriſtianæ fidei propagandæ cupiditas eminebat. Is Indos aliquot pueros ab ſe conuerſos ac baptizatos cum Chriſtianis myſterijs ſimul & Luſitana imbuiſset lingua, eosdem in conuertendis Ethnicis interpretes adhibuerat, inuento non magis ſolerti, quam felici. Itaque piorum ac locupletium hominum opibus fultus maiora agitabat animo; & Indicarum gentium Seminario inſtituto, ipſe in alumnis docendis totus erat. Quocirca etſi Epiſcopus, cæterique Franciſcani pro egregia ſua pietate exoptarent Chriſtianæ religionis proferre fines in India; tamen tot locis tanta paucitas ſufficere haud

Iacobi Borbani Franciſcani ſtudium religionis.

G[illegible] Collegij initia.

quaquam

quaquam valebat. Ergo non tantum in aliis oppidis Lusitanorum, sed in ipsa vrbe Goa, ethnicorum Saracenorumque vigebant superstitiones. Gentiles Saracenique sane opulenti vbique misti Lusitanis, palam, luce execrandis superstitionibus operabantur, conniuentibus Lusitanarum arcium Præfectis, seu quod nondum recentis imperij opes satis stabilitas haberent; seu quod nemo foret, qui illos erroris conuictos ad Christi traduceret cultum. Proinde si qui ex ijs Christiana susceperant sacra, adeo ab opulentioribus vexabantur, vix vt se Christianos profiteri sustinerent. Ethnicorum vtique Saracenorumque negotiatorum regias merces, ac vectigalia tractantium tantæ erant opes etiam Goæ, vt apud Lusitanos, ipsosque Magistratus plurimum & gratia pollerent, & viribus. Ita nouis Christianis oppressis, ethnicorum conuersio frigebat. Haud multo melior conditio erat Lusitanorum. Multis locis apud eos sacramentorum rarus vsus, sacrarum concionum fere nullus, quòd tota India duos tresue ad summum habebat concionatores, haud sane multo plures sacerdotes. Quocirca pleraque Lusitanorum præsidia Missæ quoque sacrificio, non solum concione sacra, totos sæpe carebant annos. Super hæc vrgebat eos fœda, perditaque consuetudo Saracenorum Ethnicorumque. Nihil moribus eorum corruptius, nihil ad irritandam libidinem efficacius. Vtrique enim pariter in obscœnas effusi voluptates, nihil ferme vxorum pudicitia leuius ducebant. Quocirca Lusitani quanquam natura temperantiæ frugalitatisque studiosi, in tam corruptrice terra epulis, & ijs quæ epulas sequun-

Neophytorũ misera conditio.

Lusitanorũ prolapsi mores in India.

ſequuntur, dediti, vulgo pellices plures vndique coemptas habebant domi. Eoque iam illos, nemine vitia reprehendente, libido prouexerat, vt pudoris obliti vitam flagitioſam vel honori ſibi ducerent: nullum lucrum iniquum, nullum turpe exiſtimarent, adeo cupiditas malo vſu corroborata rerum immutauerat ſpeciem Plerique vero ſine confeſsionis, & Euchariſtiæ vſu annos complures tranſigebant. Et ſæpius quam ſemel in anno confitentes ſimulatæ pietatis vulgo arguebantur. Si quis forte conſcientia ſtimulante, expiare peccata vellet, oculos ac voces hominum fugiens clam &, velut Nicodemus olim, noctu veniebat ad IESVM. Luſitanorum porro coniuges pellicesque indigenæ etſi Chriſtianę, tamen ob Chriſtianorum myſteriorum inſcitiam, Ethnicis Saracenisque ſuperſtitionibus captæ tenebantur: & liberi parentibus ſimiles, aut etiam nequiores. Hic rerum ſtatus erat in India, cum eò Franciſcus venit. Qui mire lætus ſe aliquando (quod omni voto expetiuerat) in Indiam perueniſſe, rebus hiſce cognitis, ad medendum tot ac tantis malis curam intendit, & quod in illo ardore animi permirum eſt, cautius quam auidius admouit manum.

Conciliato Epiſcopo, in India elaborare inſtituit. Cap. XVIII.

NON erat ignarus inter Epiſcopos, & alios curatores eccleſiaſticos, ſi vtrique ſummo iure agant, nec de ſuo remittant iure, facile controuerſias & contentiones oriri, non minore damno, quam offenſione populorum. Omnium igi-

igitur primum omnem certaminum materiam de medio remouendam ratus, vt prouideret bona non solum coram Deo sed etiam coram omnibus hominibus, Episcopum sibi omni ratione demereri statuit. Ergo Deo, & Archangelo Indiæ pręside (vt eius institutum ferebat) inuocatis, Episcopum adit, eique comiter simul, ac reuerenter salutato demonstrat, se Pauli Tertij Pont. Max. & Ioannis Tertii Lusitaniæ Regis missu venisse in Indiam, vt ethnicos ad Christi fidem adduceret, Neophytos ac Lusitanos ad Christianam erudiret pietatem. Ceterum parere magis quàm imperare assuetum, alieno arbitrio vti malle quam suo. Proinde se in Episcopi Indici potestate futurum: nihilque facturum prorsus, nisi ex ipsius sententia, ac voluntate. Tum Pontificijs, Regijsque litteris prolatis, Apostolicę suę legationis testibus, ad eius pedes prouolutus, ea omnia se illi tradere ait, ne secus vteretur, quam Episcopo visum foret. Non facile aliàs magis apparuit, quam cito animos conciliet vera humilitas. Alboquercius tantam talis viri demissionem modestiamque admiratus, summæ facilitati demittentis se pari facilitate respondit. Nam confestim iacentem comiter alleuat, eidemque diploma ac litteras reddit, gratum sibi futurum confirmans, si Apostolicus legatus data auctoritate ad Pontificis, Regisque vteretur arbitrium. Neque enim dubitandum, quin ita vsurus esset, vt talium virorum de se iudicia comprobaret. Ex eo tempore inter Episcopum, & Xauerium obsequio obseruantiaque adeo certatum est, vt inuicem sua cōsilia amicissime cōmunicarēt. Franciscus ergo lętus sibi in Christiana re cu-

Indiæ episcopum adit.

Goanum episcopum summa demissione sibi conciliat.

re curanda adiutorem epiſcopum fore; alacrius Goæ, velut penſum inſtituti ſui, ſumma vi ęgros iuuare inſtitit. Extemplo enim ſede in valetudinario regio collocata grauiter affectis omni ope inſeruire, hortari nunc ſingulos nunc vniuerſos; confeſsionisque & euchariſtiæ ſacramentis expiare non ante deſtitit, quam morum mutatio ſpem vitæ feciſſet melioris. Præcipuus labor erat grauiter laborantibus ſubuenire, quibus non interdiu ſolum ſed etiam noctu præſto erat, omnibus eximiam eius benignitatem amoremque in alienos pluſquam paternum mirantibus. Quippe Franciſci lectus eſſe vulgo dicebatur ad pedes eius, qui grauiſsimo inter omnes eſſet morbo implicitus, ibi enim inſtituto ſuo pernoctabat, vt omnibus horis, ſi quid grauius incidiſſet, periculo ingruenti celeritas obuiam iret. Inter quæ nihilo ei minor cura paupertatis tuendæ, quam nauandæ benignitatis fuit. Xauerij veſtimenta erant ea, quibus è Luſitania indutus venerat, cultu haud ſane a vilioribus vulgatisque Luſitanorum Sacerdotum abhorrentia. Ceterum veritus ne diſpar veſtitus abalienaret ab ſe animos Indorum, ſtatuit ab Sacerdotibus qui ibi degebant non differre veſtitu. Itaque ſatis gnarus Societati IESV veſtis habitum certum ac proprium nullum eſſe, ſed communem Sacerdotum eius loci vbi verſetur; valetudinarij cuſtodem facile exorat pro familiaritate, vt tunicam ſibi plebeiam comparet, quali pauperes indigenæ Sacerdotes vulgo vti ſolerent. Sed ille non tam poſtulati, quàm decori memor, pro Franciſci dignitate atque auctoritate defert ei ex vndulata veſte confectam togam: libe-

Franciſci lectus apud periculoſiſsime ęgrotãtem.

Studiũ paupertatis in veſtitu.

liberali facto liberaliorem addit orationem; talem ibi Sacerdotum vestitum esse, propter maximos Indiæ colores: vestis genus, etsi undulatũ sit, rude tamen esse plebeiumque. At Xauerius illas uestimentorum delitias auersatus, tum tu igitur (inquit) istam undulatam togam cuipiam istorũ, quos dicis, Sacerdotum, si uoles dabis, mihi si vi debitur, cannabinam curabis nigram. Quippe hominem qui paupertatem uouerit ea uestis decet, quæ & indicium sit, & monumentum paupertatis. Huius ille responsi ueritate uictus talarem ei tunicam cannabinam, qualem requirebat conficiendam protinus curat. Ea deinde Franciscus illorum Sacerdotum ritu est usus sine zona & pallio, malens de vestitu quam de paupertate detrahere. In eo autem non magis moderatio enituit, quã constantia. Eundem deinceps uestitum in India perpetuo usurpauit. Et ualuit eius auctoritas apud Socios. Qui diu Francisci instituto, talem habitum tenuere. Ceterum hodie Lusitanorum more, quem complures iam peregrini Sacerdotes in India sequuntur, & zona utuntur & pallio. Agebat tum Xauerius annum circiter quintum & quadragesimum, quæ ætas fere consilio magis quam uiribus pollet. Verum ille uirtute erectus nulli cedebat labori: etsi enim per id tẽpus ægrorum subleuandorum pręcipua erat cura, nequaquam tamen ualentibus deerat, quos grauior siue animorum, seu corporum casus urgeret. Post operam ægris impense datam, mane adeuntibus confitendi gratia, faciles aures dabat; sæpe a primoribus ciuitatis ob eandem causam euocabatur. & erat tanta confiteri cupientium multitudo, ut ne decimæ qui-

Tunica cannabina utitur sine toga aut pallio.

F dem

dem eorum parti eximia Xauerij sedulitas suffiCeret. Post meridiem fere uinctos in custodiis uisitans, corrogata iuuabat stipe: traditaque eis recte confitendi ratione, plurimas totius anteactæ uitæ confessionis audiuit. Nec nihil Xauerii apud alios ualuit exemplum. Prętor ipse Sosa semel in hebdomada, & ægros benigne inuisere, & uinctos, causis eorum cognoscēdis, expediendisque solari instituit, idque solemne habuit quamdiu in India fuit. Dominicis porro diebus Xauerius leprosos (quorū Nosocomiū est in suburbano) iuuabat, eis cum cæteris in rebus ministrans, tum uero post exceptas confessiones, Christi corpus impertiens. Nec quisquam omnino fuit eorum, qui non illo auctore, sacrorum mysteriorum particeps fieret. Vbi satis operæ ægris nauasse uisus est, in ædem B. Mariæ valetudinario proximam dèmigrauit ualentibus quoque opem laturus. Ibi Dominicis ac festis diebus mane concionem habebat ad Lusitanos, a prandio indigenis symboli capita cum summa cura explicabat, maiore hominum frequentia, quam pro ædis, ubi docebat, modo. Inde inimicos ad pacem, dissidentes ad concordiam reducebat. Nec quicquam in priuatis colloquiis inexpertum omisit, quod ad sanandos ciuium animos pertineret. Ille Lusitanos sermonis affabilitate captos comiter de ipsorum uitijs admonuit; ille incusso nunc mortis nunc gehænnæ terrore, perditos homines à flagitiis reuocauit. Quos ut primum permotos esse sensit, modo ad expiationem noxarum, modo ad vitæ emendationem rogando alternis, suadendoque pellicere instituit. Satis constat plerosque ita affectos atque animatos, ut a confessione

Vinctos corrogata stipe iuuat.

Leprosis ministrat.

Concionatur.

Priuata colloquia.

Fructus sermonum.

ne nouam uitæ rationem instituerint, pellicibus eiectis,& iniqua pecunia restituta. Cęlestis hæc disciplina adeo ciuium: incolarumq; formauit mores, vt alia quædam uideretur esse Goæ facies, quam paulo ante fuerat. Et Franciscum ipsum cum diurna christianæ pietatis ministeria, tum uero nocturnę orationis assiduitas clarum et celebrem fecerunt ad Lusitanos pariter Indosq;. Ceterum uir uere sanctus nominis celebritatem non superbię incitamentū habuit, sed industriæ. Quippe humanæ salutis, quam laudis auidior, nouas subinde excogitans iuuandorum hominum rationes; ad omnia descendebat. Illud autem in tali uiro admirabile Christianæ simplicitatis exēplum,& utilius quam speciosius institutum. Homo id ætatis, atq; auctoritatis uias plateasq; cum tintinabulo circumiēs (adeo nihil quod Deo gratum, hominibus salubre foret, sibi indecorum ducebat) puerosq; ac seruos ad Christianam doctrinam conuocans, ad uiarum angulos, & compita subinde tali carmine incolarum pietatem excitabat. Fideles christiani liberos uestros seruosq; pro uestra in Christum caritate, ad Christianam disciplinam dimittite. Ad hāc rei nouitatem maximi puerorum ac mancipiorū vndiq; se proripientium, aliorūq; hominum concurrebant greges. Quos ille omnes in ædem B. Mariæ quasi agmine adductos Catechismum modulās docebat, ratus pueros cantus suauitate delinitos & libētius conuenturos ad audiendum, & facilius illa tanquā carmina memoriæ mandaturos; quod utrūq; rei euentus comprobauit. Verum ad id negotium non plus solertiæ adhibuit quam prudentiæ. Namq; haud dubius ita demum utilem suum la-

Pueros ac seruos tintinnabulo coactos docet.

borem futurum, si probe intelligerentur quæ edi sci oporteret; singula rerum capita decantata pro auditorum captu & intelligentia explicabat breuiter appositeque. Apud rudes enim homines ac seruos rudi & abiecto dicendi genere utebatur de industria; quo facilius sermo notus in illorum aures atque animos influeret. Nec uero huius laboris fructus aut exiguus aut caducus fuit. Hinc tantus ille Christianæ institutionis docendæ discendæque vsus, qui hodie viget in India. Nam cum ex ea re fructus hominum spe maior extaret, Episcopus ab aliis idem in reliquis urbis templis fieri iussit. Itaq; certatim socij quidem Francisci instituto, ceteri autē partim Episcopi iussu, partim illorum exemplo excitati, idem postea tota India factitarunt, cum ingenti rei Christianæ emolumento. Quippe hic mos cum alibi tum uero Goæ adeo percrebuit, vt passim in scholis, in uijs, in compitis, in tectis, agris, nauibus, pro ineptis ac vecordibus cantilenis, christianæ disciplinæ rudimenta & decantentur iucundissime, & audiantur. Quocirca iam usu uenit, ut uix dum balbutientes infantes carmina illa magna ex parte percepta cantitare gestiant. In hoc autem quod dixi munere obeundo Xauerius haud illustrius industriæ, quam abstinentię ac modestię exemplū edidit. Ex his quæ eleemosinæ nomine ad illum plurima afferebantur, nihil admodum sumens sibi, omnia egentibus, atq; ægrotantibus quam occultissime dispertiebat, ne quid laus humana de diuina mercede decerperet. Nec gloriolam solum, sed etiam honorem (in quo pauci fortes & constantes reperiuntur repudiabat ex animo. Nam cum vulgo honos illius virtuti debitus haberetur,

Plebeio sermone utitur de industria

Tradendi Cathechismi fructus.

Honoris fuga.

beretur, honorem æque & honorantes gestu, ac toto corpore, non tantum voce vultuque auersabatur; indignũ scilicet ratus Christianũ hominẽ ueneratione delectari Christi opprobria secum animo reputantem. Audiant quod dicturus sum, qui uanos honorum titulos aucupantur. Xauerius quidem rerum humanarum, maximeq; sui ipsius contemptor nihilo minus celebritatem nominis honoremq; aspernabatur, quam vulgo homines expetunt: vt iam constaret inter omnes, nihil illi grauius ac molestius accidere posse, quam prædicationem rerum suarum, suique uenerationem. Ceterum ut honor fugientem maxime sequitur, hæc ipsa honoris fuga, ut fit, honorem, & admirationem auxit. Admirabantur omnes Sacerdotem eruditionis ac uirtutis eximię, peregrinum ex alio orbe terrarũ tam multa gerere, tamq; pręclara, nulla omnino mercede, ne laudis quidem & gloriæ. Ergo ut antea in Lusitania, sic in India, Apostolus vulgo cœptus est appellari, non minore vtique eius stomacho, quam pudore. Sed vicit multitudinis siue pertinacia dicenda est, siue constantia. Hæsit enim deinceps Xauerio Apostoli cognomen adeo, ut excuti ab eo nullo modo potuerit. Idemque postea cognomen a Francisco quasi capite ad eius manauit socios. Verum hi denique effecerunt, ut nouo nomine, de quo mox dicemus assumpto, vetus illud nimis magnificum deponerent nomen.

Apostolus in India appellatur.

Goanum Collegium Societati parat. Cap. XIX.

PAVCIS ante Xauerij aduentum mensibus, Goæ pij quidam homines, auctore fratre Iacobo Borbano Franciscano rei Christianæ augendæ societate inter se inita (vt supra ostendimus) Indorum Seminarium inchoarant, iamq; rerum vsu docti consenserant, optimũ factu esse pueros adolescentulosq; quamplurimos omnium fere Indicarum nationum christianis moribus, ac literis imbui; ac deinde suam quemq; domum remitti partim Sacerdotes, partim interpretes futuros. Igitur cõmuni consilio ad Ferdinandum Rhodericum Quæstorem Regium (is tum Stephano Gama Indiæ Prætore absente, eius loco Goæ præerat) rem deferunt, ab eodem consilium, & auxilium petentes. Ex eius ergo auctoritate Sodalitas instituitur his legibus, ut Goæ ex omnibus ferme Indiæ nationibus (nominatim autẽ appellabãtur Canarini, ad quos Goa ipsa pertinet, Cingulani, Malauares, Ceilanij, Begalenses, Beguani, Malacenses, Sinæ, Abyssini) pueri Christianis mysterijs, ac præceptis erudirentur qui deinde Sacerdotum aut interpretum implerent uicem. Quod si qui ad neutrum munus essent idonei, alerétur tamen, quoad artem aliquam addiscerent. Et rei quidem familiaris procurationẽ penes delectos a Sodalitate curatores, puerorum uero institutionem apud Franciscanos esse placuit. His rebus ita compositis. Quæstor regius Prætoris Indici, & Regis Lusitani nomine stipendium ex publico octingentorum aureorum, quo tum Deorum Sacerdotes

Seminariũ Indorum.

cerdotes fruebātur, Goano Seminario attribuit, Dęmonis opes ad Dei cultum diuina prouidētia vertēte. Id vectigal deinde duplicatum ab eodē, & ab India Prætore & regia auctoritate firmatum: ædes quoque cum templo ædificari cœptæ: Collegio, quoniam ad fidei propagationem referebatur, à sancta fide nomen est inditum. Redituum iam & eleemosynarum tanta uis erat, ut centum alumni sustineri facile possent. Alebantur tum sexaginta. Præerat Collegio F. Iacobus Borbanus, is qui eius autor fuerat. Ceterū id Collegium Societati IESV diuinitus erat destinatū, quod ipsemet Borbanus ex quo tempore Societatem nosse cœpit, lętus euentu non semel prędixit. Ille gitur Xauerij egregia uitę ratione perspecta, studioq; instituendę teneræ ętatis ualde probato Seminarii administrationem vltro ei detulit. Ille utpote qui disseminando Euangelio totam Indiam peragrare in animo haberet, id oneris sci licet recusauit. Instare primo acriter Iacobus; negotij magnitudinem proponere, uberrimos fructus percensere, Seminarium illud Sacerdotum atq; interpretum, Ethnicarū nationū subsidium, maximum ad religionem propagandam momentum esse ueris laudibus memorans. Vbi nihil se proficere animaduertit, cum ipsemet, tum per Sosam Prætorē Indiæ agere cœpit vt si Xauerius eā curā suscipere ipse aut nō posset, aut nollet; at alicui saltem è sociis suis mandaret. Paulum & Mā-sillam socios Franciscus e Mozambico propediē, alios item deinceps è Lusitania expectabat. Itaq; animo Collegij illius amplitudinem atq; usum eximium præsagiēte, rem complexus Paulum destinauit sui muneris Vicarium: alumnorumq; Ma-

Seminarij administrationem recusat.

giſtros è Societate inde uſq; ab urbe Roma exci uit, haud minore Prętoris quā Borbani uolūtate, Inde reditibus annuis regia liberalitate auctis, cum ad augēdum alumnorū numerum laxari tecta placuiſſet, Soſę Prætoris non autoritas magis, quam largitas negotio fauit; & nouum templum, deſcriptæque denuo ædes eiuſdem potiſſimū ope atq; opera breui tempore abſolutæ ſunt. Templū dicatum S.Paulo. inde collegium S.Pauli appellatum. Ex eo deinde homines è Societate nomen acceperūt. Nam cum id Collegiū poſteà, ſaluo Indorum Seminario, Societati IESV ab Rege Luſitaniæ attributum eſſet, Patribus in Indiam & Oriētem deſtinatis inſtituendis, Patres cognomen traxerunt ex loco. Id hodie regia munificentia locupletatum bonis, ædificijſq; ornatum eſt, egregiū ſane Luſitanorum Regū munificentia monumentum, ampliſſimumq; cōcionatorum, ſacerdotumque ad uſum Indiæ, Orientiſq; Seminarium, Conimbricenſi Seminario in Goanū ab Rege Luſitaniæ verſo. Hîc enim (præter plurimos ex Indorū populis alumnos, qui ſeparatas colunt ædes) ad centum partim ibidem adſciti in Societatem IESV, partim a Luſitania ſubmiſſi bonis artibus ac moribus inſtruuntur, donec ſatis idonei ſint ad Indiæ, Orientiſq; gentes exemplis & ſermonibus iuuandas. Hanc primam Societati ſedem diuina prouidentia conſtituit in India, priuſquam ibi eſſet Societatis nomen auditum: eademque ſedes parens eſt & caput ſedium cæterarum, quæ deinceps in Oriente plurimæ quæſitæ conditæq;. Ceterum ut ad ordinem rerum, unde nos opportunitas Goani Collegij per Xauerium parti, auerterat, redeamus, Seminario quod diximus Societati

Goanum collegium Societatis IESV.

cietati

cietati aſsignato, nouum Indiæ campum Xauerio excolendum Deus attribuit.

Ad Comorinenſes Neophytos iuuandos proficiſcitur. Cap. XX.

IAM prolapſam Goæ Chriſtianam diſciplinam Xauerius reſtituerat, cum Comorini promontorij, oræque Piſcariæ incolæ nuper ad Chriſti fidem adducti, deſertique à Sacerdotibus ingentem eius animo iniecere curam. Piſcaria regio vicis magis quàm vrbibus frequens à piſcatoribus (Parauas vocant) incolitur. margaritis non alia ora ditior: Quocirca ex margaritarum maxime piſcatu Piſcaria nominatur. Verum incolæ opum vernacularum expertes in margaritis piſcandis, operam ſuam locabant Saracenis. Tuтuchurinum oppidum eſt eius oræ non ignobile, vbi leuis dictu res grauiſsimi belli cauſa; & imminens genti clades Chriſtianę fidei occaſio fuit. In iurgio Saracenus (vt eſt genus hominum impotens & contumelioſum) Parauæ cuiuſdam aurem gentis more perforatam, detracto per contumeliam anulo, lacerarat, quod apud illos probrum ducitur maximum. Itaque Saraceno illo interfecto, iniuriam Parauæ vlti ſunt. Ceterũ vt in rixis accenſo certamine animorũ, cędes alia ex alia naſcitur, neq; vllus eſt cædendi finis, niſi pax intercurrerit; res quæ primo per vlciſcẽdi libidinẽ à duorum iurgio ad neceſſariorũ certamẽ venerat, inde abhorũ certamine ad internecinũ bellũ venit nationũ. Nam Parauæ demũ maiore quã intulerãt, accepta clade, impoſitã nationi ſuæ labem hoſtium ſanguine luendã rati, clam permagnam ex vicis fere omnibus contrahunt manum.

Ora Piſcaria.

Ex leuiſsima cauſa internecinũ bellum.

ac de

ac de improuiſo, impetu in Saracenos facto, magnum eorum numerum interficiunt. Tum enimvero Saraceni ira furentes omnibus viribus in Parauas conſurgere, eorumque nomen ad internecionem redigere ſtatuerunt. Protinus ergo quantam maximam poſſunt comparant Claſſem, ipſosque Parauarum Regulos magnitudine pecuniæ in ſuos populares incitant, haud dubij ſi hoſtes nullum neque mari neque terra haberent, effugium circumuentos haud ęgre ad vnum omnes concidi poſſe. Hic Parauæ cum vndique ſe cinctos periculis, ab hoſtibus circumseſſos, ab Regibus ſuis proditos cernerent, fluctuantes animis circumſpicere externa auxilia, conſilia vndecunque exquirere. Verſabatur tum forte inter eos Chriſtianus eques (Ioanni Crucio nomen fuit) homo domi ſuæ honeſtiſsimus, natione quidem Malauar, ceterum Luſitanis ſimilior quàm ſuis; qui virtutis ergo ab Rege Luſitaniæ Chriſti eques factus, eo ipſo tempore equos aliquot ad Parauarum regulos adducebat. Ad hunc igitur primores Parauarum pro familiaritate coeunt, rem demonſtrant, conſilium petunt. Et Crucius vir æque prudens ac pius illorum trepidationem Euangelij occaſionem ratus, vt ſimul belli ac ſuperſtitionis arceret cladem, cenſere ſe dixit, in vltimo diſcrimine ad vltima remedia deſcenderent. Et quoniam a ſuis Regibus contra ius, fasque proditi vndique hoſtium vrgerentur armis, a præpotenti cæli Rege, Luſitaniſq; eum pie ac religioſe colentibus implorarent opē. Quippe hac vmbra Luſitani, cæleſtisque auxilij non tegi ſolum ipſos poſſe, ſed etiam de hoſtibus triumphare. Nam ſi Luſitanorum, hoc eſt

Ioannes Crucius.

Chri-

Christianam religionem amplexi, eis se vltro dedidisset, haud dubie illos pro religione, ac dedititijs suis bellum aduersus communes hostes impigre susceptum fortiter æque ac feliciter cælesti ope gesturos. Et Saracenis æterni Christiani nominis hostibus victis debellatisque, fortasis piscatum margaritarum iure belli eis ademptum Parauis, quod Christiani facti essent vltro donaturos, velut auctoramentum religionis. Haud surdis hæc auribus dicta. Nec Parauas eques, nec equitem Lusitanus fefellit. Omnia prorsus, vt ille prædixerat, euenere. Cum terror hostium, & equitis autoritas trepidos Parauarum animos ad Lusitanorum amicitiam, religionemque perpulissent, propere summi eorum magistratus (Pantagatini appellantur) honestisimos suæ nationis viros Cocinũ ad Lusitanos allegant, Legatis mandant, vt Cocini primo quoque tempore ipsi fiant Christiani, & Parauarum rebus in Lusitanorum ditionem datis, opem ab eis ad imminentem Saracenorum rabiem arcendam, Sacerdotes ad cæteros Christi sacris initiandos petant. Cocinum Lusitanorum oppidum est maritimum inter Comorinum promontorium, & Goam positum, amplitudine ac dignitate vni Goæ in India secundum. Huc ergo Parauarum Legati millia passuum circiter cxxx. emensi cum appulissent, mira opportunitate Michaelem vazium Proepiscopum (generalem Episcopi vicarium vocabant) virum propagandæ religionis auidisimum offendunt: à quo comiter accepti, & ad Præfectum vrbis introducti, non enixius quàm efficacius commendantur. Præfectus Parauarum legatione benigne audita; & beneuolen-

Cocinum.

uolentiam eis in præsentia præstitit, & studium apud Prætorem Indiæ detulit suum. Benignius etiam quam locutus est fecit: vtique postea quam Legati baptismum efflagitarunt. Et Prętor Indiæ à Cocini Præfecto certior de tota re factus, vt erat homo eximiæ pietatis, eo nuntio lętus celeriter Parauis ferri iussit auxilium. Inter hęc Parauarum Legati baptismo lustrati cognomen à cruce in gratiam Ioannis Crucij, qui hoc illis consilij dederat, acceperunt. Idque cognomen (tanta fuit salutaris consilij gratia) a reliquis deinceps eius gentis primoribus adscitum. Pręfectus igitur Prætoris iussu, confestim validam classem adornat, oram Piscariam petit, cum hoste confligit. Haud humanę opis res visa. Saraceni primo impetu victi, vnoque prælio debellati. Inde Parauis belli metu liberatis, ad eorum baptismum cura Præfecti versa. Missis eo sacerdotibus, baptizata capitum ad XX. millia dicuntur. Lusitanus inde victor haud contentus dedititiorum suorum salute, piscatum insuper margaritarum (vti Crucius coniectauerat) eisdem susceptę religionis præmium vltro concessit: vt versa vice Saracenis, non nisi facta a Parauis potestate, piscari liceret. Ita Deo incommoda in bonos euentus vertente, vnius auris laceratio in vniuersæ gentis salutem & emolumentum cessit. Ceterum diuino consilio humana imbecillitas defuit, Nam Sacerdotes illi quos diximus, Parauis magna ex parte baptizatis summa loci intemperie, & alimentorum inopia territi domos protinus remigrarunt. Itaque miseri Neophyti, quos fortasis non tam verę religionis amor, quam

Comorinenses baptizantur.

Comorinenses à Sacerdotibus deseruntur.

metus

metus ac fuga periculi ad Christi aggregauerat cultum, deserti à pastoribus, Christianę discipli næ penitus ignari, ad pristinos ritus, ac mores re uoluebantur. His rebus ex ipso Michaele Vazio cognitis, Xauerius varie affectus est, nam tanto rei Christianæ incremento admodũ lętus, ingen tem ex illorum solitudine cepit dolorem: quem tamen breui haud dubia spes leniit, Neophytos illos posse sua opera erigi, colique. Quippe ethni ci & Neophyti Vrbi Goæ finitimi, ad quos iam eius industria vocabatur, F. Iacobi Borbani & aliorum opera egregie iuuabantur: Ipse autem subuenire gestiebat omni ope destitutis. Extemplo igitur in oram Piscariam proficisci constituit, piscatorum ipsorum animas piscaturus longe pretiosiores margaritis. Mox igitur Episcopum sua consuetudine adit, quid sui con silij sit, edocet: eique totius rei permittit arbitrium. Ille probato consilio, bene precatus eum dimittit. In digressu obortæ Alboquercio lacrymæ facile prodidere, quantopere Xauerij modestiam diligeret. Franciscus inde episcopi autoritate subnixus Sosam Indiæ Prætorẽ conuenit, ac re demonstrata, vt facultatem negotij conficiendi (si videatur) det, impènse rogat. Tum ille testari Deum se talis viri discessum permoleste ferre: sed quoniam non ambigeret, quin eius profectio Parauis saluti foret; hoc solatio desiderium, quod ex ipso càperet, leniturum: & simul quicquid ad iter illud opus esset, non minus benigne, quam libenter, & regis imperio, & sua sponte curaturum. Egit grates Xauerius tam officiosæ volun tati, negans se quicquam desiderare aliud, nisi eius

Episcopi in Xauerium amor.

Prætoris obseruantia erga Franciscum.

eius itineris facultatem; vt quoniam terrestre iter hostibus obnoxium diceretur, mari quamprimum eo contendere liceret. Extemplo morem gerit Sosa, nauim attribuit, & nihilo secius imperat suis, omnibus eum instruant rebus. Sed in viæ vitæq; cõmodis fortiter constanterque repudiandis, Xauerius sui similis fuit. Offerentibus atque adeo obtrudentibus magistratibus ad iter illud necessaria gratias comiter agens prorsus omnia remisit. Verum cum ijdem obstinate, non modo enixe instarent, cessit nonnihil eorum precibus, haud minore facilitatis laude, quam abstinentiæ. thoracemque ex corio, atque ocreas sumpsit aduersus solis æstum, quem illis in locis, quippe æquinoctiali plagæ proximis longe maximum cognorat esse. Hisce rebus impigre curatis pro se quisque amici eius, ac studiosi instrumenta itineris conferre cœperunt. Quibus ille benigne remissis, quod impedimenta verius, quàm adiumenta sibi esse diceret, vna cum Præfecto oræ Piscariæ, qui eodem pergebat, Octobri mense inito discessit.

Studiū pau pertatis.

HORATII TVRSELLINI DE VITA FRANCISCI XAVERII.

LIBER SECVNDVS.

In Comorino Promontorio elaborat. Caput I.

OMORINVM promontorium pari fere interuallo ab Indo & Gange distans ad æquinoctialem lineã procurrit, ab vrbe Goa millia passuum circiter DC. Hinc velut ex cubito se flectit India: indidem & ora Piscaria inter orientem, ac meridiem spectans ferme CC. millia passuum Gangem versus porrigitur. Tota regio tam alimentorum inops, quam diues gemmarum. Quippe incolæ oryza, lacte, pisce, carne viuunt; pane, vino, pomis, cæterisque eiusmodi rebus carent. Et medicorum medicamentorumque vsus vulgo apud eos nullus. Gentis quidem ingenia (vt est captus barbarorum) satis sedata, & quieta: ceterum admodum rudia & incondita sunt. Nec aliam Indiæ regionem sol magis exurit, vbi enim vapor iacentes arenas accendit, æstus existit intolerabilis, quo

Comorinum promontorium.

Aestus intolerabilis.

quo cuncta velut igne torrentur. Hanc tamen tantam cæli locique intemperiem pari ciborum, medicamentorumque inopię iunctam, inuicta Xauerii virtus vltro subijt, auidior scilicet animorum, quam cæteri margaritarum. Enimuero pretium est operę quæ deinceps expositurí sumus de immenso infinitoque Xauerii labore, maximis ærumnis, omniumque rerum inopia in Comorinensi promontorio, cognoscere eos, qui vel modicis laboribus, & incommodis persuncti placent, indulgentque sibi, perinde quasi Christi nomine extrema perpessi. Nimirum vehementer nos nostri pudeat, pigeatque si nostros labores cum Francisco conferamus in Comorinensi Christi vinea laborante. Habitabatur longissimus ille tractus piscatorum partim vicis, partim oppidis ad XXX. Horum XX. erant Christianorum, in quibus præter XX. Neophytorum millia Christianis pręceptis imbuenda, complures supererant baptizandi vel infantes, vel adulti; luctandum sępe non magis cum ardore solis, quam cum arena: feruido littore non tantum fallente, sęd etiam exurente vestigia. At Franciscus ad omnia interritus tam duram prouinciam maiore etiam animi robore sustinuit, quam suscepit. Namque vnus multorum Sacerdotum animos ac vires gerens contempto solis ardore continenter circum illius orę maritimę vicos & oppida pedibus sępe nudis (vtique post detritas vsu ocreas) feruida arena cursare: infantes ac pueros, cęterosque quotidie ad Christi fidem accedętes baptismo abluere: Idolorum sacrificia miris artibus impedire: sponsos ac sponsas rite in matrimonio collocare: omnes pro cuiusque

Labores Xauerij infiniti.

iusque intelligentia, catechismo erudire instituit quamuis æstuās, & sudore pene perpetuo fluens. Nec uero suum ipse corpus in tantis laboribus indulgenter habuit. Solenne illi fuit cubare humi; gentis more oryza victitare, eaq; exigua, & scilicet male cōdita, utpote quam sibi ipse in summis occupationibus coqueret. At oryzam admodum raro piscē, aut lac a Neophytis Ethnicisue ultro allatum adhibebat. Multis etiam ac grauibus molestijs, quas peregrino homini locorum insolētia, rerumque omnium inopia necessario offerebant, defungebatur. Et cetera quidem incommoda haud ferebat ægre, sed patrij ipsorum sermonis inscitia uehementer curam eius intenderat. Nam incolæ interrogati de rebus ad Christi religionem legemque pertinentibus id modo respondebant, se esse Christianos. & quod Lusitanæ linguæ omnino rudes essent, Christianorum instituta, ac præcepta cognoscere nequiuisse. Deduxerat quidem secum Franciscus alumnos Goani Collegij duos iam adultos, & Malauarici sermonis, quo illa gens utitur, Lusitanique non ignaros: Sed puerorum & idiotarum institutionem per interpretem, & tardam & minus efficacem expertus, maluit eos magistros habere quam interpretes, adeo incensa erat cupido non celeritatis solum in docendo, sed etiam sedulitatis, Itaque ab ijs, quos diximus Christianæ disciplinæ capita in Malauaricam linguam celeriter uertenda curauit. Inde homo id ætatis in Christi gratiam uelut repuerascens illa quamprimum ediscere; mox tintinnabulo puerorum greges, ac uirorum cogens vicos obire

Orizam sibi ipse coquit.

Comorinensium inscitia.

G unum

vnum in locum coactis illa quæ dixi capita incul cate. Magistri ardor discendi alacritatem discipulis attulit. Omnia quæ tradebantur, rudes pueri unius mensis spatio memoriæ bellissime commendarunt, ut nec Franciscum industriæ suæ, nec illos assiduitatis pœniteret. Tanta porrò eos cepe rat discendi cupido, vt ab illo alias ex aliis precationes ediscendas subinde flagitarent, adeo obstinate, ut pene odiose interpellarent etiam diuini pensum officij persoluentem: neque finem ullum facerent instandi; donec illorum postulatis satisfacturum promitteret. Xauerius ergo ubi initia ex sententia succedere animaduertit, paucorum emolumento minime contentus, rationem inijt iuuandi quamplurimos. Vt ea institutio latius pateret, pueris præcipit, uti suos quisque parentes, cognatos, domesticos vicinosque omnes paulatim docerent eadem illa, quæ ipsi in schola didicissent. Ita pueri è discipulis repente doctores facti rem christianam haud sane mediocriter adiuuerunt. Nec uero Xauerius hisce adiutoribus utens quicquam de labore remisit suo. Diebus Dominicis in magno puerorum, mulierum, ac uirorum cœtu, orsus ab symbolo Apostolorum breuiter duodecim fidei capita ac præcepta Decalogi, alia alio explicabat tempore. Audiebatur attente ac diligenter, obstupescentibus non modo Christianis; sed etiam Ethnicis, qui frequentes conueniebant, demirantes Christianam legem adeo consentaneam & congruentem esse rationi. Ceterum Xauerius haud ignarus in diuinis rebus recte tradendis plus diuinam uim ualere, quàm humanam industriam, ad singula symboli ac decalogi capita ipse apposito carmine præibat:

Comorinensium puerorum ardor discendi.

Pueris utitur ad Parentum, & aliorum institutionem.

Christiana lex Ethnicorum iudicio congruit rationi.

præibat: quo carmine opem separatim à Christo & à B. Maria peterent, ad illa ipsa siue credenda, siue exsequenda; illudq; subinde pronunciabat, si illa quæ tum peterent de fide ac lege Christiana seruanda, a Deo impetrassent, deinceps multo plura ac maiora diuinitus accepturos, quam ipsi taciti auderent optare. Eadem autem opera & Neophytos instituebat, & imbuebat Catechumenos; ad quos utique quia magis periclitabantur, plus etiam curę atque operæ deriuabat. Tantus uero numerus erat Christiana sacra capessentium (vicos enim totos singulis diebus non semel expiauit) vt inter baptizandum, manibus brachiisque defatigatis, sæpe langueret: Sępe etiam talium rerum inculcatio docentem frangebat, adeo vt uox pariter uiresq; deficerent. Nō tamē illius uirtus laxamentum laboris, sed nouam materiam quærebat benemerendi. Nullo labore aut corpus fatigari, aut animum uinci posse diceres. Plures quotidie infantes undique conquisitos rite sacra lustrabat aqua. Præcipue uero teneram ætatem ad religionem informare studebat, haud ignarus plurimum momenti esse in puerorum institutione, utpote quos prouideret a primæ ætatis conformatione longe meliores parentibus euasuros. Habebat eius rei argumenta & multa & illustria. Etenim Neophytos pueros cernebat Christianæ doctrinæ perdiscendæ cupidos, non auidius arripere ipsos explicata, quam aliis tradere: ab Idolorum cultu, omniq; superstitionum genere adeo abhorrere, ut parentes ipsos in hoc genere peccantes, nec ipsi reprehendere vererentur, & ad Franciscum protinus deferrent. Nec ille accensis puerorum studijs

Totos pagos singulis diebus baptizat.

Virtus labore inuicta.

Teneræ ætatis informatio.

deerat, sed ad facinus vindicandum & dux eis erat & comes. Si quando tale aliquid illorum indicio enunciatum esset, propere contracta puerorum manu contendebat ad eam domum, quæ tantum admiserat nefas: ex templo uelut signo dato, inuadebat lararium: Tum pueri facto impetu pro se quisque Deorum simulacra comminuere, conspuatare, conculcare pedibus, omnibus contumelijs onerare, Diaboli cultum in ludibrium uertente Xauerio.

Multis miraculis per se ac pueros editis, tradendæ Christianæ doctrinæ Vicarios sibi substituit. Cap. II.

PAGIS, qui primi occurrerant satis Catechismo eruditis, Tutuchurinum oppidum petens ad ignobilem Ethnicorum pagum diuertit, qui contempto proximo accolarum exemplo Christi aspernabantur fidem. Instanti Francisco ut uniuersæ orę Piscariæ auctoritatem sequerentur, id sibi per Regem suum fas esse omnes pariter abnuebant; non tá uerè, quam obstinatè superstitioni honestum obsequij titulum præferentes. Incerto consilij Xauerio egregiam rei benegerendę occasionem diuina prouidentia obtulit. Per id tempus inibi mulier quædam honesta tertium iam diem periclitabatur difficultate partus: Nihil illa desperatius. Iam surdæ inanium Deorum aures frustra pro illius salute pulsatæ coniugem eius cognatosque fatigauerant, cum Franciscus re comperta, Deo fretus eò cum interprete accurrit, spem aliquam opis ostendens. Mox domesticorum permissu agere cum illa, ut de-

ſperata corporis ſalute, animæ conſuleret; & ſimul noſtræ fidei capita breuiter explicare cœpit. Quibus cum mulier diuinitus tacta aſſentiretur, percontatur ex ea Xauerius, uelitne fieri Chriſtiana, & libenter quidem inquit illa. Tum Franciſcus Euangelio recitato, moribūdam feminam rite baptizat mirum dictu. baptiſmus ita facilem illi partum præſtitit, ut protinus innoxia fœtum effunderet. Lætus euentu Franciſcus primum modo natum infantem, domeſticos deinde omnes baptiſmo luſtrat non minus miraculo attonitos, quam lętitia geſtientes. Factum tam admirabile tamque teſtatum celeriter (vt fieri ſolet) fama vulgauit. Xauerius ergo populi animos ſtupore perculſos urgendos ratus, pagi primoribus inſtare ut ſuſcipere ne dubitarent religionem, cuius documentum recens tam euidens haberent. Negare illi primo id ſe Regis ſui iniuſſu eſſe facturos; deinde poteſtate a Regio procuratore facta, omnes fere cum ſua quiſque familia, Chriſtianis initiati ſacris. Primores baptizati ceteros omnes ſuo exemplo incitarunt. Ita Pagus uniuerſus ad Chriſti fidem acceſſit. Inde Franciſcus Punicale (oppidum ideſt ſane frequens) profectus benigne a Neophytis excipitur. Confeſtim infantibus ſuo inſtituto baptizatis, populum ac pueros catechiſmo imbuere inſtitit. Et graſſabatur tū in oppido lues. Itaq; permulti quotidie ad eum conueniebant undiq; rogatū, ut ipſorū tecta adiret, ſuper affectos Deū rite precaturus plures quoq; grauiter laborātes, qui depreca tores nullos haberēt, ipſimet ut poterāt, ad illum eādē ob cauſā obrepebāt. Cōmouebatur ſcilicet Xauerius tum inſita miſericordia tum miſerabili

Mulier periclitans difficultate partus baptiſmo liberatur.

Pagum uniuerſum baptizat.

gione confirmati: Ethnicorum non pauci ad Christi fidem, cuius uim experti forent in ualetudine recuperanda, perducti. Quod si quis puerorum precatoriam Francisci coronā habere poterat (ea tactos ægros haud dubie sanabat) prǫclare secum putabat agi. Itaq; illa prodigiis nobilis certatim expetebatur, & ad ægros perpetuo circum lata, raro admodum ad Franciscum redibat, miraculis magis quam precibus seruiens. Hæc fama non sine magna Xauerii laude manans clariorem eius animi demissionem fecit; nam miracula, ab se circummissis pueris edita ipse puerorum ægrorumq; assignabat fidei. Ceterum dum omni ratione abijcere sese, suamque uim occulere conatur, auxit splendorem sanctitatis suæ. Quocirca non egregia uirtute solum, sed etiam christiana humilitate conspicuus, vulgo iam Pater Sanctus appellabatur. adeo occultata uirtus existit illustrior. Spectata in depellendis morbis Neophytorum fides, atq; industria ad communicandum eisdem laborem plebis erudiendæ Xaueriū accendit. Itaq; delectu habito, quibus haud minus sedulitatis erat quā pietatis eos quoquo uersus dimittebat monitos, ut in domibus, uijs, plateis, Catechismum ita ut acceperant, rudibus traderēt. Vbi rem pulchre institutam suis iam uiribus niti uidebat posse, in alium uicum ipse cum pueris commigrabat. eadē ratione pagos reliquos erudíturus. Quos omnes ut obierat quietis immemor, labore in orbem redeunte ad primum vicum reuertebatur, confirmaturus si quid forte labaret; eodēq; ordine pagos deinceps reuisebat omnes. Inter hæc non modo ad præsens tempus, sed etiā in posterum rem Christianam stabiliendam ratus, in

Xauerij humilitas curationes ægrorum puerorum fidei tribuentis.

Sanctus Pater vulgo appellatur.

Catechismi tradendi laborem cum pueris communicat.

ſingulis pagis oppidiſq; Chriſtianæ inſtitutionis relinquebat, exēplū ſcribendi gnaris ut id deſcriberēt, rudibus vt ediſcerent, quotidieq; memoriter recitarent, præcipiēs. In omnibus etiā pagis inſtituit, uti feſtis diebus omnibus, Neophyti unū in locū congregati Chriſtianā doctrinam cuncti pariter decantarent. Vt autem rectum inſtitutū, recte atq; ordine procederet, Vicarios muneris ſui relinquendos exiſtimans in oppidis uiciſq; ſingulis, unum aliquem Chriſtianæ rei curatorē (Canacapolam ipſi appellant) conſtituit. Et Canacapolis (nequando tam neceſſarium inſtitutum interiret) a Prætore Indiæ certam quotannis pecuniam attribuit ad victum. Canacapolis inſtituendis cauſa hęc fuit, ut eſſent qui paruis pueris periclitantibus baptiſmo ſuccurrerent in tempore: cæteriſq; in rebus quæ moram dilationemq; non patiūtur, Neophytis ſubuenirent, quoties ipſius Franciſci occurſum locorum longinquitas moraretur. Proinde omnibus in locis ſingulos, binoſue delegit, qui diſciplinæ Chriſtianæ intelligentia, grauitate uitæ, pietatis ardore, morum integritate inter ceteros eminerent. his baptiſmi ratione tradita mādauit, ut ſi quando neceſſitas urgeret, impigre baptizarēt infantes: ſi quid incidiſſet grauius, referrent ad ſe. Hi in ſuo quiſque pago ob Sacerdotum inopiam, inſtar Curionum ſeu Parochorum erant, ædem ſacram curabant, bis in die Catechiſmum tum Latino tum patrio ſermone, mane uiris, poſt meridiem mulieribus, tradebant. Nuptias quoq; de more pronūciabant, inquirentes ecqua connubiorum forent impedimenta: præcipue uero periclitantes infantulos baptiſmate abluebāt. Iidem luſtranti uicos Xauerio numerum puero-

Canacapolæ Franciſci Vicarij.

rum

rũ eo anno natorũ, itẽq; habentium apud se pelli ces, inimicitiasq; inter se exercentium edebãt sta tim: quò ille hisce rebus remediũ quãprimũ adhi beret. Ita res omnes præcipuas celeriter singulis in locis cognoscebat pariter & cõponebat, ut quã minima mora interposita trãsiret alio. In hos om nes Canacapolas Xauerij rogatu quadringeni au rei ex publico à Prętore Indiæ attributi, ab Rege Lusitaniæ cõfirmati deinde sunt. Ea pecunia Regi næ Lusitaniæ soccorũ, & crepidarũ nomine pẽsita batur. Quocirca Frãciscus ad Catharinã Reginã tã falsè quã pie scripsit. Non alios fore soccos aut crepidas cõmodiores, quibus ipsa scãderet in cæ lũ quã pueros Christianos oræ Piscariæ, eorũq; in stitutiones. Quare orare se, ut soccorũ crepidarũ que suarũ uectigal ad sternendã sibi in cælũ uiam illarũ præceptoribus attribueret. Læta tali cõmu tatione, qua nullã potiorẽ optare potuisset. Illa ut erat femina insigni religione, totã rẽ ualde proba uit, suũq; illud tributũ Canacapolis Neophytorũ magistris volens ac libens concessit. Ita auctore Xauerio, liberalitate Reginæ, Regis auctoritate constituta res, stabilitaq;, non maiore illorum me rito, quam rei Christianæ emolumento.

Epistola ad Reginam Lusitania.

Liberalitas ac pietas Regina Lusitania.

Brachmanas conuincit, nonnullosque eorum conuertit. Cap. III.

INTER hæc haud nihil cum Brachmanis Frã cisco negotii fuit. Inter omnes Indorum gen tes nõ solum nobilitate, sed etiã sapientia eminẽt Brachmanes, Stirps Regia eadẽ & Sacerdotalis. Vnum ipsi Deum colunt (Parabrã uocant,) prin cipium rerũ omniũ omni ex parte perfectũ, quip pe cõditorẽ terræ cæliq;. Sed fabulas innumerabi les, ad decipiẽdũ uulgus affingunt vero ab illo tres filios

Brachmanes eorumq; religio.

filios progenitos, mundique administrationi præ positos, quorum tamen vna sit natura, vna diuinitas. Id adeo Brachmanum ipsorum significant cingula, quibus in extremis terni ex nodo funiculi pendent: acceptam olim trini Dei veritatem, siue improbitate hominum, siue dæmonum calliditate adulterante. Fana quoque Dijs illis dicata visuntur cum ternis turribus ab imo seiunctis, paulatimque in vnum coeuntibus. Eorundem simulacra varijs formis, quas olim induerint, ficta Pagodes ab ipsis vocantur. Et Brachmanæ quidem apud Indos doctrinæ & abstinentiæ fama nobiles, in Comorino promontorio inscitia sunt, nequitiaque insignes. Quippe in ea Indiæ parte paupertatis, quam locus ipse fert, impatientes, ingenitæ nequitiæ nefarium adijciunt dolum. Ipsi remotis arbitris, festo tympanorum sono epulantes persuadet imperitis, Deorum simulacra epulari; Deorumque nomine ab eis postulant, quæ ipsi ad sustentandas familias suas desiderant; denunciata Deorum ira nisi extemplo faciant imperata. Xauerius ergo eos palam fraudis conuictos criminari apud populum, eorumque fallacias aperire cœpit. Ea res multis qui relicta inanium Deorum superstitione, ad Christum se aggregarunt, saluti fuit. Brachmanes autem siue doctrinæ siue virtutis miraculo attoniti odio in venerationem verso, Franciscum donis atque omni ratione demereri conitebantur. Sed paupertatis amorem nulla deuinciunt dona. Ille remissis muneribus, ita libertatem conseruabat suam, vt tamen Brachmanum amicitiam retineret. Et Christianorum pagos circumiens ad illorum sedes (Pagodes eodem, quo

Brachmanum improbitas & nequitia.

Bachmanes Fracisci amicitiam expetunt.

Pagodes.

Deos

Deos nomine appellāt ſepe diuertebat, ex Brachmanum numero aliquos traduci ad Chriſtū poſſe credens cum ſalute plurimorum. Forte ad Pagodem venerat, vbi Brachmanes erant facile du centi, qui Xauerij aduentu nuntiato, frequentes ad eum coeunt. Conſalutatione facta, multiſque verbis vltro citroque habitis, ſciſcitatur ex eis Franciſcus in conſeſſu, quid tandem illorum Dij præciperent in cælum ad ipſos ituris. Poſt longum certamen quis eorum potiſsimum reſponderet, ad ſenem octogenarium natu maximum ex omnibus, communi conſenſu delata res eſt, qui callide tergiuerſans percontatur inuicem de Xauerio, quid Chriſtianis hominibus eorum imperet Deus. At ille ſenis improbitate cognita, negauit ſe de Chriſtianis rebus verbum prius eſſe facturum, quam ipſe (vti par erat) reſpondiſſet de ſuis. Tum vero ſenex neceſſitate cogente, inſcitiam ſuam aperiens duo Deorum præcepta eſſe dixit, vnum vt vaccarum cæde, quarum ſpecie Dij colerentur, abſtinerent; alterum vt Brachmanas Deorum antiſtites, & adminiſtros benigne colerent donis. Ibi Xauerius ſimul hominis impudentia, ſimul rei indignitate motus repente exurgens, illos rogat vt ſe viciſſim audiant; & contenta voce ſymboli capita, ac præcepta Decalogi ipſorum ſermone pronuntiata breuiter explanat. Sub hæc quæ foret beatorum in cælo, quæ miſerorum apud inferos ſedes, & conditio docet, & ſimul quibus hominibus cælum pateret, qui detruderentur ad inferos. His illi auditis, repente conſurrexerunt vniuerſi, eumq; pro ſe quiſque amplexari, & chriſtianam religionem tam conſentanea myſteria ac præcepta con-

Franciſci cō greſſus cum Brachmanis.

Brachmana Chriſtianam religionem probāt.

tinentem miris efferre laudibus. Tanta apud animos quoque peruersos vis est veritatis si super nolumine illustrentur. Multa deinde percontati ridicula fortasse, atque abhorrentia ab auribus nostris, & ingenia & tempora cultiora, Dei benignitate sortitis. An hominis anima similiter vt cæterorum animantium interiret vna cum corpore. Morientis hominis quà animus exiret. Qui fieret, vt per quietem in remotis etiam locis cum amicis esse nobis videremur. an quod dormiétis animus destituto corpore exiliret foras? Deus albus, an ater esset: nam ipsi vt pote natura nigri, suo indulgentes colori, nigrumque Deum esse rati, Deorum simulacra idẽtidem perungunt oleo, vt non atra modo, sed etiam tetra horrendaque sint. Dæmones ipsos, non eorum signa esse credas. Hisce interrogationibus Xauerius haud ignarus sermonem accommodandum auditoribus, non tam subtiliter, quam apposité ad eorum ingenia ità respon dit, vt nemo prorsus ex tanto numero contra quidquam hiscere auderet. Vrgenti deinde Xauerio vt Christianam religionem, satis eis probatam, susciperent, enimuero veteri se aiebant hominum sermones, & rerum necessariarum inopiam, vitæ ratione mutata. Itaque miseri cum eis pudor salute potior esset, neglecta luce, quam dispicere cœperant, obstinati hæserunt in tenebris. Et quanquam Brachmanum (vt diximus) sapientia inter Indos eminet, tamen vnus omnino inuentus est, tanto nomine non indignus homo è schola & ex celebri Indiæ Academia, qui Xauerio pro familiaritate, quædam illius Academiæ mysteria enuntiauit: vnũ esse Deũ

Ridicula Brachmanũ percontationes.

Brachmanã Deũ nigrũ esse putant.

Brachmanũ mysteria

mund

mundi conditorem, quem in cælo regnantem à mortalibus coli oporteret. Octauum quemque diem (nos Dominicum appellamus) festum agendum esse. Venturum tempus cum vnam omnes sequerentur religioné. Huic Christianæ fidei mysteria inuicé exquirenti Franciscus salutaré illam Christi vocem, Qui crediderit & baptizatus fuerit saluus erit, pluribus explicauit. Quibus ille verbis simul cum explanatione in libellum relatis, eum rogauit vt se certis conditionibus baptizaret. At Xauerius nec æquas nec honestas conditiones auersatus, baptismo supersedédum censuit. Demum hominem dimisit monitum vt mysterium illud de vno Deo colendo, in vulgus ederet confidens se aggregatum iri Christianis, atq; huius digressus haud nullam iuuandæ rei Christianæ spem dedit. Verum Brachmanæ alterius adolescentis lętior non spes solum, sed etiá euentus fuit. Is optima indole ac moribus à Francisco institutus baptizatusq; eodé auctore munus Catechismi pueris tradendi suscepit: Christo sibi e Dæmonis quoque schola disciplinæ suæ Magistros diligente. per idem tempus Deus quam sibi cordi esset Xauerius, haud dubio indicio declarauit. Dynastam Ethnicum certis de causis adibat, qui ut erat inhumanus ac barbarus, uirum sanctitate insignem aspernatus non minus rustice quam contumeliose venientem domo sua exclusit: & simul irridens adiecit, si quando ipse Christianorum adiret templum, se inuicem excluderet. Francisci iniuria per eos qui adfuerant vulgata, neminé minus, quá ipsum cui illata fuerat, irritauit. Enimuero indignú facinus

Brachmana baptizatus Catechismũ pueris tradit.

Illata Francisco iniuria diuinitus uindicatur.

qnon

non magis Lusitanis quam Neophytis visum, & diuinitus profecto vindicandum. Igitur relicta rum iniuriarum vltor ac vindex Deus, contumeliosum hominem celeriter debita persecutus est pœna. Paucis interiectis diebus, is Dynasta, quem dixi, in armatos inimicos inermis incidit, non procul ab æde sacra Christianorum. Ergo cum manu non posset, fuga saluti consulere; illi infestis telis in tergo fugientis hærere. Ventum erat ad templum Christianorum, quod miser ille suæ fugæ receptum destinabat animo, pristinæ magniloquentiæ oblitus. Sed Neophyti clamore ac tumultu exciti sacræ ædis aditum compleuerant; vrgentibusque, vt fit, vltimis primos perfugium fugienti aperire, vt maxime vellent, nequibant. ibi noscitantes hominem, pro se quisque Deum, Francisci vltorem aperuisse oculos fremunt: diuina vtique non humana opera asylum illi, quod peteret, interclusum. Ita exclusor ille instantibus inimicis in Christianorum templum confugere frustra conatus excluditur, eo modo elusus à Deo, cuius ipse fecisset exemplum.

In ora Piscaria maximo cum fructu incolarum versatus, Neophytos afflictos recreat.

Cap. IV.

QVAM solidos autem diuinę voluptatis fructus ex suis maximis laboribus Xauerius cœperit, incredibile dictu est; ipsemet in epistola Romam Societati missa, significauit. operæ pretium est audire eos, qui præ humanis com-

commodis diuina contemnunt, piorum hominum vitam iucunditatis omnis expertem rati, quasi nullus esse queat voluptati locus, vbi non delitiæ atque opes affluant. In clausula igitur epistolę socios ad eosdem labores inuitans adiecit. Tanta vis est solatiorum cęlestium, quę Deus impertit ijs qui in hac vinea, Indisque ad Christum conuertendis elaborant, vt si quod est in hac vita gaudium, hoc vnum mihi esse videatur. Nec vero hoc temere affirmauit; sed alijs scripsit, quod expertus erat ipse. sępius enim in eiusmodi laboribus superfundente se cęlesti lętitia, auditus est, cum remoto ab arbitris, vt credebat, loco ita diceret, Quęso te Domine, noli, si placet, noli tanta me gaudiorum mole obruere in hac vita; aut certe si pro tua infinita benignitate uis tantis circumfluere me lętitijs, transfer in domicilium beatorum; nam qui tuam semel dulcedinem interiore gustauit sensu, vitam sine te acerbam viuat necesse est. Versatus est itaque in ora Piscaria Xauerius annum totum summo cum labore, parique lætitia, & (qui lętitię cumulus fuit) maximo Christianæ rei incremento. Constat quippe ex ipsius literis amplius mille infantes ab eo baptizatos sub baptismum in cęlum euolasse. Ex quo coniectari licet, quanta tandem summa fuerit vel superstitum infantum, vel adultorum, quos ad Christi aggregauit Ecclesiam. Satis etiam constat in illa ora complures pagos, & oppida quędam tota ab illo ad Christianam religionem esse traducta. Re Christiana in ora Comorinensi ita gesta, & constituta, in exitu anni post Christum natum M. D. XLIII. reuertit Goam, de grauibus qui-

Cælestium gaudiorum copia.

Baptizatorum multitudo.

quibusdam religionis Christianæ negotiis cum Indiæ Prætore coram acturus. Per eam occasionem aliquot e prima eius gentis nobilitate adolescentulos secum deduxit, litteris in Goano Seminario instituendos; pignora simul, & subsidia fidei Christianæ. Iam Goanum Collegium magna ex parte ædificatum, atque instructum erat. Quocirca Borbanus passus non est Xauerium in Valetudinario consuetudine sua diuersari, sed ei domum abducto administrationis summam permisit ultro: quam ille de eiusdem sententia, Paulo Camerti, (is nuper è Mozambico aduenerat) tradidit. Præcurrerat Xauerii reditum fama rerum admirabilium in ora Piscaria ab eo gestarum: plurimumque illi adiecerat venerationis, cum apud ceteros tum vero apud Indiæ Prætorem, cui notus in primis & carus erat. Itaque haud difficulter ab eo quæcunque uoluit, impetrauit. Rebus quarum causa uenerat, confectis, & Francisco Mansilla socio assumpto, in oram Piscariam reuertitur VI. Kal. Martias anni insequentis, seq; protinus ad intermissa munia refert caritatis. Iam præter Mansillam adiutores aliquot habebat, Ioannem Lesianum Hispanum Sacerdotem, indigenasq; Sacerdotes duos, qui eo partim Goa, partim Cocino ob eandem causam Xauerii rogatu contulerant se. Cum his igitur prouinciam partitus, uicos circumire, baptizare infantes, aliosque ut idem facerent per literas admonere non desistebat. Labor idem qui antea, difficultas etiam maior fuit. Versabatur quippe homo peregrinus, & Malauaricæ linguæ ignarus. (Nam præter illa Catechismi capita nullum

P. Camers primus Rector Goani Seminarij.

Adiutores adducit in oram Piscariam.

fere

ſere eorum tenebat verbũ) inter Malauares Neophytos ſine interprete, ſed ea res incitabat potius eius conatus, quã retardabat. Neque enim ad baptizãdos infantes requirebat interpretẽ: & egentes ac miſeri ſuas illi miſerias per ſemetipſos ita oſtendebant vt facile apparerent: ipſe quoque ſtudio ac meditatione aſſequebatur, vt ſibimet eſſet interpres. Namq; etſi vernaculi ſermonis imperitus tamen vtcumque poterat, verba faciebat ad populũ, vultu ac geſtibus verborũ ſæpe vicẽ implentibus. Cæterum vt ordinis & decori ratio haberetur, non promiſcue omnes, ſed ſeparatim viros ac mulieres alternis diebus cõuenire ad Catechiſmum decantandũ iubebat. Præcipue baptiſmus infantiũ atq; inſtitutio puerorum illi cordi erat, propterea quod cæleſtis beatitudinis, ex qua adultorũ complures ad priſtinos mores reuoluti exciderẽt, infantes profecto pueriq; cõpotes forent, qui prius vitã quam baptiſmalem innocẽtiam amitterent. Id adeo nõ modo ipſe faciebat, vt teneræ ætati potiſsimũ operam daret; verum etiã Manſillæ ſocio ſuo diligẽtiſsime prçcipiebat. Neq; vero animis ſolũ Neophytorum, ſed etiam corporibus quoties res, locuſq; poſceret ferebat opẽ. Finitima oræ Piſcariæ ab ortu ſolis gẽs eſt fera & immanis, Badagæ appellãtur, horum magna manus, ſiue odio religionis, ſiue prædæ cupidine ſtimulante, populabunda Comerinenſium Chriſtianorum inuaſerat fines. Illi ſubita hoſtium incurſione conterriti relictis trepide vicis, in ſcopulos opportunos breui maris ſpatio tranſmiſſo, abdiderant ſeſe. Ibi ſub dio, atque in Sole (cuius æſtum illis locis maximum eſſe diximus) miſerrime torrebantur, & ſubſi-

Separatim uiros ac mulieres Catechiſmo inſtituit.

Puerorũ baptiſmus quãta curæ illi fuerit.

Badagarũ gentium manus.

Comorinenſium calamitas.

dia vitæ deerant adeo, ut nonnullos extrema ab ſumeret fames. Trepidus hic nuntius non miſericordiam ſolum mouit Xauerio, ſed curam etiam acuit ad ferēdum in nouo caſu nouum auxilium. Celeriter ergo viginti nauiculas onuſtas cōmeatu ad miſeros illos ipſe perducit. Literas quoque ad finitima orę Pantagatinos ac magiſtratus dat, eorundem ut miſeriam corrogata ex locupletioribus ſtipe, ſubleuarent. ita perditis hominibus non magis in præſentia, quam in poſterum ſubuenit. Vt primum uero hoſtium diſceſſu tempeſtas illa ſedata eſt, diſperſas oues colligēs nullum boni paſtoris officium prætermiſit, ille iacentes erexit, ille afflictos tum oratione, tum omni ope recreauit. Ecce autē noua procella exoritur, hoc grauior quo diuturnior. Qui oræ Piſcariæ præerant auidi homines, & impotentes ſuperbe auareq; Neophytis imperare cœperunt. Xauerius rei indignitate haud ſecus quam par erat motus, primo eorum cupiditati fortiter reſtitit, ad ultimū vbi non ſatis uirium ad obſiſtendum in ſe eſſe vidit, opem ab Indię Prætore, qui tum Cocini erat, implorandam ratus ad eum proficiſci ſtatuit.

Francisci ſubſidia ad ſubleuādam Neophytorū miſeriam.

Trauancoridis regnum Chriſto adiungit, Neophytoſque a barbaris tuetur.

Cap. V.

IAM tantum in ora Piſcaria profecerat, ut qui XX. Neophytorum pagos plane rudes accepiſſet, XXX partim pagos, partim oppida Chriſtianorum prope exculta, ac morata traderet ſocijs.

ciis. Rebus igitur quoad eius fieri potuit, compositis, Neophytorum curam Mansillæ mandat, Cocinum ipse per Trauancoridis oram Piscariæ proximam transiturus. Trauancoris ora maritima in altero Indiæ latere, in quo Goa est, sita vergit ad occasum solis. Inter Comorinum promontorium & Colanum oppidum interiacet, a Cocino millia passuum circiter centũm, Eius longitudo perhibetur millium facile LXXX. In eo tractu illis temporibus pagi erant ad XXX. maritimi, quos partim Ethnici piscatores (Machoas uocāt) partim Saraceni incolebant. Franciscũ igitur, siue quod nauigij facultas deesset, siue quod ex itinere illorũ animos tentare vellet, per eorum fines Cocinũ petēdi cupido cepit. Nõ defuerunt eius amici, ac necessarii, qui eum a suscepto deterrere itinere conarentur, denunciantes summam esse in ipsum odium Machoarum, Saracenorumque, Parauas accolas Christianos factos indigne ferentium. Ille tamen per illorũ fines diuino numine magis (ut postea euentus docuit) quam necessitate subigente, ire non dubitauit. Diuino itaque fretus pręsidio, & simul si accideret, pro Christo mori lucrum existimans, infestam hostibus ingreditur uiam. Ex itinere obuios Machoarum uicos circumiens (ut Dei benignitas longe uincit spes omnes piorum) cælesti numine haud minus hostibus, quam sibi propitio est usus. adeo pacata omnia ac pene parata ad Euangelii semen accipiendum, offendit. Igitur conciliato primum eorum Rege barbarorũ pectora hinc spe, hinc metu uersans, modo Lusitanorum amicitia proposita, modo minis cælestibus additis haud ægre perpulit ut Christi sequerētur fidem, utiq; posteaquam

Trauancoris ora.

Egregia magnitudo animi.

Dei prouidentia.

Christianæ charitatis officiis ab eo deliniti, mutandæ religionis potestatem regio edicto factam esse viderunt. Franciscus ergo successu lætus pagos obiens, christianis mysterijs imbuere plerosque, & baptismo expiare instituit. Quàm ingens mortalium numerus ad Christum eius opera sit aggregatus, vel ex eo existimari potest, quod capitum amplius decem millia simul vno tempore baptizauit. Et institutionis baptismique ratio talis erat. Vbi ad vnum aliquem pagum baptismi causa accersitus venerat, viros omnes, pueros, mulieres vnum in locum contractos, cum vnum esse Deum, Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum docuisset, ter sibi quemque ad honorem Sanctissimæ Trinitatis, Crucis signum adhibere ex præscripto iubebat. Inde linteatus Christianæ religionis mysteria ac præcepta clara pronuntians voce, eadem ipsorum lingua vtcunque poterat explicabat breuiter. Deinceps cum satis instituti videbantur, eos à Deo veniam anteactæ vitæ publice petere iussos rogitabat, an vniuersa ac singula Christianæ religionis capita haud dubie crederent: vbi illi bra chijs in crucis modum compositis, se verò omnia omnino credere annuerant, tum demum ba ptismo rite expiabantur; & suum cuique scriptum tradebatur nomen. Ad vltimum baptizatis omnibus, Xauerius fana disturbari, Deorum simulacra confringi protinus imperabat. Non aliud gratius illi iucundiusue spectaculum erat, quàm cernere Idola modo ab eis suppliciter culta, eorundem proculcari pedibus. Nec sanè inultus tantam iniuriam tulisset Diabolus, nisi Francisco quantum animi fuerat ad contume-

Numerus baptizatorum.

Baptismi modus.

Fana ac simulacra Deorũ euertit.

liam, tantum ad periculum fuiſſet. Quippe Badagas, de quibus ſupra diximus, non minus acres nominis Chriſtiani hoſtes, quam natura ac moribus immanes in tenerum adhuc Chriſti incitauit gregem. Itaque permagna eorum manus in Trauancoridis fines irrumpit Chriſtianorum vicos depopulatura. Extemplo incolarum ortus clamor, muliebri puerilique ploratu miſtus cuncta turbauit. fit fuga, ſed ea circumfuſis hoſtibus, exitum non habebat. Ibi Xauerius, nam forte aderat, tumultu excitus, facinus edidit memorabile. Alienata ob periculum alienum ſui memoria, in medium prouolat, mox oculos circumferens ſumma animi, ac vultus conſtantia hoſtes miraculo audaciæ obſtupefactos increpat, mancipia Satanæ ſuæ liberratis, ac ſalutis oblitos ad alienam oppugnandam ruere. Inde bonus paſtor ſemet in primam Chriſtianorum turbam coniicit, aut tecturus ſua auctoritate gregem ſuum, aut ſi id nihil valeret, certe ſimul cum grege moriturus. Ceterum mentis ardorem ex vultu & oculis micantem Badagæ quamuis barbari ac feri non tulere, Franciſcique verecundia cæteris pepercerunt. Nec nulla ipſemet diſcrimina ſubiit necis. Sæpe Ethnici ab odio Chriſtianę religionis ei ſtruxerunt inſidias, quas ille partim prudentia ſua, partim diuino præſidio eluſit, vt tum accidit. Ad cædem quæſitus aliquando, in ſyluam proripuit ſeſe, & arbore ſtrenue conſcenſa, ibi pernoctans præſens periculum Deo magis quam arbore aut nocte tegente vitauit. Hoſtium vero inſidiæ adeo crebræ erant vt Neophyti ſemper aliquot fide,

Trauancorienſium tumultus.

Frãciſci facinus memorabile.

Necis pericula Dei benignitate vitat.

ac pietate insignis eius salutem, etiam noctu pro diuersorio excubantes sua sponte tutarētur. ad assiduas barbarorum insidias accedebant non solū nocturnæ preces, quæ uix binas horas quieti dabant, verum etiam diurna sub ardenti sole itinera: quippe cum pedibus nudis, in lacera tunica, cum vulgari pileolo circuiret pagos. Nec tamen neglecti corporis cultu viri sanctitas obsoleuit, sed magis enituit. Vulgo namq; Magnus Pater uocabatur. Et Trauancoridis Rex toto regno suo edixit, ut Magno Patri, omnes obtemperarēt haud secus, quam sibi. Nulla tum erant in illa ora Christianorum templa: quocirca aut sub arbore quapiam, aut sub uelo nauali sacrum Missæ facere cogebatur; sed paulatim in illo tractu amplius XX. sacella excitasse dicitur. Concionabundus autem cum suggesti copia non esset, ex opportuna aliqua arbore ad infinitam multitudinem verba faciebat. quippe in campum concionis causa exeuntem sæpe quina, aut sena hominum millia prosequebantur. Nec solertior in quęrendis Christo gregibus, quam in tuendis fuit. Namq; vt Neophytorum disciplina etiam post suum discessum maneret, discedens in singulis pagis non tantum Christianæ institutionis exemplum relinquebat, sed eius antemeridianis ac pomeridianis horis exercendæ rationem moderatoremque. Inter hæc ab Indis mediterraneis ferme abstinebat, satis gnarus oram maritimam, in qua Lusitanus imperitaret, longe opportuniorem esse ad capessendam tuendamque Christi fidem, quam interiora Indię, quæ Brachmanes acerrimi nostræ religionis hostes obtinerent. Ita vicatim totam illam maritimam obibat regionem

Magnus Pater appellatur.

Multitudo eorum qui concionabūdum sequebantur.

Indi Mediterranei minime apti ad Christi religionem.

regionem plurimos vbique Christianis sacris ac præceptis erudiens. Iamq; omnes prope Machoarum Parauarumque pagi Francisco auctore suaue Christi acceperant iugum, cum hęc fama in adiacentes insulas perlata Manares vicinos populos ad ęmulandam eorum pietatem accendit.

Neophytos a Tyranno interfectos per Pratorem ulcisci nititur. Cap. VI.

MANARIA parua insula est è regione oræ Piscariæ, millia passuum a continenti circiter CL. In ea Patinus pagus erat tum obscurus, nunc incolarum martyrio nobilis. Huius pagi incolas ingens cupido Christianæ religionis incessit, de qua simul, & de Francisco Comorinensibusque multa egregia ad eos pertulerat rumor. Itaque eò Franciscus summis Manarum precibus baptismi causa euocatur. Verum cum grauissimis religionis negotiis implicatus, eò ipse ire non posset, sacerdotem quendam suo loco misit, qui Catechismo institutos baptismo ablueret. Baptismum grauis sed utilis procella excepit. Quippe Rex Tafanapataniæ, in cuius ditione insula est, Christiani nominis odio barbaram ferociam stimulante, sic exarsit ita; ut immissa militum manu, pagum omnem ferro, flammaque vastaret. Cæsi dicuntur pro religione amplius DC. Ita vasta illa solitudo recentes cælo effudit martyrum flores. Opportune per eos dies Tafanapatanici Regis germanus, idemque regni hæres fraternam rabiem veritus ad Indię Prętorem confugerat, si in regnum paternum Lusitanis armis restitutus foret

femet cum regni Proceribus, maximaque popu larium fuorum parte, Christiana fufcepturum fa cra promittens. Prætor igitur fimul augendæ religionis ftudio, fimul innocentium cæde motus quam fama audierat, ingentem in tyrannum iram cōcepit. Protinus itaque ad Nagapatanum (quod oppidum maritimum in continenti eft fe rè contra infulam Manariam, à Comorino promontorio paffunm millia circiter CC.) validam adornari claffem. Tafanapataniæ Regē bello peti, victum captumq; interfici, aut ad Francifci arbitriū tractari; regnum Regis germano reftitui iubet. Interea dum Cocini effet Xauerius eò pręfens affertur lætitia, ethnicorum plurimos nuper in remotifsimo MacazariæRegno Chriftianis effe myfterijs imbutos. Macazaria ingens infula vltra Indiam, flumenq; Gangem eft amplius decies centena millia pafsuum. In eo Regno Dynaftę tres, alijque quam plurimi è populo nuper ad Chrifti fidem conuerfi ad vrbem Lufitanorum Malacam nomine, certos legauerant homines, poftulatum Sacerdotes à quibus ad Chriftianam religionem erudirentur. In mandatis illud fuit, fe Chrifti initiatos facris fumma ope annifuros, vt qui ad id tempus pecudum vixiffent ritu, pofthac hominum vitam viuerēt, & fimul Deum colerent cafte pieque. Quocirca Pręfectus vrbis probatis eorum poftulatis, Sacerdotes aliquot eis conceflerat. Francifcus ergo etfi haud dubius quin illi nauaturi forēt egregiam rei Chriftianæ operam; tamen ipfe quoque in parte laboris effe expetiuit, ratus in tam amplo Regno magnū effe campum: & ad euangelium diffeminandum, colendumque induftriam requiri multorū.

Nagapatanum oppidum.

Macazaria infula.

Eifdem

Eiſdem ferme diebus triſtes quidem prima ſpecie nũntij,ſed euentu læti ex Ceilano inſula perferuntur. Dynaſta eius regni præcipuus, idemq; Regis filius natu maior Luſitanorum oratione commotus,una cum alijs multis Chriſtianus ſtatuerat fieri.Id Rex barbarus ubi reſciuit, inſtinctus rabie filium ſuum;cæteroſque eiuſdem conſilij participes (ad D C. fuiſſe ferunt) propalam trucidari iuſſit.Ceterum baptiſmi hoſtis ſuo illos ſanguine baptizauit, & Chriſtianam religionem dum opprimere conatur, erexit. Satis quippe conſtat ſub idem tempus vulgo ab incolis uiſam eſſe igneam in cœlo crucem, eodemque in loco vbi cædes facta eſt, ſatiſcente terra,hanc dubiam crucis figuram notatam,ſæpiuſq; ab Ethnicis ingeſta oppreſſam humo,tamen extitiſſe.Itaque hiſce prodigiis moti plures incolarum atque inter hos Regis ipſius filius natu minor una cum Sobrino ſuo,& aliquot cohortis regiæ principibus, ad Chriſti fidem adiecerant animum. Xauerius hoc nuntio lætus. etſi iam eius animus in Macazarum finibus verſabatur; tamen huic negotio, aliud quod iam in manibus erat præuertendum exiſtimauit. Igitur menſe Aprili anno poſt Chriſtum natum M. D. XLV. Manſilla Comite, Cocino ſoluit ea mente, vt Ceilanam inſulam peteret,exploraturus animos incolarum: atque inde Negapatanum, ubi claſſis ad expeditionem inſtructa dicebatur, primo quoque tempore traiecturus.

Regis filius cũ alijs DC. pro religione interficiuntur.

Crucis prodigia.

In Ceilanum insulam transmissus nauicularium à perdita uita reuocat.

Cap. VII.

Ceilanus Insula. CEILANVS insula est cum gemmarum & aliarum mercium, tum maxime cinnamomi fertilitate celebris, è regione oræ Piscariæ posita, Patet in longitudinem millia passuum C L. in latitudinem circiter X L. Vlteriori Ceilani angulo adiacet insula Manaria, vbi cæsos à Rege Tafana pataniæ Neophytos diximus. Incolitur quidem Ceilanus a Malauaribus, quos Cingalas uocant, sed à Lusitanis mercatoribus cõmercij causa frequentatur, & sacella quædam ab eis ad usum sacrorum visuntur in littore. Huc igitur delato Xauerio res accidit memorabilis. Gubernator nauis familiaritate inductus, quam cum Francisco contraxerat, ingenue semet illi in itinere indicarat, ostendens se iamdiu certo quodam flagitio obstrictum teneri, quominus à Sacerdote posset absolui. At ille medicus animorum vnicus, Dei clementia ac misericordia, quæ est præstabilis super malitiam, proposita, (quod ei in hominibus ad confessionem illiciendis solemne erat) negotium procliue ac facile reddiderat, seque (quoniam tum otium ac facultas non esset) ubi ad portum ventum foret, illa uincula dirupturum promiserat. Cum res ita inter eos conuenisset; nauicularius simul Ceilani tenuit portum, perinde quasi salutem in tutum recepisset, abiecit consilium confitendi. Quocirca tergiuersari,

uersari, congressum aspectûq; Francisci uitare, ne promissis stare cogeretur. Ceterum elusit gubernatoris astutiam Xauerij, aut Dei potius prudentia, quæ prudentem apprehendit in astutia sua. Etenim Franciscum sublatis ex consuetudine sua in cælum oculis, inambulantem in littore gubernator offendit imprudens. Ergo cum congressionem subterfugere iam ab illo conspectus nequiret, ne leuitatis & inconstantiæ argueretur, sedulitatem eius eludere statuit. Igitur ultro quærit ex eo, quando tandem sibi operam dare confitenti uelit. Hęc ore confuso & magnæ perturbationis notas præferente, cum dixisset; sensit illico Xauerius ex vultu ac trepidatione quam vehementer abhorreret ab eo quod requireret: tamen oblatam occasionem, qualiscunque ea esset, haud quaquam omisit. Itaque ut inani eum metu liberaret, ore hylari ac iucundo, vt solitus erat, IESV bone, inquit, confiteri uis gubernator? Ego uero tibi libentissime, ac si lubet, uel in hoc ipso littore ambulans iam aures dabo. Tum ille non tam flagitiosæ tabis tædio, quam summa Francisci facilitate uictus, & scilicet impulsu tactus diuino, induxit in animum uniuersæ uitæ peccata confiteri. Xauerius timide ac uerecunde rem aggredienti operam primum inambulans uti pollicitus erat, dedit in littore; ubi uero paulo maiore animo ac libertate pergere eum cernit, manu comiter præhensum in proximam ædiculam sacram deducit. Et ille quidem sacri loci admonitu moliebatur de more genua submittere, cōfessionē institutā absoluturus. Sed Franciscus ægre id eū facere animaduertēs, in præsentia inhi-

Prudentia in Confessionis demendo horrore.

inhibuit, atque ut faciliorem illi in posterum red deret confessionem, idoneum locum ubi ille sederet, storea ipse substrauit. Paulisper ille sederat, cum Deus adeo eius permouit animum, ut repente assurgens suapte sponte procumberet in genua, & multis cum lacrimis ac gemitibus totius anteactæ vitę detegeret noxas. Ita è cœno emersus animo semel expedito, sacram confessionem, cuius iam fructum salubritatemque gustauerat, auide frequentare cœpit: ac serio animæ saluti consulere. Inter hæc Xauerius cum se in Ceilaniorum consuetudinem insinuasset, ad Regis filium peruenit. Reperit eum siue fratris exemplo, siue prodigijs de quibus ante diximus impulsum, clam simul cum sobrino esse baptizatum: iamque cum illo, & nonnullis regni primoribus ad Indię Prætorem velle confugere: petitum eius auxilium aduersus immanem patris sæuitiam tot innoxiorum, atq; ipsius filij sanguine resperfi, & insuper suum quoque cruorem sitientis. Ex eodem cognoscit cælestis terrestrisq; crucis prodigiis Ceilanios plerosque commotos Christi iam fidem spectare, sed pijs eorum studijs obstare terrorem tyranni. His rebus admodum lętus Xauerius literis Goam ad Paulum datis. præcipit ut duos e Patribus, qui propediem ex Lusitania expectabantur, ad Ceilanum cum Dynastis illis in regnum restituendis mitteret, curaturos in ea insula rem christianam. Et confestim remisso in Comorinum promontorium Mansilla, ipse ex Ceilano ob eam quam supra demonstrauimus causam, traijcit Nagapatanum, sed totus ille apparatus, Franciscíq; expectatio, cum haud procul a iusto bello, ac victoria abesse

vide-

videretur, subito ad nihilum recidit. Quippe eodem tempore nauim regis Lusitani (ea preciosis onusta mercibus è regno Peguano Indiam repetebat) in Tasanapataniam ui tempestatis ap pulsam extemplo barbarus inuaserat rex. Quocirca Prætor regio negotio seruiens, donec regia bona recuperarentur, supersedit bello. ita interposita mora, vt fit, bellum differendo discussit. Ceterum id ipsum deinde Xauerio indulsit Deus. Haud ita multo post Tyrannus ille à Constantino Indiæ Prorege multis cladibus fractus: Manaria Insula eidem adempta; incolæ omnes ad Christum adiuncti. ita paucorum mors pro Christo obita multis libertatem ac salutem peperit. Franciscus igitur ne gratuitus esset suscepti itineris labor, & simul uento obsequens, qui aduersus regredienti, progredienti secũdus erat, casum in consilium vertit.

S. Thomæ Sepulchrum uisit. Cap. VIII.

AEDES Thomæ Apostoli & sacris eius reliquijs, & Indorum peregre visentium frequẽtia maxime inclyta aberat ab eo loco non amplius CL. millia passuum. Eò igitur pauperis peregrini ritu ire decreuit eo consilio, ut Apostolum veneratus Malacam, inde (nisi Deo aliter uisum foret) ad Macazares contenderet, quo lætis subinde nuntijs vocabatur. Cognorat enim nuper illis locis magnam esse animorum præparationem ad Euangelij satus accipiendos; plurimorumque conuersioni, atque baptismo ninihil præter Sacerdotum penuriam obstare. Ergo in exitu ferme Quadragesimæ Nagapatano

soluit

foluit vento fecundiore, quam curfu. Iam ad XL. millia paffuum prouectus erat, cum aduerfa tempeftas nauim in obuio quodam portu feptem fubfiftere coegit dies. Ibi Xauerius peregrinationis fufceptæ magis, quam humanæ imbecillitatis memor infigne abftinentiæ documentũ dedit. Quippe totum id tempus (uti poftea is qui eius corpus curabat, iuratus affirmauit) fine ullo penitus traduxit cibo: utpote qui Apoftoli uifendi cupidine accenfus cæleftibus cogitationibus pafceretur. Inde nautis vela facientibus ut pergerent iter, quærit ex gubernatore fatis ne firma fit nauis ac ualida. refpondetur ueterem effe infirmamque. Tum ille Nagapatanum, inquit, nimirum reuertendum eft: fæua enim nobis impendet procella. Nec irrita, etfi minus credita, uaticinatio fuit. Cum gubernator cæli marifq; fpecie deceptus nihilo fecius porro pergeret, repente fœda tempeftas coorta Nagapatanum (uti Frãcifcus prædixerat) non fine periculo repetere fubigit nauim. Tum uero notata res a vectoribus nautifque, & pro vaticinatione habita. At Francifcus etfi locum deftinatũ aduerfo reiectus uento tenere non potuit, propofitum tamen animi conftantia tenuit, atque eò pedes maiore tum labore tum merito deinde peruenit. Oppidum eft Meliapora Lufitanorum, fane frequẽs & copiosũ in ora maritima Indiæ, pari fermè fpatio (leucarum fcilicet ferè ducentarum) a Comorino promontorio & à flumine Gange pofitum, in Calaminiæ nobilis quondam urbis forfitan excitatum ruinis. Eo in oppido ædes eft Thomæ Apoftoli, ubi illum indigenæ cæterique Indi fepulturæ mãdatum perhibent. Eius rei multa hodie haud fanè

Septem dies fine cibo traducit.

Prædicit Nautis imminentem tempeftatẽ.

Meliapora oppidum S. Thomæ.

nè contemnenda extant indicia. Visitur ibidem locus ubi Apostolus mortem oppetijsse, sacellūq; ubi rem diuinam fecisse dicitur. quod sacellum Lusitani pro sua religione, magnifico decorarunt templo, & oppidum ipsum S. Thomæ nomine appellarunt. In eo sacello nuper cum ad nouæ ædis fundamenta terra altius effoderetur, corpus Apostoli cum ferro quo interfectus est, & uasculo arenæ cruentæ pleno repertum, ac deinde ibidem repositum ferunt. Nec uana fides aut dubia. Hanc inueteratam indigenarum aduenarumq; de Thomæ Apostoli corpore ac martyrio opinionē Deus anniuersario, ac perpetuo confirmat miraculo. Quippe saxum est apud eos Apostoli sanguine respersum, quod adhuc conseruat quasi recentis cruoris uestigia, triduoq; ante diem S. Thomæ sacrum (quo illum die pro religione interemptum esse tradunt) interea dū Missæ sacrificiū ibidem peragitur, saxum quod dixi natura candidum sensim rubescit, sudatq;, quasi sanguinis guttis vndequaq; manantibus. Absoluto demum sacro ad pristinum colorem reuertitur. Quocirca Apostoli sepulcrum a Christianis ac ab Ethnicis grādi ueneratione colitur. Huc quippe maximi fiunt undiq; peregrinorum etiam Ethnicorum concursus Apostoli martyrium & sepulcrū celebrantiū. Eòdem itaq; Xauerius pro suo erga S. Thomam Indiæ patronum studio, peregrinantiū ritu habituq venit, Apostolici sepulcri celebritati fauēs pariter, & accolarū saluti. Erant tum in oppido præter indigenas plurimos, familiæ circiter centū Lusitanorū, qui fortunarū ibi suarum domicilium collocarāt. Huc igitur ut peruenit Xauerius Indorū Apostolum cuius egregiā gloriam admirans, quantū fas,

Corpus S. Thomæ Apostoli.

Anniuersarium miraculum.

erat, uirtutē æmulabatur, nō minus religiose quā auide salutauit. Ac primū Deum intentius precatus est, ut quādo ipse homuncio nullius pretij diuinitus ad tanti Apostoli qualēcunq; in Indis ad Christum conuertendis imitationem uocaretur, aliquid sibi Apostolicæ inspiraret virtutis, S. Thomam deinde impense orauit pro sua Indorum tutela ac patrocinio, ut illo deprecatore in India ceterisque barbarorum regionibus peragrandis colendisque, nec animus ipsi ad discrimina subeunda, nec uires ad perferendos labores deessent; Neu sua aut cuiusquam delicta impedirēt, quominus ipse quoque in Domini agro messis reliquias, Rhutę Mohabitidis exemplo messorum sequens vestigia, colligeret, & tritici aliquid pro uirili parte in Christi reportaret horreum. Inde cum suum Apostoli desiderium paulisper expleuisset, ad Episcopi Vicarium (quod facere solebat, ubi ualetudinarium aut Xenodochium, religiosorumue hominum sedes nulla erat) diuertit; eumque sibi non solita modo erga Præpositos Ecclesiæ modestia, sed insita etiam affabilitate sermonis, & nuda simplicitate deuinxit. Nam semet illi totum indicans, pectusque ut dicitur aperiens facile eum pellexit, ut inuicem ipsi pectus ostenderet suum. Xauerius quippe hac quā dixi ratione non magis ad parandos amicos, quā ad iuuandos, quos amicitia dignos iudicasset, utebatur ea quidem mente vt perspectos iam coram animos paulatim impelleret quocumq; ipsorum salus diuinique obsequij ratio postularet. Comem igitur Xauerij sermonem pari comitate Meliaporensis Vicarius excepit, virumq; egregium in præsentia complexus, nemini deinde in eius

Ratio parandi iuuandique amicos.

eius caritate & obseruantia cessit; vtique postea quàm certissima sanctitatis illius indicia emicare cœperunt. Ex sermonibus cum Francisco habitis Vicarius penitus perspexit (vt deinde illo mortuo iuratus adfirmauit) Xauerium eadem castimonia uirginali florere, cum qua natus esset. Fuit in hospitio Franciscus apud Vicarium Meliaporæ tres quatuorue menses, magno vel oppidanorum bono, vel suo. Plures enim ex flagitiorum cœno extraxit, meretricios amores, quos dissoluere nequiuerat, nuptijs conglutinauit, desidentes odijs inter se in pristinam restituit gratiam, diuturnis ac grauibus flagitijs sceleribusque irretitos expediuit. Nec vero dum prodesset alijs, deerat sibi. erat diuinarũ rerum contemplationi deditus noctu maxime cum ab vsitatis occupationibus vacaret. Quocirca sæpe vsu venit, vt cum comites diu ac multum requisitum demum orantem in ædis Apostolicæ quopiam offenderent angulo. Quippe per id tempus dubius animi & pergeret ne ad Macazares, an in Indiam rediret satis incertus, in sanctissima Apostoli æde consulebat Deum, totasque fere noctes cum magno animi motu, perpetuis vigiliis agens modo, sanctissimam Christi Parentem, modo Thomam Apostolum cæterosque cælestes deprecatores adhibebat. Itaque demum incredibili diuinitus gaudio delibutus sensit, Deo cordi esse vt procederet ad Mazacares. Non quidem (quod postea intellectum est) vt ipsos erudiret, sed vt alios populos, qui erant in via minus illi notos, magisque opis egentes, adiuuaret. Ergo diuinæ voluntatis exsequendæ auidus, occasionem transmittendi primo quoq;

Virginalis Xauerij castimonia

Diuino instinctu in ulteriora Oriẽtis tendere statuit.

tempore Malacam captare cœpit, si Lusitanæ nauis facultas deesset, Saracena ethnicaue vtique vsurus, tantamque se dei fiduciam habere dicebat, vt si nullius nauis onerariæ foret copia, & scapha quæpiam Malacam versus solueret, diuina ope fretus, illa ipsa vtique traiecturus esset. Adeo certum ac fixum habebat omnino exsequi quod auctore susceperat Deo.

Deifiducia.

A Dæmonibus cæsus tamen in oratione pernoctat. Cap. VIIII.

INTER hæc apud Vicarium, vt ostendimus, diuersanti quiddam in hoc genere sanè memoria dignum accidit. Erant ædes Vicarij templo Apostoli proximæ, vnde ille ianua facta, aditum sibi patefecerat in templum. Et Xauerius ex consuetudine vt Vicarium cuius in cubiculo pariter dormiebat, sopore oppresſũ animaduerterat, sensim ac sine vllo strepitu surgebat è lectulo, atque in ædem Apostoli suspenso subrepebat gradu. Non tamen fallebat omnino Vicarium, qui subito experrectus sæpius illum surgere e lecto persenserat. Verũ is re primo dissimulata, demũ illi pro amicitia denunciauit, ne de nocte iret ad templum; neu se viæ committeret, quam constaret esse Diabolis infestam; occursuras ei horribiles illorum facies, cum minime crederet. Ad hæc arrisit Xauerius, ea sui deterrendi causa dici ratus; & denuntiatione Vicarij per dissimulationem iocumque elusa, nihilominus nocte intempesta, vbi somno illum sopitum senserat, ad sacram ædem silentio obrepebat. Enimvero id sempiterni humani generis hostes grauiter

ferre

ferre: Francisci securitatẽ ipsorum contemptum interpretari. Ergo ira odioque furentes vt illum ab instituto absterreant, nocte intempesta ante aram Beatæ Virginis supplicanti ex composito superueniunt, truci fremitu, clamoribus varijs, horrendoque cuncta complentes sono; mox virum ad minas intrepidum quam tumultuosissime adorti verberibus atrocissime cędunt, factis dictisque odium explentes suum. Ille inter verbera crepitusque plagarum magis de constantia, quàm de tergo suo sollicitus, Dei parentem sui certaminis spectatricem implorare: vanos hostium tumultus magnitudine animi eludere: Orationem institutã non fortiter solum sed etiam constanter vrgere. Quocirca molestos illos & importunos interpellatores fortis atque inuicta perseuerantia, acerrimum aduersus infestos dæmones telum, facile abegit. Et Franciscus quidem ferendo, spernendoq; eorum impetus adeo fregit, nunquam vt posthac in eum sustinuerint aliquid tale conari. Ceterum propulsatis hostium incursionibus, domesticorum irrisiones haud quaquã vitauit. Iuuenis quidam in cubiculo sacræ ædi iuncto cubabat, qui nocturno illo excitatus tumultu, Xauerium sub Dæmoniorum verberibus clamitantem, ac B. Mariæ identidem implorantem auxilium exaudierat. hanc etiam notauerat vocem ab illo sæpius iteratam, Domina opitulare. Domina mihi non opitulaberis? Igitur is ab se audita Vicario cæterisq; domesticis non sine omnium risu (vt fit) cõmemorat, res iucundis sermonibus domi celebratur, Francisco insciente. Qui postero die ex recrudescentibus plagis æger surgere cum cuperet, nequiuit

Constantia in verberibus dęmonũ.

Ex uerberibus ęgrotat.

quiuit e lecto; triduumque fractus ac debilitatus iacuit, morbum simulās, vt factum occuleret. Visit iacentem Vicarius, rogitat an ægrotet; annuit Xauerius; morbi genus sciscitanti alia omnia respondet, deriuās alio sermonem. Tum Vicarius qui rem omnē iam resciuisset, per iocum eandem illam imitando vsurpauit vocem, quā Franciscus vapulans vsurpauerat; Domina opitulare, Domina non mihi opitulaberis? Franciscus vbi rem in vulgus editā sensit, erubuit ille quidē, sed æquissimo animo arridens, haud minus fortis contra hominum sermones, quam contra Dęmonum plagas fuit. Vt primum conualuit, satis gnarus Diabolum plus terroris, quam uirium habere: & timidi canis ritu, cedentibus instare, resistentibus cedere; alacrius etiam quam solebat (uictorem diceres) statuit ad certaminis ultro reuerti locum. Igitur Dei maxime Diabolicam uim frenantis præsidio confisus, eandem ædem supplicandi causa de nocte solus frequentare sustinuit; infernasque illas belluas ad uanos tumultus accomodatas impune contemnens documentum fuit, nihil diabolis esse contemptius atque infirmius, si eos audeas contemnere. Namque illi semel egregiè victi, cum aperta vis minus successisset, ad dolum uersi eius orandi studium si minus auertere, at aliqua ex parte morari conabātur. Itaque cum ille instituto suo media nocte oraret in templo, in Odeum conueniunt, & precationi obstrepentes, quasi Matutinas recitare, & clericorum inuicem decantātium choros per ludibrium imitari: ut molesti forent, qui terribiles esse non poterant. Sed quàm parum profecerint, illud argumento est, quod Xauerius qui Cā-

Æquitas animi in irrisionibus domesticorum.

Animus ad pugnā cum dæmonibus.

Oranti Xauerio dæmones obstrepunt.

tores essent, quid canerent nihil admodum attendēs, clericos matutinas canētes esse credidit. Postera igitur die percōtatur ex Vicario, quinam illi fuissent Clerici, qui ianuis clausis Matutinas proxima cecinisset nocte, Ille quos clericos, quas Matutinas diceret primo miratus, ad ultimum intellexit non tam clericos, quam clericorum irrisores Diabolos fuisse. Idemque post Francisci obitum rem multis non semel exposuit.

Ioannem Durum sibi socium adsciscit.
Cap. X.

IOANNES Durus mercator erat adolescēs, qui Xauerium conuenerat confitendi gratia. Is confessione facta cum Franciscum de diuinis rebus differentem audisset, sensit alias esse quasdam merces lōge potiores suis: quales nunquam ipse concepisset animo. Quocirca omissa mercatura, quā exercebat, cælestis mercaturæ auidus a Francisco efflagitat, ut semet vitæ socium adsciscat. Ac primo ille fortasse qui durum iuuenis ingenium occultamue leuitatē introspiceret, preci se obnuebat; ad postremum tamen vrgendo atq; instando peruicit Durus, & rebus suis compositis, fortunas omnes pauperibus dispertire cępit. Sed auidius quā constantius destinata exsequutus est. Dum in eam curam intentus diuenderet merces, solicitatus est adeo a cōmuni hominum hoste, ut posita manu sua ad aratrum respiceret retro; & auidissime repeteret ea, quæ paulo ante contempserat. Itaq; in contrarium uersus, merci cibus omnibus in expeditam nauiculam quam occultissime impositis, adornabat fugam. Ceterum ut alios falleret, Franciscum ipsum quē ma

xime cupiebat, fallere haud quaquam potuit. Iam omnibus, quæ in rem esse videbantur comparatis, nauigium conscensurus erat; cum subito Xauerius, eum ad se acciri iubet. Et ille rei dissimulandæ magis, quam obtemperandi studio ad eum venit. Franciscus continuo remotis arbitris, gemitu vultuque dolorem præferens animi. Peccasti (inquit) Dure, peccasti. Tum vero ille repentina denunciatione perculsus attonito stupentique similis primo hæsit, qui tandem rescisset Xauerius, quod mortalium nemo præter semetipsum suspicari potuisset, secum requirens. Inde pudore simul ac lacrimis perfusus, stimulante conscientia respondit, Peccaui Pater, peccaui. Et Franciscus exhilarata fronte confessionem igitur, fili confessionem. Durus ergo simul Xauerij voce, simul diuino rore mollitus, spatio sumpto confitetur. Remedium non magis salubre quam opportunum fuit. Quippe sacræ confessionis beneficio non tantum noxa depulsa, sed pristina illi mens reddita est. Quocirca re omni familiari cum fide in pauperes distributa, socium se, vti ante statuerat, Xauerio constanter adiunxit: leuitatis memoria roborante constantiam. Per eadem tempora alijs quoq; sociis auctus est. Antonius Criminalis Parmensis, & Ioannes Beira Callaicus è Societate IESV exiguum quidem sed opportunum auxilium è Lusitania missi in Indiam appulerant. quorum aduentu per litteras cognito (vt primi subsidio venerant) mire lætus Xauerius eorundem opera quamprimum vti in tanta Sacerdotum penuria decreuit; ipse ne Indiæ finibus suus circunscriberetur labor, occasione nauigij data,

gij data, vlteriora orientis petere intendit.

Deprauatos Malacensium mores corrigit. Cap. XI.

SOLVIT ex Meliapora S. Thomæ Malacam versus anno post Christum natum. M. D. XLV. Causa eundi fuit, vt Lusitanis eius vrbis incolis excultis, ad Macazares Christianis præceptis instituendos pergeret. Malaca regio est trans Indiam, flumenque Gangem, a veteribus (vt quibusdam placet) aurea Chersonesus appellata. Quippe continenti non lato coniuncta Isthmo, & in altum proiecta ad Insulam Samatram (Taprobanam olim dictam volunt) auri fodinis celeberrimam procurrit. In hac Chersoneso e regione Samatræ, Malaca vrbs est Lusitanorum, copiosa in primis ac nobilis, quæ Chersoneso nomen dedit, ab vrbe Goa Leucas prope DCC. Ea quidem sub æquinoctiali ferme linea sita est; ceterum quotidianis fere imbribus maximos æstus temperantibus, vere fruitur pene perpetuo. Fruges ac fructus bis in anno binis æstatibus percipit. Verum amœna magis ac fertilis est quam salubris; quia ex ijsdem causis terræ fœcunditas & cęli grauitas oritur. Accedit pestis grauior, vicinitas Saracenorum ethnicorumque. Neutra tamen res Franciscum à proposito deterruit, altera vt vicinorum vitio periclitantibus subueniret, etiam accendit. Malacam vt appulit, Pręfecto vrbis adito, suum Macazaricæ expeditionis consilium exponit. Tum ille Xauerię narrat, eò nuper ab se missam cum Malaca.

Sacerdote ſpectatæ ſanctitatis non contemnendā Luſitanorum manum, Chriſtianis (ſi quis forte inibi motus exiſteret) præſidio futuram. Proinde monet vt ſi videatur, ſubſiſtat Malacæ, quoad nauis quæ illos deuexerit, reuerſa quo in ſtatu Macazarum res eſſent, renuntiet. Franciſcus Præfecti conſilium ſecutus, interim nullo ſpatio ad quietem ſumpto, Luſitanorum ſaluti conſulere inſtitit. Erant tum Malacenſes accolarum penitus infecti moribus, Ethnicis profecto Saraceniſque ſimiliores quam Chriſtianis. Namque ob Sacerdotum inopiam magis quam incuriam, labente paulatim diſciplina, mores quoque magis magiſque lapſi cœperant præcipites ire. Iamque illi ſalutis, & honeſtatis immemores quicquid liberet, aut expediret, ferme etiam licere credebant, tantum ad nequitiam contagio ualet conſuetudinis. Itaque Franciſcus illorum animos adeo grauiter affectos intuens, vt iam nec vitia ſentirent, nec eorum remedia ferre poſſent, perditas mentes mira adoritur arte. Primo comiter, vti ſolitus erat, in illorum ſe familiaritatem dare, in peccatis conniuere, medendi voluntatem diſſimulans. Inde vſu & comitate illorum animis deuinctis, ſenſim ad inueterati morbi curationem ſibi viam facit, modo diuinis legibus propoſitis flagitia ipſorum oſtendens, modo intentatis varijs humanæ vitæ caſibus, Dei terrorem incutiens; ad vltimum mentibus præparatis admouet manum: auaritiam reſecat, libidinis illecebras remouet, recrudeſcentia cõſcientiæ vulnera diuinæ miſericordię oleo delinit, ſanatq;. laborē bene poſitum fructus ipſe declarauit. Satis conſtat Frãciſci opera male partas pecunias a pleriſque

Ethnicorum conſuetudo Chriſtianis pernicioſa.

Mira ars perditos homines conciliandi.

que restitutas: permultis pellices cõplures admirabili ratione subtractas: nonnullis ægre eas dimittentibus ut matrimonio secum iungeret, per suasum: plurimos sacra expiatos confessione, atque ad pium uitæ genus adductos. Nec priuatim magis sermonis facilitate profecit, quam publice grauitate orationis. Diebus Dominicis in maximo urbis templo cõciones habebat ad populum, non minore fructu, quàm approbatione auditorum. Quos ut magis urgeret, atque ut altius in eorum animos salutaris descenderet metus quæ diuinitus imminebant prædixit. Animaduersum enim est a multis sæpe illum cum pro concione perditam ac profligatam Malacensium uitæ rationem incusaret uehementius, cælestem irã impendentem ciuitati, pœnasque deprecari solitum eas ipsas, quas ab eadem paulo post Deus ex petijt. Quippe anno insequenti Malaca ab Iais Saracenis graui obsidione afflicta est: circumq; agri depopulati: & belli calamitatem fœda pestilentia excepit, quæ uniuersam peruagata urbem miras ciuium aduenarumque edidit strages. Ita vrbs assiduis funeribus propemodum exhausta est, Deo uetera ciuium delicta vindicante, nouãque condente ciuitatem. Xauerius ergo imminentia mala diuinitus prouidens, siue ut iram diuinæ iustitiæ aliqua molliret ex parte, siue ut incolarum animos ad impendentem cladem perferendam præpararet, talibus calamitatibus subinde intentatis, Malacenses admonebat ut aliquando ad consilia salubriora se verterent. Itaque plures cælestis spiritus horrore ac religione persusi tandem exitiali animæ sopore discusso resipuerunt. Inter quæ haud leuiter ciuitatem admirabile

Vaticinationes.

Energumenum liberat.

bile Francisci facinus mouens. Adolescens energumenus adeo a malo vexabatur Dæmone, vt amissa loquendi facultate graui implicitus morbo iaceret. Accedit ad eum parentum rogatu Xauerius, certis super illum precationibus recitatis in festum Diabolũ primo comprimit, inde facto pro ægri salute sacro prorsus expellit; valetudinem insuper ac linguę vsum eadem restituit opera. Nulla res magis Franciscum apud Christianos æque ac barbaros sanctitatis fama conspicuum fecit.

Sanctus Pater etiã Malacæ appellatur.

Animas Purgatorij et lethali noxa saucios sub noctem commendat.

Quippe vulgo sanctus Pater appellari cœptus est, veteri cognomine quod in India reliquerat, Malacæ renouato. Xauerius interim non modo vetera Christiana pietatis ministeria nõ omisit, sed etiam excogitauit noua. Nam post solis occasum ipsemet vrbem obiens incolas tintinnabulo excitatos subinde solemni carmine admonebat, ut pro cruciatis purgatorio igni animis, proq; hominibus scelerum veterno sopitis, diuinam clementiam implorarent. Quod institutum non mortuis quam viuis salubrius Malacensium animos non parũ accendit. Ad hos labores quibus lapsam Malacensis ciuitatis disciplinam restituit, accedebat in cumulum haud leuis occupatio, ut Christianã institutionem adhibito interprete, in eiusmodi uerteret linguam quam Macazares intelligerent

Macazarũ præparatio ad Euangelium excipiendum.

quibus imminebat lætis identidem nuntijs incitatus. Ijsdẽ enim ferme diebus allatum est eius gentis animos ad Christianæ fidei semen excipiẽdum mire esse propensos. Nulla apud eos delubra Idolorũ, nullos Sacerdotes, à quibus ad Deorum cultum impellerentur; Solem dumtaxat ipsum orientem ab eis coli: prętera nullum omnino Deum. Nihil iam Xauerio longius uidebatur

eo die cum conuerſo in illorum ſermonem catechiſmo, exploratoq; inſulæ ſtatu, ad eos inſtituendos tenderet. Verum interea ſe ad tãtam prouinciam diuinarum rerum contemplatione, cæleſtibuſque maxime inſtruebat opibus. Nam cum dies totos in caritatis officijs poneret, notum ſomnum fraudans inuigilabat precibus meditationiq;, vt cæleſti igni exardeſcente, ad Macazares Dei hominumq; caritate flagrans veniret. Iã menſes Malacæ aliquot abſumpſerat, nec vllus de naui, cuius reditum expectabat, nũtius afferebatur. Quocirca bona cum Præfecti uenia Macazariam petere decreuit, gentem illam erudire feſtinans.

In Amboino multa edit Vaticinationis & caritatis indicia. Cap. XII.

VBI primum trãſmittendi, quo deſtinauerat facultas data eſt, Malacæ conſcendit, Duro ſocio & comite. quarto Idus Ianuarias anni poſt Chriſtum natũ MDXLVI. Proſpero vectus curſu non ſine multis incõmodis portum tenuit. Amboinum inſulam cum captaret gubernator præteritum ab ſe portum ratus grauiter angebatur deſperans poſſe iam aduerſo uento deſtinatum teneri locum. Tum Franciſcus gubernatorẽ bono eſſe an[illegible] iubet, nondum nauim locum, quem crederet, præteruectam: poſtridie mane eum ipſum portum, quem peteret, eſſe capturam. Idque ita prorſus euenit quamuis incommoda tempeſtate. Poſtera die albente cælo portus in conſpectu fuit. Percrebuerat ad eam horam ventus adeo, vt ad exponendum Xauerium, cuius cauſa inſula petebatur, nullo modo anchoræ iaci

poſſe

Ventus Xauerio morē gerit. posse viderentur: Ceterum vt ad os aditumque portus ventum est, subito ille vehementior flatus, quasi Xauerio morem gerens ita remisit, vt commode nauis caperet portum. Ecce autem in ipso portu periculum. Xauerius in scapham cum paucis desilierat ad terram applicaturus; cum ei repente duo piratici myoparones occurrunt. Ergo Lusitani, qui una cum Francisco vehebantur, cursum auertere, & quam maxime prædonum occursum vitare; sed altum effusa petentes fuga, a terra prouecti sunt longius. Deinde vero vitato periculo terram repetentes, vereri cœperunt, ne eosdem in piratas inciderent. At Franciscus rursus vaticinans bonum illos animum habere *Vaticinatio* iubet, & scapham ad littus applicare; Dei vtiq; benignitate ipsos incolumes in portum esse peruenturos. Prædictionem res ipsa comprobauit. In terram expositus Xauerius, vt erat sanctitatis fama incolis commendatus, benigne hospitaliterq; *Amboinus* excipitur. Amboinus circuitu millia passuum cōplectitur ad LXXX, imperij Lusitani insula celebris imprimis, & mercatoribus indigenisque frequentata. Distat ab vrbe Malaca millia passuum amplius DCCCC. In ea Insula præter Lusitanorum præsidium, pagi tum erāt Christianorum omnino septé; sine vllo Sacerdote: quippe is qui vnus erat, paulo ante è vita decesserat. Franciscus igitur desertos pagos impigre circumiens plurimos infantes ac pueros baptizauit. Circumeundi *Circumeundi ratio.* ratio hæc erat; Puero crucem præferente, ipse ostiatim ecqui ęgroti, aut pueri baptizandi, ecqui mortui sepeliendi forent, quęritabat: si quem laborantem morbo nactus esset, sublatis pariter in cælum oculis manibusque symbolum Aposto-

lorum

lorum, & Euangelium super eum recitabat: ac sæpe medebatur vna opera eiusdem corpori animoque. Mortuorum quoque corpora post preces funebres, rite mandabat sepulturæ; tum pro eorum animis sacrum faciebat, vt dubitari posset, vtrum viuis plus opis ferret, an mortuis. Sed conquirenti bene merendi de hominibus materiam diuina prouidentia longe maximam præbuit. Sub id tempus Ferdinandus Sosa Hispanorum Dux è noua Hispania (quę regio in alio terrarum orbe posita haud sane longius ab Amboino distat, quam ab Hispania) Malucum petens classem ad Amboinum appulit; Naues erant plures, maximus nautarum & classiariorum numerus: ægrorum incredibilis multitudo. plurimosque Hispanorum sęua absumebat lues. tum vero facile apparuit Dei benignitate opportunum auxilium eis pręmissum Xauerium. Extemplo enim cum pestiferi morbi vi accensa illius caritas certare cepit alios ministerio subleuans, alios Sacramento expians confessionis. & nunc grauiter affectos consolabatur; nunc aderat morientibus; nunc mortuis iusta soluebat, vnus multorum munia exsequens. Præcipuus labor erat egentibus ægrotis a diuitibus res necessarias suppeditare, & medicamenta, quorum ibi magna erat inopia, vndique cum summa cura conquirere. Itaque eiusmodi res a Ioanne Arausio Lusitano mercatore talibus mercibus abundanti cum peteret sępius, enimuero ille moleste ferre, indignās nullum esse petendi modum. Quocirca cuidam Frā cisci nomine nonnulla eius generis roganti cum ægre admodum & cunctanter quod rogabatur, dedisset adiecit, ita se id ipsum Francisco dare,

Ferdinandus Sosa Hispanorum Dux.

Hispana classis calamitatē subleuat.

vt in posterum nihil prorsus ab se peteret. Quod vbi Xauerio nunciatum est, repente diuino instinctus spiritu Quid? censet (inquit) Arausius possessionē eorum, quæ habet fore diuturnā? errat. Abi denuntia illi meis verbis, ne tā tenax sit merciū, quas mors breui ereptura est. ipsum paulo post in hac ipsa moriturū insula, & eius bona in vsum pauperum cessura. Proinde si sapiat, sua ipse ęgris pauperibus Dei causa benigne largiatur. occupetq; suum facere beneficium, quod sit mortis futurum. Denuntiationi respondit euentus. Haud ita multo post eodē in loco nullo hærede relicto Arausius moritur; eius bona, tradito ibi more de hęreditate caduca, pauperibus diuidūtur. Ceterū Arausius in præsentia imminentis mortis terrore obiecto, scilicet factus est ut cautior ad viuendū, sic ad largiēdum benignior. Menses tres (tādiu enim Hispana classis ad Amboinū substitit) in ægrorum ministerio absumpti sunt cum corporum & animorum pariter salute. Verum nihilo salubrior ægrotis, quam valentibus Xauerij seduli tas fuit. Horū nāq; animos vitijs laborantes sacramentorū medicamētis, priuatis publicisq; sermonibus subleuare nō destitit. Nec incassum is cecidit labor. Fructus pacis sane vberes ex bellicosa gente percepti: multorū simultates sublatæ: plurimorū sanatæ mētes, & ad honestæ piæq; vitæ studiū traductæ. Inter quos Cosmus Turrianus (is Hispanorū classe aduectus fuerat) eximia Frācisci sāctitate permotus statuit ad eius institutū societatēq; aggregare sese. Frāciscus porrò re Christiana Amboini bene gesta, sub Hispanę classis discessū, Macazares petens Ternatem Insulam ab Amboino millia passuum CC. ex itinere tenuit.

Vaticinatur mortem Arausio imminere.

Fructus ex Hispanorum classe perceptus.

In Maluco lapsos incolarum mores restituit. Cap. XIII.

MALVCVS regio est modicis discreta insulis, aromatumq; fertilitate & commercio nobilis, ab vrbe Malaca millia passuum circiter MC. Habitatur frequentibus, quà Ethnicorū, quà Saracenorum pagis, terræ vbertate non detinēte solum indigenas, sed etiam aduenas inuitāte. Ceterum Saraceno ferme Regi paret stipendiario Regis Lusitani. Harum Insularum longe celeberrima Ternate vrbem habet cognominem Lusitanæ ditionis, quę vrbs a Lusitanis, alijsque Christianis indigenis maxime incolitur. Huc igitur cum venisset Xauerius, diuersatus est in suburbana B. Mariæ æde, quæ Barræ dicitur. Ibi loci præside certissima patrona sua inuocata, extemplo solita pietatis ministeria obire instituit. Ternatini iam palam suas cupiditates soluerant tanto profligatiores Malacensibus, quanto ab India remotiores. Quippe ex Ethnicorum Saracenorumque vsu & consuetudine, tam cæca rerum etiam humanarum inscitia eorum mentibus se offuderat, vt in negotijs contrahendis, vbicunque lucri aliqua affulsisset spes, nihil contra ius fasque esse ducerent. adeo omnia in externum erant lapsa iam morem. Hanc ergo ciuitatem pene depositam Xauerius Malacensi illo suo artificio curare orsus, incolarum animis dissimulatione & comitate conciliatis, paulatim eorum vitia aperire, ac sanare instit. In quo quidem singularis eius enituit prudentia.

Malucum.

Ternate insula Maluci præcipua.

Prudentia in flagitiosis hominibus corrigendis.

Si

Si quem enim vęſano irretitum amore teneri cõ pereret, qui alicuius auctoritatis eſſet ac pretij. hac potiſſimum illum arte adoriebatur Blande primo ac familiariter hominem affatus, ſi minus inuitaretur, comiter ſe illi offerebat ipſe conuiuam iucundoque ſermone conuiuium celebrabat, aditum ſalubri admonitioni præparans. Inde vbi in eius familiaritatem ſe bene penitus dederat, ingreſſus orationem de vitiorum turpitudine, ſenſim ad libidinis fœditatẽ delabebatur; eiuſdemque incommoda, & ſimul cæleſtes adijciebat minas. ad vltimum vt permotum eum ſenſerat, manu familiariter pręhenſum ad peccatorum inducebat confeſſionem, ita demum illi concubinã nullo negotio adimebat: aut certe ſi ęgre careret, in matrimonio collocabat. conſtat ab eo plurimos ad concubinarum nuptias traductos, ut luxurię flammam coniugij honeſtàs extingueret. Conſimilem rationem in detrahenda fęneratitia, fraudulentaque pecunia ſeruabat. cuius tanta uis fuit, ut Miſericordiæ ſodalitas ex tenui atque inopi locuples fieret & opulenta. Eam rem crebrę conciones inſtitutionęſq; rudium ac puerorum hand mediocriter adiuuerunt., quibus ciuitatis mores emendati; iniquæ pactiones reſciſſę: tenerę ętatis aures & linguæ catechiſmo adeo. imbutæ, vt paſſim omnia Chriſtianę doctrinę carminibus perſonarent. Pręcipue vero Franciſci

Vaticinatio vaticinatio quędam. Ternatinorum permouit animos. Nam Ioannem Arauſium mercatorem, quem in Amboino breui moriturum prædixerat longe abſens moribundum diuinitus proſpexit. It que ſacrum magna hominum frequentia faciens, cum poſt Offertorium de more ſe conuertiſſet

tiſſet ad populum, Orate fratres:inquit, & Ioannis Arauſij animam qui modo in Amboino expirauit,commendate Deo. Equidem heri pro illo feci,& hodie quoque facio. Mirari qui aderant alij alios intuentes,quęrenteſque inter ſe, qui tādem id reſcire potuiſſet,cum Amboinus ab eo loco abeſſet paſſuum millia amplius ducenta: & neminem per eos dies inde veniſſe conſtaret. Admiratione deinde in expectationem verſa, notatur res,& hora ab ijs qui audierant. & paucis interiectis diebus nauis ex Amboino de Arauſij morte nuntiat. temporibus ac rebus inter ſe comparatis, omnia cum Franciſci prędictione prorſus cōgruere comperta. Tum enimuero nemini dubium eſſe, quin id Xauerius diuinitus cognouiſſet: Quocirca illum tanquam prophetię dono pręditum omnes ſuſpicere cœperunt. Iam Xauerius Macazariam,quę bidui ferme aberat, meditabatur: Sed Macazares illos, vt qui ſatis auxiliorum haberent, a Franciſco iuuari, Deo utique cordi non fuit. Per idem quippe tempus haud varijs autoribus comperit, in Maurica (regio Mauri vulgo dicitur) Chriſtianos eſſe quamplurimos, quorum, quippe Sacerdotibus carētium, ſalus ad vltimum eſſet adducta diſcrimen. Itaque his potius ſuccurrendum ratus, qui grauius laborarent,omiſſis Macazaribus, quibus aliorum auxilia nō deerant,ad iuuandos deſtitutos ab alijs conuertit animum.

Maurica incolis periclitantibus vel cum capitis sui periculo opitulari statuit. Cap. XIV.

Maurica regio. ABEST Maurica regio a Ternate prope CC. millia passuum. Terra est aspera ac prærupta, omniumque ferme rerum sterilis. Frumentum vinumque incolæ ne fama quidem acceperunt. nulla apud eos armenta aut greges, præter sues admodum paucos, quos mirandi potius, quam gustandi copia est, aquæ etiam dulcis mira penuria. Oryzæ tamen satis: magna vis aprorum: ingens modus arborum, vnde sibi panem qualemcunque & vinum petunt. aliæ porrò arbores ex quarum cortice depexo vestem vulgo *Gentis Mauricæ barbaries.* conficiunt. Gens ipsa prorsus barbara & expers humanitatis quippe nulla omnino litterarum habet monumenta: feritate autem inter omnes nationes eminet, tũ ferro tum veneno sæuiens etiã in suos; tantum abest vt ferocia ingenia vsu efferata alienis & aduenis parcant. Sacerdotem ipsum ac parochum, qui vnus illorum salutis curã *Maurica terra incommoda.* agebat, de medio sustulerant. Itaque iamdiu orbi erant pastore. Regio magna ex parte crebris terræ motibus concutitur; ignes ac cineres euomit, ingentibusq; exæstuantis maris incessitur fluctibus. Deum credas de nefariis illorum sceleribus supplicium sumere. Quocirca multiplex hic metus aduenas absterrebat omnes. At Franciscus aduersus omnia pericula interritus, omissa (vt diximus) Macazarica profectione, cui⁹ causa venerat, in animũ induxit suũ, sibi vt illorũ ani *zelus animarum.* mos ab interitu vindicaret, vel manifestum vitæ discrimẽ esse subeundum. Qua de re ad suos scribẽs in Lusitaniã, ait se ad opẽ miseris illis cũ perspicuo

ſpicuo ſuo periculo ferendam, illa Chriſti uoce in citatum, Qui voluerit animam ſuam ſaluam face re perdet eam, qui autem perdiderit propter me inueniet eam. Quā ille ſententiam facilē & apertam videri dicebat cogitanti, experienti non itē, niſi Deus ipſe interior interpres accedat. Nūquā alias magis ſingularis Franciſci fortitudo, diuinaque fiducia enituit. Vbi in Amboino inſula percrebuit, Xauerium in Mauricam regionem cogitare, incolas partim admiratio uirtutis cepit, partim etiam periculi miſeratio. Et amici, vt illum iam profectionem parare nuntiatum eſt, trepido nuntio exciti protinus ad eum coeunt. Docent illud belluarum verius, quā hominum receptaculū eſſe: incolarum plurimos coniugum, liberorum, parentum, Sacerdotum sāguine manus imbutas habere. ergo manifeſta Superum ira aſſidue omnibus terræ, maris cæli incommodis conflictari. iiſdemq, adnenas ab illorum rabie procul arceri. Denuntiant haud dubia vitæ diſcrimina, in ſingula pene momenta ſubeunda fore apud homines per ludum iocumq; ſicas vibrantes, ſpargētes venena, nihilq; magis quā humanum cruorem ſitientes. Quod tandem eſſe cōſilium infeſta loca pacatis præferre? Qui cōuenire vt peregrinus homo rectē ſuā cōmittat ſalutē, quibus cōſtet nihil tā eſſe in delicijs quam trucidationem, & eadem etiam proximorū? Talia inculcantibus amicis, neminē minus tangebant obiecta pericula quam ipſum, qui erat aditurus. Tum vero illi flentes orare, ne tam uilis ſuus ſibi ſit ſpiritus. Quis ferat non modo Luſitanorum, ſed indigenarum ac barbarorum, qui modo Xauerium norit, eius capite ignobilis regionis inſtitutionem emi?

Io.c.12.

Deterretur a conſilio ferægentis adeunda.

Amicorum preces.

„ Quis iã speret Orientis columen, quod perpetuũ „ esse oporteret, flore diuturnum, si tam auidè ma „ nifestis periculis caput offerat suum, oblitus tot „ gentium animas ab se eundem in casum trahi? „ meminisset Indię vniuersæ, & innumerabiliũ na „ tionum salutem ex suo spiritu pendere. Si incre „ dibili virtute atque animi altitudine pericula o- „ mnia contemneret, at certè tot populorum saluté „ secum in discrimen ne adduceret; vinceret pau- „ corum caritatem caritas vniuersorum; utiq; cum „ constaret tam feram gentem instituere operæpre „ tium haud quaquam esse, vtpote quam sui Sacer- „ dotes non magis periculi metu, quam proficien- „ di desperatione deseruerint. Quare per Chri- „ stum humanæ salutis autoremne committeret, vt „ spes dubia paucorum salutis in apertum discri- „ men caput ipsius, atque innumerabilium gẽtium „ salutem obijceret: Semet (vt sua prudentia virtu- „ teqũe dignum esset) Orientis Ecclesiæ conserua- „ ret, aut ad ea saltem seruaret pericula, quę forẽt „ tantæ animi magnitudini paria. Amicorum pie tas gratior Francisco, quam iucundior fuit. Itaque singulos familiariter amplexatus, mutuisq; perfusus lacrimis in hunc fere modum eos affatur. Quid facitis flentes & affligentes cor meũ? agnosco fidem beneuolentiamque vestram, grates ago, habeoque, quod nullum erga me amoris indicium omisistis. Sed nihil me istorum „ mouet diuina imperia intuentem. Deus ista vi- „ derit haud dubius huius autor consilij, cuius ego „ præsidio tectus nihil omnino pertimesco. Cui „ enim melius me, caputque committam meum, „ quam ei, qui mortalium tempora, vitasque dis- „ ponit? Non est mortali extimescenda mors, quæ timi-

Act. 21. *Responsum Xauerij plenum diuinæ fiduciæ.*

timidissimum quemque consequitur. Honesta autem mors quippe aditus ad immortalitatem, vel voto expetenda est. Quod si ego cecidero, Deus certe non cadet, cui & gentium salus cordi est haud paulo magis quam mihi; & facillimum est mittere operarios in vineam suam. Nec vero exiguus fructus ex Maurica percipietur; paruũ haud putandum, vbi magno est merito locus. Equidẽ si nihil aliud, pro periclitante illorum salute, cui consulere debeo, nullum periculum ac discrimẽ recuso. Vt fuerit voluntas in cælo, sic fiat. Tum illi amore stimulante a precibus ad vim conuersi perpulerunt arcis custodem, vt ei prorsus nauis adimeret facultatem. Is igitur iisdem illis periculis hostium ac præsentis terrore mortis Franciscum ab eo consilio dimouere frustra conatus, ad vltimum ei nauigium denegat. Cui Xauerius se nulla pericula, nullum genus mortis vbi Dei cultus & animarum salus agatur, formidare ait. Nec vllos hostes ducere, nisi qui diuino obstent obsequio. Sibi certum ac deliberatum esse in Mauricam Deum vocantem sequi: nec nauigium morari: si nauis desit, semet Deo incubantem vtique transnaturum. Itaque cum eum amici cælesti præsidio securum obfirmato animo esse cernerẽt: quod vnum restabat, remedia quædam aduersus venena pro se quisq; lacrymantes ad eum afferre. At Franciscus ne anxio animo inanes periculorum species fingens sibimet solicitudinem strueret: neue humani auxilij spes detraheret aliquid de diuinæ opis, ac prouidentiæ fiducia, gratijs eorum beneuolentiæ actis; adiecit profecto sibi illa onera verius quam remedia futura. Proinde orare, ne se tanta Dei diffidentia oneraret.

Mach. l. 1.

Si adimatur nauigiũ se transnaturum affirmat.

Remedia aduersus uenena amicis remittit.

"vtrum si salutem suam aduersus omnes pestes ac
"venena munitam vellet, assiduis precibus diuinã
"sibi propitiarent maiestatem: Eo remedio nullum
"certius, nullum præsentius inueniri. Ita dimissis
"amicis, profectionem adornabat. Inter hæc tantũ
"discrimen adituro læti ex India nuntij fiduciam
"accenderunt. Iisdem temporibus nouem è Socie
"tate IESV Goam è Lusitania aduecti erant, Sacer
"dotes quinq; Franciscus Perez, Alfonsus Cypria
nus, Henricus Henriques, Franciscus Hẽricus, &
Nunnes Ribera, cęteri nondum sacris initiati Bal
thasar Nunnius, Adamus Franciscus, Nicolaus
Nunnius & Emmanuel Morales. Antequam igi-
tur ex Amboino discederet Xauerius, cum de ho
rum aduentu cognouisset, opportuno auxilio ad-
modum lætus suam cuiq; prouinciam destinauit:
statimque litteras Goam ad socios dedit, quibus
Franciscum Peren Goæ ad alumnorum institutio
nem manere, Cyprianum, & Henricum ad Co-
morinenses Neophytos iuuandos proficisci iube
bat; duos autem illos, qui apud Comorinenses
tũ versabantur, itemq; cæteros ad se in Molucas
insulas euocabat eo consilio, vt exiguis illis copio
lis circũ omnes regiones cursaret, omnibus quo-
ad eius fieri possit opem laturus. Et Mauricæ ex-
peditioni Deus haud dubie fauit. Mense Maio
anni M. D. XLVI. ex Ternate cum soluisset, ad
insulam Mauricam incolumis appulit.

Efferatos

Efferatos Maurica incolas mitigat eruditq;.
Cap. X V.

MAVRICA (vti accepimus) bipartita est, altera pars in continenti Maurotia vocatur, altera duabus insulis constat quæ Maurotides appellantur. Harum insularum vna rupibus horrenda flagrantibus, ex quibus sæpe saxa ignea maximarum instar arborum erumpunt, tanto impetu ac fragore quanto nulla tormenta ænea quamuis magna, globos eiaculantur, ac nonnunquam vbi acrior existit flatus indidem ingens cineris modus egeritur, quo longe ac late diffuso, viri feminæq; laborantes in campis cinere oppleti domos reuertuntur, dæmones magis quam homines diceres. Apri quoque in saltibus complures oppressi, pisces extincti passim offenduntur in littore. Eadē insula ne quid incōmodi desit, ideo perpetuis pene terræ quassatur motibus vt qui forte prętereuehuntur, cōterriti naues in obiectas incurrere cautes arbitrentur. Ad hæc ingens ventorum cauernis obluctantium fremitus incredibilem omnibus incutit hororem: Tartari speciē videre te credas. Vnde etiam libenter Franciscus occasionem captabat intentandi pœnas æternorum ignium, quibus apud inferos Deorum cultores, improbique Christiani cruciantur. Gens etiam est in his locis ab Euangelio aliena inauditæ feritatis, lauaros vocant, quorum vnicum votum est homines trucidare. Quocirca vbi alienorum copia deest ad cædem, in coniuges liberosque vertunt rabiem: ijdemq; Christianis hominibus aliquid subinde cladium inferūt.

Rupes flagrantes.

Cinis e rupibus effunditur.

Terræ motus horribiles.

Gens mirè immanis.

Nec desunt qui humanam carnem maxime vero cæsorum in prælio habeant in delitijs. Pro Deus immortalis, quantum est præsidij in numinis fiducia tutelaque. quantum securitatis in ipsis periculis Deo tegente? nimirum nil formidandum, nil dubitandum autore Deo. Hisce ipsis in locis inter feras belluas verius quam homines Xauerius, qui habitaret in adiutorio altissimi, in protectione Dei cæli commoratus est méses circiter tres, præter omnium opinionem, maiore cum emolumento incolarum, quam periculo suo. Hoc quippe temporis spatio, feros illos homines mitioribus ingenijs imbutos ad christianæ vitæ mores reuocauit. Erant tum æque omnes omnino in Christianis rebus rudes, vana prorsus Christianorum nomina. Franciscus ergo confestim cunctos Christianorum uicos numero prope triginta obijt, infantes baptizando, erudiendo adultos, Idolorum impediendo sacrificia. Neophytorum miserijs, vel animi uel corporis subueniendo. In publicis vero priuatisque sermonibus barbaram gentem cælestibus, simul terrestribusque territabat minis; inferorum sedem (quod identidem erumpens flamma ac cinis effusus indicaret) proximam illis esse denuntians, eò consceleratos homines deturbari: Idem profecto significare ingentes illos terræ motus, quibus pene dehiscens terra nefarios homines ac Deo inuisos absorbere velle minitetur; Proinde cauerent omni ratione, ne in sempiterna illa incendia, quorum facies ipsis quędam obuersaretur ante oculos ruerent præcipites. Talibus ille sermonibus alijsque Christianæ disciplinæ præceptis mire illorum feritatem mitigauit. Igitur breui

Psal. 4.

Barbaros in ferorum specie territat.

Christiana disciplina barbariem mitigat.

ui gens illa vniuersa, quà non alia vsquam (vt diximus) tetrior immaniorq; ad eam diem fuerat; ex eo tempore nō modo mitis & facilis, sed etiā erudita fidei nostræ mysterijs cœpit esse: tantum Christiana disciplina virium habet ad humanitatem. Inibi interrita Francisci animi magnitudo spectata est. Forte ipsis Michaelis Archangeli ferijs in æde sacra, maxima incolarum frequentia rem diuinam de more faciebat, cum repente insula tota contremuit adeo, ut ara ipsa videretur funditus euerti. Extemplo cæteri diffugere, quà quemque agebat pauor. At ille seu dissimulato, seu potius spreto metu, sacrificium constanter peregit, id euenisse interpretatus quòd Archangelus Michael Diabolos omnes illius regionis diuino cultui aduersantes male multatos deturbaret in Tartarum. Itaque plus ei negotij cum hominibus, quam cum Dæmonibus fuit. Quippe non defuerunt peruicaces simul ac potentes Deorum cultores, qui cursum Euangelij obiectis minis, ac terroribus morari nitebantur. Sed frustra. inuicta Xauerij uirtus cælesti ope subnixa uicit omnia. Paucis mensibus omnes Christianorum uici lustrati: innumerabilis incolarum multitudo partim Christianis instituta præceptis, partim etiam ad Christi religionem traducta. Quantum profecerit, vel hinc existimari potest, quod in vno oppido (Tolum vocant) ad XXV. capitum millia a Francisco Christiana facta traduntur. Par fructui labor fuit. In tam aspera regione ultro citroque cursans, fert quicquid malorum subiri potest, tolerauit egestatē, æstum, defatigationem, pericula. Ceterum ut ferme respondet dolori voluptas, secundum multitudinem

Animi magnitudo in terræ motu.

Fructus animorum.

Psal. 94.

nem dolorum consolationes lætificauerunt animam eius. Quæ quidem quantæ fuerint, ex quodam ipsius epistolæ ad socios capite coniectari licet. Vbi locorum illorum sterilitate atq; omnium

Solatia in laboribus, & ærumnis.

„ rerum inopia commemorata, Hæc inquit eo uobis exposui, vt intelligeritis quanta in hisce locis sit cælestium copia gaudiorum. Siquidem hęc omnia pericula & labores vnius Dei causa sponte suscepti, thesauri sunt diuinis maximisq; gaudijs refertissimi: vt hæ insulæ in primis aptæ atq; appositæ ad oculorum aciem ex iucundissima lacrimarum vbertate perdendam esse videantur. Equidem nunquam me tot, tantis, tam continuis animi voluptatibus circumfluere memini. prorsus vt omnem laborum atq; ęrumnarum sensum obruerent. Ita Franciscus ex feræ gentis cultura haud plus laboris ac meriti, quam fructus lætitiæ percepit.

Ternatinos & Amboinos denuo excolit.

Cap. XVI.

MALVCVM inde repetens Ternatem reuertitur a Ternatinis ingenti gaudio exceptus, torpentes ad studium virtutis excitat, uacillantes confirmat corroboratq;. Ratio autem erat talis. Diebus festis bis in die concionabatur, mane ad Lusitanos, post meridiem apud indigenas: illos quidem ad honestam piamq; vitam incitás; hos verò Christianis mysterijs maxime erudiens, & à vana Deorum religione deterrens. Quotidie antemeridiano pomeridianoque tempore cõ

Conciones uaria.

fitentibus

sistentibus utrisque promiscue dabat aures. Quarta quaque & sexta feria ad Lusitanorum coniuges ferme indigenas de Symboli capitibus, de pręceptis Decalogi, de Sacramentis confessionis & communionis separatim verba faciebat. Erat tum Quadragesimæ tempus, Quocirca earum plurimæ Paschale Sacrosanctæ Eucharistiæ conuiuium, a quo ad id tempus abstinuerant, piè religiosèque celebrarunt. Ceterum iamdiu peregrinantem Xauerium domestica Goensium sociorum cura in Indiam reuocabat. Itaque quam primum in Amboinum traijcere statuit, ibi Indicam transmissionem expectaturus: Sed Præfecti arcis Ternatinæ, sodalium Misericordiæ, aliorumque Lusitanorum summæ preces eum coegerunt Ternate diutius commorari, quanquã non inuitum, quod operæ apud illos positæ nequaquam eum pœniteret. Inter hæc Franciscum cupido incessit barbari Regis animum tentandi. Rex Maluci Regis Lusitani stipendiarius Saracenus erat non tam professione quam vita. Quippe is quo minus Christianus fieret, non Mahometis religione impediebatur, sed libidinis immodica licentia. Nam præter pellicum greges, coniuges centum regiam implebant. Rex igitur siue comitate, siue etiam sanctimonia Xauerij captus omni eum honore colebat, regni proceribus palã indignãtibus: ac mirum in modum eiusdem amicitiam expetebat spem ostentans suscipiendi aliquando Christiana sacra; cum diceret eundem a Saracenis, & Christianis Deum coli: & fore aliquando tempus, cum utriq; in vnam religionem coirent. Ceterum etsi Francisci congressu

Regis Malacensis uxores centum.

Rex Maluci impense colit Xauerium.

gressu colloquioque delectari videbatur, tamẽ im moderata vitæ libertas Christianæ obstabat religioni. Id modo expressum ab eo, vt polliceretur se vnum è liberis suis quos habebat plurimos, ad baptismum daturum ea conditione, vt is deinde Christianus Mauricarum Insularum regnum obtineret. Itaque Xauerius quia nondum matura res erat, spe lætus ita Regis amicitiam tuebatur, vt in popularibus colendis haud segnius elaboraret. Namque Ethnicorum animos tentans reperiebat eos, quamquam a Saracenis ad Mahometicos ritus compellerentur, longe minus a Christo abhorrere quam a Mahomete. Saracenos porrò ipsos, vtpote suæ disciplinæ ignaros, minime in ea esse pertinaces. Quocirca vtrorumque conuersionem in expedito futuram ratus, si Societatis domicilium in Maluco institueretur, id omni ratione curare statuit, ac deinde fauente Christianæ rei Lusitaniæ Rege perfecit. Præcipuum interim opus erat Lusitanos ac Neophytos instituere, quod haud sane irritum fuit. Nam sex mensium labor vberrimum illi e Ternatinis retulit fructum; Quippe oppidanorum animos diuinis sermonibus, sacramentis ceterisque rebus adeo excoluit, vt omnium iudicio alius populus quam erat antea videretur. Constat ex maximo pellicum numero duas omnino Christianis incolis reliquas esse factas. Nec vlla res magis profecit, quam sanctitatis opinio, maximum in persuadendo momentum, diuinis indicijs confirmata. Per id enim tempus inter concionandum auditores subito rogauit, vt supplices Pater & Aue pro Iacobo Aegidio classis Lusitanæ Præfecto in Amboino animam agente recitarent. Idque postea

Ethnici Malucenses minus a Christo quam a Mahometo abhorrent.

Collegium Societatis in Maluco.

stea

ftea ita fuiſſe certis autoribus compertum. Ea tum res venerationem Franciſci auxit, deinde verò etiam deſiderium. Sexto menſe poſtquam eò appulerat, diſcedere parabat. Itaque pro eximia eius caritate cuncta ad eum ſe ciuitas effudit. In diſceſſu vero tantus vndique cum fletu clamor extitit magiſtrum, cuſtodem, parentem confuſis appellantium vocibus, vt Franciſcum ſingulos amplectentē velut oblitum itineris miſericordia moraretur. Cōmota ſunt quippe viſcera eius ſuper grege ſuo. Demum eos blande ſolatus ęgre admodum ſe ab illorum cōplexu diuellit, ingenti omnibus fletu atq; eiulatu digreſſum proſequentibus. Re Chriſtiana in Ternate inſula, ſatis aucta ſtabilitaq;, Amboinum repetijt renauigaturus in Indiam. ac Societatē cui præerat, nouorum aduētu ſociorum ſatis iam auctam longo interuallo reuiſurus. In medio curſu rectoribus hilariter inter ſe colloquentibus, Franciſcus è conſeſſu repente exiliens ſummo impetu atq; angore animi exclamat. IESV bone, quid hoc eſt? illi hominem occidūt. Cōfeſtim cæteri rei nouitate permoti ad Xauerium accurrere, quid tādem rei ſit percontari. Tum ille cū ad ſeſe redijſſet, re diſſimulata, nihil eſſe reſpōdit: ſeque in eorum cœtum comiter ſeſſum recepit, perinde ſe gerēs, quaſi nihil ipſe aut feciſſet inſolitum aut dixiſſet. Ceterum res ab illo celata paruo intermiſſo ſpatio patefacta eſt. Vt nauis ad Amboinum appulit, comperiunt Luſitanum hominem ibi a prædonibus interfectum eo ipſo tempore, quo Xauerij clamor ad eorū aures acciderat in naui. Erant in portu Amboini, Luſitanorum onerariæ quatuor. Franciſcus igitur caritate ardens rationem inijt incolas pariter atq; adue-

Ternatinorum amorin Xauerium.

Vaticinatio

aduenas quam maxime iuuandi, quoad facultas nauigandi in Indiam foret. Itaq; siue paupertatis studio, siue portus vicinitatem secutus, in ipso littore sibi ac socio modicam è stramentis extruit casam. Huic eodem opere sacram ædiculā adijcit, vbi nautis & Classiarijs confessionis & Eucharistiæ Sacramenta ministraret. Opere absoluto, in ijs quæ dixi officijs assiduus erat, plures quoq; capitali odio dissidentes adducebat ad pacē. Aegrorum præcipue commodis & scilicet saluti seruiebat, quo in numero unus erat grauissimo implicitus morbo; hunc non prius Xauerius quam vita ipsa deseruit. Igitur vt is in Francisci complexu spiritum vitæ extremum edidit, ille flens ingentes Deo laudes gratesq; egit, quod si nihil aliud, ad miseri illius salutem in Amboinum in tempore reuertisset. Inde Christianorum vicos impigre lustrās, baptizauit infantes, rudes christianis præceptis imbuit, haud minore cum fructu, quam labore. Concionibus insuper populum a vitijs deterrere, ad honestatem pietatemq; impellere institit. Quàm porro carus & acceptus summis iuxta & infimis esset, digressus ostendit. Vigesimo quàm uenerat die, Xauerius idipsum prouidens, vt populi complorationem, qualē Ternate nuper expertus erat, in discessu vitaret, silētio de media nocte nauem conscendere parauit. Sed ut difficile est amantes fallere, consilio eius deprehenso noctu concurritur ad portum. Repente ingens virorum mulierum puerorum seruorum cum ploratu clamor exoritur suam orbitatem ac solitudinem lamentantium, talemq; virum, ac patrem ab se diuelli, & abrumpi querētium. quibus ille querelis nocturnoq; tactus gemitu obortis lacrimis

Casam sibi extruit in littore.

Assiduitas apud agros.

Amboinorū in Franciscū amor.

dum

dum flentes sigillatim amplexans solatur, ęgrè sa nè ab inhærentibus sibi tamquā a visceribus suis, auelli potuit. Ad postremum exorato Sacerdote quodam, vt per binas illis horas quotidie operam daret in exercēdo catechismo, omnes dimisit mo nitos ut Christianæ doctrinæ exercitationē haud segniter vrgerent. Aderat iam tempus profectionis cumq; essent multę Lusitanorū naues ad iter paratæ, Xauerius in regiam inuitabatur quæ permultos vehebat eius studiosos amicosque. Ille tamen sæpius enixiusq; inuitatus constanter abnue bat. Nauarcho causam cur tantopere recusaret rogitanti, haud dubie futura diuinitus præsagiēs animo, pertimescere se ait, ne quid onerariæ illi in itinere accideret incommodi; neue ab eis diui na maiestas alicuius delicti expeteret pœnas. Nec vanus is metus fuit. Nauis quippe illa deinde aduersa tempestate ad scopulum appulsa penè depe rijt. Ceterum diuinitus (deprecatione fortasse Xa uerij) præsenti naufragio erepta diu tenuit cursum. Inde transuerso maris impetu vastas in syrtes acta penitus inhæsit. Iamq; non solum onerariæ verumetiam vectorum salus complorata erat, cum in pari periculo parem Dei vices alternantis opem experta, perruptis maris ęstu syrtibus euadit ennoxia. Franciscus autem ipse qui aliena incōmoda præsagierat prospera nauigatione vsus, quo intenderat fine vlla offensione peruenit. Malacam tenuit anno post Christum natum. M. D. XLVIII.

Præsagientis animi diuinatio.

Malacenses omni ope iuuat eisque egregiæ victoriæ & autor & vates est.
Cap. XVII.

MALACENSES ergo sui perstudiosos ex interuallo reuisens benigne ab illis excipitur. Ceterum ipse pristino more, recusato amicorum hospitio, statim in valetudinarium consuetum hospitium suum diuertit. Eodem tẽpore Malacam tres alij è Societate IESV appulerant, in his Sacerdotes duo Ioannes Beira, & Ioannes Ribera, quos omnes incredibili animi iucunditate amplexus Xauerius apud se habuit. Inde diebus pluribus ad quietem datis, monitos quemadmodum cum Malucensibus se gererent, in Malucam dimisit ab se sata culturos. Inter hęc ipse ægrotis ministrando, concionando ad populum, militum tollendo simultates, confitentium peccata expiando, catechismum pueris, seruis, idiotis tradendo rem Christianam adiuuare non desistebat. Pręcipue mysterium de aduentu Christi Euangelicamq; historiam identidem inculcabat Neophytis, vt percepta tantæ rei veritas ex illorum mentibus inanes excuteret fabulas Deorum. Inter quæ veteris instituti sui non minus pij quam salutaris memor, mortuos in purgatoria sede versantes, viuosque letali conscientiæ vulnere affectos quotidie sub noctem piorum precibus iuuandos curauit. Ciuitas quippe Malacensis Xauerii hortatu certum constituit hominem, qui altera manu laternam, altera tintinnabulum gerẽs primis tenebris obiret vrbem, & in compitis ac triuiis incolarum

In valetudinarium diuertit.

Historiã de Christi aduentu Neophytis inculcat.

animos

animos nocturno æris strepitu, lugubrique carmine ad id ipsum composito excitaret. Eares ut pietatis admonebat bonos, ita improbis terrorem incutiebat. Hic mos ab illo traditus non Malacç solum; sed etiam in alijs vibibus Indiæ, inde sumpto exemplo, solemnis manet. Nec virò ciuitatis otium ac dignitatem neglexit. Per id tempus Acensium Saracenorum classis è Samatra Insula, quam è regione Malacç esse diximus, profecta silentio noctis Lusitanas naues in portu diripere, & inflammare conata est. Sed Lusitanos neutiquam fefellit. Igitur hostes subito incolarum concursu repulsi refugerunt. Saracenorum audacia Præfectum vrbis (Simoni Mello erat nomen) perpulit, vt classem raptim viris armisq; instructam propere in fugiētem hostem emitteret. Emissa classis intra decimum reuerti iubetur diē. Ceterum Dux Lusitanus fugitantem aperto mari. Saracenum insectans prouectus est longius, sic vt per vnum dimidiatumque mensem nullus omnino de classe nuntius afferretur. Auxit Malacensium solicitudinem dissipatus ab Saracenis accolis rumor, Lusitanos prælio victos atque occidione occisos esse. Falso rumori fidem vera opinio faciebat. Quippe hostes pugnacissimos, numeroque nauium simul ac militum longe superiores constabat esse. Ergo ciuitas omnis mœrore afflictari: matronæ virorum acliberum suorum interitum, suam orbitatem, solitudinemque effuse deplorare. Ibi Xauerius; in cœtu virorum pro suggestu. quorundam superstitionem grauiter accusant a multis Christi fiduciam requirens. Enimuero hoc ferendum non est (inquit) sunt in hac ciuitate, atq; adeo in hac concione, qui sortibus, ac ve-

neficijs exquisiere nostræ classis euentũ. plerósq; autem diuinæ prouidẽtiæ immemores plus ęquo suorum cura solicitat angitq;. Ceterum bono esse omnes animo: ac mœrore deposito, date vos iocunditati ac letitiæ. modo hostem nostri incruento quidem prelio vicerunt. non amplius tribus e nostris, quatuorue desideratis. tantulo impendio tam insignis victoria stetit. Iamque victores hostium spolijs prædaq; onusti cum captiuis hostiũ nauigijs domum reuertuntur. Propediem, (certumque designauit diem) aderunt incolumes. Agitedum igitur, & pro parta victoria Deo victorię autori gratulantes semel orationem Dominicam, Angelicamque salutationem cuncti pariter recitemus: iterumq; pro nostris qui in pugna cecidere. Hæc ille perorans adeo lęto vultu edixit, vt ipsa oris hilaritas animos auditorum excitaret mœrore torpentes. Viris expectatione erectis, eadem die matres familias separatim pro cõcione solatus diem ipsum definiuit, quo die certus ad eas esset de suorum incolumitate ac victoria nuntius venturus. Prænuntiationem omni ex parte rei exitus comprobauit. Bidui, triduiue spatio intermisso, nuntius adfuit partæ victoriæ: Nũtium victores ipsi cum ingenti pręda subsecuti, magnoque cum numero captiuorum. Confestim victrici Classi ad vrbem applicanti omnis ciuitas ab recenti metu alacris, ingenti gaudio sese obuiam effudit. Franciscus in primis magna victorię, ac lætitiæ pars Christi Crucifixi signum pręferens procedit ad littus. Descendentem Ducem aliosq; primores Classis gratulabundus amplectitur. Inde in communi gratulatione cum tẽpus victoriæ accuratius exquireretur, non tãtum

dies constitit, verum etiam res ipsa mirifice cum prædictione conuenit Xauerij. Eoque plus admirationis res habuit, quod locus vbi pugnatum erat, amplius CC. millia passuum aberat Malaca. Ex eo tempore Frãciscus Malacę haud magis sanctitate, quam uaticinatione conspicuus fuit. Ceterum ijsdem temporibus sanctitatis eius fama Orientem peruagata ex vltimis terris homines ad Xauerium visendum exciuit.

Anger Iapon Francisci congressu ad Christum conuertitur. Cap. XVII.

MENSIBVS circiter quatuor in Malacensi ciuitate iuuanda consumptis, nauigandi facultatem nactus in Indiam cogitabat, cum ad eum Malacam Iapon quidam Anger nomine, inde vsq; ab Iaponia venit, vir domi suæ honesto loco natus; & ingenio singulari prœditus. Causa veniendi fuit, vt animi vulneribus, quę iuuentutis inflixerat feruor, ab eo peteret medicinã; Quippe homicidio facto in Iaponia, conscientię stimulis, inimicorumque telis pariter exagitatus, ad Bonziorum (religiosi apud illos homines sunt) cœnobium confugerat, simul conscientiæ remedium & vitæ perfugium quærens. Sed vtraque eum spes fefellit; atque id ipsum ei saluti fuit. Cum nihil opis ac præsidij in Bonzijs reperisset, alienato ab illis animo, externa auxilia circumspicere cępit. Peropportune eò commercij causa naues aliquot appulerant Lusitanorum, è quibus Alfonsus Vazius illi antea notus, re cognita, pro veteri amicitia, vltro suam obtulit operã, si occulta fuga subtrahere se periculo vellet. Ille enim

Bonzij Iaponum Sacerdotes.

vero gratijs actis se eius liberalitate ostendit vsu rum. Itaque Vazius prospiciens animo suam nauim diutius ibi in negotijs expediendis moraturam, vt primo quoque tempore amici hominis saluti consulet, Ferdinando Aluaro necessario suo ex alio portu soluenti in Indiã, eum per litteras commendat diligenter; Commendatitias litteras Angeri ipsi tradit. Eas ille nocte intempesta cum proferret, gemini cognominis errore deceptus Georgio Aluaro Nauarcho reddit., errore salutari. Is hominis Iapònis demerendi occasionem neutiquam sibi prætermittendam existimans, errore dissimulato; perhumaniter exceptum auexit eo consilio, vt Malacã ad Xauerium familiarem suum adduceret. Itaque vt erat vir pius, vel Angeris sibi conciliandi, vel ad Christianam religionem preparandi studio, multa ei tum de insigni Xauerij sanctimonia, rebusque gestis: tum de Christianorum institutis idẽtidem exponebat in via. Hisce Anger sermonibus accensus; talis & viri & instituti cognoscendi auidus Malacam properabat, Xauerium quem tanquam diuinum hominem ex Aluari ore mirabatur, aliquando videre & audire festinans. Ceterum iniecta mora eius cupidinem, primo ut fit, turbauit, deinde magis accendit Malacam Anger aliquot mẽsibns ante Francisci ex Maluco reuersionem appulit. Ibi eum auidissime quæritans, reperit iam diu abesse Malaca. Quocirca re infecta, domum repetere decreuit tristis admodum frustra tam longo itinere suscepto. Abest quippe Malaca ab Iaponia leucis circiter. DCC. pari fere spatio inter Goam & Iaponiam sita. Malaca ergo cum soluisset, ad Sinarum fines trium ferẹ mensium nauigatione

Malaca quam longe absit a Iaponia.

uigatione

uigatione traiecit, in Iaponiam (ea ab Sinis abest millia passuum ferme DC) propediem transmissurus. Ab Sinis deinde profectus, sexto, septimove die in conspectum iam venerat Iaponiæ: cum repente aduersus ventus quasi dissuasor consilij obstitit, fœdissimaq. totius quatridui tempestate iactatum in eum ipsum Sinarum portum reiecit, vnde conscenderat. Ibi ei incerto iam animi fluctuantique non sine Dei vtique consilio, idem ille Alfonsus Vazius fit obuiam, qui ei auctor fuerat Iaponia excedendi. Huius ergo suasu Malacam, quò iam Xauerius aduentare ferebatur, reuertitur. Egrediens è naui commodum Georgium Aluarum, à quo primùm ex Iaponia deportatus fuerat, offendit, ex eo cognoscit de aduentu Xauerij. Georgius igitur Angeris reditu mire lætus, eum continuo in templum ad Franciscum, cuius causa venerat, deducit; qui sit, quid velit, exponit. Tum ille quasi diuinans fore, vt per eum via sibi fieret in Iaponiam, quantum ex hominis Iaponis aduentu percepisset voluptatis, haud sane obscure vultu, verbisq declarauit. Et Anger haud rudis Lusitanicæ linguæ, sine interprete cum Francisco agere de suis rebus cœpit. Quem ille benigne exceptum, & indulgenter habitum ita diligenter Christianis mysterijs ac præceptis excoluit, vt omnibus ex eius animo scrupulis exemptis, quædam semina piæ beatæq. insereret vitæ. Itaque Anger ex aspectu & consuetudine Xauerij maximum se vitæ & peregrinationis suæ fructum cœpisse præ se semper tulit, Simul illud memorans totam itineris sui rationem haud dubie administratam diuinitus, vt

Dei prouidentia.

Angeris cupiditas discendi. auidius arriperet, quod diutius expetisset. Et eius cupido discendi, se prodidit breui. Nam Catechismi explicationi cum interesset, sua sponte symboli capita in codicem relata in cœtu populi, homo id ætatis subinde recitabat memoriter. multa quoque percontabatur, multa obijciebat, non minus prudenter quam acute. *Iaponũ scribendi ratio.* Iapones in scribendi ratione longe à cæteris nationibus abhorrent, quippe à summo orsi directò ad ima descendunt. Id Franciscus in Angeris libello ob rei nouitatem miratus, quærit ex eo, cur nostro more non scriberent, & ille quin vos (inquit) potius more nostro, naturam vtique magistram sequentium? Quippe vt hominis caput summum est, pedes imi, sic par est in scribendo à summo deorsum directò ferri hominis manum. Xauerius igitur cum magnæ indolis specimen ex Angeris dictis, factisq; cepisset, rursus institit quærere, an Iapones si Euangelium ad eos deferretur, id accepturi viderentur. Tum ille non protinus eos quidem his, quæ dicerentur assensuros ait, sed tum religionem ipsam, tum verò vitam dicentis exploraturos. Cuius si & doctrina percontationibus, & vitæ probitas experimentis illorum satisfaceret, ad vltimum (vt gens vniuersa ducem maxime sequitur rationem) re cognita atque perspecta, adultos haud grauate ad Christum aggregaturos se. *Vita probitas doctrinæ respondens.* His vocibus excitatus Xauerius, & simul mercatorum mira quædam de Iaponum indole prædicantium sermonibus accensus, Iaponiæ peragrandæ animum adiecit. Octauo quàm Anger Malacam venerat die, eum Franciscus ex itinere Neophytos Comorinenses reuisurus vna cum eodem illo Georgio Aluario Goam

præmisit,

præmisit, in Goensi Collegio Christianis mysterijs institutisque accuratius excolendum. Ceterum ipse Malacensi ciuitati efflagitanti, vt duos è Societate Malacam mitteret, qui suo loco eadem pietatis munia exequerentur, negare non potuit. Extemploque Sacerdoti cuidam indigenæ mandauit, vt sui muneris vicarius, Neophytos tantisper antemeridianis erudiret horis.

Tempestate perfunctus Comorinensibus locis præcepta tradit. Cap. XIX.

INde nauim conscensurus nauicularium exorauit, vt pueros quosdam (eos è Maluco abduxerat in Goensi Collegio instruendos) deueheret in Indiam. Quos illi committens repentino diuini spiritus afflatu, ter denuntiauit, male se metuere ne magnũ in itinere ea nauis acciperet incommodum. Nec vana denuntiatio cecidit. Insulam Ceilanum nauis præteriens hæsit in Syrtibus; iamque spes salutis nulla erat, cum repente B. Mariæ ope simul ab omnibus implorata, diuina benignitate periculo eripitur, & Cocinum appellit incolumis. Haud secundiore cursu, sed meliore conditione nauis vsa, quæ Xaxerium vehebat, per triduum teterrima tempestate vexata est, vt vectores iactura iam facta, mortem in horas ac momenta singula expectarent. At Franciscus intrepidus ad ea quæ cæteros terrent, sedato animo cælestes omnes ordine deprecari, cælestiumq. Regem ac Reginam impensè inuocare instituit. His ille deprecatoribus præsidijsq. septus (vt ipse postea indicauit) longe maiore læti-

Diuinatio præsagientis animi.

Magnitudo animi in tempestatis periculo.

tia affectus est in ipsa tempestate, quam deinde tanto defunctus periculo. Quippe in summa illa omnium trepidatione vitæq. discrimine, tantum diuinæ hausit dulcedinis, vt eodem tempore cæteri præ mœrore, ipse præ gaudio ingentem vim lacrimarum profunderent. Itaque Deum vehementer orabat, vti eum, si ex illa eximeret tempestate, in alias consimiles, aut etiam grauiores conijceret, dummodo suis periculis aliquam diuinæ gloriæ nauaret operam. Crederes Xauerij patientiam cum diuina liberalitate certare illo in Dei gratiam acerbissima expetente, Deo contra iucundissima subministrante. Indiam vt attigit, Comorinensium Christianorum vicos qui velut primi suę industriæ fœtus, inprimis ei cordi erãt, obire strenuè cœpit. Ibi sociorum aliquanto plus reperit, quam discedens reliquerat. Quocirca Goam properans illorum fidei ac prudentiæ multa permisit: pro vsu autem quem eius gentis habebat, saluberrima illis præcepta tradidit. Quorum hæc erat summa, vt recens natos infantes ostiatim conquisitos baptismo expiarent, ne forte eius ætatulæ salus parentum aut Sacerdotum socordia periclitaretur. Vti pueros gregatim Christianis mysterijs, ac præceptis quam diligentissime imbuerent, quòd teneræ ætatis institutio vel plurimum momenti ad honestam beatamq. faceret vitam. Iuberent præterea, Dominicis, ac festis diebus omnes (præmonitis Magistratibus, vt pietatis cultusq. in Deum exemplum cæteris proderent) ad sacram ædem orandi diuiniq. Verbi audiendi causa conuenire: atque inibi publica vitia publicè increpantes ab ijs auditores deterrerent, propositis & huius & æternæ vitæ pænis;

Solatia in periculis.

Praecepta socijs Comorinensibus data.

suppli-

supplicijsque. Cognoscerent insuper qui inter se simultates atque inimicitias gererent: ac viros Dominicis, mulieres Sabbati diebus in templum conuocatos reducerent in gratiam; si quis casus difficilior incidisset, ad Lusitanorum referrent Ducem. Stipem verò ad pauperum subsidium à viris feminisq. collatam ita diuiderent egētibus, nihil vt omnino eius apud se residere paterentur. Ægros subinde viserent, & Euangelio super eos recitato, eorundem animos rite curarent; morientibus adessent, mortuos sepelirent. Viris autem feminisq. separatim edicerent, vt suorum quisque ægrotantium numerum deferrent ad se, & simul hoc eis denuntiarent, quorum nomina delata non forent, eos Christiana sepultura cariturosos. Cum Lusitanis hominibus nullos nisi de pijs rebus, diuinisq. sermones haberent, ne inania colloquia (vt plerunque fit) Sacerdotalium munerum occuparent locum. Lusitanorum ducem amicè tractarēt comiterque; & cum eo quauis interposita offensione, pacem & amicitiam retinerent. Idem quoad eius fieri posset, etiam cum cæteris quoque seruarent Lusitanis: eosq. omni ratione ad confessionis & Eucharistiæ frequentationem perducerent. Indigenis Sacerdotibus enixe pijs in rebus fauerent: eosdemq. ad frequenter peccata expianda, & rem diuinam faciendam pellicerent. Cauerent ne quidquam cuiquam, quod illorum existimationem lædere videretur, narrarent, scriberentur, præterquam ei qui remedium (si quando res posceret) afferre posset. Vt videlicet Sacerdotum vitia is sciret vnus, qui posset etiam curare. Neu de Neophytis apud Lusitanos, neu de Lusitanis apud Neophytos

Sacerdotum famæ maxime parcendum.

phytos detraherent; sed vtrosque collaudarent apud alteros, vt vtrique mutuæ imitationis studio tenerentur. Nusquam cuiusuis Dynastæ, aut Regis accersitu nisi potestate facta ab eo Patre, qui illi præesset oræ, discederent; sed obedientiæ memores rem integram ad eundem reijcerent. Præcipue verò efficerent, quoad eius fieri posset, diligerentur ab omnibus, nulla quippe re magis animos hominum flecti in omnes partes, quàm amore. Quocirca homines traherent in funiculis Adæ; nullamq. omnino (nisi consulto Comorinensis oræ præposito) cuiquam infligerent pœnam. Quibus ex præceptis Xauerij non solum quales socios esse vellet, sed qualis esset ipse, intelligi licet; quippe cum optimus magister ex suis factis præcepta depromeret.

Alij apud alios collaudandi.

Amore omnes regendi.

Goam reuersus res Indiæ componit. *Cap. XX.*

HIsce præceptis datis, Antonium Criminalem Parmensem, eum, qui deinde primus è Societate IESV deportauit Martyrium ex India, Comorinensi oræ præficit. ipse in exitu Februarij mensis anno post Christum natum M. D. XLVIII. venit Cocinum. Ibi otium nactus, missis in Lusitaniam ac Romam litteris, quam maximum Sociorum numerum atque ipsum Simonem Conimbricensis Seminarij curatorem ad culturam inuitauit orientis. Regem quoque Lusitaniæ commonefecit, vt sui officij memor Indicis Lusitanorum præsidijs concionatores idoneos curaret, ex quibuscumque religiosorum hominum familijs. Præfectis quoque & procuratoribus suis in India seuere ediceret, vt omni ope propa-

Francisci litera ad Regem Lusitaniæ.

propagationem iuuarent religionis, & scilicet Neophytos tegerent, fouerentque. Non aliam vtique potiorem esse Christianæ fidei proferendæ viam. Simul ab eo petijt, vt popularium suorum vicem miseratus, Lusitanorum indigenarumq. pupillis instituendis domicilia certis locis, vectigaliaq. attribueret. Inde Cocino cum soluisset, Cranganorum venit: oppidum id est Lusitanorū à Cocino millia passuum circiter XV. Cranganoro deinde profectus, Goam Martio mense iam inito peruenit. Erant tum in Goano Collegio è Societate complures. P. Paulus alumnorum custos, Franciscus Peres eorundem magister, P. Nicolaus Lancellottus Rector sociorum partim recentium à Lusitania, partim adscitorum in India. Quorum plerique Xauerium fama duntaxat cognitum de facie iam nosse diu cupiebant. Franciscus igitur peregrè rediens tum à veteribus, tum à nouis socijs incredibili amore, & gaudio tanquam communis Pater exceptus, opportunam Cosmo Turriano lucem ac salutem attulit. Is in insula Amboino (vt supra ostendimus) egregiam Francisci sanctimoniam admiratus eiusdem expetierat Societatem. Inde Goam profectus in Collegium receperat se, vt Dei voluntate per exercitiorum spiritualium meditationes explorata, de suæ vitæ ratione tandem statueret. Sub finem eiusmodi commentationum cum grauissimis agitatus curis incerto fluctuaret animo; repente Francisci quasi felicis sideris aspectu tranquillitatem mentis consecutus, semet Societati haud cunctanter addixit. Iam alumnorum Seminarij satis exstabat fructus. Nam præter interpretes ac Sacerdotes, qui inde euocati adhuc

P. Nicolaus Lancellottus Collegij Goani Rector.

Cosmus Turrianus ab anxietate animi vindicatur.

Goani Seminarij fructus.

adhuc in ora Comorinensi haud segniter versabã tur, plures alumni iam adulti in suburbanos vicos emissi multos subinde ethnicos Goam adducebant Christianis sacris initiandos. Quibus rebus lætus Xauerius operę pretium duxit intentio re cura erudiri alumnos tanto usui futuros Inter hæc Ioannem Castrum Proregem Indiæ maleuolorum sermonibus alienatum minus fauere Societati sentiens, protinus ad eum adit, suaq. illa egregia comitate sermonis. ac demissione animi mitigatum nòn modo reconciliat, sed etiã deuincit in perpetuũ Societati. Goani Collegii rebus ita compositis, cum per id tempus nouum Sociorum supplementum è Lusitania venisset, alias Societatis sedes circumspicere animo cœpit. Itaque Nicolaum Lancellotum in oppidum Coulanum Alfonsum Cyprianum Meliaporam S. Thomæ, Malacam Franciscum Peren, Alfonsum Castrum in Malucum, Melchiorem Consaluum, Bazainũ, Gasparem Belgam Armuziam (quod oppidum in primis nobile ac celebre est in faucibus sinus Persici) dimisit. Atque Armuziam quidem ad opprimenda nefaria scelera, quæ ibi superstitionum omnium colluuio pepererat, Xauerius ipse ire statuerat; sed Iaponica profectio uetus mutauit cõsilium, fecitque ut Gasparem, quem diximus eximia uirtute ac sanctitate uirum, suique simillimũ in suum substitueret locum. Fuit hoc omnino in Xauerio, ut neminem fere à Societate quoquam iuberet ire, vbi ipse antea non fuisset. Itaque dictitabat prius se loca explorare uelle, quàm socijs destinare: simul vt apposita locis præcepta traderet: simul vt datam Regi Lusitanię fidem proferendi fines religionis, præstaret sedulo. Patres

Pro regem recõciliat Societati.

Diuersis in locis sedes Societatis instituit.

Armuzia.

Neminem fere e Societate mittebat ubi ipse non fuisset.

tres autem ad disseminandum euangelium quoquouersus dimittens, suum cuique administrum & adiutorem è Societate addebat; ac præter illa propria, communia quædã dabat præcepta, quorum caput erat; Ante omnia vt attenderent sibi, nullamque rem ducerent casto pioq; Dei cultu, et animorum suorum salute, ac perfectione potiorem. His præditos bonis, non solum tuto ac facile aliorum saluti consultores esse, sed etiã ad res quamuis humiles & abiectas (sine quibus rei Christianæ administratio utique iaceat, alacriter, libenterque discensuros. *Præcepta socijs dabat.*

Iaponicam expeditionem suscipit.

Cap. XXI.

ITA Socijs in omnes fermè orientis regiones ad colendas nouellas Domini vineas dimissis, ipse maiora quædam agitare animo. molirique cepit. Per eos dies Anger ille Iapon, quem à Xauerio Goam præmissum diximus, satis iam Christianis mysterijs eruditus ab Episcopo baptizatus est, cũ seruis duobus, & collegij nomine Paulus sanctæ fidei appellatus. tantum apud gratũ hominem loci meritiq; memoria valuit. Ex hoc didicit Xauerius (id quod etiã ex Lusitanis è Iaponia reuersis cognouerat (Iaponiæ Insulas numero plurimas esse, incolarum multitudine refertissimas, ingeniorum bonitate præstantes, ab vrbe Goa leucas amplius M. CCC. Iapones porrò humanas diuinasque res cognoscendi mire auidos. Quæ simul comperit Xauerius, & ex Paulo alijsque Iaponibus eius seruis, Iaponicorum ingeniorum *Anger Iapõ baptizatur.*

niorum ſpecimen ſumpſit;tanta eum cupido cepit tam docilis colendæ gentis,vt ſine cunctatione eò migrare decreuerit. Primum igitur Iapones illos,quos apud ſe habebat, Luſitano ſermone,litteriſque (vt pro interpretibus eſſent) ſatis excolendos curat. Inde æſtate, atq; hyeme in domeſticis negotiis Goæ exacta,oram Comorinenſem,atque Piſcariam, omneſque illos Chriſtianorum greges bonus ac diligens paſtor interuiſit. Ibi certior fit Hēricum vnum è ſocijs ſubiniquo animo in proximo Trauancoridis tractu verſari, quod operam ludere ſibi videretur in illis Neophytis, vtpote qui vrgente Rege acerrimo nominis Chriſtiani hoſte, ad Deorum ſuperſtitionem identidem reuoluerentur. Itaque Xauerius Henricum per litteras paterne ſolatus,bonum habere animum iuſſit,memorans longe plus illum proficere quam crederet.Nam ſi nihil aliud, non exiguos infantum ac puerorum greges,quos immatura mors ad ſempiternum raptura foret interitum,ab ipſo baptizatos vtiq: conſeruari. vt enim adultorum pauci ad beatorum ſedes peruenirēt, certe exploratam ſalutem eſſe eorum, qui prius vitæ huius vſuram, quam baptiſmi innocentiam amitterent. Proinde caueret,ne Diaboli inſtinctu,in aliam migraret regionem, vnde minores fructus caperet animorum. Ac Franciſcus ſociis in Domini vinea impigre laborantibus non modo ſolatia adhibebat ipſe verum etiam interdum per litteras ab ipſo Ignatio adhibenda curabat, veritus ne alacritas perpetuis oppreſſa ærumnis labori ſuccumberet. Quocirca Hericum Henriquen virum egregiæ virtutis & exēpli in eodem promontorio deſudantem valde in epiſtola qua-

Comorinenſes interuiſit Neophytos.

Socios paternos conſolatur.

dam

dam collaudatum commendauit Ignatio, vt eum per litteras consolari ne grauaretur. Comorinensibus rebus compositis Goam reuertit, Iaponicam profectionem apparaturus. Confestim igitur vt certa Malucensium negotia cum Prorege transigeret, qui tum Cābaiensi bello erat implicitus, in Cambaiæ regnum ire contendit. Ex itinere Bazainum (id oppidum est Lusitanorum pari fermè interuallo inter Goam & Indum flumen situm.) Inde protinus in Gambaiam profectus a Prorege benigne admodum accipitur. Negotijsque feliciter confectis, reuertitur Goam. Ibi Antonio Gome Goani Collegij Patribus Præposito, Pauloq; Camerte Vicario suo constituto, semet ad Iaponicam expeditionem celeriter comparat. Vbi Frā ciscum in Iaponiam nauigaturum fama vulgauit, confestim nōnulli amicorum accurrunt, eumq; a tam periculoso consilio deterrentes, plurima ac maxima tam longinquæ & ignotæ nauigationis (quippe cum in vltimum rerum humanarū, mundique terminum penetrandum foret) pericula proponunt. Abesse Iaponiam a Goa Leucas amplius MCCC. iterque illud nuper utique patefactum nondum satis notum esse & exploratum, ad scopulos syrtesque uitandas. Ad hæc procellas, & tempestates illius maris horribiles enarrant, quibus reliqui Oceani æstus, & concitationes compa ratę lusus essent. Enimuero autumni maxime tēpore, perflare illa maria furiosissimum quendam ventum (Typhonem Indigenæ appellant) tanto impetu ac rabie, quantam qui oculis non subiecerint, animis concipere non possint. Quippe quāuis ingentes ac validas naues immensis fluctibus verberatas laxatis compagibus labefactari, dissol-

Iaponiæ nauigationis difficultates.

Typhon uentus.

uique,

uique, nullis neque proræ, neque pupis munimentis tantum impetum sustinentibus. Fractis insuper antennis;gubernaculis,alijsq; armamentis abreptis,nauigia in vltimũ venire discrimen: ac sæpe plus nimio exæstuant Oceano, aut gurgitibus haustas, aut afflictas scopulis misere interire. Tantopere autem venti illius aut furiæ potius nomen horreri, vt gubernatoribus, ac nautis, quamuis peritis & audacibus iter Iaponicum non laboriosum magis, quam formidolosum sit, impotenti vi maris artem & consilium superante. Prætereà multis locis syrtes obiectas esse plurimas, maximeq. fallaces, vbi naues siue locorum insolentia,siue tempestatis impulsu,certa cum pernicie adhærescant. Super hæc addunt omnia fermè illa maria prædonibus crudelissimis obsideri. Quippe non in sinu modo Malacensi, Saracenos Acenses capitales Lusitanorum hostes cum magnis classibus volitare; sed in Sinico etiam mari plures immanissimorum piratarum classes passim occurrere, certissimam captiuis pestem afferentes. Ibidem alias item Classes Sinarum magistratuum prædones illos insectantium obuias fieri, nihilomagis aduenarum nauigijs parcentes, quàm piratarum; vt nescias vtrum perniciosius sit in piratas, an in piratarum insectatores incidere. Omninò haud infeliciter euenire si tertia quæque nauis teneat cursum. Hæc & alia, haud sane vana certatim inculcantes, in maius optima (vt fere fit) extollebant fidelissimi amicorum, homines prudentes,& illorum locorum haudquaquam imperiti. Cęterum Francisci animum,mortis cõtemptorẽ, diuinæq. prouidentiæ fiducia subnixum, nihil

Prædonum multitudo.

obiecta

obiecta pericula mouebant. Itaque illi ad extremum manantibus lacrimis etiam atque etiã orare, obtestariq; cœperunt, ne certo cum discrimine capitis, eas sibi terras adeundas putaret, quas mortalium oculis natura subduxerit: Tandem ex ærumnarum satietate abstrusarum gentium conuersioni modum faceret: salutiq; parceret vel suę uel publicæ. At Franciscus cũ illorũ fidei ac beneuolentię grates egisset. Nihil eorum dixit se Deo duce & comite pertimescere, nisi forte crederẽt quo ipsi peregrinarum, caussa merciũm essent, Franciscum pro Dei gloria, & animorum salute ire non audere. Ego vero (inquit) tam certa habeo indicia pignoraque diuinæ prudentiæ, ut vel apertum ac perspicuum periculum timere, nefas mihi esse ducam. Quippe Dei benignitate immensa Oceani spatia emensus Bonæque spei promontorium circumuectus in Indiam aliam orbem terrarum incolumis appuli. Trauancoriensium rabiem, Badagarum insidias, piratarum occursus effugi. Malacam in aurea Chersoneso, Malucas pene in finibus mundi positas perlustraui: Mauricæ regionis feram gentẽ fœdis latrocinijs infamem impune adij, instituí, mitigaui. His diuinæ prouidentiæ pignoribus documentisque, videor ne vobis aut Dei patrocinio diffidere, aut in amplificanda eiusdem gloria, cui uni me deuoui, cessare posse? Eccui terrori, eccui discrimini, cedere debere? Equidem instituto meo nulla de causa deero, vbicunque versabor, meminero me in orbis terræ theatro, in cælestis regis ac superũ oculis versari. Neque enim cum Oceanum transmitterem, Indiam solum & vicina Indiæ loca, sed vltima orientis Euãgelio destinabam. Vere dicã,

Francisci oratio ad amicos Iaponicũ iter dissuadentes.

pudet me nondum Christi religionem inuexisse in eas regiones, vnde iam dudum mercatores caducas exportauerint merces. Itaque Deo approbante, aperiam aliquando Euangelio terras, quas tam longe a nostro orbe natura submouit. In his operibus extingui (si res ita ferat) non modo pulchrum, sed etiam beatum puto. Tum uero amici simul incredibili constantia uicti, simul magnitudinem animi interritam admirátes incœpto pariter desistunt, faustumque illi iter precati non sine desiderio ac solicitudine dimittunt tanta discrimina subiturum.

Malaca multa gerit memoria digna. Cap. XXII.

GOA discedēs Xauerius, Paulo Goani olim Collegij Rectori quem sui muneris vicariū tantisper cōstituebat, præcepta sanè salubria consignata litteris reliquit. Quorū illud caput erat, vt Christianæ magis demissionis, quam potestatis memor in Patres omnes imperium gereret paternum: eorum incommodis omnibus, ac difficultatibus sedulo atque impense subueniret: deque omnibus rebus ad Societatem, ac Socios pertinentibus ad se in Iaponiam bis in anno perscriberet. Inde Xauerius socios certatim in Iaponiam eum sequi expetētes ita solatus est, vt spem ostenderet, aditu patefacto, omnes euocandi: Interim ipsos in sua mente & corde insidentes secum ituros. Rebus igitur omnibus compositis & profectione comparata, una cum Paulo S. fidei Iapone, Cosmo Turriano, Ioāne Ferdinando, paucisq; alijs socijs Goa soluit, Aprili Mēse, anno post Christum

Paternum Imperium.

Comites Iaponicæ nauigationis.

ſtum natum M. D. XLVIII. Ex itinere Cocinum tenuit,atque ad Franciſcanos ſuo inſtituto diuertens benigne ab eis accipitur. Ibi primores ciuitatis Franciſcum adeunt: & aliquot è Societate ad puerilem ætatem, ciuitatemque uniuerſam inſtituendam efflagitant, ſedem idoneā ac neceſſaria omnia pollicentes: Xauerius tam iuſtum poſtulatum reijcere ueritus, totius rei arbitrium Petro Conſaluo Epiſcopi Vicario permittit, in Iaponiam peruenire feſtinans, in quam omnes intenderat curas. Inde ſecunda amplius XL. dierum nauigatione uſus. pridie Kalendas Iunias appellit Malacam. ibi illo apud ſocios magno cum eorum gaudio diuerſante, Alfonſus Caſtrus è Societate IESV (is qui poſteà in Maluco ab Saracenis ob Chriſtianam religionem occiſus eſt) primum ſacrum ſolemni ritu fecit, ingenti utique Neophytorum lætitia, quorum oculos cærimoniæ illius nouitas ad ſeſe conuerterat. Eius ſacri celebritatem Xauerij concio cohoneſtauit. Per id tempus Malacenſem Vicarium veterem Franciſci amicum nō pertinacior, quam pernicioſior urgebat febris: & corporis morbum animi ægritudo cumulabat. Is igitur ſimul ac primum de Xauerij cognouit aduentu, morbi ui (ut ſolet fieri) percitus veſtimenta poſcit, amiciſſimum hominem ſalutandi ſtudio aditurus. Ceterum inter induendum tibialia, linquente animo, inter domeſticorum collabitur manus. Franciſcus ergo certior factus propere ad eūm uenit; ſed inſanientem offendit, nec minus de animi quam de corporis ſalute deſperantem. Itaque pro amico aliquot Deo ſacrificia uouet. Idq; votum Deo cordi fuit.

Ad Franciſcanos diuertit.

Malacenſe Vicariū inſanientē ac deſperātem ad ſanitatem & ſpem ſalutis reuocat.

mox ille sanitatem mentis recuperat, peccata cō fitetur, æquissimo animo moritur. Haud sanè inutilius, dum Iaponicæ nauigationis facultatem expectat, in ciuibus Malacensibus operam posuit, quam in vicario posuerat. Perditorum quippe mortalium plurimos, maximeque meretricijs illecebris captos ex inferni Draconis eripuit faucibus; quo in numero (vt ex uno fiat de reliquis coniectura) mercator quidam fuit, septem domi suæ alens verbo ancillas, reuera pellices. Id enim vbi resciuit Xauerius, rem primo dissimulauit aptum tempus expectans; deinde festo quodam die perditum hominem nactus (Christo videlicet autore, qui Zacheo publicano vltrò se ad cœnam obtulit) comiter velle se apud eum nisi molestum sit, prandere dixit. Ille enimuero ancillis suis timens æstuare primo, uersare se in omnem partem, ad vltimum pudore stimulante, ne inuitus talem virum domum suam recipere videretur, annuit. Igitur composito ad humanitatem vultu & oratione Xauerium deducit ad prandium. Conuiuium laute apparari iubet, discumbitur, formosæ famulæ ministrant. Suppudebat hospitem scilicet, quod cum seruos haberet nullos, tales ancillæ ministrarent: ac solicito suspensoque animo Francisci existimationem verebatur. Id cum ille, vt erat homo sagax ac prudens, persensisset; verecundantē omni metu liberandum ratus, consilium altius suppressit suum. Ergo protinus quasi omnia in meliorem acciperet partem, apposita fercula commendare: famulas ipsas condimentorum artifices comiter alloqui; nominaque & patriā sciscitans: quampridem Christianæ essent, exquirere.

Mercatori septē subducit concubinas.

Prudentia in dissimulando.

Mer-

Mercator vt facilitatem illam ac simplicitatem aspexit hominis de tot venustis ancillis in tanta famulorum solitudine nihil (vt videbatur) suspicantis, respirauit primò; deniq; cum nullum omnino super ea re verbum illo die factum esset, securus reprehensionis, Xauerium iterum ac sæpius suapte sponte inuitauit ad conuiuiū. Et Franciscus animorum conciliator vnicus perpetuò suū illud artificium tenebat, vt rem solerti dissimulatione premeret, donec in eius familiaritatem bene penitus se dedit, sensusq; ue odoratus peruestigauit, quam ex illis mulierculis præcipue haberet in delicijs. Ad ultimum vbi quod mente conceperat, bene maturum visum est, comiter (ut solebat) quorsum tandem, inquit, tantum ancillarum pręsertim ubi nulli sunt famuli? si me audies, vnam aut alteram ex hoc numero dimittes. Cum ille Francisco comiter instanti morem gerens unam missam fecisset; alio die ad prandiū adhibitus Xauerius factum laudando haud ægre perpulit eum, vt dimitteret alteram. Neque interea desistebat quacunque ratione poterat, clam eius oppugnare delitias, vt amore labefactato, nequitię arcem facilius expugnaret. Aliquot dierum spatio intermisso, rursus super cœnam tertiam subducit, deinde quartam: Ita paulatim singulas detrahendo, detraxit vniuersas. Ad extremum mercatorem ipsum diuino iam instinctum numine ad peccata confessione expianda perducit, mulieres illas honeste collocandas curat, haud in multiplici morbo sanando; quam in morbi causis in perpetuum tollendis prudentior. Consimili ratione cū immodicæ linguæ hominibus vtebatur, non in vrbe solum, sed etiam in *Prudentia in reprehendendo.*

naui. Si quando aliquid ab aliquo contumeliose, aut improbe dictum audiisset, nullam in præsentia præ se ferebat indignationem; neque statim ad reprehendendum accedebat. Sed occasioni imminens, temporis, ac loci captabat opportunitatem: ne forte (vt plerumque fit) sauciã mentem exulceraret magis admonitio, quam sanaret. Itaque medicus vitiorum mirificus, vt lenitis iam animis remedium adhiberet, primum se in eius, qui admonendus erat familiaritatem insinuabat, deinde seducebat eum, & sine arbitris comiter pro amicitia monens mirari se dicebat talia illi verba excidisse. Ita consequebatur, vt qui peccassent, & agnoscerent peccatum, & corrigerent.

Piratico uectus lembo tandem Nauarcho & Demonibus inuitis in Iaponiam appellit.
Cap. XIII.

DVM Malacæ in Christianæ caritatis munia intentus maximè elaborat, tandem aduenit Iaponicæ profectionis dies. Igitur seu Lusitanæ nauis facultate destitutus; seu potius Neophytorum, quos secum ducebat, saluti consulens, caput suum barbaro prędoni (adeo omnia tuta rebatur diuina curantibus) committere sustinuit. Verebatur quippe ne Iapones tres Neophyti itineris comites grauius offenderentur in Lusitanis, si Christianos homines aliqua in re (ut fit) peccare sensissent. Proinde Sinam Ethnicum nactus, cui haud ex vano cognomen erat Latro, egit cum illo vti Sinas prætereuectus, se una cum Socijs in Iaponiam recta transmitteret. Ergo pignoribus

Cura ne improborũ Christianorum exemplis Neophyti offenderentur.

gnoribus cum sibi cauisset, diuina confisus ope magis, quam fide barbari hominis, lembo piratico (Iuncum ipsi vocant) credit sese. Soluit è Malaca mense Iunio ipso S. Ioannis Baptistæ natali die. Et vsus est satis quidem secunda cõmodaq; nauigatione, ceterum nauiculario parum strenuo ac fideli. Is quippe (ut in Ethnicis non magna est fidei religio) mutata repente uoluntate, in Iaponiam tendere abnuens, in obuijs insulis, temere temporis terendi gratia; subsistebat. Itaq, Xauerius de suo itinere solicitus, cum videret illum maxime idoneam tempestatem de industria intermisso subinde cursu, consumere; male metuere cœpit, ne exacta deinde æstas hiemare nauim cogeret in portu aliquo Sinarum. Quocirca cum gubernatore nauis expostulare; pignora commemorare: denique orare ac supplicare instituit, ne falleret datam Lusitanis fidem. Cum nihil proficeret, tangebatur dolore animi necessario; sed tamen eum premebat, totam rem ad diuinam prouidentiam, quam semper propitiam expertus erat, reijciens. Ceterum magis eum mouebat nefaria nauicularij nautarumque superstitio, quam eorumdem perfidia. Idolum vehebant in naui, cui subinde execranda sacrificia faciebant ne quicquam reclamante Xauerio. Sæpius etiam sortibus consulebant Diabolum, an idonea vsuri essent tempestate, si Iaponiam peterent. Stomachabatur scilicet Franciscus, atq; indigne ferebat ipsos existimare suam profectionem Dei causa susceptam ex Diaboli sorte ac voluntate pendere. Diuina tamen nixus benignitate, diabolicos conatus penitus contemnebat. Igitur nutu præpotentis Dei, in Iaponiam cursus dirigitur.

Ethnicorum perfidia.

Execranda Ethnicorum sacra.

gitur. In itinere duæ res acciderunt dignæ memoria. Emmanuel Sina vnus è Francisci comitibus ingenti nauis iactatione prolapsus, in apertam forte sentinam inciderat præceps. Nec casus longe ab exitio abfuit. Nam & alte ceciderat, & a capite demersus aliquamdiu hæserat in sentina. Ergo omnium opinione mortuus ægrè tandem extractus. paulo post diuino beneficio & Francisci precibus viuus existit. magnum in capite acceperat vulnus, sed plus timoris quam periculi fuit, adhibita curatione, paucis diebus conualuit. Mox casus alius ex alio, pari quidem discrimine, sed dispari exitu. Dum Emmanuel curatur, Nauarchi filiam consimilis agitatio nauigij excussit in mare. Cum nauis magno ventorum impetu ferretur, & atrox tempestas ingrueret, periclitanti nulla ratione potuit subueniri. Quocirca sub parentis ipsius atque omnium oculis infelix puella insanis hauritur fluctibus. Tum vero lugubris clamor barbaro ululatu, planctuq; permistus exoritur, qui diem illum, noctem que insequentem vniuersam tenuit. Et diabolus Xauerio iampridem infestus non aliam aptiorem eius opprimendi fore occasionem ratus, multiplices ei dolos intendit. Sciscitantibus ex Idolo causam, cur Nauarchi filia interisset, fors exijt si Emmanuel homo Christianus in sentina perisset, puellam in mari non fuisse perituram. Animaduertit illico Franciscus ea forte se, ac suos peti; & apud Nauarchum, nautasque in inuidiam adduci; simulque sensit animum suum identidem à tetra illa bellua miris tentari modis: sed diuina ope implorata, non modo acerrimi hostis elusit insidias. sed etiam immi-

Francisci comes in sentina demersus ab interitu uindicatur.

Nauarchi filia hauritur fluctibus.

Diaboli insidiæ ex occasione.

Animi magnitudo aduersus terrores dæmonis.

imminens sibi ab Ethnicis periculum propulsauit. Nautarum ac Satanæ in illum concitatam rabiem nulla res compressit magis, quam eius animi magnitudo. Nec nullum ex illo certamine fructum cœpit, suo enim periculo didicit, quam horribiles hominibus terrores Diabolus, occasionem, facultatemq. nactus incutiat. Extat ea de re præclara quædam ad Goenses socios epistola, cuius sententia est, Non aliam rationem ad Satanæ terricula eludenda certiorem reperiri, quam si tibi penitus diffidens maximeq. confidens Deo, magno præsentiq. animo fractos belluæ illius impetus minasq. contemnas; diuinoq. præsidio subnixus summa vi obstes pauori. Nihil quippe magis tali in re ac tempore timendum esse, quàm Dei diffidentiam; cum satis constet hostem nostrum, nisi Dei permissu, nocere, vt maxime velit, nequaquam posse. Victis dæmonibus, noua Xauerio cum hominibus orta est pugna. Vbi ad Cantonium Sinarum portum ventum est, Nauarchus nautæq. omnes, quoniam consultò iterum sortibus Idolo, haud læta reddebantur de Iaponica nauigatione responsa, iactis anchoris ibi prorsus hybernare destinabant. Id sentiens Xauerius, sibi ipse non defuit. Nauarchum primo suppliciter precari, vt staret promissis. inde cum preces nihil proficerent, à precibus ad minas versus pignorum damna proponere, Præfectiq. Malacensis, ac Lusitanorum, quibus fidem dedisset, metum inijcere. Itaque ille demum formidini obiectæ paulisper cedens, sublatis anchoris prouehi cœpit. Sed non illi plus constantiæ fuit, quam fidei. Breui homo perfidiosus redijt ad ingenium. Et ea perfidia haud dubie morata foret

Ratio eludē di terricula diaboli.

iter

iter Xaueri ij, nisi Nauarchi cursum diuina prouidentia Xauerio indulgens auertisset. Nauis secundo vento Cinceum Sinarum portum petebat, eum locum captura vt ibidem hyemaret, quòd æstas in exitu iam esset; cum repente nauicula occurrit onerariæ, Cinceum portum prædonibus infestum esse denuntians. Nauarchus præsenti periculo territus collegit sese, & quid ageret secum cœpit cogitare. Cantonium portum repetenti aduersus erat ventus, Iaponiam petenti secundus. Quocirca necessitate in rationem versa, tempestate obsequi statuit. Ita Nauarcho, nautis Diabolisq; inuitis, Iaponicum cursum tenere nauis coacta, ipso Assumptioni B. Mariæ sacro die in Iaponiam, multo magis Deo, ac Dei parente, quam vento, ac tempestate obsecundantibus, aliquando peruenit. Cumq; alios portus optatiores tenere nequiuisset, ad Cangoximam Pauli Iaponis patriam (quæ Vrbs est in regno Saxumæ) nauis appulsa est. Ibi sanè comiter a Pauli cognatis, & à reliquis incolis, etiam ab ipsis Magistratibus Franciscus cum socijs excipitur, eorumq. aduentus, cunctis nouos è Lusitania Sacerdotes (vt fit) non sine admiratione certatim visentibus, celebratur.

Dei prouidentia indulget Xauerio.

HORA-

HORATII TVRSELLINI DE VITA FRANCISCI XAVERII.

LIBER TERTIVS.

Iaponum mores religionesque cognoscit. Caput I.

APONIA vltimi Orientis regio, extremę adiacet Asię. tota insulis constat; modicis fretis, euripisque discreta. De eius magnitudine siue ob perpetuos intestinorum bellorum tumultus, siue ob circumiacentium scopulorum, ac syrtium terrores, nihil dum satis comperti habemus. In longitudinem millia passuum amplius DC. in latitudinem vbi plurimum XC. vbi minimum XXX. patere perhibetur. Spectat à Septentrione Scytas quos Tartaros vocamus, ab Occidente vergit ad Sinas, ab Oriente nouæ Hispanię obuersa est, minus quingentorum millium interuallo. Abest ab Vrbe Goa leucarum millia ferme duo. Continet omninò regna sex, & sexaginta; & (quod permirum est) vna tantum lingua vniuersa gens vtitur, haud sanè ad cognoscendum difficili. Iaponia autem omnis (quoniam tres sunt insulæ magnitudine præcipuæ) in partes diuiditur tres, quæ ab insulis maioribus nominatæ insularum mino-

Iaponiæ descriptio.

minorum complures attributas hábent. Harum partium longe maxima, eademq. ab India remotissima, proprio vocabulo Iapon dicitur, quæ reliquæ regioni nomen dedit. In ea tria, & quinquaginta regna sunt, & Meacus Vrbs olim Iaponiæ omnis, nunc plurimorum regnorum caput. Secundum Iaponem magnitudine, atque opibus præstat Ximus, Sinis proxima minimeq. distans ab India, regnis distincta nouem, in quibus Saxumanum est, quò Xauerium appulsum diximus. Tertia Insula inter has interiecta Xicus vocatur, regna continens omninò quatuor. Hæc autem omnis regio antiquitati penitus ignota, casu Lusitanis eò tempestate abreptis, decennio antequam eò veniret Xauerius, inuenta, conciliari commercio cęperat. Terra est perfrigida, imbri, niue, glacie horrida; multis locis montosa, ac sterilis; oryzæ magis ferax, quam tritici: Ceterum argenti Fodinis nobilis, ex quo Argentaria appellata est: Iaponica porrò gens si cum Indis conferatur colore alba, natura bellicosissima, cęteras nationes nuper repertas virtute ac probitate longe antecedit. Xauerius igitur Cangoximę (quæ vrbs est Saxumani regni præcipua) subsistens, prius quam Iaponum animos oppugnare aggrederetur, omnes sibi aditus lustrandos, moresq. eorum, ac religiones cognoscendas ratus est. De quibus cum quęreret, sic ferè comperiebat. Gentem omnem ingenio esse facili, ac fermè a fraude abhorrēti: auro, diuitijs, copijs haud quaquam affluere, verum (vt quo minus pecunię hoc minus ferme auaritię est) talium rerum studio minimè teneri. Nec aliud magis in contumeliam accipere, quam mercatura, aut arte alia

Iapon insula præcipua.

Ximus insula.

Xicus insula.

Iaponica gens qualis.

rem

rem augere: Itaque eorum diſciplinam paupertate magiſtra ſtare, ſed ita vt paupertatem munditia,& cultus corporis tegat. Eoſdem dignitatis exiſtimationiſq. retinētes eſſe vt qui maxime; ingenia priſcis illis Romanis ſimillima diceres. Omnes vulgo, etiam pueros armorum pręcipuo ſtudio duci: nec quicquam vulgò pręter arma habere in delicijs. Ceterum (quod dictu audituq; incredibile ſit) in tanta animorum ferocia armorumq; impunitate, à rixis temperari, armorum vſu ad bellum aduerſus hoſtem reſeruato. Quippe Iapones ſui, atque irę potentes, adeo ſunt, vt e Stoica diſciplina eſſe videantur. Monſtriq. ſimile eſt apud ipſos, iurgās, iratus, altercans Iapon cum altero. Etenim ad iurgia, contentioneſque vitandas, negotia grauia,& controuerſa nūquam ipſimet, ſemper per internuntios agunt: idque non cum alienis ſolum, ſed cū neceſſarijs quoque obſeruant domeſticiſque. Ita & ipſi ęquitatem animi, & pacem cum alijs tuentur. Venatione delectantur in primis, nec carnem guſtant niſi venatione quæſitam. à veruecina, ſuilla, bubula, vitulina nō minus abhorrent, quam nos à canina equinave. A lacte autem & caſeo abſtinent, ſimiliter vt nos à crudo ſanguine. Gallinas & anſeres alunt, non tam cibi, quam animi voluptatiſq. cauſa. Itaque cum rarò carne, eaq. ferina veſcantur; plerunque piſce, pomis, oleribus, oryza viuunt: temperantięq. beneficio commoda ſecundaque vtuntur valetudine. plerique ad extremam perueniunt ętatem: niſi vis aut caſus aliquis obſtet: vt vel hęc gens quę tam bene viuit paruo, documentum ſit, naturam paucis eſſe contentam, etſi cupiditas nunquam expleatur. Adulteria apud

Iaponū moderatio in ira frenanda.

Iaponum frugalitas.

eos grauissime vindicantur. Ab alea ludisq; similibus penitus refugiunt, rati hisce rebus homines alieni cupidos fieri. A furtis verò ac latrocinijs tam longe absunt, nihil vt homine indignius iudicent. quocirca latrones in crucem, extremum suppliciorum, agunt. Munditiem in victu, in cultu corporis elegantiam, vrbanitatis officia in congressibus, salutationibus, omniq; vitæ consuetudine non accuratius viri quam pueri, nobiles quam rustici colunt. Crederes in vna omnes pariter aula regia ad vrbanitatem & elegantiam institutos. Verum tantis naturæ bonis insitum genti malum superbia officit. Nationes ceteras præ se adeo contemnunt, vt arroganter vulgo & insolenter excipiant aduenas. Alioquin eis ad omnem honestatem (si qua vsquam gens) natis quodammodo, factisq. nihil magis, quam Euangelij lumen deest. Etenim omnes etiam rusticani ingeniosi admodum sunt, auidiq. discendi, vt quidque maxime rationi congruere videtur, ita libentissime amplectuntur. Sermones de Deo potissimum, diuinisq; rebus arripiunt auide. Ad hæc litteris vulgo satis imbuti sunt, eòq; impensius ad Christianam disciplinam capessendam apti. Hæc & alia multa, quæ ne longum faciam, prætermitto, cum de Iaponum ingenio ac moribus cognouisset Xauerius, de eorundem religionibus & Sacerdotibus quærens. hæc ferme reperit. Deorum numero eos maxime duci, quorum iuuentur ope. Itaque ab alijs Solem, Lunam ab alijs, alios ab alijs Deos coli. Haberi etiam nonnullos ex hominibus Deos adscitos ab Sinis, inter hos Xacam & Amidam. Ceterum eorum Sacerdotibus (Bonzios appellant) nihil flagitiosius esse,

Iaponum vrbanitas.

Iaponum Dij.

Bonzij Iaponum Sacerdotes.

esse, nihil impurius; vt Diaboli administros facile agnoscas. Hos nefando præposteræ libidinis genere inuecto, Iaponum animis tantum offudisse caliginis, vt ad tales impuritates cæci teterrimum nefas vulgò peccatum esse abnuant. Ergo haud dubia numinis ira, ex eo tempore illorum ciuitates (regibus popularibusque pariter contactis scelere, ac velut iniecta rabie temere ruentibus ad arma) tumultuantes intestinis odijs bellisque perpetuo conflictantur; vti ad tantam obscœnitatem fugiendam aliquando aperiant oculos. Interim Bonzijs ne peccandi materia desit, optimates suos liberos, oues scilicet lupis, committunt traduntque in disciplinam. Bonziorum Bonziarumq. plurima cœnobia, variusque (similiter vt apud nos cœnobitarum) vestitus, Diabolo Christi Ecclesiam æmulante. Etsi autem æque omnes Bonzij impuri haud falsò habentur, tamen adeo tutatur eos siue religio sacrorum, siue eximia de illorum abstinentia opinio; vt insuper apud plebem iuxta, proceresque maximo in honore habeantur: quippe quos carne, pisce, vino penitus abstinere: oleribus modo, atque oryza victitare, ac semel dumtaxat in die cibum capere gloriosius, quam verius fama ferat.

Cangoximæ complures Christo parit.

Caput II.

HIs cognitis Franciscus primum sibi ipse (id quod res monebat) abstinētiæ arctioris legē impo-

imponendam ratus, etiam parcius duriusq. viuebat, quam Bonzij viuere dicebantur: vtique cum non modo rerum inopia illum, verum etiam penitus diuersus exciperet cibus; famesq. ac necessitas consuetam victus rationem, palatumq. ipsum mutare quodammodo cogeret. Nam pro pane oryza, pro obsonio pomis fere & herbis barbaro quodam modo conditis trahebat vitam. Quod ille nouum frugalitatis genus pro sua animorum fame libenter arripuit, vtpote cuius cibus esset facere voluntatem eius, qui se misisset. Et magnam habere se dicebat Iaponię gratiã, quod conuiuio quoque ab incolis adhibitus, delitijs omnino carebat ijs, quarum dulcedine decepti mortales voluptati magis, quam necessitati seruiant, obruentes potius vires quam recreantes. Itaque ipsa ciborum condimentorumq. insolẽtia maiorem illi pręscribebat temperantiam. Neque tamen iccirco minus ei virium, quam antea fuit, non alibi melius quam in Iaponia valuit; adeo vires, ac valetudinem non minuit, sed auget frugalitas. Ceterum haud paulo plus negotij fuit in lingua, quam in palato assuefaciendo. Iaponicum sermonem quanquam natura haud sanè difficilẽ, tamen studia Iaponum ad summam difficultatem perduxerant. Nihil iam illa lingua copiosius est, nihil religiosius. Ad varias rerum notiones variè significandas permagnam habet verborum idem significantium syluam, & in hisce vsurpandis elegantiam quãdam, & quasi saporem vernaculum; vt non temerè quælibet assumantur vocabula, sed (vt alia grandiora, alia humiliora sunt) ad rerum personarumq. accommodentur decorum. Atque etiam (quod permirũ est) longe aliter loquuntur, ac scri-

Francisci summa frugalitas in Iaponia.

Iaponicus sermo.

ac scribunt: sermo alius virorum est, alius mulierum: aliis litterarum notis epistolæ, alijs libri cõscribuntur. Quæ copia varietasque tum loquendi tum scribendi ad perdiscendũ, multum & operæ requirit & temporis. Nec licet cuiquam vrbano in hoc genere esse negligenti. Si quid enim ab eorum ratione deflectas, tanquam homo imperitus, aut dissolutus ludibrio sis, haud secus quam apud nos, qui in latina lingua, barbaris odiosisq; verbis aures offendunt delicatas. Franciscus igitur Iaponum linguam vtcumque sibi addiscendam existimans, cum capita Christianæ religionis a Paulo Iapone litteris mandanda curaret, in magnas incidit salebras. Paulus quippe homo idiota, nihilo melior interpres erat, quam magister. Et quanquam plus etiam eniteretur quam poterat, minus tamen efficiebat quam res postulabat. Nam capita illa adeo perperam interpretabatur, vt oratio neutiquam cohæreret: ita porò scribebat imperite, ut eius scripta ab Iaponibus litteratis legi non possent sine risu. At Xauerius, vt erat animi semper difficultatibus obluctantis, irrisiones hominum contemnens, vbi eorum salus ageretur, negotium vrgere perseuerauit. Quocirca agens vtcunque poterat cum populo, vitæ sanctitate ac diuino quodam ardore animi consequebatur, vt plus ipse per se proficeret, quam per Paulum aut alium quempiam interpretem. Ad rei religionisque nouitatem indigenæ frequentes concurrebant, partim aduenas habitu ac moribus omninò ab ipsis discrepantes uisendi studio, partim etiam explorandi quid tandẽ religionis afferrent. Sed quoniam eos linguæ inscitia non animi sensa explicare, non percontantibus satisfacere sinebat,

bat, alij hæsitantiam eorum irridere, alij peregrinum vestitum ac mores illudere, alij denique miserari aduenarum uicem, rati uiros ex alio terrarum orbe nouæ religionis inuehendæ gratia, usque in Iaponiam profectos, nec stultos esse oportere, nec nullius momenti res afferre. Ita aliam aliis sermonis materiam dantes, excitatis ad nouam religionem cognoscendam animis, nonnihil proficiebant. Inter hæc. Paulus Iapō rebus suis cō positis, miraculo esse cœperat popularibus suis, quippe qui peragrata India, multa sane mira & illis inaudita narraret. Ergo ad Regulum XV. ab oppido passuum millibus salutandi causa profectus, benigne ab eo accipitur post mutuas gratulationes, Regulus multa de rebus Indicis, de Lusitanorum opibus, moribusque sciscitatur. Quibus expositis, Paulus tabulam egregie pictā profert aduectam ex India, in qua B. Mariæ, pueriq; IESV in matris gremio sedentis imago erat. Hanc cum Paulus pauca præfatus de Christianorum religionibus ostenderet Regulo, protinus ille venerabundus submittit genua, idemque cæteros qui aderant facere iubet. Ceterum ultra imaginis venerationem progressus non est. At Reguli mater tabulæ specie capta, eius expetijt exemplum. Sed pio mulieris studio artifex defuit. Eandem cupido subinde incessit Christianæ legis cognoscendę. Igitur postulauit, ut eius capita Iaponicis litteris sibi traderentur. Paruit quidem mulieri Paulus, sed illa Deo haud quaquam paruit. Itaque ille irrito incœpto reuertit Cāgoximam. Feliciusque multo operam posuit domi quam foris. Quippe homo pius atque impiger siue Xauerij instinctu, siue sua sponte domesticos excolerę

B. Mariæ imaginem Iaponiæ regulus supplex veneratur.

lere aggreſſus, propinquos, affines, neceſſarios noctu diuque docere, hortari, monere nunc ſingulos, nunc vniuerſos non deſtitit prius, quã eorum pleroſque ad Chriſti perpulit fidem. Itaque breui eius coniux, filia, multique præterea cognati tum viri, tum fẽminæ inſtituti ſunt, baptiſmoque expiati, populo haud quaquam illorum conſilium factumque improbante. Xauerius porrò haud dubius populi ſtudia Bonziorum autoritate niti: proinde ea euerſa, omnia ſibi in expedito fore; primum omnium Bonziorum nomẽ quaſi arcem ſuperſtitionis, ſibi expugnandum exiſtimauit. Opportune igitur Bonziorum antiſtitem nactus (Ninxit, ipſorum lingua appellatur, non ætate ſolum ac dignitate, ſed etiam eruditionis fama inter omnes eminens) comiter in eius familiaritatem inſinuauit ſe. Inde alium ex alio ſermonem ſerens, paulatim cum illo de religione congredi cœpit. eumq; tum in alijs, tum in certamine de immortalitate animorum, parum ſibi conſtantem reperit, ſed (ut in utramque partem impulſus lababat) ſæpe nutantem. Is tamen uel ingenio, vel comitate Xauerij captus magno eum honore coluit. Et ceteri Bonzij Ninxitis exemplo incitati, conſuetudinem Xauerij ambitioſius quam auidius expetebant; Nec aliud magis in illo admirabantur, quam animi magnitudinem, quippe cum religionis dumtaxat cauſa, tam longinqua ac periculoſa nauigatione inde uſque ab Luſitania totum ferme Oceanum emenſus in ultimas oras penetraſſet. Illud autem ſumma pariter admiratione, ac uoluptate audiebãt, pie Chriſtum ſanctéque colentibus beatitudinem propoſitam eſſe in cœlo ſempiternam. Ita Bonzijs par-

Paulo Iaponis ſtudium propaganda Chriſtiana fidei.

Bonziorum Ninxit ſiue Antiſtes.

tim conciliatis, partim conuictis, res in proclivi videbatur esse. Sed quoniam cum populo sine interprete agere non poterat, conatum eius scilicet morabatur ignoratio linguæ vernaculæ. Quo circa de tot animorum periclitantium salute solicitus Iaponicæ linguæ iam degustata rudimenta celeriter deuorat. Inde ut liberius ageret cum populo, aditum sibi quærit ad Regem. Et ad eam rē egregiam illi operam Paulus Iapon dedit. Namque is Cāgoximanum Regem auidum amicitiæ commercijque Lusitanorum haud ægre perpulit, ut Francisco, eiusque socijs, quippe apud Lusitanos auctoritate plurimum pollentibus impensius faueret. Franciscus ergo Rege deinde adito, præparatas nactus aures, nullo negotio eum adduxit, vt Christianæ religionis suscipiendæ veniā suis popularibus daret. Facta potestate, Bonzij duo, alijque Iapones complures ad Christi fidem sunt adiuncti. Paucorum mensium spatio ciues amplius centum, libentibus quidem propinquis, Christiani facti. Quos interiore cura instituens Xauerius, cum Iaponicas literarum notas verbis, vt diximus, difficiliores nondum teneret, nostræ fidei capita in Iaponicam cōuersa linguam, nostratibusque literis consignata ipsemet tradebat Neophytis de scripto pronuntians. Inde ex Neophytorum numero nonnullos in Indiam destinauit, ingenuis disciplinis in Goano Collegio instruendos, vt bonis deinde artibus ac moribus exculti, suis popularibus plus non solum admirationis, sed etiam opis afferrent.

De Antonij Criminalis martyrio cognoscit. Cap. III.

LÆTVM rei Christianæ successu Xauerium haud leui dolore affecerunt litteræ eisdem fere diebus ad eum ex India perlatæ, ex quibus de Antonij Criminalis morte cognouit. Is (ut supra ostendimus) Comorino promontorio a Francisco præpositus, re Christiana per quadrienniũ præclare gesta, anno M. D. XLIX. haud multo prius, quam in Iaponiã appulit Xauerius, martyrij decus, laborum suorum prçmium adeptus est. Nam cum magna Badagarum manus Christianæ religionis odio accensa ex finitimo regno Bisnagæ Comorinensem populabunda inuasisset oram, Christiani ut in re trepida, tecta protinus & vicos deserere: ad naues Lusitanorum, quæ tũ forte aderant, pro se quisque confugere cœperũt. Ibi in maximo puerorum ac mulierum tumultu, Antonius multis simul anxius curis, hortabũdus fugam trepidantibus expedire, instare cunctantibus, imbecillis opem ferre. Inter hæc aduentante hoste, veritus ne forte Neophytorum aliquos a barbaris interceptos tormentorum acerbitas a Christi fide abstraheret, statuit, si res posceret, bonus pastor animam suam dare pro ouibus suis. Io. 11.
Inuitabatur a Lusitanis in sua nauigia ut præsens periculum effugeret, sed ille sui oblitus suorum consulebat saluti, pueros maxime ac mulieres quorum imbecillitas propior periculo erat, in tutum recipere festinans, ita dum alios a Saracenorum crudelitate uindicat, ipse interuentu hostiũ interclusus a nauibus, in præcursores incidit. *Antonij Criminalis martyrium.*

Tum ille Dei amore ardens, æternæque magis, quam huius vitæ memor positis humi genibus, tollensque manus in cælum incredibili fortitudine offert se neci. Neque hostium sæuitia eius virtuti defuit. Tribus hastis transfixus mortem occubuit. Fertur, cum grauiter vulneratus spoliaretur, ipse in veste detrahenda, prædones illos vltro iuuisse, ne vestis tenacior esset quam vitæ. Hic nuntius varie (quod necesse fuit) animum affecit Xauerij. Nam & tali se adiutore priuatum doluit, & tanto eiusdem bono, velut paris decoris sibi quoque destinati pignore; mire lætatus est. Itaque lacrimis simul & laudibus debitis tam memorabilem sancti uiri mortem prosecutus, sperare cœpit agrum illum martyris rigatum sanguine, uberiores indies fœtus editurũ. Nec Xauerij spem rei deinde fefellit euentus. Ex eo tempore nusquam extitit maior, quam in ora Comorinensi Christianorum copia; adeo multi subinde Neophyti prodierunt non facilitate magis, quàm pietate præstantes.

Rei Christianæ cursu Cangoximæ impedito Firandi & Amangucij Euangelium prædicat.
Cap. IIII.

DISPAR in simili causa Cangoximanæ ciuitatis Franciscique conditio fuit. Cũ enim is martyrij auidus autoritatem obtriuisset Bonziorũ, iamque læta Neophytorum seges niteret, subito procella a Bonzijs concitata rei Christianæ ingentem intulit calamitatem, quæ Xauerio grauior omni martyrio accidit. Multi iam cælestis numinis instinctu christiana susceperant sa-

cra: plures ad Christi religionem perspecta ueritas pelliciebat; cum euangelij cursum (id quod tanto ante Franciscus prouiderat) Bonzij auerterunt. Nam Christiana religione inducta, cuius incrementum eos fefellerat, Deorum religionē, suamque autoritatem ad ludibrium recedisse intuentes, enimuero flagrare ira, odio furere cœperunt. Ergo non magis dolore quam Diabolo stimulante, ad Regem frequentes coeunt, grauiter sane seuereque illi denuntiantes. Videret etiam atque etiam quid ageret; dum integra res esset, suæ communique prospiceret saluti, si suos populares peregrinas religiones suscipere pateretur, profecto Deos patrios passim ludibrio futuros. quibus iratis, cui dubium esse, quin Cangoxima, regnumque eius uniuersum breui euertendum foret? An uero non uideret Christianam religionem Iaponicæ penitus aduersari, tātumq; de illa demi quotidie, quantum Christianæ accederet? An ignoraret acerbissimum patrijs Dijs inurere dolorem, quicunque patria sacra postferret peregrinis? leuiorem culpam esse peccantis populi, quam Regis in peccato alieno conniuentis, cælestes iras mora fieri acriores. Iaponicæ quippe religionis conditores haud dubie pro tanta contumelia debitas de Cangoximanis expetituros pœnas, & paucorum impietatem Regi, regnoque exitio futuram. Quare si quis ei patriarum cerimoniarum, si quis Deorum respectus memoriaue esset, eorum uel gratiam spectaret, uel formidaret irā. Hac Bonziorum oratione ille perterritus & simul commercij Lusitanorum spe frustratus, protinus cum uinculorum mortisque minis edicit, atque interdicit, ut omnes

Bonzij cursum Euangelij auertunt.

patriam retineant religionem: neu quisquam in posterum Christianis mysterijs initietur. At Xauerius meliora quotidie sperans cum summa cura excolebat Neophytos; quod ab ea re otij erat, ex consuetudine sua tribuebat Deo, quo cum magis, quàm cum hominibus versabatur, diuinum colloquium non tantum virtutis hortamentum: sed laboris etiam solatium ratus. Itaque grauissima famis & frigoris incommoda aliasque maximas difficultates homo peregrinus in barbara, & infesta ciuitate, mira æquitate animi pertulit. Ceterum anno in hisce laboribus, & ærumnis circumacto, cum penitus obseptum Euangelio iter Cangoximæ cerneret, demigrare statuit aliò. Neophytis ergo valere iussis, Paulo eorum tutelam reliquit, ipse Cosmo Turriano, & Ioanne Fernando comitantibus; noua erectus spe, in

Regnum Figuenum. Figuenum regnum, quo iter Lusitani auerterant, petere intendit. Incredibile dictu est, noui Christiani in Francisci digressu quantum profuderint lacrymarum. quippe illum cum alijs nominibus, tum vero ob egregiam eius sanctitatem eximie carum habebant omnes. Quocirca flentes, eumq; magistrum, ducem, patrem cõfusis appellãtes vocibus, pro se quisq; immortales abeũti egere grates, quòd eis tãto suo labore æternæ salutis monstrasset viam. Figuenum regnum est in altera Iaponiæ parte, quam Xumum appellari docuimus; Ad huius regni oppidum (Firando nomẽ

Firandum oppidum. est) millibus passuũ à Cãgoxima circiter cccc. progressus Xauerius, benigne a Lusitanis, et eorum instinctu, etiam ab Rege excipitur; apud quem dies aliquot diuersatus, oppidanos facile centum ad Christi fidem, cultumque traduxit.

Et

Et quanquam eum operæ apud Lusitanos & Firandenses positæ haudquaquam pœnitebat (plures quippe Firandi paucis diebus, quam Cangoximæ multis mensibus ad Christi adiunxerat gregem) tamen maiora mente complexus Cosmo Turriano Neophytos committit, ipse cum Ioanne Fernando in Iaponem insulam traijcit. Meacum petiturus. Verum edoctus à locorum peritis, Amangutium oppidum satis celebre in via esse, confestim eò Amangutiani Regis animum ac sensus tentandi explorandiq. studio pergit. Oppidum est maritimum in præcipua illa Iaponiæ parte, quam Iaponē proprie vocari diximus, Amangutium, imprimis amplum, ac nobile, quippe sedes Amāgutiani Regis, qui opibus præpotens cum Meacensi Rege omnium maximo de imperio dimicat. Id oppidum gentis more tectis ligneis constat: Familiarum millia amplectitur circiter decem. Abesse dicitur à Firando millia passuum ferme CCC. Huc igitur cum venisset Xauerius reperit nobiles viros permultos, pluresq; è plebe auidos cognoscendæ Christianæ religionis, de qua multa rumore ac fama dudum acceperant. Itaque in compitis ac triuijs bis in die de scripto (nondum enim linguam Iaponicam probe norat) Euangelium diuulgare instituit magna hominum frequentia, concursuque. Ceterum sermonem de diuina lege, non æquè prospere omnium excipiebant aures, multi audiebant sanè libenter: plures contra repudiabant penitus: nonnulli etiam procacius irridebant. Quocirca per vias euntem deinde Xauerium velut insanū magna puerorum, vltimæq; sortis hominum turba prosequebantur illudentes, atque ea quæ audierant

Amangutium oppidum.

Xauerius ve lut insanus exagitatur.

dierant

dierant Christianorum mysteria legesq; nominatim per iocum ac ludibrium inculcantes. Quæ ille omnia non tam contumeliam, quam contumeliæ causam intuens, æquo lætoq; ferebat animo. Ita plus ferendo, quam dicendo profecit. Nam auditorum prudentiores eum minimè fatuum esse intelligentes, egregiam eiusdem in tot probris verborumque contumelijs, patientiam, æquitatemq; animi admirabantur, vtique cum eundem audirent inde vsque ab Europa in Iaponiam; dumtaxat nouæ religionis tradendæ studio, traiecisse. Ad vltimum peregrina virtus miraculo esse, & multorum sermonibus, ac studijs celebrari, colique. Ergo Dynastæ plures diligentius exploraturi quid tandem religionis ex alio aduexisset orbe, eum domum suam accersebant, suapte sponte pollicentes, si religiones quas afferret, ipsis probâuisset, haud dubie patrijs prælaturos. Sed nimirum id opus non est volentis, neque currentis, sed miserentis Dei, eædem res aliter ab alijs, à plerisque autem auribus magis, quam animis admissæ. Post dies aliquot in compitis, & priuatorum ædibus non sine fructu consumptos, ad Regem eius accersitu venit. Percontanti genus causamq. sui in Iaponiam aduentus, respondet se natione Hispanum eò diuinæ legis prædicandæ caussa venisse, de ipsorum salute solicitum: Neminem quippe saluum esse posse, qui non Deum huius vniuersitatis opificem, ac IESVM vnicum Dei Filium omnium gentiũ Saluatorem agnosceret, eiusq; cælestem salutaremq; legem impensius custodiret. Iussus ergo ab Rege protinus eam legem explicare, morem illi gessit haud inuictus; bonamq; sui libri recitauit partẽ.

A Dynastis domum accersitur.

Regi Euangelium prædicat.

Audi-

Auditus est horam circiter attente sanè ac diligẽter. Sed Rex barbarus audiendis rebus cælestibus, quam gerendis aptior, audita neglexit. Xauerius inde ad concionandi munus reuersus (vt paulatim consuetudo homines quamuis feroces mitigat mollitque) æquioribus populi animis secundioribusq; concionibus est vsus. Complures iam egregia Christi facta cupide audiebant. Vbi verò ad acerbissimos eius cruciatus indignissimamq. necem ventum erat, lacrimis temperare non poterant. adeo etiam barbaris miseranda videbatur. Misericordia religioni aperuit viam. Nonnulliq; Christo aggregari cœpti. Verũ Franciscus haud operæ pretium ratus in ea Vrbe versari diutius, Meacum pergere decreuit ea mente, vt à Meacensi Rege qui propter imperij magnitudinem, Magnus Rex dicitur, veniam diuulgandi peteret Euangelij. Meacum quippe Vrbem totius Iaponis longe clarissimam sciebat esse ac Gymnasio maxime inclytam. De cuius magnitudine Vrbis, celebritate Collegiorum, cœnobiorumque multitudine in ipso itinere adeo multa cognorat, vt ei in animo fuerit rectà contendere Meacum. Sed Deo Cangoximanis fauente, Cangoximam, vt supra diximus, nauis appulsa est, vbi spes Christianæ rei bene gerendæ diutius quam fructuosius eum retinuerat. Meacum igitur iturus, dedit se in viam duobus comitibus Ioanne Fernando è Societate, & Bernardo Iapone Neophyto antiquæ probitatis viro, qui Cangoximæ ad Christi fidem accesserat primus.

Ethnici audiendo Christi cruciatus lacrymantur.

Magnus Rex Meacensis.

Meacum

Meacum magno labore contendit.
Caput V.

MEacus vrbs in media ferme insula sita est velut Iaponis vmbilicus. Distat ab Amangucio, quod in primo insulæ aditu est positum, recta quidem regione passuum millia non amplius C. Sed anfractus maximi æstuariorum ac montium intercedunt. Eò iter intendit Xauerius anno post Christum natum M D L. mense Octobri, quo mense in Iapone ingruit frigus. Erat tum iter illud nō modo saxis asperum, sed etiam perpetuis obsitum niuibus, quas acri gelu vis hyemis adstrinxerat. Quocirca passim in syluis concretæ ex niue glacieq; quasi trabes ex arboribus pendebant, pestem atque exitium viatoribus minitantes. Accedebant bellorum, quibus tota regio ardebat, haud leuia pericula: crebra etiam latrocinia, quibus itinera erant infesta. Franciscus tamen omnium rerum præterquam diuinæ prouidentiæ salutisq; animorum immemor iter adeo longinquum ac periculosum alienissimo anni tempore suscepit. Ceterum vt certum aliquem talis viæ haberet ducem, equiti indigenæ Meacum petenti famulum semet adiunxit, seruitutem quoque pro Christo sibi decoram ratus. Domini ergo equitantis sarcinulam, præter suum Missæ instrumentum, cursitans gestabat humeris. herus quippe, cursus magis quam itineris modo, concitabat equum per obnoxia latronibus loca. Et Franciscus pedibus ferme ibat nudis, quod riui amnesque vado transeundi se passim offerrent. Itaque sæpenumero pedibus ex niuis,

Xauerius equiti famulum se adiungit.

Meacēsis itineris labores & ærumnæ.

ex niuis, & algoris iniuria intumescentibus grauiter laborabat. crebro etiam cursu, & sarcinarum gestatione fatigatus, glacie, aut asperitate viæ fallente vestigia, corruebat. Quæ ille omnia non æquo solum, sed etiam intento in Deum, & à sensibus alienato superabat animo. Quippe tanta erat vis cælestis contemplationis, vt victis dulcedine sensibus, subinde in vepres indueret se, ad lapides offensaret pedes, laceraretque sine vllo prorsus sensu doloris. Nec verò noctis conditio melior, quam diei, sæpe de nocte imbribus madefactus, frigore confectus ac fame, ad diuersorium veniebat, vbi humana ærumnarum subsidia, solatiaq. suppeterent nulla. Argumento est quod toto illo itinere, oryza, eaque emendicata vitam tolerauit, non minore alimentorum inopia, quam corporis vexatione procedens. Tantas hasce itineris ærumnas insolentia exasperabat gentis. Iapones vt elato sunt, celsoque animo peregrinum hominem Iaponicæ elegantiæ, ac moris ignarum, eundemque sui contemptorem exagitabant velut stolidum, fatuumque. Quocirca in oppidis ac pagis, quà transibat, in nauigijs, quibus vehebatur, in vijs passim ac diuersorijs omnium erat ludibrium. At ille hilariter non modo patienter cuncta perferebat cum Apostolo stultus propter Christum, & omnium peripsema esse gestiens. Mensibus in itinere duobus exactis, demum innumerabilibus terra marique perfunctus malis, Meacum Dei benignitate saluus & incolumis peruenit. Meacus Vrbs est regia Iaponiæ totius longe maxima, ac celeberrima. Ea cum floreret (si famæ

Xauerius exagitatur vt stolidus.

Meacus vrbs maxima & celeberrima

libet

libet credere) tectorũ prope CC. millibus frequẽtabatur; sed crebris vastata bellis, populationibus, incendijs, prope dimidio minor euasit. Sanè murorum circuitus, vrbisque vastitas ea est, quæ veram esse ostendat vetustatis famam. Cum eò venit Xauerius, domorum habebat facile centum millia. Meaci Academia est percelebris; collegia discipulorum quinque præcipua: Cœnobia verò innumera virorum mulierumque. Itaque maxima seges ac materia conuersionis offerri videbatur. Verum (quæ sunt occulta Dei consilia) ea spes prorsus irrita atque inanis fuit. Meacum vt venit, intentus in occasionem Regis adeundi, petendique ab eo vt faceret Euangelij in suo regno pronunciandi potestatem, ad Regiam dies aliquot frustra expectauit. Iaponicæ quippe consuetudinis vrbanitatisque inscitia, vulgaris & obsoleta vestis, Christianæ vitæ simplicitas eum cohorti regiæ eludendũ præbebant. Itaque adeo obstructos omnes ad Regem inuenit aditus, vt nunquam omninò eum adire licuerit: Ergo cum interim comperisset, ceteros Dynastas, Meacensis Regis maiestate obsolescente, nequaquam illi dicto audientes esse; mutato consilio curaq; impetrandi regij diplomatis omissa, tentare Meacenses cœpit, quo tandem animo Christianam acciperent legem. Reperit ciuitatem omnem solicitam expectatione, suspensam metu bellorum ingruentium. Itaque auersis auribus animisq; omnium, tempus terebat. Vltrò etiam in compitis ad circumfusam multitudinem verba faciens (quod idem illi in alijs quoque oppidis acciderat) à pueris ac fece plebis passim obsoletis calceis, aut etiam lapidibus petebatur,

Xauerius a cohorte regia eluditur

Lapidibus appetitur.

petebatur, exigebaturque. adeo nihil salutare non modo ad animos, sed ne ad aures quidem admittebat obstinata superstitio. Et ille quidem ibat gaudens quod dignus habitus esset pro nomine IESV contumeliam pati. Demum vt perspexit nec pacatam esse ciuitatem, & ab Euangelio prorsus alienam: Enimuerò doluit sibi post tantos itineris labores, re infecta nulloque cum manipulo ex tanta segete discedendum: sed tota re diuinæ voluntati, prouidentiæque permissa, Amangucium remigrat, illa se cogitatione consolans, præclarum esse pro CHRISTO, magna non solum agere, sed etiam pati. Act.5.

A Mangucij Rege muneribus conciliato complures Christianos facit.

Caput VI.

AMangucium igitur pari ferè labore & incommodo, atque inde Meacum ierat, reuersus, extemplo statuit Regem conuenire, eiq; à Præfecto Indiæ, Episcopoque Goano litteras ac dona, quæ Firandi reliquerat, tradere. Hæc ille munera Meacensi Regi qui totius Iaponiæ maximus ferebatur, destinarat animo. Ceterùm vbi animaduertit illum precario iam regnantem non tam imperio magnum esse, quam nomine, Regem autem Amangucij opibus pollere; mutata voluntate, huic danda censuit, ratus eum sibi potissimum donis cõciliandum, qui rem Christianam autoritate iuuare plurimũ posset. Itaque Firandũ celeriter regressus, nouã Regis adeũdi rationem,

quam

Splendore vestis aditū sibi facit ad Regem.

quam subiecerat necessitas, init: Iam vsus eum docuerat, ab Iaponibus, communi mortalium vitio, homines specie cultuque corporis æstimari: pannosos vero uix hominum numero haberi: Perinde ac si viri decus vestitus magis, quam virtus foret. Quocirca Christianæ paupertatis studium, quod ad gratiam regum iter obsepiret, rei Christianæ obesse cernens, consilio non abhorrenti ab eius ingenio, qui omnia omnibus fieret, vt omnes Christo lucrifaceret, obsoleta veste deposita, vestitus elegantiam assumere statuit; & splendore vestis oculos speciosa magis quam vera bona spectantium, capere; vt eorum deinde animis lucem offerret ueritatis. Ergo Amangucium cum remeasset splendida in ueste, duobus tribusve famulis comitantibus adijt Regem. Et consilium comprobauit euentus. Protinus ab asseclis ad Regem introductus, ab eo sanè benigne comiterque excipitur. Pauca præfatus, à Prorege Indiæ, & Goano Episcopo litteras amicitiæ obsides, peregrina munera amicitiæ pignora, atque in his monochordum, & horologium Regi tradit, non tam pretio, quam nouitate, & admiratione artificij grata illis locis, & accepta. Rex igitur litteris, donisque Lusitanorum mire lætus, magnum argenti aurique pondus Xauerio inuicem elargitur. At ille memor se non mercatorem esse, sed Sacerdotem, remissis quæ offerebantur, Regem precari enixè instituit, ut diuinæ legis in sua ditione sibi promulgandæ, suis popularibus accipiendę potestatem regio faceret edicto: hoc dono nullum sibi, nullum Lusitanis dari optatius posse. Itaque Rex tantam abstinentiam admiratus aspernan-

Dona Regi offert.

Regis dona repudiat.

aſpernantis quod alij per ingentia fretorum, terrarumque pericula peterent, non dubitauit eius religioni fauere, cuius ſuſpiceret uirtutem. Extēplo igitur per omnes vrbis vias pronuntiare præcones iubet; Placere Regi Chriſtianam Religionem proponi ſuis popularibus, vt quicumq; uellent, fieret Chriſtiani. Proinde ne quiſquam Luſitanos Sacerdotes facto verboue læderet, neu cuiquam patria ſacra deſeruiſſe fraudi foret, probroue. Inſuper ut cum poteſtate facultatem daret, Xauerio inane Bonziorum cœnobium ad habitandum attribuit. Ea res & nomen Franciſco, & religioni exiſtimationem conciliauit. Ergo permulti cognoſcendæ nouæ religionis auidi, ad eū audiendum confluebant. Nec illorum ſtudijs deerat Xauerius, aliquam iam ipſorum linguæ facultatem nactus. Bis in die concionem ad populum habebat, magna ſemper ciuium frequentia. Vbi perorauerat, aliquantiſper cum auditoribus de rebus pro ſuggeſtu expoſitis diſceptabat. Aut enim interrogantibus reſpondendum erat, aut ipſi inuicem interrogandi. Id certamen, alijs ſuper alios vrgentibus, plerunque ad multam noctem tenebat, vix vt eſſet corporis curandi locus. Nec alia res maiori erat impedimento quàm Iaponicæ linguæ inſcitia. Quippe identidem, cum inſolens aliquod verbum faſtidioſas delicataſque eorum offendiſſet aures, Franciſci infantia riſui erat. Itaque non deerant qui riſus captandi cauſa quæſtionibus eum onerarent. Ceterum is orationis ſpiritus, ea vitæ ac religionis ſanctitas, tāque a Bonziorum vita doctrinaque diſcrepans eminebat, ut quod dicta non poterant, oſtenderent facta. Quocirca Iapones ingenioſos utique

Edictum regum pro religione Chriſtiana.

& obsequentes rationi haud fallebat; quam consentanea essent illa, vtcunque dicerentur. Conueniebant multi è cœnobijs Bonzij, Bonziæq;, plures etiam è nobilitate, è plebe verò quam plurimi. Assidue referta erat domus omniũ ordinum hominibus; ac sæpe aduentantium capere nequibat multitudinem. Interrogationes adeo multæ fuerunt, ac variæ, vt discussa demum errorum caligine, ac luce veritatis oborta, non pauci ex Francisci responsis perspicerent, leges suorum Deorum inanes, ac falsas; diuinam autem ueram esse solidamque. Nec in suscipienda vera religione, quàm in excutienda segniores fuerunt. Diebus aliquot in percontando respondendoque consumptis, plures Christiani fieri; primi autem omnium ij, quorum præcipuè peruicacia Xauerio in concionibus certaminibusque obstiterat, Deo pertinaciam in facilitatem vertente.

Fernandi virtus.

Iaponis cuiusdam insolentia.

Quanquam primum decus non doctrinæ fuit, sed patientiæ. Fernando Francisci socio in triuio concionante ad plebem, Iapon forte quidam præteriens ad concionem accessit. Inde, ut erat homo insolens, prodit in medium, & collectam in ore saliuam in concionantis os conijcit; eã ille contumeliam adeo patienter tulit, vt nihil omninò commotus, absterса linteo facie, institutum pertexeret sermonem.

Patientiæ miraculo Iapon conuertitur.

Tantæ patientiæ miraculo motus quidam è concione, in animum induxit suum, a viris tanta uirtute præditis non posse religionem, nisi sanctam afferri. Itaque domum ad Franciscum uenit, instituitur, ac primus omnium baptizatur.

Laurentius Luscus concionator egregius.

Huius exemplum alij deinceps sequuti. Inter hos Laurentius quidam luscus tantum animo diuinæ lucis acce-

accepit, vt nuntio rebus humanis remiſſo, totum ſe Deo conſecraret, magno cum Iaponiæ emolumento. Is namque in Societatem à Xauerio adſcriptus, egregius deinde concionator extitit: populariumque ſuorum quam plurimos ad lumen adduxit Euangelij. Baptiſmate deinde luſtrati honeſti homines multi, qui ſumma Franciſco familiaritate deuincti tantopere ei gratificari ſtudebant, nunquam ut ſatisfacerent ſibi. Quocirca de Iaponum ſectis, ac religionibus ab illo interrogati, impenſius etiam quam rogabantur omnia prodebant.

Cognitis Iaponum ſectis complures eorum conuertit.

Cap. VII.

EX his igitur ille longe accuratius quam antea Iaponicas religiones, diſciplinaſque cognouit; ſectas uigere in Iaponia tum virorum tum feminarum omnino nouem; liberum cuiq; eſſe quam velit, ſequi. Itaq, euenire ut in iiſdem ſæpe tectis, quot capita tot pene ſint diſciplinæ, domeſticique inter ſe contendant, ſuam quiſque alijs præferre conantes. Ex hiſce ſectis nullam de mundi, animorumque procreatione quicquam tradere. Nimirum iccirco, quod nullum horum eſſe principium conſentiant vniuerſæ. Inter omnes conuenire poſt hanc vitam ſedes eſſe animorum duas, damnatorum vnam, alteram beatorũ. Ceterum quale tandem ſit beatorum domiciliũ, cuius imperio animæ detrudantur ad inferos, docere neminem; Tantum quaſdam decantare fa- *Iaponum ſectæ.*

bulas de ſuarum diſciplinarum autoribus, quorũ Xaca & Amida principes numerentur: eos propter aliorum ſalutem grauiſſimas vltro ſubijſſe pœnas, maximeque diuturnas. Harum ſectarum alias trecenis, quingenis alias præceptis contineri; Omnes tamen quinque tantum leges ad ſalutem neceſſarias ducere, quibus caueatur; Ne hominem occidant; neu animal ullum occiſum comedant, neu furentur, neu mœchi mendaceſque ſint, non vinum bibant. Bonzios verò & Bonzias hoc ſuſcepiſſe, vt pro populo, qui vrbanis curis, negotijſque impeditus eas ſeruare nequeat leges, ipſi ſatisfacerent, hac tamen lege, vt eis domicilia, reditus annuos, cæteraque attribueret ſubſidia, & ſcilicet honorem haberet. Quęcirlocupletes e populo, ac Dynaſtas, vt peccandi licentia fruerentur, conditione accepta, impenſe illis quęcunque poſtularent, conceſſiſſe, ratos Bõzijs deprecantibus haud dubie vel ab inferorum pœnis ſe vindicatum iri. Bonzios porrò ipſos ab omnibus petere eleemoſynam, dare nemini. His alijſque rebus eiuſmodi compertis Xauerius, ſuis Iapones inſtitutis, quaſi armis oppugnare adortus, ſi apud populum cum Bonzijs cœpit agere, vt eorum commenta certis argumentis rationibuſque conuelleret. Præcipue uero docebat ex inferorum ſupplicijs Bonziorum deprecatione ne eximi neminem poſſe, utique cum Bonzij leges, quas pro alijs ſeruaturos ſe recepiſſent, ipſi minime ſeruarent. Conſtabat quippe illos, lapſa iam vetere diſciplina: potare vinum, carne clam veſci, palam mentiri, mœchariq;. Proinde populus patefactis Bonziorum dolis, indignari vulgo, & illorũ fraude ſe deceptos, boniſq;

Xaca et Amida Iaponum Dij.

Bonziorum improbitas & auaritia.

ſpo-

spoliatos queri. Et ab ipsis Bonzijs demum veritatis confessio expressa est: Nisi solertia eos ab inopia vindicaret, enimuero fore sibi pereundum fame. Itaq; ex eo Bonzij magna non solum damna, sed etiam dedecora subierunt. Inde Xauerius cōperto ex Iaponum amicorum sermonibus litterarumq; monumentis, Xacam & Amidam duo annorum millia expleuisse: Xacam verò octies milies natum, aliaq; multa his similia risu quam relatu digniora: extemplo ineptas fabulas exagitare instituit. illos non homines, aut Deos, sed Diaboli portenta fuisse demonstrans. Quibus Bonzij, venefici, cęteriq; diuinæ legis aduersarij prorsus conuicti cum reticerent, gaudebant scilicet Christiani in suscepta fide, ac propsito confirmati: Ethnici vero qui aderant perspectis magistrorum erroribus, in suis religionibus labantes paulatim ad Christi cultum transferebant se. Ergo id indigne ferentes Bonzij grauiter eos quod patrias religiones desererent accusare; illi contra respondere, nimirum diuinam legem magis consentaneam esse, idque vel ipsis auctoribus, qui Iaponicis obiecta legibus, refellere nullo modo sustinerent. Iapones quippe qui nihil penitus de solis, luna, stellarum, orbium cęlestium, terræ, maris, animorum, cæterarumq. rerum molitione inaudierint, huius uniuersitatis opificem & effectorum vulgo nullum agnoscunt: Francisco igitur ostendente, rerum omnium ac nominatim animorum conditorem esse Deum; mirabantur scilicet eiusmodi rerum principium, non Iaponibus modo, sed etiam Sinis, vnde ipsi religionem asciuerint penitus occultum, & ignotum fuisse. Admiratio eò demum errupit, vt non magis Xauerium

Fabulæ Iaponum de Xaca & Amida.

Iapones Astronomiæ ignari.

Christiq; religionem suspicerent, quam Bonzios Iaponicasq; contemnerent sectas. Hisce ergo disputationibus adeo Bonziorum nationem conturbauit Xauerius, ut qui ante eius aduentum de suis legibus inter se contenderent, iã omisso hoc certamine, omnes pariter de vna Dei lege loquerentur. Ac multi multa quotidie percontabantur ex Francisco; vnum ne esset rerum bonarum malarumq; principium; idq; vtrum bonum an malum? Respõdenti unum esse rerum omnium principium, & summe bonum, obijciebant illi diabolos humani generis hostes, quos malos esse constaret, si Deus bonus esset, cur res tam perniciosas procreasset? Tum Xauerius illos bonos procreatos a Deo, suo uitio malos euasisse, atq; idcirco apud inferos æternis mactari supplicijs. Et illi deinceps quærere instituerunt. Cur Deus homines ab se ad suum cultum cõditos a Dæmonibus in fraudem impelli sineret? Quin humanas mentes ad virtutem propensas fecisset potius, quam procliues ad vitium? Cum uero Franciscus hominem liberum esse natura; diuinaque præsidia ad pugnam victoriamq; parata, si modo uti uelit, habere demonstrasset: & simul humanum genus ad honestatem natum, parentum uitio, maloq; cultu deprauatum esse docuisset; illi ab hominum culpa in seueritatem numinis uersi, sciscitari cur tandem inferorum carcerẽ malorum ultimum ædificasset? cur hominum æternis addictorum cruciatibus nulla unquam eum misericordia caperet? Contra Xauerius ostendere tantam esse Dei maiestatem, tanta eius in homines uel vniuersos vel singulos promerita: vt nullum reperiri possit supplicium tantum, qud non homuncioni cælestis numinis

Acuta Iaponum nauigationes.

minis uiolatori pro tãto ſcelere deberetur. Eam tamen eſſe Dei clementiam, quæ ſemper aliquid de merita remitteret pœna. Et hæc quidem aliaque his ſimilia ingenti aſſenſu audiebantur, ut cũ čti facile acquieſcerent. Ceterum illa cura eorum animos ſolicitabat maxime, quod nec benignus, nec ęquus Deus videretur, qui omnium regionum præterquam Iaponiæ memor Iaponibus ante Franciſci aduentum nunquam indicaſſet ſeſe, utiq; ſi quotquot ignotũ non coluiſſent Deũ, ad inferorum damnaſſet ſupplicia: eòdemque ſiuiſſet ipſorum maiores cæleſti luce fraudatos præcipites ferri, agique. Ad hæc Franciſcus demonſtrare, diuinam legem mortalium animis inſitã, legum omnium eſſe longe antiquiſſimam. Quippe Iapones etiam ante leges ab Sinis petitas, rationis admonitu non ignoraſſe, nefas eſſe hominem occidere, furari, peierare, & cætera quæ diuina lex prohiberet. Itaq; ſi quis tale quidpiam admiſiſſet, conſcientia quaſi ſceleris vindice ſtimulante cruciari. Id adeo in ſolitario homine explorari licere, qui in deſertis ſiluis ſine ulla litterarum legumue humanarũ cognitione educatus, tamen diuinarum legum de homicidio, de furto, de periurio, rebuſque cæteris haud quaquam foret ignarus. Quod ſi in barbaris quoque nationibus cerneretur, quid tandem in humanis ac politis futurum? An non igitur iure multari ſupplitijs, qui diuinam legem naturæ inſitam violarint; quam ſi obſeruaſſent, vtiq; eis cæleſtis fuerit oboritura lux? Hoc reſponſo cum ſilentium eſſet eis impoſitum; paulatim ſalubre Chriſti iugum accipere cœperunt. Ergo duorum menſium ſpatio ciuium capita baptizata facile quingenta. Hi *Iapones quingenti baptizati.*

flentes vicem liberum,parẽtum, neceſſariorum, maiorumq. ſuorum ſciſcitabantur identidem de Xauerio,ecqua ſpes,ecqua via foret æternam ab eis miſeriam depellendi:quibus ille obortis lacrimis abnuens,ſuadebat,vt hoc impenſius ipſi,quibus diuinitus oblata lux ſaluſque eſſet, Deo grates agerent, & alienæ cladis ſenſum ſuæ incolumitatis ſpe lenirent; quo neceſſitatem patientia faceret leuiorem. Inde illi ab alia quærenda uerſi rogitabant quæ mundi figura, qui ſolis, ac ſiderum curſus, vnde crinitæ ſtellæ, venti, fulgura,fulminaque exiſterent; quę uis niuem,grandinem, imbres effunderet. Quarum origines rerum Xauerius haud ignarus Aſtronomię Philoſophiæque naturalis cum exprom eret, ſtupebant ſcilicet homines ad talia rudes peregrinum ingenium pariter, doctrinamque mirantes. Et harum rerum fama cum peruaſiſſet vrbem,ingẽs etiam Chriſtianæ legi nomen fecit, vt non in publico tantum ſed etiam in priuatis tectis celebraretur Et ea res haud minus emolumenti damſit Bonziorum familijs, quam addidit rei Chriſtianæ,plurimorum animis à patria ſuperſtitione auerſis. Iamque opinio erat breui multa illorum cœnobia complurıbus Bonziorum diſciplinam deſerentibus, deficientibus vitæ ſubdijs,peritura,magno utiq. rei Chriſtianæ incremẽto.Quantum porrò Bonziorum autoritas diminuta,atque obtrita ſit, uel ex eo intelligi licet, quod eorum ſtudioſiſſimum quemque iam non tam voluntas, quam neceſſitas in ueteri retinebat inſtituto.Dynaſta quidam erat Amangucij copioſus,& opulentus in paucis,is una cum coniuge impenſe & Xauerio & Euangelio fauebat. Verum utrique præteriti

teriti temporis temeritas ademit in posterum libertatem. Hi nimirum multa Bonzijs domicilia ædificata magnis reditibus instruxerant, Amidā quem præcipue colerent, sibi ad beatitudinē propitiaturi. Quocirca negabant commissuros se, vt collectam per tot annos, tantis sumptibus Amidę gratiam cōmutata religio subito effunderet. Nisi hæc animum remorderet cura, aliud consilij esse capturos. Bis insipientes, qui & temere errarint, & hærere in errore, quàm emergere maluerint. Sed quod hi vano veteris instituti respectu noluerunt facere, vt spectatam Christi fidem sequerentur, id alij complures veritatis luce capti impense fecerunt. Ergo Bonzij ludibrij, damniq; impatiētes ira & inuidia furere in Christianos: In suis cōcionibus eodem tempore habitis, multa in Deum impie iactare, multa contumeliose, quæ in ipsos conuenirent, in Franciscū euomere; minaciter Iaponibus denunciare, Iaponiam simul Christianæ legis iugū accepisset, interiturā. Sed eorum contumelię magis ipsis odiū, quam Xauerio cōtemptū crearunt. Iapones enim haud dubij Bonziorū maledicta ex inuidia ac maleuolentia oriri, non solū idipsum prædicare, sed innoxio etiā fauere cœperunt, inuidorū obtrectatione in laudē fauoremq; cedente. Inter hæc Franciscus summa cū cura exquirens, Ecquam Iapones notitiā habuissent olim Euangelij, Christique, non cōperit Iaponicarum litterarū, siue Iaponū ipsorū testimonio, Iapones ante ipsius aduentū, Christi nomen vel fama quidem accepisse. Quæ res strenuū alioquin in Euangelio circumferēdo Xauerium, haud secus quam par erat, stimulauit mirè lætum eo religionis propagandæ causa penetrasse, vt Euangelij sonus in vlti-

Iapones nullam Christi & Euangelij lucem acceperant.

in vltimis auditus terris, etiam in vltimis insulis audiretur. Pluribus iam ad Christi ouile congregatis, florebat res Christiana, cum magnum ei vel adiumentum, vel decus accessit. Banduensis Academia est in Iaponia & celebritate & nobilitate maxime inclyta, vtpote quæ amplius quatuor auditorum millibus frequentatur. Ex hac Academia vnus magna sapientiæ fama, ac nomine factus est Christianus memorabili sane ratione. Genus est Bonziorum, qui commentationibus dediti, quid ipsis futurum sit post vitam, & alia eiusmodi meditantur. Ex quibus haud sanè paucos sedula commentatio in eam demum adduxit sententiam, vt in Iaponum disciplinis nihil esse censerent opis ad salutem animorum. Sic enim ratiocinabantur, Nimirum oportere vnum omnium rerum principium reperiri, de eo in suis libris mirum esse silentium: cum nulla vsquam de huius vniuersitatis conditore mentio fiat. Qui igitur ignaros conditoris sui saluos esse posse? Sed ceteris inter pudorem metumq; hæsitatibus, is quem diximus ad Christianorum se addidit cœtum, salutis cupiditate verecũdiam vincente. Et quidem is in animo habuerat aggregare se ad Bonzios; verum vt ex Francisci disputationibus eorum agnouit errores; suum vtique, mundique opificem, quem Christiana religio proponeret, colendum ratus, mutata in diuersum mẽte Christo adiunxit sese. Ea res quam Bonzijs acerba, tam iucunda Neophytis fuit. Cum enim is in sua Ciuitate eruditionis primas teneret; eius autoritas in vtramque partem valebat plurimum. Quocirca illo ad baptismum ceteros suo exemplo incitante, res Christiana & dignitate & numero

Academia Banduensis.

mero

mero auctior cœpit esse. Tantus autem Neophytis ea re ardor iniectus, vt pro se quisque cum Ethnicis de religione decertarent, conuictos velut captiuos ad baptismum adducerent, suasque inter se pugnas ac victorias compararent. Qua ex re Franciscus eã percipiebat animo voluptatẽ, quæ omnem laborum ærumnarumq; extingueret sensum. Igitur Amangucij ingenti incremento Christiana res aucta est, gregisq; incrementum pietas æquauit. Qui olim suas illas precatorias calculorum series ita percurrebant, vt suæ quisque sectæ conditorem, subinde nominatim implorarent, superstitione in religionem versa, studium illud suum auxerunt. Nam B. Mariæ coronas ritè decurrentes salutatione angelica ad minores orbiculos recitata, identidem inuocabant salubria IESV & Mariæ nomina: Seq; in Francisci velut vnici exempli mores quoad fas esset formare nitebantur. Tantos porro Amangucіani Neophyti progressus in pietate fecerunt sub Xauerio haud penitendo magistro, vt post eius discessum propter Regum importunitatem, à magistris ferè, ac Rectoribus destituti, quinque & viginti annos, in medio Ethnicorum institutum vitæ Christianæ cursum tenuerint, ipsi sibi Rectores magistrique.

Iaponũ Neophytorum ardor.

Iaponum precatoria corona.

Bungi Regem Christianis conciliat.
Cap. VIII.

MAgnum iam erat Xauerii nomen in Iaponia, magna sanctitatis opinio, vt iam humanum fastigium propemodum excederet. Quocirca illum Iapones tanquam diuinum quendam

hominem

hominem venerabantur. Hæc sanctitatis fama longinquas etiam regiones peruagata, Iaponiam prope vniuersam eius nomine, egregijsque factis impleuerat. Itaque dum ea quæ exposuimus, maxime gereret Amangucij, ab Rege Bungi litteras accipit plenas officij, humanitatisque; Lusitanorũ naui ad suæ ditionis portum appulsa, ex eis se de ipsius eximia virtute multa comperisse: illorum sermonibus incensum cupere corám certas cum eo res communicare. Proinde ad se Bungum primo quoque tempore proficisci ne grauaretur. Ergo Franciscus cum noua affulsisset spes rei bene gerendæ, Cosmo Turriano & Ioanne Fernando in Neophytorum tutela relictis, Bungum protinus ipse transmittit. Bungus vrbs est regia in altera Iaponis parte, quam Ximum appellari demonstrauimus, ab Amangucio millia passuum amplius CXX. Rex Bungensis ætate quidem iuuenis, sed ingenio doctrinaq; insignis, per id tempus Bungi tantum imperitabat, vir apud Iapones prudẽtia, quam opibus clarior. Lusitano nomini non alius magis studebat. Quippe Lusitanorum amicitiæ, ac societatis cupidine accensus, ad Lusitaniæ Regem Prætoremq; Indiæ iamdudum litteras cum muneribus destinabat. Ad eum igitur veniens Franciscus comiter reuerenterq; excipitur. Cœperat iam ante Regem ex fama rerum egregiarũ, admiratio viri, sed longe maior ex congressu veneratio cœpit. adeo speciem quãtumuis amplam ac magnificam, quam rex animo subiecerat, Xauerij præsentia superauit. Nam oris maiestatem quam natura, & cana iam ætas dederat ei, quidam sanctitatis adornabat fulgor, contra intuentium oculos pene perstringens. Cum Rege collocutus

Fräciscus à Rege Bungi accersitur.

Bungus vrbs

Rex Bungensis.

Xauerij maiestas, & oris dignitas.

locutus, cuius sermonis summa tradita non est, Euangelij in eius ditione pronunciandi haud ægre impetrat veniam. Inde Rex indies magis Francisci sanctimoniam admiratus, vt simul illius, simul Lusitanorum gratiam iniret, Societati IESV in suo regno vltro detulit domicilium. Eodem tempore Xauerius rebus præsentibus lætus (Deo aduersa secundis miscente) quæ Amangucij varie gesta essent post digressum suum, cognoscit. Iam Cosmus Turrianus non minus feliciter in Bonzijs coarguendis, quam in Neophytis excolendis versabatur, cum intestinum bellum repente natum cuncta turbauit. Præpotens quidam Dynasta Regem suum magna armatorum manu ex improuiso adortus exegerat regno. Et ille haud ignarus quæri se ad necem, ne in hostis popularis sui potestatem viuus perueniret, sibiipse manus attulerat. Inter hæc in tumultuante ciuitate nulla facies mali deerat, cum armatorum crudelitas, ac licentia per omnes ordines atque ætates vagata, etiam in ipsa sæuiret tecta. In tot cædibus, atque incendijs Christiani, eorumque magistri, infestis Bonzijs vtique interissent nisi eos diuina benignitas præsenti exemisset periculo. Ceterum sub Regis cædem, ex tam tristi bello, læta repente pax. Regni Primores, compositis rebus, Bungensis Regis germano imperium per legatos deferunt. Xauerius ergo nouum Regem Amangucianis Neophytis conciliandum ratus, Bungi Regem adit, orans vt Societatis Patres, Christianosque Amangucij incolas fratri commendaret suo. Fecit Rex impense quod rogabatur, sic vt ille Francisco omnia polliceretur.

At

At Bungensis rex, vt facta pondus adderent verbis, protinus quod fratri suadebat, ipsemet in suo regno facere instituit. & institutum illud suum perpetuo conseruauit, ingenti Iaponiæ bono, & scilicet suo. Quippe & Christiana res, Ethnico fauente Rege, magna deinceps incrementa cœpit, & ipse, Christi benignitate qualecunque meritum suo tempore remunerante, non modo quatuor alia regna paterno adiecit, verumetiam trigesimo fere post Xauerij obitum anno, repente factus est Christianus. Nec nihil ea res ad Francisci demortui meritum decusq; pertinuit. Rex enim cum rite baptizaretur siue suæ erga Franciscum Xauerium venerationis memor, siue etiam illi secundum Deum, tantum Baptismi beneficiũ debere se testatus, Francisci potissimum nomen optauit. Sapientissimi Regis exemplum atque auctoritatem Iapones plurimi è prima nobilitate secuti, quibus ille etiam hodie, non minus pietate, quam dignitate præstat. Huius legatum ad Pontificem Max. Deus nostræ ætati nuper dedit vt videremus; cum tres iuuenes regij à tribus Iaponiæ partim regibus, partim Dynastis Christianis missi, Pontificem Romanum, religionum antistitem, gentiumque omnium parentem rite agnouerunt. Eorumq; aduentum ex alio orbe terrarum non modo Roma & Italia, verumetiam Hispania summis celebrauit studijs. Xauerius igitur tunc temporis Bungi Rege satis conciliato, Lusitanis primum operam dedit, deinde ad Bungenses colendos conuertit animum. Verum nihil admodum profecit, nemine propemodum nec salubria consilia animis, nec verba auribus accipiente. Aduersabatur negotio primum Sinaiũ

Rex Bungi in baptismo Frãcisci nomen adamauit.

à quibus

à quibus religionem acceperant, auctoritas, ad quam rationibus conuicti confugiebant, illud iactantes, Si vera esset Christiana religio, cur eam non probauissent Sinæ? Deinde Regis ipsius obstabat exemplum, qui prudentia atque eruditione longe clarissimus, Christianorum sacra, & instituta quoniam ipse non suscipiebat, suo iudicio improbare videbatur.

Sinas aditurus remigrat in Indiam. *Cap. IX.*

ERgo Franciscus Regem in adolescentiæ illecebris hærentem ad Christi cultum traducere frustra conatus, postquam in irritam spem tempus teri sensit; aliò consilia vertit, curasque. Nam cum videret, nisi expugnata Sinarum superstitione, Iaponum animos capi non posse, decreuit ipsam Iaponicæ religionis inuadere arcem, ratus Sinis ad Christum conuersis, eorum auctoritatem Iapones haud ægrè secuturos. Ita vna opera res duas posse confici. Cum de Sinis percontaretur, *Sinæ Iaponibus proximi* reperiebat eorũ fines à Iaponia qua breuissimus traiectus est, non amplius passuum millibus CC. distare. Regnum in continenti longe amplissimum, pacatissimumq; esse totius Orientis. Nec *Regnum Sinarum.* aliam regionem pluribus, maioribus, opulentioribus frequentari vrbibus oppidisque. Nec eam populorũ modo, omniumq; rerum copia, sed etiã ingenijs liberalibusq; studijs abundare. Vnius imperio parere vniuersam, omnibus eius nutum intuẽtibus. Quippe nulli usquam Regi toto orbe terrarum, neque populos, neque Magistratus magis dicto audientes esse. Regem porrò ipsum moderationis potius, quam potestatis memorem, nõ ad libi-

ad libidinem atque arbitrium suum, sed de Senatus sententia, vt ex patrijs legibus omnia administrare. Rempublicam potius quam regnum esse credas. Gentem quidem similiter vt Iaponicam, albam & ingeniosam; ceterum non similiter deditam studio armorum. Bonzios autem nullo apud eos esse honore ac pretio. Non aliã fer me nationem aptiorẽ ad Christi religionẽ videri. Verum Satanæ profecto suis rebus timẽtis opera, omnẽ quasi sub signo & claustris teneri regionẽ, Euangelij præconibus prorsus exclusis. Antiquissimis quippe Sinarum legibus peregrinos omnes, præter legatos aditu prohiberi: Si quis iniussu Regis accesserit, capitale esse. His rebus compertis Xauerius rationẽ inire cœpit in Sinas insinuandi sese. Cogitanti illud occurrit, vt in Indiam reuersus cum Prorege, Goanoq; Episcopo ageret de legatione ad Sinarum Regem mittenda: Ipse Legati comes, patefacto introitu, Euangelium Sinis inferret. Biennium totũ iam in Iaponia versatus in præcipuis eius partibus nõ solum Christo greges, sed etiam sedes Societati quæsierat, cũ cœpit de reuersione in Indiã cogitare. Præter eam quã diximus legationis adornandæ causam, suorum quoque respectus, & cura domũ illum aliquando reuocabat, non tam quod locorũ longinquitate, ac suorum desiderio cõmoueretur, quã quod committendũ non putaret, vt Ethnicos ad Ecclesiã aggregans sibi cõmissum desereret gregẽ. Etsi enim absens per litteras quæcunque à Socijs gererẽtur subinde cognoscebat, & res omnes administrabat prope vti si adesset præsens; tamen animum subibat illa cogitatio, frontem (vt dicitur) esse occipitio priorem, ac sedulos pastores suis potius oculis, quam

lis, quam alienis greges suos lustrare oportere. Quocirca statuit, Indicos socios quibus praeerat, longo interuallo reuisere, ac delectu habito, ex eis aliquot submittere in Iaponiam: ipse autem rebus compositis, & legatione instructa, penetrare in Sinas pariter cum legato. Lusitanae ergo nauis Indiam repetentis occasione inuitatus Amangucianis socijs omissis, Bungi simul cum Regis Bungensis Legato conscendit, Nouembri mense anni M. D LI. Ex Iaponia Bernardum Iaponem ab se baptizatum, & in Societatem adscitum secum deduxit, simul specimen gentis Iaponicae, simul idoneum spectatorem Christianae amplitudinis missurus deinde Romam, vt scilicet is Romanae in primis Ecclesiae ornamentis opibusque exploratis conciliaret apud Iapones nomini Christiano maiestatem. Discedentem Xauerium Iapones item alij plura eodem consilio secuti. Igitur Indiam repetens secunda tempestate ad Cinceũ Sinarum portum delatus paulisper substitit. Ibi peropportune Iacobum Pereiram amicissimum suum, virum nobilitate ac diuitijs clarum offendit propediem Indiam versus uela facturum. Salute accepta redditaque, cum ingentibus beneuolentiae signis atque laetitiae, Franciscus de ratione ad Sinarum Regem penetrandi eum consulens, suum ipse consilium expromit. Et ille vt erat homo prudens, taliumque rerum peritus, optimum factu censuit curare legationem; atque insuper munera ab Indiae Prorege ad Sinarum Regem exprimere, & simul (adeo animũ eius amor pariter Xauerij, religioque stimulabant) ad eam rem suam ipse operam, nauim, fortunas offert Xauerio, non speciosa oratione magis, quam pro-

Bernardum socium destinat Romam.

P pensa

pensa voluntate. Franciscus gratijs actis, præmium illi precatur à Deo. Inde eius nauim conscẽsurus repente cõuersus ad comites, qui frequẽtes aderant, deprecemur, inquit, Deum pro vrbe Malaca, quæ ab hostibus obsessa valde premitur. Quod si quis subsidium ferre laboranti potest, maturet: ne perditis rebus serum veniat auxiliũ. Ea denuntiatio commouit omnes, vel Malacensiũ periculo, vel miraculo vaticinationis. Quippe aberat ab eo loco Malaca leucas circiter nõgẽtas Itaq. omnes pariter Frãcisco autore dant sese in preces. Neq. irrita supplicatio fuit, dum nautæ se ad reliquum instruunt iter, Iacobus Pereria Xauerij, quem probe norat, denuntiatione permotus, arma ac milites subsidium obsessorum comparabat. quem ille Malacensis periculi metu solicitum intuens. Mitte inquit, Iacobe timorem, apparatumque bellicum, & nobiscum vna Deo gratulare. Iam enim Malacam diuina benignitas obsidione liberauit, ut satis appareret fusas nuper preces Malacensibus saluti fuisse. Inde cum in Pereriæ naui è Cinceo Sinarum soluisset portu quadragesimo quam ex Iaponia soluerant die, ad freti Sincapurani portum CXX. milia passuum à Malaca, nauim appulerunt; ibique paucos dies substiterunt. Hinc Xauerius, ne qua forte res Malacæ suum iter moraretur, datis ad Malacenses socios litteris, eos de suo reditu facit certiores, monens ut quam primum res sibi necessarias ad profectionem Indicam comparent, ne qua festinationi suæ objiciatur mora. Bona iam pars idoneæ ad Indicum iter tempestatis abierat, cum à Sincapurano freto Malacam perrexere, Indiam petituri. Quocirca Pereria solicito suspensoque

Duplex Vaticinatio.

Sincapuranus portus.

Vaticinatio

soque

ſoque animo erat, veritus ne nulla iam foret reliqua Malacæ nauis; quæ Franciſcum tranſportaret in Indiam. Tum Xauerius, Define, inquit, Iacobe vereri, atque iſtam omitte curam. Antonius enim Pereria naui ad profectionem parata, nos iamdudum opperitur. Prænuntiationem breui res ipſa comprobauit. Malacam vt uentum eſt Antonium inueniunt tertium iam diem Xauerij aduentum inſtructa atque expedita naui præſtolantem. Et ſimul comperiunt Malacam nuper à Iais barbara gente ac finitima obſeſſam eſſe acriter, ac paulo poſt exemptam obſidione periculoque, omnia iiſdem plane temporibus, quibus Frãciſcus prænuntiarat. Vt primum Xauerium ex Iaponia Malacam reuertiſſe fama vulgauit, ex templo magni ad eum concurſus omnium ordinum facti ſunt reuerſionem, incolumitatemque gratulantium. Quippe ſolicitis omnium animis in Iaponiam ſoluens tam longinquæ periculoſæq. nauigationi commiſerat ſe: ſimul autem illum in Iaponiam ſaluum atque incolumem perueniſſe, Malacam nuntiatum fuerat, vltro Malacenſis Ciuitas ſupplicatione ad Societatis IESV templum indicta, & immortali Deo publicè gratulatione facta, ſatis oſtenderat, & quam unice diligeret Xauerium, & quam bene de Iaponica eius expeditione ſperaret. Quocirca eius reuerſio cum lætis de Iaponum conuerſione núntijs, multiplex vniuerſæ ciuitati attulit gaudium.

Goam uenit, suoque aduentu socium moribundum sanat. Cap. X.

Simul Goã uenit ægros inuisit.

Socium moribundum sanat.

FRANCISCVS Malacæ in gratiam Sociorum Malacensium paucos dies moratus, in nauim iam dudum paratam conscendit, & secundo cursu appellit Cocinum, ibi pari omnium lætitia & gratulatione exceptus est. Cocinum Franciscus tenuerat, cum iam naues Goam peten tes essent vela facturæ; Mox igitur expeditum nactus nauigium, summa celeritate aduolat Goã. Vt primum in terram egressus est, ex consuetudi ne ad valetudinaria priusquam ad Societatis domicilium contulit se. Inde ægros blande solatus, domum aliquando uenit summe a socijs expecta tus. Ibi post mutuas salutationes, amplexusq. fra terni amoris indices, ne humanior in alienos, quam in domesticos foret, statim cogitat ecquis æger iaceat domi. Respondetur unum esse omnino, euestigio Xauerius priusquam se in cubicu lum reciperet, hominem adit. Is tum vergente vi mali, proximus erat morti, & desperata a medicis corporis salute, diem noctemque custodiebatur à sociis animæ saluti consulentibus. Iamq. omnia erant ad sepulturam ac funus parata, neq. tamen æger ipse, etsi iam penè animam ageret, vitæ amittebat spem, interruptis ac moribundis uocibus dictitans, si Xauerij aduentus (in dies ex pectabatur) suum præuertisset obitum, eius utiq. meritis ac deprecatione perditam valetudinem se recuperaturum. Nec ægroti spem Franciscus fefellit, moribundum salutat; Euangelium recitat, interitu eximit. Quippe ille confestim releua-

tus

tus morbo, paulo post prorsus conualuit. diuinitus & ægrum Xauerij aduentum expectasse, & Xauerium iter, accessumque ad illum accelerasse crederes.

Res a socijs gestas cognoscit. Cap. XI.

INCREDIBILES inde fuerunt non domesticorum solum, sed primariorum quoque ciuium Iaponicas res cognoscere expetentium gratulationes. Ibi Xauerius se absente rem Christianam pariter, Societatemque repperit ingenti auctam incremento. Nam Goæ Lusitani cum fratrum ordinis sancti Dominici & Sancti Francisci egregia industria, tum Sociorum opera exculti, euulsis vitiorum fibris, in summa rerum omnium licentia, honeste, pieque viuebãt. Viri quippe bellicosi, ac pugnaces non modo sine simultatibus, rixis, iniurijsque, sed etiam sine concessis vulgo voluptatum illecebris vitam degebant, vt portenti simile esset, eorum quempiam habere pellicem. Adeo cælestium mysteriorum uis militarem coercebat licentiam. Sæpius namque in anno, & quoties in expeditionem mittendi forent, confessionis & Eucharistiæ Sacramentis sese armabant: diceres religiosos magis viros, quã milites Paulus item Francisci Vicarius Noscomio pauperibus curandis Goæ instituto, ad id sustentandum ipsemet per urbem eleemosynas corrogabat, non minore incitamento piorum, quam egentium commodo. Antonius quoque Gomes Prætoris & Episcopi missu in Malauariam profectus Tanoridis Regem nuper a Vincentio Franciscano conuersum clamque baptizatum imbue-

Dominicanorum industria.

Tanoridis Rex baptizatus.

rat Christianis misterijs, præceptisque. Inde eun dem sermones hominum uerentem perpulerat tādem; ut religionem metu duceret potiorem; se que Christianum palam professus Goam contenderet. Vbi omni honore apparatuque ab Episcopo, ac Prorege exceptus multis Dynastis, ac Regibus exemplo fuerat experiundæ Christianæ religionis, popularibus autem suis etiam suscipiēdæ. Neque interim Socij a Xauerio in uaria loca dimissi non strenue pro se quisq; Domini uineam coluerunt. In Comorino quidem promontorio, quod Antonij Criminalis laboribus excultum, sanguine rigatum diximus, lætissima animorum exstabat seges. Quippe ad CCCC. millia Christianorum capitum censebantur, ut dubium sit uitane illius, an mors Christianam rem magis auxerit. Armuziæ uero, quam urbem pulcherrimam opulentissimamque in faucibus sinus Persici sitam esse docuimus, Gaspar Berzeus Belga egregie rē gesserat. In ea Ciuitate propter Ethnicorum Saracenorum, Iudeorumq. colluuionem Christiani palam cupiditates suas soluerant, iam degeneres, & patrij ritus prorsus ignari. Gaspar igitur Francisci missu instituto que corruptos ac deprauatos eorum mores breui correxit emendauitque; haud indignus illo magistro discipulus. Egregia eius facta ab alijs prodita sunt; Quorum ego unum dumtaxat hoc loco commemorare nō grauabor, ut ex uno facto fiat de ceteris coniectura. Fanum est Armuziæ amplissimum ac celeberrimum Mahometi sacrum, hic summa cærimonia ac Religione Mahometes ab Saracenis colebatur. Gaspar ferre non poterat debitum Christo cultum nefario desertori Christianæ Religionis

In Comorino Promontorio ad cccc millia Christianorum censentur.

Armuzia.

P. Gasparis Belgæ facinus memorabile.

nis adhiberi. Itaq. diuino zelo incẽsus facinus edidit memorabile. Canentiũ agmẽ puerorum ingẽtibus armatum crucibus ducens, luce palam fanum aggreditur; ipse tum cruce in mediam uociferantium Saracenorum turbam irrumpit primus, & inspectantibus attonitisque miraculo barbaris, sex in eo templo per otium defigit cruces: sentires fanaticorum hominum furorem diuina virtute compressum teneri, ne quid ei nocerent, cui præclari facinoris Deus autor fuisset. Idem planius rei exitu declaratum est. Quippe inuictæ crucis aspectus importunos illos vociferatores, Saracenosque vniuersos adeo fregit, terruitque, ut lymphatis similes deserto in perpetuum Mahometis fano, item ut dæmones solent, obiectu crucis, repente diffugerent. Habitauit primo Gaspar Francisci instituto in hospitali domo. deinde Armuziana ciuitas eius ac Sociorum virtute perspecta, certum societati domicilium ac templum extruxit. Quod utrumque postea Societas certis de causis relinquendũ rata Dominicanis in Christi uinea magna cum laude fructuque desudantibus, pro sua erga sanctissimam illam familiã obseruantia concessit ultro. Nihilo segnius in oppido Sancti Thomæ Cyprianus versatus est. Is cum eò venisset, concionibus, atq; exemplis adeo permouit oppidanos, vt sedem Societati perpetuam suapte sponte traderent. Multa inibi eaque præclara Cyprianus diuinitus fecit. Sed illud egregium: Nauicularius quidam Christianam mulierem viro per uim ereptam imponebat in nauim, non inscio Nauarcho. Cyprianus re cognita, cum tantum flagitium nulla ratione impedire quiuisset, pro suggestu vaticinans ita pronũtiat. Coniu-

Crucis uis.

Dominicanorum laus.

Cypriani uirtus egregia.

cie, vt vnus ex antiquis illis Anachoretis videretur. Is Christianis præceptis breuiter eruditus, cùm puerum IESVM lactentem in gremio matris depictum conspexisset in tabula, extemplo diuinum puerum venerabundus amplexari cœpit, & protinus quasi alter Simeon in Christi complexu de vitæ exitu admonitus, vrgere Patres, instare vehementius, vt nulla interposita mora, fieret Christianus, imminere sibi mortem, adesse supremum vitæ diem. Ergo quamprimum baptizatus, postridie prima luce moriens, cum iam Dei salutare vidisset, est dimissus in pace. Xauerius itaque de rebus, quæ vbique gererentur, deq; difficultatibus suorum certior factus, pro cuiusque loci conditione, ac necessitate non subsidia tantum socijs submittebat, verumetiam præcepta: quæ nos ne historiæ series interrumpatur, hic prætermittenda duximus, suo deinde loco expositturi. Interim cum ceteri omnes lætis de Iaponia nuntijs alacres, præcipua lætitia, laudeque Iaponicas res vulgo ferrent, vnus qui gesserat, inexplebili animorum diuinæque gloriæ cupiditate flagrans, paruum quiddam præ ijs quæ spe, atque animo concepisset, imbutam Euangelio Iaponiam ducebat. Iamdudum Sinas, frequentissimasque illas cultoribus regiones, ipsamq; amplissimi orbis terrarum regni spectabat regiam, velut consummatum suæ peregrinationis munus, salutemque orientis.

Indus quasi alter Simeon a Christi cō plexu mortem obit.

Legatione

Legatione & profectione adornata, Sinas petit. Cap. XII.

Iacobi Pereria pietas & liberalitas egregia.

VIx dum Goam peruenerat (adeo de Sinis imminens illi cura erat) cum profectionem suam summo studio parare instituit, quicquid temporis intercederet, id morari Sinarum salutem ratus. Confestim igitur cum Alfonso Noronia Indiæ Prorege, & Ioanne Alboquercio Goano Episcopo de Legato ad Sinas mittendo transigit. Decretus est Iacobus Pereria ob pietatem egregiam, summamque familiaritatem à Francisco omnibus votis expetitus. Qui haudquaquam eius fefellit spem. Quippe pro suo propagandæ religionis studio, ita rem suscepit, vt in legationis instrumentum, ac donorum apparatum maximam fortunarum suarum consumeret partem. In eo negotio conficiendo, eximia Xauerij celeritas extitit. Namque vnius mensis spatio, non tantum legationem, diplomata, litteras, munera á Prorege & Episcopo expressit, sed quæcunqne ad tam difficilem expeditionem opus erant, comparauit. Quam ad rem plurimum momenti habuit Alfonsi Proregis viri pij, & Francisco amicissimi sedula liberalitas. Quippe & legatum ei ad voluntatem dedit, & res omnes ad iter illud necessarias non impēsius, quam maturius parauit. Nihilo secius Xauerius sui officij memor, interea dum legationem & profectionem in Sinas curat, quæ ad Indiam cateraq; Sociorum loca pertinebant, curare pergebat. Nam Gasparem Belgam Armuzia euocatum, suum Vicarium, eundemque Goani Collegij Re-

Gaspar Belga Frācisci Vicarius.

gij Rectorem constituit, sapientissimis saluberrimisq; præceptis instructum. Eodem tempore Dium (Lusitani imperij propugnaculum est in ostio Indi fluminis positum), Sacerdos cum suo administro missus, itemq; alij alio, suis quisque monitis ad locum aptis ornati. Andreas quoque Fernandus in Lusitaniam ad Regem, & Romam ad Ignatium Societatis parentem allegatus ea mente, vt ad Iaponicam, & scilicet Sinicam expeditionem, sociorum quamplurimos deduceret, & maxime idoneos. Quid sui consilij esset in Sinarum expeditione, in ijs quas ad Regem Lusitaniæ per id tempus dedit, litteris ostendit his verbis. Tres omninò è Societate cum Iacobo Pereria Legato ad Sinas proficiscimur eo consilio, vt Lusitanos captiuos in libertatem vindicemus; Sinarum Regem ad Lusitanorum perducamus amicitiam; Dæmonibus & eorum cultoribus bellum inferamus. Itaque Regi primum, deinde reliquis cęlestis Regis nomine denuntiabimus, ne Diabolum posthac, sed Deum hominum conditorem, & IESVM Christum eorundem vindicem, ac Saluatorem colant. Audax incœptum videri potest, barbaros populos, ac præpotentem opibus Regem adire increpandi erroris gratia, prædicandæq; veritatis: Verum illud ingentes nobis addit animos, quòd hanc nobis mentem haud dubie Deus iniecit, idemq; nos bonæ spei, ac fiduciæ adeo impleuit, vt eius benignitate freti nihil de immensa eius potentia quæ infinitis partibus Sinarum Regem superat, dubitemus. Multa præterea scribit Regi Lusitaniæ in eadem epistola, ex quibus incredibilis quædam eius animi magnitudo eminet pari cum

Dium oppidum.

Caput litterarum Francisci ad Regem Lusitaniæ.

submis-

submissione coniuncta: simulq; ardor, ac studium singulare Christianæ religionis vel cum certo capitis periculo propagandæ. Sed ea nos, quia persequi operæ non est, hoc loco prætermissa in proprium reseruamus volumen, quo ferme omnes Francisci epistolas, quæ in nostras manus peruenerunt, coniecimus. Goa discessurus, vt humilitatis & obedientiæ studium inijceret, In cœtu Patrum, Fratrumque obedientiæ magister egregius, omnibus ad obsequendi studium vehementius inflammatis, quod verbis docuerat, facto egregio confirmauit. Nam cum P. Gasparem Belgam socijs omnibus Indicis sibique ipsi præposuisset, eius genibus aduolutus, nouo more professus est in eiusdem se potestate futurum: non minus ceteris quam ipso Gaspare attonitis rei admirandæ nouitate. Igitur extemplò reliqui ex intimo animorum sensu flentes, pro se quisque in genua procumbunt, idemque ex ordine profitentur, nullo detrectante exemplum, quod ipse occupasset Xauerius. Inde Socios vltimum illud visurus, mutuis perfusus lacrymis amplexatur, & ex omni domesticorum sequi gestientium numero, quattuor tantum delegit, non tam in Sinarum ducturus expeditionem, quam in Iaponiam subsidio missurus. Goa discessit xvij. Kal. Maias anni post Christum natum M. D. LII. magnum & sui & illius expeditionis desiderium relinquēs. Octauo fermè die Cocinum appellit. Ibi Socios magna & sua, & illorū lætitia cum reuiuisset, de Comorinensium & Colanensiū Sociorū necessitatibus certior factus, litteras ad Gasparem Vicariū suum propè dedit, vt eis subueniret quāprimum, & quicquid in hoc genere

Christianæ humilitatis exemplum.

genere fecisset,ad se primo quoque tẽpore perscri beret,satis gnarus celerius ac diligẽtius prouisurum, qui sciret eius ipsius rei protinus reddendã esse rationem. Cocini paucos moratus dies, Malacam eodẽ mense contendit.In medio ferè cursu atrox procella nauim adorta vectores in maximũ adduxit metum.Pręsentis periculi species omniũ animos horrore perstrinxerat,cum Xauerius ceteris suam,suorumq; calamitatem deplorãtibus, hilari vultu procedit in medium, bono illos esse animo,& omittere timorem iubet.Statim cõscensa puppi sacrarum reliquiarum thecam funiculo religatam in fluctus deijcit,& simul Deum precatus in cubiculum recipit se, operam cõfitentibus daturus.Mirum dictu,extemplo venti cadunt,sedatur tẽpestas,sereno cælo cursus tenetur.Gratijs (vt par erat) diuino numini actis, solicitudo, vt fit,in securitatẽ versa est. At Franciscus gubernatorem nauis vt apud se esset admonens. Valde vereri se dixit,ne in eodem itinere alia ipsis non minora imminerent incommoda. Atque ita prorsus accidit. bis enim nauis latentes per scopulos,ac saxa decurrens,prope fecit naufragiũ; factura fortasse, nisi preces eiusdem,qui præuiderat,periculum auertissent.Nec domestica solum in eo cursu discrimina, sed etiã externas calamitates dissimulanter denũtiauit. Aberat etiã tum longe à Malaca,nec quisquã inde per eos aduenerat dies, cum subito vectores impense obsecrauit,vt Deũ enixę precarentur pro Malacensi Ciuitate, quã eo ipso tempore afflictã crederet morbo. Diuinã præsagitionem forte fuisse ostendit euentus. Vbi Malacã applicuerunt, Vrbem graui lue populatam offendunt. Is morbus ex recentis obsidionis angustijs ortus

Tempestas a Xauerio diuinitus sedatur.

ortus primum per ciuium capita vagatus est: post incolarum stragem, aduenas quoque corripuit, & in classem quæ modo è Lusitania aduenerat, serpendo peruasit: Ceterum quanquam in illa ipsa naui, qua aduectus Xauerius erat, ad quadraginta homines eadem absumpsit lues, comitum tamen Francisci nullum Dei benignitate, attigit.

Malacæ Præfecto sacris interdicit.
Cap. XIII.

XAuerius Malacæ à ciuibus, pro malis quibus vrgebantur, benignius, quàm à Præfecto Vrbis exceptus est. Vt primum in ædes Societatis venit, imminentis certaminis haud ignarus, socios etiam atque etiam rogauit, impensis vt precibus Deo commendarent suam in Sinas expeditionem. Pertimescere enim se ne humani generis hostis omni eam ope per suos administros impedire moliretur. Nec vanus is timor fuit. Præfectus vrbis minime Lusitani ingenij homo, nescio quid emolumenti sperans, si cum Francisco ipse Legatus tenderet in Sinas, primorum ciuitatis consilio atque opera vsus, per caussam obsidionis vrbi imminentis, Iacobum Pereiram retinuit, quo minus obire posset Legationē. Ibi Franciscus de sua expeditione sollicitus, cœpit Præfecti animum omnes in partes versare. Ceterum auaritia non mentem solum excæcarat, sed etiam aures occluserat. Non illum Episcopi Goani litteræ, non Proregis diplomata, non allegationes, & preces amicorum quicquā mouebāt. Venit ad eum Xauerius, qui modo ipsius egerat negotium

negocium cũ Prorege, pecuniamq; illi mercedis nomine curarat, summa demissione orat pro amicitia, obtestatur per Christum cõmunem Dominum, vti se cum Legato quem Prorex Indiæ destinasset, in Sinas ire permittat: ne cursum Euãgelij impediat aut moretur: ne hanc à Diabolo gratiã, quam ille tantopere velit, ineat: neu tam insignẽ Christi sanguini ac nomini iniuriã inurat. At homo hianti auaritia, qui Legationem illã iam spe, & opinione deuorasset, non minus ingratus in homines extitit, quam impius in Deum. Quippe vecordia captus non modo Francisci auctoritate recentiq; merito, sed ne obiecta quidem religione commotus est. Et Franciscus miscens precibus minas, magnopere eũ monere institit, denuntians, caueretne in Proregis Indiæ, Regis Lusitaniæ, Dei denique immortalis incurreret offensionẽ, iramq; vtpote qui in vno negotio simul omnium illorum autoritatẽ, numenq. violaret. Sed ille obstinate abnuens, contẽptim omnia eludebat. Incertus igitur animi Xauerius, cum cerneret vesanum hominẽ non Regis, non Dei reuerentia, metuq; tangi, consilium à necessitate petijt. Nunquã ad eam diem publice se pro Apostolico Legato gesserat, verum apud obstinatũ animum nihil proficiens verbis, personã ab humilitate positã paulisper sumendã, præsentemq; cælestis iræ terrorem illi incutiendum existimauit. Ergo Pontificium diploma diu reconditũ tanquam è vagina gladiũ educere decreuit, execrationesq; & excõmunicationes ostendere, quibus extemplo iugularẽtur, si qui suis in augenda religione conatibus obstare ausi forent. Non aliàs magis Francisci moderatio enituit. Quoniam tam atrox Deo potius quã sibi illata

Frãcisci moderatio insignis in iniuria.

illata iniuria eius mouerat animũ, quando ius ob tinere nequibat suum, vt æquitatẽ animi obtineret, laborabat. Quocirca dolorẽ quamuis iustum vicit, iraq; cuius mirè potens erat, cõpressa, in tanta hominis insolentia, nõ magis auctoritatẽ suam retinuit, quam modestiam, ac lenitatem. Nã (qua erat in omnes homines beneuolẽtia) illud ipsum diploma ita protulit vt non ad vulnerandum, sed ad minitãdum prolatum vellet. Ceterum si lenitas nihil proficeret, seueritatem adhibere statuit, demũq; omnibus rebus ante tẽtatis, necessarium illi vulnus imponere. Nec moderatius, quã prudẽtius rẽ exsecutus est. Vt sine turba ac tumultu res ageretur, optimũ factu ratus per internuntiũ, Iaponum more, negotiũ gerere, impotentis Præfecti congressum ipse vitauit. Malacẽsem Vicariũ adit, rem ostendit, negotium vt suscipiat, precatur. Cũ ille se vero id non pro suo munere magis, quã pro amicitia sedulo facturum recepisset, libellum supplicẽ apud eum Franciscus relinquit, indicem nõ minus modestiæ, quàm potestatis suæ, quem nos libellum operæ pretium duximus historiæ intexere, quò magis appareat Xauerij in tã acerba iniuria, æquitas animi, moderatioque. Is igitur est huiusmodi. Paulus III. Pont. Max. nostri Regis rogatu me in Orientẽ, ad Ethnicorũ conuersionẽ legauit, vt quantũ in me esset, Euangeliũ diuulgãdum & Mundi effectorẽ ab hominibus ad eius similitudinẽ conditis agnoscendũ, colendumq; curarem. Quod negotiũ vt cumulatius, ac maiore cũ auctoritate perageretur, idẽ Pontifex me Legatũ Apostolicũ creauit, eiusq; rei testes Põtificias litteras cũ diplomate ad Regem Lusitaniæ misit, vt ipse si videretur (quoniã quidẽ eius efflagitatu me huc legabat)

In excõmunicatione infligenda moderatio.

Iaponũ more internuntium agit cũ Præfecto vrbis.

Xauerij libellus supplex.

hisce præsidijs autoritatem instrueret, ac muni-„ ret meam. Rex igitur, cum ad eum Olyssiponem „ eius accersitu venissem, ipse mihi Pontificium di„ ploma legationis Apostolicæ testimonium, simul „ cum regijs litteris tradidit. Hæc ego vt primum „ Indiam attigi, ad Ioannem Alboquercium Goa-„ num Episcopum detuli, qui vti par fuit, & agno-„ uit & approbauit. Itaq; idem ratus Christianam „ rem apud Sinas bene geri posse, eò me allegauit „ ea mente, vt ueram illis populis, ac salutarem ex „ ponerem religionem. Id adeo ex eiusdem ad Si-„ narum Regem epistola cognosci licet, quam tibi „ eo misi, vt in ea Episcopi super mea in Sinas pro-„ fectione sententiam perspicias, & voluntatem. „ Prorex autem Indiæ è re diuina esse credens tu-„ to me in Sinarum fines penetrare, Iacobum Pe-„ reriam mecum ad Sinarum legauit Regem. Id „ ita esse eiusdem Proregis mandata ac litteræ Ia-„ cobo datæ testantur. Franciscus item Aluarus „ Arcis Goanæ custos, idem Regius Procurator, & „ regiorum negotiorum cognitor omnia uti Pro-„ rex præceperat, fieri imperauit. Atqui Malacen „ sis Præfectus iter tam acceptum Deo, tam homi-„ nibus salutare, tot tantisq. autoribus initum mo „ rari, Euangelioque obstare non veretur. Hic ego „ te Dei, & Episcopi Goani, in cuius potestate es, no „ mine vehementer oro, quæsoque ut quoniã Epis„ copi hoc loco personam geris, Præfecto urbis de-„ creta Pontificia, quorum initium est; Qui verò „ de cætero (quibus decretis quicunque Legatis „ Apostolicis impedimento sunt, anathemate fe-„ riuntur) diligenter explices; eumque per Deum „ obtesteris, ne iter nostrum ex Proregis, & Epis-„ copi autoritate susceptum inhibeat. Sin minus „

„ denunties ei ſtatim ſacris interdici, non quidem
„ Epiſcopi, aut tua, aut mea auctoritate, ſed San-
„ ctorum Pontificum, qui decreta illa & Canones
„ condiderunt, ſuprema vi,ac poteſtate. Quocirca
„ eum per IESV Chriſti Domini noſtri mortem,
„ plagaſq. meis verbis obſecrabis, ne in tá graues
„ pœnas eccleſiaſticas præceps ruat.Nã longe profe
„ cto maiores,quam putat,Deo exſolueret pœnas.
„ Hunc ipſum deinde libellum ſupplicẽ ſimul cum
„ Præfecti reſponſo ad me remittas oro,ut Epiſco-
„ po teſtis ſit, non negligentia mea factum eſſe, ut
„ profectionem in Sinas de ipſius ſententia ſuſce-
„ ptam omitterem.Id autem quamprimum vt pera
„ gas, te vehementer etiam atque etiã rogo. Abit
„ enim tempeſtas ad Sinicam nauigationem ido-
„ nea. Id ſi feceris,eadem opera, Deo rẽ gratam,
„ mihi exoptatam feceris. Neque enim adduci poſ
„ ſum, vt credam Præfectum vſque eo durum, ac
„ ferreum eſſe,vt decretis Pontificijs cognitis non
„ continuo nos dimittat. Ergo Vicarius hoc Franci
ſci libello, & precibus adductus Præfectum con-
uenit ſeuere denuntians, extemplo ei Pontificia
auctoritate anathema infligi, niſi deſiſtat Franci-
ſci conatibus obſtare, orat per Chriſti mortem
ac vulnera ne committat, vt mortiferam plagam
accipiat ſummo dedecori iunctam; caueat ne ſe
tam graui, & inexpiabili obſtringat ſcelere, pro
quo haud dubie maiora omnium opinione ſup-
plicia cæleſti numini ſit daturus. Sed ſurdæ erãt
aures veſania obſtrepente. Ne Pontificali qui-
dem auctoritate, & anathematis fulmine inten-
tato,homo auidus (adeo nihil nefas auaritiæ eſt)
incœpto deſtitit, vt ſatis appareret, nõ tam homi
nis illam pertinaciam eſſe, quã Satanæ Sinarum
re-

regno ac suæ ditioni pertimescentis. Ægrè tandem ab illo impetratum, ut pateretur Fracīscum in Sinas abire; vt autem Pereriam Legatum dimitteret, nullo modo exprimi potuit. Ita constituta legatio, consiliumq. omne Xauerij (quod postea ostendit euentus) impotentis hominis vitio ad nihilum recidit. Tum verò Franciscus tam proiectę audaciæ infestus, ne quis in posterum tale aliquid auderet, edendum sibi duxit exemplum seueritatis suæ. Itaque præfecto vrbis, eiusque administris, ac satellitibus nominatim sacris interdictū esse Pontificia auctoritate rite pronuntiandum curat, non quidem vt eis infligeret vulnus, sed vt saucij iam inflictum agnoscerent. Quippe Xauerius ipse dixisse perhibetur, nunquā se quidem cuiquam autorem futurum tam grauem alteri excommunicationis plagam imponendi: tamen omnino effecturum, vt qui Pontificum decretis propter contumaciam vulnerati iam essēt, eorum vulnera omnibus aperirentur, quò cæteros illorum pœna a simili uecordia deterreret, ipsos vero saltem admoneret pudor, vt properè tam fœdis vulneribus remedium quærerent. Ceterum haud leue in eo certamine vulnus accepit Xauerius. Satis constat ex omnibus ærumnis ac molestijs, quas in omni vita plurimas maximasq. perpessus erat, nihil vnquam illi acerbius accidisse, quam quod tam salubris profectio ab eo impedita foret, a quo adiutam oportuisset. Itaq. mœstus non tam suam, quam Præfecti vicem ipsius vitio periclitantis, cum gemitu exclamasse dicitur. Enimuero breui ille humani, diuinique iuris uiolator insanam pecuniæ, & honoris cupidinem, non pecunia solum, & honore, sed etiam

Legatio in Sinas impedita.

De excommunicatis Xauerij sententia.

Vaticinatio grauis.

corpore (vtinam non etiam anima) luet. Nec uana prædictio cecidit. Haud ita multo post ille, cum & alia multa per summam iniuriam fecisset, & eodem ore atque audacia, qua Xauerij autoritatem contempserat, Proregis contempsisset imperium, memori numinis cælestis ira, in arrogantiæ cumulo debitas pœnas exsoluit. Confestim namque homini contumaci quasi deficere ab Rege moliretur, Proregis iussu inijciuntur catenæ. Mox ita vt erat vinctus Goam ad Proregem, inde in Lusitaniam ad Regem abripitur, ibi bonis male partis spoliatus, notatus ignominia, æternis addictus vinculis, lepra insuper teterrima coopertus interijt, vt non magis rex imperium, quam Deus numen suum vindicasse videatur.

Fracto legationis consilio, nihilominus in Sinas pergit. Cap. XIII.

NEC vero fracto consilio, inuictus Xauerij animus fractus est, sed sibi non tam cum hominibus quam cum cõmunibus hostibus esse certamen ratus, ne quid omnino Satanæ cederet, summa ope contra tendendum putauit, Itaq. etsi videbat, hominum improbitate humanum sibi auxilium in difficili, ac periculoso negotio ereptum esse, nihilo secius tamen diuino fretus præsidio in Sinas pergere statuit, rem per semet vtcunque tentaturus: ut si minus ipse in Sinarum regnum penetrare posset, at certe aperiret socijs aditum, & pastoris exemplum uel facti vel conatus relinqueret. Ergo Balthasarem Gagum, Duartem Syluam & Petrum Alcaceuam socios & comites

mites suos dimittit in Iaponiam, ipse uero uno sibi socio & Sina interprete relicto, Malaca discedit. In vrbis porta puluere de calceis (vti Christus præceperat Apostolis) excusso, Ciuitati cælestem iram, multasque & graues denunciat calamitates. Et denuntiationi respondit euentus. Nam breui bellis, fame, morbis vrbs ita uastata atque exhausta est, ut ex celeberrima ciuitate ad solitudinem propemodum redigeretur. Ceterũ Xauerius quamquam Pereriam Legatum, ob impeditam legationem maximosque frustra in eam rem sumptus factos, mœrere non ignorabat, eum tamen ne mutuus conspectus, ut fit, utriusq; augeret mœrorem, discedens alloqui non sustinuit, Itaque illius sollicitudine magis anxius, quam sua, amicissimum hominem e naui per litteras solatur, pollicens illam damno implicatam contumeliam & emolumento ipsi & honori futuram. Idque ita postea accidit. Nam ab Rege Lusitaniæ (cui Franciscus eum impense commendauerat) magnis vel copijs, uel honoribus auctus est ornatusque. Xauerius igitur Sinas petens in Pereriæ Legati nauim, ipso relicto, conscendit eiusdem permissu: vt nauis illum de amantissimi hominis non minus desiderio, quam beneficio admoneret. Sub profectionem ad eum in nauim Vicarius venit rogans, vt ad Profectum vrbis salutaturus eat prius, quam soluat Malaca. uideat ne sermonum præbeat materiam, si prætermisso salutationis officio, tanquam abalienata uoluntate discedat. At Franciscus diuini honoris magis studio, quam iusta inflammatus ira; Ego ne (inquit) ut hominem fidelium communione exclusum adeam salutandi causa? Enimuero nunquã

Puluerem de calceis excussit.

Denunciatio calamitatem.

Excommunicati congressum omni ope uitat.

posthac neque ego illum, neque ille me uisurus est in hac uita, ne post mortem quidem, nisi cum apud summum illum Iudicem in ualle Iosaphati eum accusaturus sum, quod improbissima turpissimaque cupiditate occæcatus, tãtam animorum impedierit messem. Nam rumores, & suspiciones hominùm neutiquam uereor, cum satis constet ei sacris interdictum esse. Proinde eius sermonis, congressusque contagionem omnibus defugiendam; idque mea potissimum autoritate exemploque declarari oportere. Quin potius periculum foret (inquit) ne mea execrandi hominis salutatio multũ de Põtificia nota, deque excõmunicationis detraheret pœna, cõmitterem utique, vt alij cum illo & congressu & colloquio sine vlla religione, me autore iungerentur, Quocirca suas secum ipse res agat, me quidem amicũ nõn habebit, quamdiu habuerit inimicum Deũ, Hac oratione Vicarium conuictum cum dimisisset, Malaca quamprimum excedere festinans mense Iulio soluit. Inde ad Sicapuranum fretum cum substitisset, amicorum haud parum memor, Iacobum Pereriam legatum recẽti casu afflictum rursus non amica magis quàm pia epistola recreauit, enixe orans vt accepto vulneri consilio, ac prudentia mederetur; atq. illo ipso tempore auidius quam alias per confessionis, & communionis Sacramenta Deo mentem applicans, certam ab eo solatij peteret medicinam; seque ad diuinam voluntatem totum fingeret, formaretque. Neque enim dubitandum esse: quin illa contumelia, ac molestia in decus, ac lætitiam esset ei aliquando cessura. Inde nauigatione repetita comites eius duo diuturnum in morbum inciderunt,

Mœroris & ærumnarum solatia a Deo petenda per sacramenta.

runt, quibus in curandis, ſubleuandiſque aſſiduè Franciſci benignitas, patientiaque exercita eſt; ne crucis amatori ullo tempore deeſſet crux. Ceterum ſecundis ventis vſus tertio menſe, quàm è Malaca ſoluerat, ad Sinas peruenit.

Sinarum fines fruſtra patefacere conatur.
Caput XV.

SINARVM regio Aſiæ pars eſt vltima, ſpatio locorum, & oppidorum frequentia, nulli earum gentium ſecunda. quippe eius longitudo amplius CCCC Leucarum, latitudo CCC. perhibetur, vrbibus autem habitatur ita frequentibus, vt ſuperante multitudine, etiam flumina ipſa diſtentis conſtrata nauigijs, incolantur. Ab Oriente ac Meridie, Oceano cingitur: a Septentrionibus muro latiſſimo ac pene infinito diuiditur ab ijs Aſiæ Scythis, quos uocamus Tartaros: ab Occidente ulteriorem ſpectat Indiam. Sinæ ipſi pacis, quam belli artibus aptiores; vnius regis nutum intuentur. Nulli apud eos reguli, nulli Dynaſtæ: rex vnus in omnes æque dominatur. Is per Præfectos prouincias adminiſtrans, ex his cognoſcit grauiora cuiuſque loci negotia. Præfectorum uerò ſeminarium non aula, ſed Academia eſt. Quippe ipſorum legibus, regis propinqui ac neceſſarij prorſus abſtinent adminiſtratione regni. Ex Gymnaſijs viri eloquentia ſimul, iuriſque prudentia præſtantes delecti, vrbibus ac Prouincijs, non utique ſuarum ciuitatum aut gentium, præponuntur. Deos vulgo adeo contemnunt, vt ſeu preces irritæ fuerint, ſeu grauior aliquis inciderit caſus, Deos ſuos penates tanquam

Sinarum regionis deſcriptio.

Sinarum mores.

ſeruos accipiant plagis. Nullus apud illos præter. Magiſtratus,quorum propter eximiam ſeueritatẽ numen horrent,Deos eſſe credas. Complura qui dem haud ſanè vulgaria traduntur de Sinarum moribus,quæ a noſtro inſtituto aliena ſciens prætereo,ceterum illud haud facile dixerim inhumanius ſit,an prudentius inſtitutum,quod cæterarũ nationum fugientes mutuos uſus,terrore mortis aduenas omnes procul à ſuis arcent finibus. Oræ maritimæ adiacet inſula inculta, deſertaque Sancianus nomine, a continenti paſſuum millibus circiter CXX. Eo tum Luſitani, ac Sinæ commercij cauſa commeantes, ibidem ſtramine,aut ramis tuguria ſibi breuis diuerſorij cauſa, raptim conſtruebant. Huc igitur Xauerio quoq; ſui cómercij gratia petente, Inſulæ oram legens gubernator dubitare cœpit,an Cunianũ portum, quem peteret,eſſet prætervectus.Iamq. ratus adhuc procul abeſſe,uela facere parabat, cum hæſitanti Franciſcus liquido affirmat, eum portum iã eſſe præteritũ. Ille dubius animi ſuperſedit primò deinde quia nunquã eum Xauerij affirmatio fefellerat,illi magis quam ſibi credendum exiſtimans iactis anchoris,ſcaphan in mare deijci iubet.certoſque homines propere mittit rem diligentius exploraturos.Paucis horis intermiſſis, ſcapha cũ Luſitanis aliquot in inſula diuerſantibus ad fidẽ rei faciendã reuertitur, portum Cunianum, uti Xauerius confirmarat,præteritũ eſſe renuntians. Quo nuntio admirabundi nautæ conclamant, diuinitus profectò id Xauerio indicatum memorãtes, & ſublatis anchoris,conuerſaq. uelificatione repetunt portum.Vbi fama ad incolas perlata eſt, Franciſcum Xauerium, celebre etiam illis locis nomen

Sãcianus inſula.

nomen aduentare; propere Lusitani omnes læti obuiam se illi effundunt in littore. Vt terram attigit, mutua gratulatione perfuncti pro se quisq; hospitio talem virum excipere certabant. Ille sine cuiusquam iniuria certamen ita diremit, vt apud Georgium Aluarum veterem amicum, suique perstudiosum diuerteret. Tum Lusitanos cōmuniter obsecrat, vt sacram sibi ædiculam, quam minimo sumptu, ex ramis & stramine excitarēt: vbi rem diuinam faceret, ministraret sacramenta, pueros ac seruos ex sua consuetudine, catechismo erudiret. Extemplo illi libentissimis animis Xauerio gerunt morem, & satis strenuè administrata res est. In colle qui à summo æqualiter decliuis vergit ad portum, ædicula biduo stetit. Protinus ergo Xauerius veteri instituto, sacra ibi ministeria impigre obire. Et modo ægros in nauibus morbo afflictos omni obsequio recreare: modo egentibus subleuandis ipsemet à locupletioribus corrogare stipem: interdum cum Sinis mercatoribus qua de ipsorum, qua de Christianorū religione differere. In his laboribus ac muneribus duos menses ac dimidiatum, ingenti animi ardore consumpsit. Quæ res illum etiam apud Sinas non minus sapientia, quam sanctitate conspicuum fecit. Interim e Lusitanis, ac Sinis percōtabatur, ecqua tandem via reperiri posset Euangelij in Sinas inferendi. Verum & Lusitani, & Sinæ ipsi, difficillimum negotium dicebant esse, periculiq; plenissimū. Regis quippe ipsius iussu, omnia regni claustra acribus septa custodijs teneri, omnes aditus peregrinis penitus esse clausos, morte ꝓposita, & aduenæ introeūti, & indigenæ aduenā introducēti. Omnino iniussu magistratus ali-

Sinæ aduenas excludunt.

alicuius, continentem attingere peregrino homini nefas esse: Veniam autem ab eis petere neque Sinas audere, propter summum illorum imperij terrorem, neque Lusitanos posse, qui haud secus quam reliqui aduenæ excludantur. Quocirca non Lusitanus, non Sina vllus omnino reperiebatur, qui in eius gratiam sustineret manifestum necis aut certę seruitutis periculũ adire. At Franciscus vt erat inuictus ad ea quibus ceteri terreri solent, perpetua suorum conatuum felicitate ad discrimen adeundem accenditur. Itaque statuit, quoniam nulla præterea rei conficiendæ patebat via, per illa ipsa pericula rem aggredi, moliríque omni ope, atque opera, vt in Vrbem Sinarum aliquam occultè deuectus, Prætorem adiret, negotium transigeret. Hoc Xauerij consilium tanquam audax, ac temerarium vulgò improbabant Lusitani. Igitur non defuerunt qui eum pro amicitia ac familiaritate ab incœpto deterrere summa vi niterentur, orantes ne se in acerbissimæ necis, seruitutisve discrimen daret. Magistratus quippe (Lutias incolæ, Mandarinos Lusitani appellant) in legibus custodiendis adeo seueros, aut potiùs acerbos, & crudeles esse, vt leuissimas ob noxas nullo discrimine indigenas ac peregrinos verberibus cedant vsque ad necem. Recens documentum, & quidem domesticum esse Lusitanos quosdam, qui superiore anno, tempestate ad illorum littus eiecti, longe sæuiores Oceani fluctibus Sinarum animos experti forent: verberibusq; fœdum in modum lacerati adhuc in carcere & squallore iacerent, incisa in perpetuum spe pristinæ libertatis. Proinde quam rationem esse, omissa certa tutaque aliarum gentium cultura, vt

Inuictus Fräcisci animus ad pericula.

Sinarũ Magistratuum crudelitas in aduenas.

ra, vt

ra, vt efferatæ nationi Euangelium per vim obtrudas, vtique in dubiam libertatis, ac ſeruitij aleam ire? & Luſitanorum denuntiationem Sinarum conſenſus adfirmabat. Ad hæc Franciſcus interritus (adeo diuinus amor ſanctis viris potior humano timore eſt) non aliud magis ſe omni voto expetere reſpondit, quam vel morte ſua Sinarum ſalutem repræſentare. Quid enim? Num ignorarent quod ipſos identidem vſus doceret, cedere ſpei metum, vbi maiora ſint periculis præmia? An ambigerent, Sinarum ciuitates, ſi ſemel Euágelij ſemen accepiſſent, propter accuratiſſimum diſciplinæ, atque adminiſtrationis genus, longe vberrimos fœtus edituros? Vt enim dubium eſſet an proſpere ſuccederet quod conaretur, ita certum eſſe conatum & obſequium ſuum Deo gratum futurum. Nam vincula, cruciatus, mortem denique ipſam pro Chriſto, beatitudinis & immortalitatis inſtar ſibi eſſe debere. Iam ſilentium impoſuerat amicis, cum has curas maxime agitanti, febris ſuperuenit, qua per dies quidecim afflictatus demum Deo bene iuuante conualuit quidem, ſed ita, vt morbus ille aduentantis mortis nuntius eſſe videretur. Ceterum vt conualeſcere cœpit, ad priſtinos labores retulit ſe, nullius rei magis, quam otij, & quietis impatiens.

Tranſigit cum Sina, vt ſe clam Cantonem inuehat. Cap. XVI.

NIhilo autem ſegnius idoneum aliquem mercatorem quæritans, à quo tranſmitteretur in Sinas, Luſitanos primum, deinde Sinas omni artificio tentare cœpit, multas rationes rei celandæ

propo-

proponens, sibique in tam honesto postulato ut gratificarentur, obtestans. Verum obstinatos ad cauendum animos nullæ artes, nullæ molliebant preces. Aures omnium timor clauserat, abnuentium fortunas, caputque suum manifesto periculo offerre. Itaque Franciscus non auxilij modo, sed etiam consilij inops fluctuabat animo. Ac ne quid deesset incommodi, eius comites grauis vrgebat morbus. Et Antonius Sanctæ fidei natione Sina Goani Collegij alumnus, quem pro interprete inde usque ab India secum adduxerat. Sinarum sermonem desuetudine oblitus, usui esse iam nequibat, utique cum urbanæ reconditæque eorum linguæ, qua Magistratus uti solerent prorsus esset ignarus, rudisque. At Xauerius ad omnia inuictus, nihilque inexpertum, nihil inausum relinquendum ratus, nihilo secius rem vrgere instititit, confidens fore, ut in Deo suo transgrederetur murum. Inter hæc haud par ua res eius cupiditatem simul, & fiduciam accendit. Eodem tempore comperit Sinarum Regem Legatos quoquo versus dimisisse exploraturus aliorum leges institutaque regnorum. Quocirca magna spes erat, gratum illi ac iucundum fore, Christianam legem ac disciplinam cognoscere. Ex ipsis etiam Sinis homines locupletes atque honesti Francisci familiares, eum ut ad Sinarum Regem sese conferret, magnopere hortabantur ipsius sanctimoniam christianam æstimantes religionem, ijsq; libris quos afferret secum præclarum aliquã legem, suaq; meliorem contineri credentes. Enimuero his rebus multo etiam magis excitatus Xauerius, eam mentem ratus est Sinis eorumq; Regi datã diuinitus, ut Euangelium

Ps. 17.

ali-

aliquando intraret. Sinarum fines: urbesq; incolis frequentissimas peruaderet. Ergo diuinæ spei ac fiduciæ plenus, omnes rei maturandæ vias tentare decreuit. Se enim aut sine vllo periculo magno que cum rei Christianæ emolumento ad Regem peruenturũ, aut si quid grauius accidisset, in magno positurum lucro. Nā pro Christo excruciatũ necari, quod summũ periculum videretur, id uero maximum Dei beneficium duci oportere. Igitur cedentibus, vt fere fit, constantiæ difficultatibus, breui alius se illi interpres obtulit. Inde Sinā mercatorem minime timidum nactus, spe ac pollicitationibus sollicitat atq; impellit ad audēdum, cum sine pręsenti pretio nihil spes efficeret, pretiũ a mercatoribus Lusitanis corrogat: & magno piperis numero, quod erat aureis prope ducentis, cum illo transigit, vti se cum interprete, ac libellis suis de nocte in Sinas quam occultissime deportatum, in Cantonij portus littore exponat ante lucem. Ille igitur ad rem penitus occultandā ne caput suum committeret dubiæ nautarum fidei; liberis suis, seruorumq; fidelissimis pro remi migibus vti, Franciscumque noctu parua nauicula transmittere cogitauerat. Vltro etiam pollicitus erat Xauerio, bidui aut tridui apud se receptum, ac latebras, donec tuto emersus, Cantonis oppidi Præfecto sui in Sinas aduentus exponeret causam. Duo tamen in hoc negotio pericula Xauerio ab amicis denuntiabantur, unum ne mercatore, accepta per fraudem pecunia, fidem proderet, ipsumque supprimendæ rei gratia in desertam aliquam insulam, aut etiam in altum præcipitem daret. Alterum (vt sancta esset barbaro fides, eumq; in

Can-

Cantonio portu exponeret) ne Præfectus vrbis in aduenam contra edicta Regis, sine fide publica, eò se insinuantem exempla ederet; verberibusq; crudeliter cæsum aut vltimo afficeret supplicio, aut certe in perpetuam seruitutem redigeret. His ille alia haud paulò maiora opponebat discrimina, quæ ceteros latebant. Primum periculum dicebat esse, ne sua diffidentia verius, quã cautio Dei bonitatem, ac prouidentiam offenderet, si prouinciam illius instinctu ac monitu susceptam homuncionum terricula excuterent. Deinde ne Christo indignus foret discipulus, si eum non audiret denuntiantem, Qui perdiderit animam suam propter me inueniet eam. Quocirca satis gnarus, animi periculis pericula corporis esse longe leuiora, tutius ratus est per vitæ discrimina perrumpere, quam animi salutem in discrimen adducere, vtique cum haud difficilius, quã præclarius foret, Sinas Deo fauente, inuitis eius hostibus, peti, subigique. Inter hæc Sinæ mercatoris, cum quo deciderat, reditum opperiens, complures & ad socios, & ad amicos litteras dedit. Primum quidem ad Gasparem Goani Collegij Rectorem, vt ex Episcopi auctoritate (adeo nihil sibi Legatus Apostolicus sumebat) Malacensibus illis qui suæ in Sinas profectioni impedimento fuissent, Pontificia auctoritate interdictum esse sacris, quam primum rite pronuntiandum curaret: quo scilicet miseros illos lethalis plaga refricata aliquando remedij admoneret. Ad Franciscum etiam Peren scripsit, vt Malaca relicta, cuius Prætor suam in Sinas profectionem impedisset, cum omnibus socijs in Indiam discederet primo quoque tempore. Nec Iacobi Pere-

Matth. 10.

riæ

riæ sui oblitus, eius mœrorem consolando per litteras tertio leuauit, quarum litterarum hæc est clausula eximiæ virtutis index. Vtinam nos aliquando in Sinarum Regis aula reuisamus: quanquam ego si ad Sinas peruenero, spero futurum, vt ibi me aut seruitio addictum, aut in Cantonis carcere, regiave custodia vinctum offendas.

Transmissione dilata, suum obitum prædicit.
Cap. XVII.

ECce autem Sinarum conuersionem, & martyrij palmam meditati Xauerio nouæ magnęq; difficultates obiectæ. Interea dum proxima spe lætus profectionem adornat suam; repente nouum eius interpretē ab incœpto siue occulta Lusitanorum ars, siue imminentium suppliciorum terror auertit. Itaque timoris magis, quam fidei memor, Franciscum nihil minus metuentem subito deserit. Nihil tamen improuiso malo cessit Xauerij constantia. Sed cum veteri interprete etsi parum idoneo, quòd Sinarum linguam, vt diximus non satis tenebat, nihilo secius constituit ire. Confestim igitur ad eum ex cōposito coeunt Lusitani mercatores non Xauerij vice solliciti magis quam sua. Circumfusi pro se quisque precantur, vt incœpto desistat aliquando. Quod si suo periculo non tangatur, at moueatur alieno. Agi ea in re non ipsius solum, sed etiam Lusitanorum omnium salutem; Prætores quippe Sinarum tanta audacia irritatos non vnius pœna contentos fore: omne nomen Lusitanum ad supplicium vocaturos: Proinde ne amicorum fortunas, vitamque ipsam in eundē traheret casum. Quod si certum

ac

ac deliberatum sit, fortunæ aleam tentare; at expectaret dum opportuna profectio Lusitanas naues iniuriæ subtraheret. Tum Xauerius bonum illos animum habere iubet. Se vnum vile caput si quid impendeat periculi, subire velle. Quocirca nihil omnino tentaturum, priusquam ipsi in tutum recepissent se. Illis ergo iter maturantibus, Franciscus quoque ad expeditionem suam se instruebat. Ceterum in Sinarum fines eum penetrare Deo vtiq; cordi non fuit. Ne quid deesset difficultatis, mercatoris quoque illius Sinæ, quo cum transegerat, eum fides fefellit. Is quippe siue casus alicuius interuentu, siue metu pœnæ, siue etiam Diaboli ipsius instinctu, non stetit promissis. Et Franciscus, cum frustra eum diutius expectasset, denique suam transmissionis spem pene damnauit. Quocirca nihilo fideliorem Sinam mercatorem, quam interpretem expertus, consilij inops cogitationem in omnes versabat partes. Non tamen illum ab ingenti spe destitutum defecit animus: quin potius humanæ opis desperatio diuinæ fiduciam accendit. Ergo diuinæ bonitati confisus, nouam in Sinas trasmittendi occasionem captare, ignarus transmittendum esse sibi propediem in cælum. Inter hæc noua illi sed vana spes affulsit, cognouit quippe Sionis Regem (quod regnũ Malacæ, quàm Sinis propius est.) Legationem in proximum annum ad Sinarum Regem destinasse: Proinde opportuno nuntio lætus nouæ legationi adijcit animum: statuitque si Sina ille mercator ad tempus non occurrat, ipse ad Sionem nauigare, atque omni ope adniti, vt cũ Regio legato penetraret in Sinas. Sed iam nõ in limine operum, ac laborũ suorũ, vt sibi vide-

Xauerij humanitas in Lusitanos.

videbatur, sed in exitu stabat. Itaq; dũ, si vetus de stituat spes, noua auxilia moliens regnum Sionis cogitat, ad cæleftem Sionis arcem vocatus est. Iã socium illum suum ægrotum, ne sibi in Sinas trãs missuro oneri, atque impedimento foret, Lusitanis Indiam repetentibus bene cõmendatum deuehendum tradiderat, ipse cum Antonio Sanctæ fidei, alioque seruo remanserat in Sanciano. Et post Lusitanorum profectionem nauium, Franciscus (vt spes pertinax est) adhuc mercatorem illum Sinam expectans, consueta caritatis munia haud segnius exsequebatur, Satanam a quo artes omnes ad suos conatus auertendos adhiberi cernebat, Deo Duce, & adiutore, victurus. Sed Deo cuius inscrutabilia consilia, & inuestigabiles viæ sunt, aliter visum; quippe eius conatu contẽtus, Sinarum conuertendorum decus (fortasse quod tum bene maturum tempus non erat) alijs reseruabat. Itaque incenso Xauerij agendi, patiendiq; studio lætus, laboriosissimo homini veterum laborum, quos plurimos, ac maximos sustinuerat. præmia persoluere, quam aditum ad nouos labores aperire maluit. Igitur eodem ipso die, quo die in portum Cantonium traijcere destinarat in morbum incidit, quo deinde extinctus est. Morbi occasio hospitis inhumanitas fuit. Sub discessum enim nauium Indiam petentium, etiam Francisci hospes mutato consilio, desertoque iure hospitij repente discessit. Subita impotentem animum seu cupiditas, seu dementia stimulauit: adeoque præcipitem egit ut Xauerium veterem amicum atque hospitem salutare, nauemque in alia Sinarũ insula emptum operiri festinatio prohiberet. Franciscus more suo rem diuinam facie-

Franciscus ab hospite destitutus in morbum incidit.

R bat

bat, cum bonus ille hospes omisso sacro, cui inte rerat, & hospite destituto, fugienti magis quam abeunti similis soluit ex insula. Sacrificio peracto & precatione funebri pro mortuis de more facta, circumferens oculos Xauerius, hospitem abesse cernit. Quærenti quid illo factum esset; respondetur, eum propere admodum Malacam uersus è Sanciano soluisse. Tum Franciscus, Enimuero (inquit) vereor ne illum sceleris alicuius consciētia exagitet, irato Deo. Quorsum enim ista tam præpropera festinatio? En aduentat nauis quam modo emendam curarat? eius tamen aduentum expectare grauatus est; sed abeat sane Malacam, vnde abiturus est nunquam; ibi enim vitam amittet miser. Ex duabus prædictionibus alterā mox, alteram deinceps euentus excepit. Vix qui aderant è templo excesserant, cum nauis illa repente comparuit, mirantibus omnibus, & Xaueriū tā quam diuinum hominem intuentibus. Hospes verò (uti postea cognitum est) paucis diebus, quibus Malacam venerat, cum lignatum iſſet in syluam, a latronibus interfectus perijt, fœdam ac miseram mortem sortitus, quod Francisco causa immaturæ mortis fuisset. Et Xauerius haud ignarus sibi propediem e uita migrandum, idipsum familiaribus prædixit: non admirabili magis, quam salubri ratione. (In circulo Lusitanorum cum esset) numerum inite, inquit, diligenter eorum, qui hic sumus; nam intra annum plerique nostrum moriemur. Vaticinatio uerior fuit, quam lætior. Nam è septem qui tum aderant, quinque eo anno sunt mortui. ex quibus ipsemet Xauerius fuit, haud dubie imminentis sibi mortis & gnarus & uates. Et ijsdem fere diebus, Franciscum

Duplex Vaticinatio.

diui-

diuinitus mortalitatis oblitum ingens Dei visendi cupido cœpit, haud leue proximæ beatitudinis pignus. Itaque in Epistola quadam scripsit, tametsi ad id tẽpus uitã sibi suppeditari optasset, ad Christi obsequiũ Christianiq. nominis propagationẽ; tamen iam eos igniculos ardenti diuinæ Maiestatis visendæ fruẽdæq. desiderio refrixisse.

Sanctissime moritur. Cap. XVII.

INHOSPITALIS discessus hospitis necessitatem imposuit Xauerio victus emendicandi. Eoque grauior eum inopia vexauit, quo arctiora omnia tum Lutiarum custodiæ fecerant, ne quis annonam ex Sinarum finibus exportaret, intentiore cauentes cura. Quod ille incommodum Euangelicæ paupertatis magis quam suę necessitatis memor libentissime perferebat. quo circa nouum hospitem nequaquam sibi quærendum, sed precario uictu defungendum existimauit. Verum etsi animus patiendi auidus fortiter occurrebat tantis rerum omnium difficultatibus incommodisque; corpus tamen utpote iam confectum ætate, assiduis laboribus, & scilicet recenti morbo: ex quo nondum satis conualuerat, necessario frangebatur. Ad hæc angebant eum ingentes animi curæ, quas ex desiderio suæ in Sinas profectionis capiebat. Itaque æger non corporis solum, sed etiam animi, cum petijsset animæ suæ vt moreretur, XII. Kal. Decembris recidit in morbum. Missæ sacrificium pro mortuo fecerat, cum mortifera illum febris inuasit; quæ aditum ei ad æternam vitam aperiret. Igitur cum febri ad nauim, qua aduectus erat, recipit se, simul visendi de more ęgros, simul inter eos diuersan-

Xauerius emendicato cibo uitam tolerat.

Recidit in morbum.

Reg.3.

di ſtudio. Sed ingraueſcens morbus, cum iactatio nem nauis ferre non ualeret, remigrare eũ coegit in terram. Luſitanus igitur quidam talem virum miſere febri ęſtuantem, iacentemque in publico conſpicatus, miſericordiâque captus, extẽplo eum benigne inuitat hoſpitio. ac domum ſuam, (ea erat deſerto in colle caſa uerius quam domus) deductum pro rerum inopia liberaliter tractat. tum eius ſaluti conſulens rogat, atque obſecrat, vt incidi ſibi patiatur venam. Et Xauerius quãquam non ignarus quales tandem medicos deſerta haberet inſula, tamen ait ſe in rebus omnibus quæ ad curationem corporis ſui pertinerent, omnino in medentium fore poteſtate. Idque alacrius fecit, quam dixit, vndecunque obedientiæ materiam quærens. Sanguinem miſit non ſine ſpaſmis, ac diſtentatione neruorũ. Dolorem corporis ſubſecutum eſt faſtidium ciborum omnium, quanquam cibi nulli ægrotis idonei ſuppetebant præter paucas amygdalas, quæ à Luſitano Nauarcho traditæ ad eum perlatæ sũt ſerò. Iam enim cibum adeo faſtidiebat, nihil vt ſumere omnino poſſet. Biduo iam inedia traducto, cum morbus magis, magiſq. ingraueſceret, magis etiam Franciſci patientia, ac virtus enituit. Namq; etſi humanis ſubſidijs omnibus deſtitutus inita iam hyeme, in tugurio ventis atque imbribus peruio iacebat, maximoque peſtiferæ febris iactabatur æſtu; tamen incommoda omnia ac uim morbi æquiſſimo ſubibat animo patientia autem tanta, ut nullum prorſus eius uerbum exciperetur, aut de grauitate morbi querentis aut ullam circunſtantium opem, (vt in grauibus morbis fit) implorantis; contraque omnia

Tugurio excipitur a Luſitano.

Dicto audiẽs eſt medico.

Morbi dolores.

Cibi faſtidium.

Aerumnæ.

Patientia eximia.

nia

nia & dicta & gestus erant tales, ut satis appareret, morbum uelut solidæ uirtutis, æternæque materiam gloriæ, ab eo in diuini beneficij loco numerari. Vnum scilicet ægre ferebat; naturali se vulgarique morte extingui in lectulo: omnibusque expetitam uotis martyrij palmam sibi pene in manibus infringi. Ceterum haud ignarus martyrij decus donum Dei esse gratuitum, quod sepe negetur expetentibus, aliud agẽtibus offeratur; ad diuinæ prouidentiæ rationem animum composuit suum, tam insigni beneficio se indignum existimans. Sed profecto Christus, cui Ecclesia circundata varietate cordi est, destinarat illi uoluntariorum martyrum insignia, quibus dilectum discipulum aliosque sanctissimos viros, atq; adeo carissimam parentem suam, reginã martyrum honestarat. Inde uis mali uehementior penitus insitam Francisci sanctimoniam declarauit. Nam cum ex febri cœpisset insanire, desipiebat intra uerba: Sed ita ut quæ diceret, haud quaquam desipientis hominis dicta crederes. Nimirum eximia eius virtus altas adeo radices egerat; vt ne uacillante quidem ui morbi, mente potuerit dimoueri loco. Itaque ut in cæteris fere cum insaniunt, tum maxime vitiosa se prodit natura, ita in Francisco tum præcipue solida, atque egregia pietas emicabat. Quippe eadem propemodum faciebat insaniens, quæ sanus facere consuerat, nunc defixo in cœlum oculorum obtutu læta fronte ac vultu cum Christo Domino, quasi adesset colloquens; nũc psalmorũ uersus pie admodum usurpans, identidemq; illas iterans uoces, IESV fili Dauid miserere mei.

Delirat intra uerba, cũ indicijs insita pietatis.

Tu autem peccatorum meorum miserere; Mater Dei memento mei. Hisce alijsque eiusmodi uocibus biduum extraxit. Inde ad extremum vsque spiritum fortissime cum morbo ac morte luctatus, quarto Nonas Decembris (qui dies S. Bibianæ virgini sacer est) IESVM & MARIAM sæpius inclamans æquissimo animo obdormiuit in Domino; atque ad eos ipsos, quos viuus in visceribus, moriens in ore semper habuerat, migrauit in cœlũ. Vultus adeo hilaris mansit, ac lætus vt species ipsa corporis animi beatitudinem indicaret. Decessit annos natus circiter. LII. decennio post suum in Indiam aduentũ anno post Christum natum M. D. LII. vir planè admirabilis cũ veteris virtutibus, tũ uero incredibili animi magnitudine, studioq; conuertẽdorum Etnicorum. Nullum unquam laborem aut discrimẽ Dei causa recusauit; & Indorum, finitimarumque gentiũ salute non contentus omnem Orientem complexus est caritate illa, cui nimis augustus ad benemerendum, orbis terræ videbatur. Itaq; Euangelio, ac Societate toto pene Oriẽte disseminatis, in ipsa cura, ac meditatione Cantonij portus petendi, defunctus huius vitæ fluctibus, æternæ felicitatis tenuit portum, Sinas præsentibus apud Deũ precibus adiuturus. Nec uero dubitandum est, quin eius iam beati assiduæ ad Deum preces aditum in Sinas patefecerint non tantum Societati IESV sed Lusitanis mercatoribus, Christianæq. religioni. Nam paulo post Francisci obitum, ad Cantonium portum accedendi. ibique commercij causa commorandi, vulgo facta copia est Lusitanis. Itaque eorum opinio fuit Xauerium suis precibus obseptos Sinarum fines aperuisse. Anno autem

Discedit e uita.

Mortuus aditum patefecit in Sinas.

autem post Francisci excessum circiter XXX. remissa paulisper a Sinis finium custodia Patres aliquot e Societate IESV, Francisci virtutis æmuli aliquando penetrarunt in Sinas, ibiq; Deo propitio Christianæ religionis fundamenta iecerũt.

Viua in calce sepelitur. Cap. XIX.

VBI Francisci mortem fama vulgauit (quippe febris perniciosior quam minacior omnes præter ipsum, fefellerat) Lusitani pene omnes, qui reliqui erant in Insula, tam tristi nuntio exanimati confestim ad eius, velut ad communis parentis funus conuolant. Ac primo gemitibus ac lamentis tota circa tugurium personabat area; deinde triste silentium consecutum est, ad contemplandum Xauerium dolore conuerso. Ceterum eius corpus, imaginem animi, effigiem cælestis felicitatis intuentes fletum integrabant iucũdissimoque aspectu neque animos neque oculos satiare poterant. Corpore Franciscus fuit satis amplo robustoque: statura procera, iustam haud sane multum excedente, colore candido, facie honesta ac liberali, uultu hilari quidem sed uiuido & ardenti, cæsijs uegetisque oculis, naso modico, barba & capillo natura nigro, sed iam ætate aut curis potius, cano; uestitu tenui uulgariq; sed mundo. Tunica talari, ut supra diximus induebatur (Indorum ritu sacerdotum) distincta, ut togæ etiam uicem impleret. Itaque subibat spectantum animos eximia illius comitas, benignitas in omnes singularis. Magnitudo animi periculis, ac difficultatibus inuicta. Mortis, cuius

Lusitanorũ sensus in morte Xauerij.

Frãcisci forma ac figura

Sacerdotali uestitu sepelitur.

ius cæteri nomen horrent perpetua contemptio: Diuinæ gloriæ, ac religionis proferendæ infinita cupido: Demisſio magnitudini animi par. Pietas ac ſanctitas prorſus egregia. Quocirca illam ſuauitatem morum, illud exemplum fortitudinis, illud ægrorum auxilium ſibi ereptum: talem præconem religioni, tantum præſidium ademptum eſſe rebus humanis: nouum ſydus quod perpetuæ penè Indorum nocti illuxiſſet, quod Euangelij lucem caliganti attuliſſet orienti, ſubito occidiſſe querebantur. Quem propagaturum in vltimas terras religionem? Quem ægris Luſitanorum corporibus atque animis ſaluti fore? Quem in Franciſci locum ſucceſſurum? Interea dum Luſitani grabato circumfuſi iucundiſsima Franciſci ſpecie memoriaque oculos, & animos paſcunt ſuos, tantamque iacturam lacrymarum pleni, ſuique iam immemores lamentantur; Antonius interpres, qui Franciſco ægrotanti, ac morienti præſto fuerat, accurrit ad nauim, Sacerdotalem Franciſci habitum (ibi enim aſſeruabatur) petiturus. Luſitani qui erant in naui, Xauerij obitu nuntiato, obortis lacrimis crebros ediderunt gemitus, non præſenti ſuo tantum, ſed futuro quoque Pereriæ domini ſui abſentis dolore perculſi. His igitur comitatus interpres, non ſine fletu domum reuertitur. Franciſci deinde corpus ſacerdotali veſtitu rite indutum de ſententia Luſitanorum, ligneo loculo (vt Sinarum mos eſt), includere ſtatuit. Quod quidem diuino potius quam humano conſilio factum oſtendit euentus; vt ea ſcilicet, quæ ſancto corpori diuinitus contigerunt, eſſent hominibus notiora. Corpus igitur

Sacerdotali veſtitu ſepelitur.

tur arca lignea inclusum postera die multis prosequentibus effertur, & funere quantis maximis in illa rerum inopia studijs potuit, celebrato, in portu ipso rite mandatur sepulturæ. Iam terram erant iniecturi, cum repente, diuino vtique instinctu, placuit ad carnem exedendam viuam corpori calcem adhiberi, vt nuda deinde ossa in Indiam deferrentur. Itaque aperto loculo magna vis calcis inditur, quæ citius conficeret carnem, tum arca diligenter occlusa ibidem humatur. Tumulo grandes lapides sepulcri indices impositi; vt si quis è Societate id quæreret, illis indiciis admonitus nullo negotio reperiret. Discessum est à funere multis cum lacrimis, incredibili cum mœrore, ac desiderio, talis ac tanti viri. *Loculo uiua calx inditur.*

Corpus integrum repertum Malacæ denuo humatur. Cap. XX.

VERE deinde primo, cum adesset tẽpus, quo tempore nauis, quæ Franciscum aduexerat, Malacam solueret, Sina interpres, quẽ diximus, siue Xauerij caritate, siue diuina magis vi stimulante, Nauarchum adit, & ingemiscens, Ita ne vero (inquit) Franciscum Xauerium, qui nobiscum vna, inde vsque ab India huc venit, hic in deserta Sinarum Insula, apud barbaros relinquemus populos? At qualem virum; nẽpe eum cuius egregiam vitæ ac mortis sanctitatem nos ipsi perspeximus, posteritas omnis intuebitur. Quin potius sacrum eius corpus deferimus in Indiã, vt ibi potius sit, vbi colatur, quam hic vbi contemnitur? Tum ille, ego vero libenter mecum in Indiam

eius

eius asportarem reliquias, si consumpta carne, ossa deferenda forent. Proinde rem extemplo per certum hominem explorabo. Quod si spes responderit voto, enimuerò facturus sum, quod rogas, non tua magis causa, quam mea. Neque enim ignoro quantam hoc munere gratiam Iacobi Pereriæ Domini mei sim initurus, cui haud sane leue solatium erit, si Franciscum, quem viuum eximia caritate dilexerit videre, atque habere apud se licuerit mortuum. Protinus igitur spectata virum fide mittit, qui effosso, apertoque loculo, an Francisci corpus calce absumptum esset, intentius exploraret; secumque si videretur auferret. Venit ille ad tumultum, arcam effodit, excussaque calce, inspicit corpus. mirum dictu, prorsus integrum reperit, modo humatum crederes. Nullus grauis odor, sed potius suauis, nulla tabes, ne in naso quidem, qui primus mortuis effluere solet; color viuax, caro plane recens, vestimenta nulla ex parte tabefacta. Ne vigor quidem qui ex spiritu constat, destituerat vultum. Vix vt ille Xauerio velut spiranti admouere manus sustineret. Attonitus ergo rei miraculo, diuinum beneficium agnoscere, integritate corporis integritatem æstimans animi. Et hoc maior eum cœpit admiratio, quod Xauerius natura nō siccus, sed succiplenus erat, & ipse exploratum habebat, eundēquartum iam mensem iacere viua obrutum calce. Ergo veritus ne vana afferre crederetur, tantillum carnis è coxendice desectum, incorrupti corporis specimen, Nauarcho affert; explorata renuntiat. Fecit abscissa caro fidem miraculi. Extemploque Nauarchus, nautæ vectoresque admirabun

Corpus Frā-cisci integrū reperitur quarto post mense.

di

di Deum collaudare, cui etiā cadauera curæ ſint ſeruorum ſuorū. Tum Nauarchus Franciſci corpus, ſic vt erat, in ſarcophago & calce, deferri ad nauim imperat. miraculū vel certius exploraturus ipſe, vel planius alijs oſtenſurus. Ad vltimum ſatis explorata re, atque perſpecta venerabundus arcam cum calce; vt erat, imponit in nauim, & e Sanciano profectus menſe Martio, ſecundiſſima nauigatione peruenit Malacam. Franciſco ventos ipſos obſecundare ſentires. Onerariæ aduentum ſcapha præcurrens Xauerij corpus integrum repertum aduehi Malacam nuntiaret. Quo nuntio exciti Malacenſes, & ſimul veterē iniuriā officio nouo compenſaturi, quem viuum cum aliqua dimiſerant cōtumelia, mortuum ſummo cum honore excipere decreuerūt. Ardor Xauerij & vultus concionantis ad populum, perditos ad ſalutē reuocantis, ægros curantis, & energumenos; futura abſentiaque prædicentis, occurrebant oculis. Itaque contumacia in venerationem verſa, pro ſe quiſque funus celebrare tanti certabāt viri. Iacobi Pereriæ Legati, qui etiā tum Malacæ morabatur, inter ceteros vt deſiderium, ita ſtudium eminebat. Namq; is dolorem ex amici morte perceptum eius aduentu corporis abſtergi poſſe ratus, maximam vim cereorum, ceteraque ad funebrem pompā neceſſaria egregia ſedulitate cōparauit. Inter hæc applicata ad terrā naui, loculum in ædes portui proximas inferunt, dū ciuitas obuiam prodeat, expectantes. Vt primum in vrbem fama perlata eſt, integrum Xauerij corpus in terram expoſitum; cuncta illi ciuitas obuiā ſe plenis portis effudit, tum viſendi ſtudio, tū etiā roſarijs cōtingēdi. Proceſſit etiā eò cū ſacerdotū agmine

Malacenſiū ſtudia in excipiendo Xauerij corpore.

Mala-

Malacensis Vicarius, apertaq; palā arca, inuenit corpus integrum, ac recens, nulla tabe, ne nimio quidē liuore corruptum; nulloq; tetro odore, sed magis suaui ac iucundo. Cōfestim omnes stupentibus similes pro se quisq; diuinū numen efferre: sanctas reliquias deosculari, coronisq; cōtingere cœperunt. Pereria præcipue ex magno luctu in magnum gaudiū versus, extincti amici aduētum quantis maximis poterat studijs celebrabat. Ceterum vt humanis iudicijs indicium diuinū adderet fidem, æger quidam tacto Xauerij corpore, extemplo conualuit. Postera ergo die mane sacerdotum ac totius ciuitatis agmen accensis cādelis ac funalibus, processit obuiā, summo cum sensu lætitiæ, pietatisq. Nullus tum erat Malacæ e Societate IESV: nuper enim ipsius Francisci iussu Patres omnes decesserant. Placuit tamē Ciuitati eiusdē corpus in templū quod Societatis fuerat, inferri vt eiusdē reuersionis prædē ac vadem haberent Xaueriū. Quocirca supplicatione frequentissima celeberrimaque multis vndiq; collucentibus facibus, ad id quod dixi templum, arca defertur. Ibi post sacrum solēni ritu ac cærimonia decantatū, Franciscus excussa calce in nouo loculo, celeberrimo loco sepelitur, collacrimantibus plerisque, & recētis lætitia miraculi, & misto dolore, ac desiderio tanti viri. Mox miraculum miraculo additur: Noui loculi breuitas coegerat eos, qui operā dabant funeri, Xauerij corpus nō-nihil cōprimere, atq; inflectere. Itaq; ex humeris repēte profluxit sanguis mirā afflans odoris suauitatē. Quæ res obiecta oculis animisq; omnes qui aderāt stupore ac miraculo attonitos defixit. Quippe cum corpus quod quintū iam mēsem vacabat

Tactus corporis ægrum sanat.

Funus Malacense Xauerij.

E mortuo Xauerij corpore sanguis effluit mense quinto.

cabat

cabat animo (adeo rarum pariter ac diuturnum miraculum fuit) nõ modo carnẽ, succum, & colorẽ, sed etiã sanguinem, eumq; odoriferum retineret, vt ille odor non tã sanguinis videretur esse, quã sanctitatis. Quocirca cum sine loculo condi placuisset, arca exẽptum, non honorifice solum à Malacensibus humatum est, sed velut diuinæ clementiæ pignus asseruatum. Nec vero sua illos frustrata spes est. Iisdẽ diebus, haud dubia Dei ira, contagiosa tota vrbe grassabatur lues, quæ bonã Ciuitatis partẽ depopulata, terrore omnes perculerat. Subibat anxios religione animos Xauerii prædictio ex iniuria, iratiq; numinis causam non aliam esse credebant. Hæc lues eò, quo Xauerio parentatum est die, compressa satis ostendit, eundem iam placatum, irarum cælestium veniam, pestique finem attulisse.

Francisci beneficio Malaca lue liberatur.

Corpus in Indiam aduehitur. Cap. XXI.

IDIBVS porrò Augusti Ioannes Beira Sacerdos è Societate IESV, cum aliquot socijs Malucum petens diuertit Malacam, is pro sua erga Xauerium obseruantia, pietateque, corpus eius, quod incorruptum esse fama acceperat, inspicere mirum in modum expetebat. Quocirca nocte intempesta cum socijs in tẽplum occultè venit; sepulcroque patefacto; Franciscum velut spirantem, & nihilo minus integrum ex humo, quam antea ex calce, reperit mense post obitum nono. Ergo omnes collaudato Deo, qui admirabilis est in sanctis suis, venerabundi sacra quæ extabant, membra multis cum lacrimis exosculantur. Nec nouum miraculum defuit. Velum, quo eius facies operta fuerat, ob superingestã cõpressamq; in humatione terrã, animaduertũt velut recẽti imbutum

Frãcisci corpus integrũ mense post obitũ nono.

Velum recẽti cruore imbutum.

butum

butum cruore. Tum Beira manifesto motus miraculo, ad Xauerium ornandum animum vertit. Igitur re cum Iacobo Pereria communicata in cõclaui ædium asseruandum Francisci corpus censuit, & Pereria nouam curauit arcam ab interiore parte Damascena veste subsutam, extrinsecus aureo vestitum textili. Itaque Beira Xauerio in nouum loculum incluso, discedens Emmanuelẽ Taberam unum è socijs Malacæ relinquit, qui tantum thesaurum primo quoque tempore transportet Goam. Is igitur nauigãdi facultatem nactus, arcam in nauim imponit; Nauarcho, nautis, vectoribusque non modo non inuitis, sed etiam libentibus; quippe qui multum in eo ponerent aduersus tempestates præsidij. Protinus sacro corpori cubiculum assignatum in naui: ibi loculus serica amictus veste positus: ad eum odores, & cerei. Pro his officijs Franciscus gratiã illis cumulatissime retulit. Quippe nauis sæpe in manifestum naufragij discrimen adducta, Xauerio quẽ vehebat implorato, statim præsenti euasit periculo, & Cocinum peruenit innoxia. Simul incorruptum Francisci corpus adesse fama nuntiauit, cunctam ciuitatem rei nouæ miraculo conciuit. Ex templo cerneres portum hominibus compleri, scaphas a primis occupatas accelerare ad onerariam, cæteris eorum reditum opperientibus in littore. Transgressi alij super alios in nauim ad cubiculum tendunt. mox pro se quisque sacras reliquias manu, osculoque contingere; admirabundi integrum corpus intueri, diuinamque benignitatem prædicare, quæ in sanctorum virorũ etiam mortua redundaret corpora. Nauis paucos dies Cocini morata Goam petens, ex itinere ad

Honos corpori habitus in naui.

Goanorum studia in visendo Xaueríj corpore.

Baticulam

Baticulam Indiæ oppidum millia passuum a Goa octoginta, substitit, haud exiguo incolarum bono. Ibi Francisci beneficio primaria femina Lusitana graui morbo liberata est; alia præterea edita miracula, quæ à nobis suo deinceps exponētur loco. Ceterū aduerso uento nauim morante, quo minus Goam perueniret, Nauarchus ipse actuaria naui Goam præcurrens, rem Xauerij sociis nuntiat. Mora atque expectatio (vt fit) cupiditatem accendit. Quocirca cum Patres diutius Frācisci desiderium nequirent ferre, Melchior Nunnius Collegij Rector Pro rege adito: ab eo celocem haud ægrè impetrat ad sacram arcam propere deportandā, erat ea celox Alphonsi Noroniæ viri pij, & Francisci studiosi, qui nauigium impensius quam exigebatur commodans, operam quoque suam ad eam rem prolixè deferebat. Ad hæc Nauarchus qui Xauerij corpus Malaca deuexerat, reclamare, obtestarique ne (quando sua nauis iam prope abesset a Goa) tam certo ac salutari nudaretur præsidio; sed vicit Xauerij visendi cupido postulati eius æquitatem: Ergo Melchior inhibita domesticorum comitari cupientium turba, cum præcipuis aliquot Patribus, & orphanorum agmine celocem conscendit. Et quanta maxima celeritate potest applicat ad onerariam. Confestim in eam transgressus, cubiculum ubi loculus asseruabatur, intrat: offenditque Xauerium summa integritate eademque specie qua uiuens fuerat. vt modo uita defunctus, aut potius adhuc spirans uideri posset. Quocirca manantibus gaudio lacrimis, vultum illum cælestis felicitatis indicem paulisper contemplatus, magno cum pietatis sensu sacras manus pedesque suauiatur.

Idem

Honos Xauerio tributus a nautis alijsque.

Idem cæteri certatim faciunt. Inde arcam ornatã atque compositam efferunt è cubiculo. Inter quæ Nauarchus onerariam multis vexillis ac tapetibus exornari, tormenta bellica veste serica integi iusserat. Vbi in foros nauis corpus delatum est, pueri qui Goa aduenerant, floribus coronisque redimiti, ramos tenentes manibus, Zachariæ cãticum piè admodum nec sine suis, aliorumque lacrimis decantare cœperunt. Hoc concentu arca in celocem demissa sensim locatur in puppi. Oneraria interim festa bombardarum displosione, Frãcisci discessum prosecuta, lætitiam lacrimasq. omnium integrauit, reputantium animo summam Dei liberalitatem, qui tam magnifice seruum suũ uel in medio honestaret mari. Celox inde sub vesperam applicuit ad ædem S. Mariæ cognomento Rebandariæ, passibus circiter mille, & quingentis ab Vrbe Goa, propter flumen, quod Goam insulam præterit. Ibi Melchior Xauerij corpus per otium inspiciundi, contemplandi auidus, de media nocte remotis arbitris, valuisque clausis,

Corpus Frãcisci integrũ mense post obitum decimosexto.

Franciscum in Sacerdotali ornatu, sicut erat, ex arca eximit, mense post obitum sextodecimo. Reperit eadem prorsus facie, habituque corporis, quo constabat eum fuisse cum uiueret. caro succi plena, cutis recens, color viuidus. crederes eum sopitum potius quam extinctum. Erat carbasina veste indutus, quam ille secum in Sinas detulerat eo consilio, vt illa, gentis more, amictus Sinarum Regem adiret. Hac quia viuus nunquam

Francisci subucula quoque illæsa post tot mensium sepulturam.

erat vsus, indutus est mortuus pro subucula. Ea ipsa etsi extincta membra tot menses proxime vestierat diu quidem uel calce, vel humo obsita; tamen adeo integra visebatur, ac munda, vt eam

modo

modo illi iniectam diceres, & seruatam magis a corpore, quam vlla ex parte læsam. Post actas (vt par erat) numini grates laudesque, Melchiorem memorem quantum incitamenti ad virtutem Antonius in palmea S. Pauli Heremitæ tunica, quantum præsidij Eliseus in Heliæ pallio reperisset, cupido cœpit subuculæ Xauerij auferendæ. Itaque illi detractam apud se diligentissime seruauit, vel pignus Francisci, vel ornamentum suum. Quippe eandem postea in Iaponiam detulit secum, vt illa indutus Iaponum Reges, ac Dynastas conueniret Franciscoque Deum propitiante, non oculos solum, sed etiam animos eorum caperet.

Eius funus Goæ omni apparatu celebratur.
Caput XXII.

HOC interim spatio Prorex (is tũ erat Goæ) de Xauerij aduentu prima nocte certior factus, pro sua erga illum veneratione, magnũ ex eo nũtio gaudiũ cœpit, statimq; solemnẽ pompã atq; apparatum in posterũ imperauit diem. At Patres quos inuitos Melchior domi reliquerat, tãta exultarunt lætitia, vt pectoribus visendi carissimi parentis cupidine occupatis, somnum aut quietem ea nocte capere nequirent. Neque eorum tam remisso ac languido animo, aut corpore quisquam fuit, qui illa nocte conquieuerit. Tanta erat Francisci expectatio, ita eius caritas omnium ad se trahebat animos. Quocirca intempesta nocte cum surrexissent omnes, pro se quisque templum frondibus, peristromatis, ac veste stragula exornarunt optatissimum parentem apparatu quam maximo

excepturi. Forte res in ipsam sanctam hebdomadam inciderat: tamen læto festoq; cultu aras, quam elegantissime exornari placuit. Sic enim statuebant, sanctum virum, cuius funus insigni pompa Deus celebrari vellet, festo potius, quam funebri sacræ ædis apparatu excipi oportere. Vt dies illuxit, qui dies fuit xviij. Kal. Aprilis; anni post Christum natum M. D. LIV. Loculus ueste amictus aurea, in myoparonis puppi reponitur, plurimis circum cereis collucentibus: mox Patribus in alba veste, & pupillis rite coronatis, diuinos circa hymnos ac laudes inuicem canentibus, aduehitur Goam. Vbi aduentantis Xauerij fama peruasit vrbem; confestim Iacobus Pereria, qui per eos dies Malaca reuerterat, moræ impatiens cum amicorum manu in nauigium actuarium conscendit, & candidis facibus accensis, lacrimabundus amicissimo suo procurrit obuiam; Myoparonique se adiügit pompæ speciem aucturus. collucebat mare flammis, littora cantibus personabant, & plerisque pius animi sensus eliciebat lacrimas. Vt uero nauis tot cereorum fulgore insignis, in vrbis conspectu fuit, & ex inusitata luminum copia intellectum est adesse Xauerium; tum uero ingens cunctæ ciuitatis extitit motus. exultare eam, ac triumphare gaudio crederes. Etsi enim Patres modestiæ memores sedulo cum Prorege & Episcopo egerant, vti Xauerius non tanquam vir, sanctus, sed veluti Dei seruus (quo ad Pontifici Maximo aliter uisum foret) acciperetur, habereturque tamen Proregis ipsius iussu, campanæ urbis omnes percrepare læto, festoquè cœperunt sono. Qua significatione vniuersa ciuitas excita, sese Francisco obuiam

Funus mari timum.

uiam effudit. Littora, vrbis muri, fenestræ summa tecta, solaria, vnde conspici modo nauis adueniens posset, hominibus complebantur. Quo propius spes, naui accedente, admouebatur, hoc magis concurrentium multitudo, cupidoque visendi crescebat. Itaque plurimi impetu quodam ardoris ruentes, certatim desiliebant in mare, vt sacrum loculũ contingerent primi. Iam Prorex cunctaq; nobilitas, & maxima ciuium frequentia in portu cũ cereis ardentibus præstolabãtur nauim. Et maximæ ædis canonici, cæterique sacerdotes linteati cum suis processerant crucibus. Aduenerat quoque sodalitas Misericordiæ cum suis vexillis atque insignibus argento auroque fulgentibus. sequebantur magnifica pheretra duo Attalica veste constrata. Sodales quippe magnificentiorem pompæ speciem præbituri censuerãt, sacrum loculum inter duo illa locandum pheretra. Vt primum arca in terram à Patribus exposita est quasi signo dato; omnibus in vnũ cõuolantibus, tãti repente concursus vndiq; facti adire, cõtingere; osculari eã cupientium, ut se mutuo premẽtes alij super alios corruerent. Ad loculũ porrò, cũ recessum primis ultimi non darent, adeo cõstipauerant se; vt necesse foret multos coarctatos, atq; oppressos exanimari, nisi prudentia obuiam isset periculo. Prorex satellitibus immissis ruentem submoueri turbam, supplicationemque aliquando institui iussit. Multitudine ægre submota, supplicatio instituta est, peractaque quanta maxima potuit pompa. Nouissime feretrum magnifice exornatum Patrũ humeris ferebatur, duobus pari ornatu feretris inanibus latera cingentibus, Prorege cũ cohorte, omniq; nobilitate, & ciuita-

Concursus ad Xauerij corpus.

Funus terre stre.

te vniuersa prosequente, tanta funalium ac luminum copia vt vrbs ardere videretur: tam insolita omnium ordinum lætitia, plausuque ut non funus, sed triumphum videre te crederes, loculus quippe aurea fulgebat veste. Totum iter erat frondibus, floribusque constratum: tectorum fenestræ parietesque veste pretiosa ornati. In uia multa passim ab vtroque latere odoramenta disposita. Feretri porrò latera thuribulis argenteis cincta, perpetuis odoribus complebantur. Hoc igitur triumphali funere Franciscus è Sinarum expeditione rediens Goam in Societatis templum inuectus. Vt intelligeretur cuiusmodi tandem honore insignis eius animus esset in cœlo, cuius corpus extinctum, propter animi sanctitatem, in terris quodammodo triumpharet. Vbi ad Societatis sedem ventum est, Missæ sacrificium solemni ritu, ac ceremonia decantatum. Feretrum intra cancellos aduersus impetum multitudinis constitutum. Fama exierat, sub sacrum, arca patefacta, fore omnibus corporis visendi copiam. Quocirca ingruente multitudine septa haud difficulter perfracta sunt, sed clausam arcam nihil magis quam multitudo seipsa impediens tutabatur. Ibi Collegij Rector auidæ plebis impetum ueritus, petere uehementer etiam atque etiam a Prorege, vti domum cum vniuersa nobilitate reciperet se; plebem vtique eorum exemplum secuturum: ipsos deinde laxato sacello, turbaque semota, commodius corpus Xauerij conspecturos. Igitur Prorex illi morem gerens discedit. Eum cuncta nobilitas sequitur. At cæteri obfirmato animo hærere in vestigio, instare, flagitare, vt ostenderetur; se nisi uoti compotes haud quaquam inde moturos vestigium

Concursus incredibilis ad Xauerij corpus.

ſtigium. Demum perſeuerantia incœptum obti nuit. Cum enim mora nihil proficeret, Melchior ad ultimum ceſſit tempori. Itaq; ſubmota paulisper multitudine, ſeptiſque reſtitutis, atque obfir matis, Xauerij corpus amictu ſacerdotali, vt dela tum erat, eminus oſtentatur. Quod conſpicata multitudo tanto cominus uiſendi deſiderio exar ſit, ut ingenti impetu ruens, iterum ſacelli perrū peret ſepta. Proinde repentinus Patrum metus, ad vim arcendam, loculum confeſtim operuit, ob ſtinateque texit. Ergo præciſa inſpiciendi ſpe, & expectatione defatigati, qui proximi ſteterant, Xauerijque integrum conſpexerant corpus, ali quando receſſerunt, & quod ipſi viderant, cęteris enarrarunt. Et illi hac commemoratione accenſi, obſtinatione quadam animi vſque eo inſtiterūt, dum cancellis denuò obiectis, ipſis quoque mon ſtraretur. Ceterum non explebatur videndi ſitis videndo, ſed excitabatur magis, ita ijdem reuiſen di gratia ſæpius redibant, noua etiam in horas multitudo viſendi cauſa confluebat in templum. Ergo neceſſitas conſilium mutauit. Vt infinitæ multitudinis cupiditati ſatisfieret, corpus in ſa cello validis cancellis præſepto, triduum totum omnium oculis expoſitum fuit; poteſtas vt eſſet omnibus per otium contemplandi. Tum vero in credibiles vndique concurſus facti viſentium Xa uerium, coroniſq; tangentiū, magna ui lacrimarum, ſenſuque pietatis. Inter hæc quorundam du bitatio rem non certiorem modo, uerumetiam inſigniorem fecit. Quoniam rei miraculum ex cedebat fidem, non defuerunt cœnobitæ aliquot viri graues, ac religioſi, qui Franciſcum exemptis inteſtinis curatum, balſamoque conditū eſſe pro-

Proregis iussu medicus eius corporis integritatē explorat.

palam dictitarent. Ergo Prorex rem exploraturus, Cosmum Sarainam inter medicos artis eximiæ, tentare atque inspicere corpus iubet. & ille ventrem secare aggressus, cum animaduertisset recētem adhuc manare sanguinem, miraculo attonitus incæpto destitit, insertis deinde in vulnus digitis, integra ac solida intestina comperit, nullo balsami, oleiue indicio. Idque iuratus publico testimonio confirmauit. Quocirca re perspecta, atq; vulgata non magis ceteri, quam cœnobitæ Xauerij corpus celebrare, uenerarique cœperunt, pro se quisque pedes eius osculantes, manusq; rosarijs cōtingentes. tāta autem insederat animis omnium de Xauerij sanctitate opinio, vt certatim aliquid ex eius corpore aut vestimento surripere conarentur. Itaque intenta ad præcauendum Patrum cura ægre valuit piā arcere vim populi. Inter hec passim Franciscus laudibus ferebatur, egregiaq; eius facta, Vaticinationes miracula, ab ijs qui aut ipsi viderant, expertiq; erāt, aut ex idoneis cognorant autoribus, memorabantur, India vniuersa velut vno ore Xauerij sanctitatem celebrante. Et vetera miracula nouis adfirmata sunt. Complures eorum, qui ad id spectaculum confluxerant, iurati confirmarunt, accessisse eo certos homines partim membris captos, aut debilitatos, partim varijs morbis laborantes, tactoque Francisci corpore, abijsse sanos, ac valentes. Exacto triduo, etsi nondum expletis oculis animisque multitudinis, arca propter aram maximam ad dexteram in sepulcro per eos dies parato, ad tempus condita est, dum pro dignitate talis viri, Patrumq; studijs, & Goanorum religione, monumentum eius satis exornaretur, Si rex

Lusita-

Lusitanus vt spes erat, eum innumernm cælestiũ referendum à Pontifice curasset. Decimo circiter post sepulturam die, D. Antonius Ribera Goani Episcopi Vicarius, & Inquisitor generalis pro suo munere atq; officio, suis ipse oculis explorare statuit, Verane de Francisci integritate fama emanasset; sepulcroque aperto circa meridiem, multis collucentibus facibus, omne pertentauit perspexitque corpus; cumque nihil non integrum repperisset, suum testimonium consignatum litteris ad posteros tradidit. Rex porrò Lusitaniæ his nuntijs commotus, cum egregia Xauerij facta, atque miracula per Indiæ Proregem côquisita perscribi sedulo iussisset, eá Romam ad Legatum suũ misit, vt ageret cum Pontifice de Francisco Xauerio in Sanctos reponendo. Cæterùm pios optimi Regis conatus intempestiua occupauit mors. Patres igitur nouo templo absoluto, ac veteri disturbo, Xauerij loculum in domesticum transtulerunt sacellum, vbi hodie eius memoriæ ac nomini priuatim honos habetur; donec per Pontificem Max. (si Deo cordi erit) publice solennes haberi honores liceat.

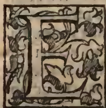
Episcopi Vicarius rem rursus explorat.

Rex Lusitaniæ Franciscum in sanctorum numero reponendum curat.

HORATII TVRSELLINI DE VITA FRANCISCI XAVERII.

LIBER QVARTVS.

Francisci facta ac miracula Lusitani Regis Imperio perscribuntur. Caput I.

ETSI diuina dona ac munera, quibus Franciscus cumulatus fuit, in omnibus eius vitæ partibus quas demonstrauimus, identidem enituerunt; tamen nõ erit ab re quæ cursim; & obscure significata sũt, propalam, otioseque contemplanda proponere. Atque (vt primum exponamus ea, quæ vulgo plus admirationis habent, atque in se æquos iniquosque conuertunt) non solum in toto vitæ cursu, sed multo etiam magis in ipso funere permulta Francisco contigere diuinitus, quæ nulla naturalis causa miraculo eximere queat. Ea nos igitur, diuina indicia, ac testimonia eius sanctitatis diligentius persequemur. Omnium autem rerum eos autores citabimus ac testes, quorum de autoritate, ac fide dubitare nefas sit. Ioannes ergo Lusitaniæ Rex hoc nomine tertius, cuius missu, vt ante diximus, Franciscus Xauerius in Indiam

diam cõtendit, cum cognitam, exploratamq; haberet eius sanctimoniá, non minus honoris habuit mortuo, quã v...o habuerat. Ná Xauerij morte nuntiata, haud secus quam par erat, tanti viri iactura motus, orientis ingemuit cladem, qua nullam fortasse maiorem ab irato Deo accipere potuisset. Inde vbi animum laxauit dolor, vt eum egregia sua pietas, ac prudentia facere admonebat, vnde dolorem acceperat, indidem remediũ petijt doloris. Plurima per Franciscum vt in vita sic post mortem diuinitus edita ad eum fama pertulerat. Quocirca tum hominis tum Religionis studio accensus Francisco Barreto Indiæ Protegi negotium per litteras dat, vt illustria Xauerij facta, miraculaque omnibus indicijs peruestigata perscribat ad se. Sibi enim in animo esse, eam testificationem, Romam mittere ad Pontificem Max: vt ille pro sua autoritate ac prudentia quod in tali re optimum fit factũ, statuat. Vt autem optimi Regis de Xauerij virtute opinio nota, ac testata sit omnibus, operæ pretium duximus exemplum regiarum intexere litterarum. Prorex amice tibi ego Rex salutem plurimam. Francisci Xauerij vita ac labores exempli adeo salutaris extiterunt, vt Deo gratissimum fore existimemus, si ea ad »diuinam gloriam, laudemque proferantur in lu» cem. Quocirca vt illa in vulgus edita quam par »est apud omnes autoritatem habeant, ac fidem, »magnopere tibi mandamus, vt vsquequaq; in In»dia, vbicunq; locupletes atq; idonei huiusmodi »rerum testes esse videbuntur (qui scilicet cum »Frãcisco vsum consuetudinemque habuerint) ta»bulas publicas, ac testificationes, testibus iure»

Proregi Indiæ negotiũ datur a Rege vt Francisci illustria facta ad eũ perscribat.

Regis consilium vt Xauerius in sã ctorum numerum adscriberetur.

Regis epistola ad Proregẽ Indiæ.

iuran-

„ iurando adactis, ritè conficiendas quam diligen„ tissime cures, cum de vita eius ac moribus, de„ que rebus omnibus ab eo ad hominum salutem, „ & exemplum laudabiliter gestis; tum verò de „ ijs, quæ diuinitus ille & viuus patrauit, & „ mortuus. Eas tabulas simul cum testimonijs, „ autoritatibusque omnibus tuo chirographo sub„ scriptas, annuloque obsignatas, triplici ad nos „ transmittes via. Hoc sedulo & celeriter si feceris, magnam à nobis inieris gratiam: Olyssipone V. Kal. Apr. M. D. L VI. Prorex igitur Indiæ perlectis regijs litteris, ex ijs confestim per idoneos homines intentius inquiri iussit, non solum Goæ in Indiæ metropoli, verum etiam in ora Indiæ vniuersa, Malacæ, ceterisque locis, vbi Franciscum versatum esse constabat. Comperta sunt haud dubijs autoribus permulta per Franciscum & in vita & post mortem, vel salubriter gesta, vel patrata diuinitus. Ea Prorex in tabulas publicas relata; suaque subscripta manu, atque annulo obsignata ad Regem celeriter perferenda curauit. Res eo loci iam erat, vt Rex ijsdem tabulis Romam transmissis, per legatum suum ageret cum Pontifice vti Xauerium rite in sanctorũ virorum numero reponeret; cum pijs eius consiliis immatura interuenit mors. Extat apud nos regiarum tabularum exemplum, rite obsignatum, subscriptumque Proregis manu, vnde sunt ea, quę adhuc exposuimus, quæque deinceps exposituri sumus, maxima ex parte deprompta, & quoniã superioribus libris illorum pleraq; comprehendimus, iam reliqua subtexemus, quæ de industria in hunc reiecimus locum: quædam etiã necessario in narrationis cursu leuiter tacta perscribe-

Proregis inquisitio in facta Xaurij.

scribemus vberius, vt ex coniunctis rebus miraculorum vis ác magnitudo magis existat.

Xauerius futura, & absentia prædicit.
Cap. II.

MVLTIS quidem Xauerius, præclarisque Dei muneribus, sed non alio magis quam multiplici prophetiæ dono conspicuus fuit. Eius rei haud dubia indicia elucét in omnibus ferme vitæ eius partibus, sed illa maxime excellunt. Cosmus Ioannes procurator regius adamantem eximia magnitudine coemerat in India octo aureorum millibus, quadruplo pluris in Lusitania futurum. Hunc Ferdinando Aluaro in Lusitaniam soluenti crediderat deferendum ad Regem. Sub id tempus Franciscus Goam ad eum uenit, pro familiaritate, uti mercimonia eius habeant, rogat. Ille cum de ceteris mercibus in Lusitaniam missis, tum uero de adamante illo narrat; feliciter secum agi ratus. Tum Xauerius rogitat cui tandem naui tam pretiosam commisisset gemmam. Simul nauis nomen accepit; Nolim inquit, isti naui credidisses. Cur tandem, inquit ille, an quia superiore anno penè periclitata est? minime, inquit Franciscus, sed quia grauius ei impendet periculum. Tum uero ille Xauerium etiam atque etiam rogauit, Deum pro illo nauigio orare ne desisteret; præsertim cum adamantem illum suo periculo mitteret ad Regem. Anxio deinde Cosmo de nauis illius euentu, nuntiatum est nauim tabula ui tempestatis reuulsa, prope fecisse naufragium, ceterum denuntiato perfunctam periculo

riculo, afflantibus Xauerij precibus, Lusitaniam secundo cursu. Pridie vero quàm Malaca in Sinas solueret, (vti eius socij, qui præsentes adfuerant, cõmemorarunt) cum inusitato quodam more super lectulum toto pronus corpore, inter somni vigiliæque speciem iaceret; diutissimè constantissimèque in eodem habitu corporis, in quem se composuerat, durauit alienato à sensibus animo. Nam socios, qui forte interuenerant rei nouitate attonitos tanti viri reuerentia tenebat, quò minus eum affari, aut excitare sustinerent. Itaque à stupore ad curam versi, solicito animo atque suspenso, rei præstolabantur euentum. Demum ille velut ex alto experrectus somno, & ingenti aliqua molestia emersus, certum hominem qui tum in Lusitania versabatur, nominatim appellans crebro inclamauit, Deus tibi ignoscat. Atque in præsentia quidem quorsum tandem illa conquestio spectaret, ipso qui vnus norat, reticente, omnes latuit, verum litteræ deinde allatæ ex Lusitania rem patefecerũt, per id tempus vitio illius, quem toties lamentans nomine appellasset Xauerius, magnum Societati IESV in Lusitania detrimentum illatum: quod tamen Dei beneficio, & scilicet deprecatione Xauerij, cessit in commodum. Ex quo satis apparuit Deum illi, quid in Lusitania tum ageretur, ostendisse, vt imminens Societati periculum, precibus auerteret suis. Nec longinqua solùm Malacæ, sed etiam futura prædixit. Ioannes Durus) vt supra ostendimus) eius socius, & comes fuit; is Francisci commoditati consulendũm ratus illo insciente, auidius quam prudentius nummos aliquot ab Lusitanis

Malaca prospicit animo periculum quod Societas IESV subibat in Lusitania.

Cr vit animo quid Ioãni Duro in deserta Insula accideris.

tanis acceperat eleemosynæ nomine. Id vbi rescìuit Xauerius (vt erat non minus diligens vindex, quam cultor paupertatis) eum protinus in desertam insulam, quæ e regione portus Malacensis posita est, ad breue tempus relegauit. Ille igitur cum ibi in æde quadam sacra moraretur, Dei parentem (incertum vigilans an somnians) ad aram maximam loco exornato, in puluino sedentem conspicit. Apud eam puer IESVS erat, qui Durum manu præhensum ad matrem suam adducere conabatur. Illa primò Duro infensa repellere hominem: deinde pacem ac veniam orantem admittere. Ad vltimum certis de vitijs admonitum dimittens simul cum puero IESV sublimis abijt. Res fuit eiusmodi, quam præter Durum sciret nemo, ipse autem nemini enuntiarat. Itaque Malacam deinde reuocatus, cum sua delicta de more Francisco confiteretur, rem omnem contra eius præcepta, silentio texit. At Xauerius rei non ignarus, sub confessionem ex ipso quærit quidnam ei in desertæ insulæ templo acciderit nuper. Mihi verò nihil inquit ille: instare comiter Xauerius, Durus abnuere, ac pernegare. sæpius interrogatus (vt erat obstinato ad rem supprimendam animo) immemor obedientiæ ac religionis alia omnia respondebat. Deniq; Franciscus vbi vidit, cum duro ore sibi rem esse, vltro ipse visum illud narrare orsus cuncta persequi cœpit. præsentem eum crederes adfuisse. Tum vero Durus stupens, ac facio perfusus horrore omnem rem ordine, vti gesta erat, exponit. Hoc ipsemet Ioannes Durus dum viueret, Francisco mortuo multis iuratus enarrauit.

Nec

Nec minus testatum est quod subijciam. Sinas cum peteret in Malacensi cursu rostrata nauis qua vehebatur inter insulas Samatræ adiacentes, tempestate subito iactata apertum naufragij adibat periculũ. Ingens iam omnium mentes desperatio incesserat, cum mortis imminẽtis species omnium obuersaretur animis. Ibi tum Franciscus Iacobum Sosam Nauarchum adit, eumque ac cæteros qui aderant bonum habere animum iubet, eodem die sub vesperam sedata tempestate nauim portum esse capturam, idque uti prædixerat prorsus euenit. ante uesperam tempestas sedatur. terra inde conspicitur, portus tenetur. Illud autem in hoc genere eximium. Ex Iaponia reuertens cum ex portu Sinarum soluisset in naui Odoardi Gamæ, subito graui, atque atroci coorta tempestate, repentina procellæ uis scapham abrupto retinaculo, a conspectu omnium in diuersum procul abripuit. Itaque nauis, amissa eius recuperandæ spe, cursum tenebat suum. Forte erant in scapha nautæ Saraceni duo, quorum vicem miseratus Xauerius, Nauicularium pariter & Nauarchum rogat, uela demittant, scapham operiantur; confidere utique se par illud hominum Dei benignitate seruatum iri. Illi abnuere primo, simul quod frustra iam expectaretur scapha, quæ ne è summo quidem mali carchesio conspiceretur; simul quod sine perspicuo onerariæ periculo expectari nequiret. Denique Francisci victi precibus dolones, quibus propter impetum maris tum solis utebantur, submitti paulisper iubent. Ceterum intermisso temporis spatio, cum nihilo magis quam ante scapha compareret, & iam periclitari ipsa uideretur nauis; tolli

Prædicit amissam scapham recuperatum iri.

tolli propere uela imperant. Tum Franciſcus orare, adhuc paululum præſtolentur, pro certo affirmans, ſcapham nullo periculo onerariæ, paulo poſt affuturam. Cumque illi deſperata re, nihilominus ſuſtollerent vela; accurrit Xauerius, manuqne antennæ iniecta, inhibitos nautas per Chriſti mortem, ac vulnera enixe obſecrare obteſtarique inſtitit, ne pigeret etiamnum morari pauliſper. Non dubitare ſe, quin miſeri nautæ Dei benignitate ac miſericordia, corporis pariter & animi eripi poſſent interitu. Morem gerũt illi; ipſe ſe ad numen orandum dat. Inter hæc eius rogatu Antonius Dias faſtigium aſcenderat mali, is longe lateque ſpeculatus nihil diſpicere ſe renuntiat, demum rogat Xauerium, vt ſibi bona cum eius uenia liceat deſcendere. Ille contra rogare ut parum per adhuc moraretur, & ſimul ipſe ſublatis in cœlum manibus diuinũ numen precatus, Nauarchum atq; alios bonum animum habere iubet. Interea nauis expectans, quaſi Franciſco periculum præſtante, ingentibus agitata fluctibus impune fluitabat in ſalo. Iamque per tres ferme horas dilata omnium expectatione, pro deſperata res erat; cum repente Dias ſcapham apparere, atque aduentare proclamat. Tum uero læti omnes pro ſe quiſque cæperunt Deo Franciſcoque gratulari confeſtim ad ſcapham excipiendam nauis in obliquum ſtatuitur. Illa Deo ſcilicet ducente, recta ad onerariam tendit. Aduentanti alacres nautæ funem de more eminus inijcere parabant, cum Xauerius nihil fune opus eſt, inquit, per ſe ſua ſponte ad onerariæ accedet latus. Idque omnibus miraculo attonitis, ita euenit. Atq; hoc amplius, dũ miſe-

Nauis Franciſci rogatu ſcaphã expectans fluctibus impune iactatur.

Scapha ſua ſpõte ad onerariam tendit vti prænuntiarat Xauerius.

Stat scapha in medijs fluctibus retinente nemine.

miseri illi exciperentur, scapha in medijs fluctibus, retinente nemine, tam diu stetit, quoad religaretur ad nauim vt satis appareret eiusdē cuius adducta foret, precibus eam in medijs fluctibus retineri. Saraceni ad Christum conuersi, & post institutionem baptizati. Ita perditis hominibus duplex per Xauerium vno tempore salus allata. Nec salutem aduentantem modo, sed mortem etiam impendentem multis sæpe prædixit. Nam vt de Ioannis Arausij prænuntiata morte taceamus, Malacæ cum Antonio Sosa familiariter colloquens, mentione de Pręfecto vrbis illata, liquido affirmauit illum etsi optime tum valeret, haud ita multo post è vita cessurum. Prædictionem mors eiusdem intra alterum mensem cōprobauit. Soluens inde in Sinas Iacobum Pereriam mercatorem locupletem cuius naui vehendus erat, pro amicitia monuit, aliū vt substitueret curatorē mercium suarum: nam quē destinasset, in Sinas haud quaquā esse peruenturū. Et vaticinationi respondit euentus. Curator ille in ipso cursu extinctus est, prius quàm Sinarū fines attingeret. Malucū deinde lembo petens cū Ioāne Galuano mercatore, qui alio lēbo vehebatur, haud multo post vi tēpestatis abreptus Xauerius destinatū tenuit portum. Ibi ceteris Galuanū auide expectantibus, ipse pro concione repente auditores pro Galuano modo extincto, ad comprecandum Deum hortatur. Et triduo post Galuani merces repertæ in littore, domini naufragium & interitum ostenderunt. Illa quoque eius vaticinatio admirabilis, quam nuper comprobauit euentus. Nauis erat in India adeo vetustate, fluctibusque labefactata, vt plerique vereren-

Vaticinatio de naui in portu peritura.

ferentur, ne si mari se commisisset, tempestate dissolueretur prius, quam aspiceret portum. Tum Xauerius (nam forte aderat) diuino instinctus spiritu, bono animo estote, inquit, neque enim hoc itinere est interitura nauis isthæc, sed demum sine cuiusquam damno peritura. Et fuit prædictioni fides, nec defuit euentus. Quippe institores haud dubij, quin id, vt alia multa Franciscus prædixisset diuinitus, pro se quisque in eam nauim suas merces imponere certabát, rati, quod erat, se sine vllo naufragij iacturæue discrimine, illa naui vltro citroque commeare posse. Nec eos sua fefellit opinio. nauis quamuis vetusta & cariosa, vsque ad annum huius sæculi LXXXIII. in tot cursibus, ac tempestatibus incolumis semper mansit, annos prope XXX ipsi superstes Xauerio. Tandem cum mercibus vacua sederet in portu, sua spõte dissoluta, sine cuiusquam damno interijt, haud certior in incolumitate sua, quam in interitu, testis Francisci vaticinationis.

Cogitationes & animos hominum introspicit.
Cap. III.

NEC vero futura solum, atque absentia Prophetarum more prænuntiauit, sed animos etiam hominum, cogitationes, & maculas introspexit. Id adeo etsi arcanum fugæ consilium a Ioanne Duro initum a Francisco diuinitus cognitum (vt suo loco demonstrauimus) satis ostendit; tamen multo etiam magis declarabunt ea, quæ deinceps dicturi sumus. Bazainum oppidum est Indiæ, quod inter Goam & Indum flumen situm diximus pari ferme vtrinque distare spatio. Huc Xauerius sub Iaponicam profectionem Proregis conueniendi causa, qui in Cambaia versabatur,

diuerterat. Ecce autem Malacensis quidam eius studiosus atq. amicus, obuio complexũ ferebat. Hunc Franciscus a perdita vitæ ratione ad honestum piumq; viuẽdi genus perductum, vt animæ suę cõsuleret saluti, iustissimis de causis in Lusitaniã remigrare iusserat, & sacramẽtum frequentare confessionis. Verum is etsi primo receperat, se vtrumq. facturum; deinde tamẽ in vtroq. fefellerat fidẽ: abiecto Lusitanicæ profectionis cõsilio, tertium iam annum sine cõfessione traducens. Ergo vt eum in India adhuc hærentem conspexit Xauerius, simulq. cõscientiæ eius vulnera diuinitus vidit; amici amplexum amicumq. ipsum pariter auersatus, Apage te; inquit, siccine bone vir stetisti promissis? en (vt sileam cętera) ex quo in Indiã a meo digressu nauigasti vitæ noxas confessus es nunquam. ego vero te neq. alloquar, neq. amicũ agnoscam prius, quam delicta confessione expiaueris. Tum ille qui & dilatæ confessionis, & flagitiorum suorum conscius sibi esset, hac voce perculsus facile animaduertit, idipsũ diuinitus (neq. enim humanitus poterat) a Xauerio obiectum. Quocirca culpam agnoscens ac præ se ferens suã, extẽplo confessione eluit animi sordes, quas Franciscο senserat suboluisse. Alium item amicum Cocini cum rogasset vti valeret, illeq. recte respondisset, corpore tu quidem recte uales, inquit, Xauerius, sed animo non item. Tum enimuero ille, vt qui nescio quid fraudis, ac sceleris illo ipso agitaret tempore, conscientia ictus fatetur ingenue, Franciscum verius quam se, de sua valetudine iudicare. Itaque peccata apud eum rite expiat, scelestoque illo consilio abiecto mentis recuperat sanitatem, quam illi Xauerius deesse persenserat.

Amici peccata diuinitus uidet & quandiu is confessione abstineat.

Amici animum scelus molientis introspicit.

Pridie

Pridie vero quam excuderet vita, alterum è comitibus, qui sibi ægrotanti præsto erant acrioribus intuens oculis, miserabili voce ter succlamauit; væ tibi. Nec irrita denuntiatio fuit. Haud ita multo post ille cum meretricis iampridem amoribus implicatus teneretur, subito cæsus interijt, ut triplex illa Xauerij comminatio videatur triplicem illi pestem denuntiasse, conscientiæ vulnus, corporis cladem, interitum animæ.

Moribundus comiti suo perniciem producit.

Energumenos liberat ægrotos sanat mortuos excitat. Caput IIII.

DAEMONES vero nõ tantum ipse pugnando vicit, cum Meliaporæ in æde Sãcti Thomę, quamdiu acriter cæsus, illorum terrores minasque contempsit; iterumque in Iaponica nauigatione, cum eorundem incursationes atque terricula magnitudine animi superauit; verum etiam sæpe in ora Comorinensi, & alibi ex obsessis eiecit corporibus. Malacæ quidem adolescens indigena: (Antonio Fernando nomen erat) diabolo exagitante mutus repente factus in periculosum insuper inciderat morbum ex quo desperata a medicis salute, iacebat iã triduũ. Adhibetur ergo a cognatis superstitiosis hominibus, atq. impiis, venifici nefariũ medicorũ genus. Ceterũ posteaquã veneficia nihil proficiebant, accersitur Xauerius, quo in cubiculũ ubi æger iacebat, ingresso, subito ille energumenorũ ritu furere; vociferari, vultus, oculos ora distorquere. sentires dęmonem acuere se ad pugnã, quã instare cerneret. Ibi Frãciscus miserabili specie permotus, cõfestim genibus

Energumenum ægrotãtem diabolo simul ac morbo liberat.

humi positis, Deum enixe orare primum, deinde affectum iuuenē rite exorcizare instituit, Quid multa? Francisci beneficio mentis compos in præsentia ex iactatione illa conquieuit. Sub vesperā discedens Xauerius eius parētes bono esse animo iubet, postridie se pro ægro sacrum B. Mariæ facturum: nec dubitare quin illa fauente breui is recuperaturus esset sanitatē corporis animique. Postero igitur die cum pro eo sacrum fecisset, repente excusso importuno exagitatore, & loquēdi facultas ægro, & mentis sanitas redditur, quam deinde valetudo corporis secuta celebre Xauerij nomen Malacæ fecit. Nec vero infestos dæmones per se ipse tantum, sed etiam per alios fugauit. In ora Comorinensi energumenus quidam miserandum in modum exercebatur a vexatore Diabolo: ad quem Franciscus rogatus cum per occupationes ire non posset ipse, pueros aliquot Christianæ doctrinæ administros allegauit cum cruce, monitos quid facto opus esset. Adeunt exagitatum hominem pueri, Xauerij crucem ex eius præscripto illi osculandam offerunt, ipsi precationes quasdam, quas tenebant memoria, super eum recitant. protinus nō tam puerorum vtiq., quam Francisci fides, ac virtus vexatum liberat. Meliaporæ quoque (quod oppidum S. Thomæ dicitur) ad prædiuitem hominem misere a diabolis obsessum vexatumq; accersitus Xauerius, vnum e pueris ad eum cum cruce misit; qui Euangelio super Energumenum rite recitato, confestim vexatores illos dæmones expulit, hoc magis indignantes, quod per puerum pellebantur, eumq. Neophytum. Haud minor in morbis quam in malis dæmonibus depellendis Francisci vis extitit. Atque

Energumenos per pueros Neophytos sanat.

vt complures prætereamus, quibus in eadem ora Comorinensi (vt ostendimus) tum ipsemet tum per pueros Catechismi ministros febrim aliosq; excussit morbos: In insula Ceilano Michaelem Fernandum grauiter ex calculo laborantem inuisens, bono animo magnaque Dei fiducia esse iussit, se postridie rem diuinam pro illo facturum: nec dubitare quin propitiato Deo, spe maturius animi corporisque recuperaturus esset vigorem. Idque ita prorsus euenit, vti prædixerat. Nec nullam moribundis aut ijs qui naturæ vitio, casuue aliquo sensibus membrisue capti erant, attulit opem. Amangucij quidem satis constat, claudo ingrediendi, mutis duobus loquendi, totidem surdis audiendi facultatem a Francisco redditam. Moribundis etiam multis ad eum deportatis crucis signo vel aquæ sacræ aspersione desperatam sanitatem corporis restitutam. Goæ verò (vt ante ostendimus) socium iam depositum, ac sepulturæ destinatum è Iaponia rediens cum inuiseret, Euangelio super eum recitato, ex faucibus eripuit mortis. Nec moribundos solum a morte sed etiã mortuos in vitam reuocauit. Fama est duos tresue ab illo in ora Comorinensi a mortuis excitatos. Adolescens quidam nobilis vita functus ad Franciscum delatus a suis, & ingenti clamore multorum ante eius pedes positus dicitur, qui manu præhensus ab eo, iussusque in Christi nomine surgere, continuo surrexit. Id Franciscus humilitati indulgens suæ, quantum potuit dissimulando supprimere conatus est frustra. Quippe ea dissimulatio & rem ipsam & dissimulantis insuper sanctimoniam illustriorem fecit. Suscitati quippe mortui fama Goam perlata, passim nomen cele-

Claudos mutos surdos sanat.

Moribundos a media morte reuocat.

Mortuos excitat.

brabat Xauerij. Itaq; eum deinde Goā reuersum Iacobus Borbanus pro veteri familiaritate sedu-cit enixe orans & obtestans, vt ad Dei laudē sibi indicet verȧne fama emanarit, iuuenem ab illo in Comorino Promōtorio reuocatum a mortuis. Ad hæc, Xauerij vultum pudor nō modestiæ magis, quàm veritatis index virginali suffudit rubo re. Verum ille rem sibi gloriosam salua veritate, per ambages tegere moliens Iacobum comiter amplexatur. atque subridens. Ego ne (inquit) IESV bone, vt mortuum excitarim? O me hominem nequam. Iuuenem ad me quidam detulerunt mortui specie. is a me Christi nomine iussus surgere repente surrexit; Id videlicet ij, qui aderant pro re admirabili vulgauerunt; Hęc tanti dissimulatio miraculi (uultu vtriq. prodente veritatem) nec quicquam apud Borbanum & aliòs de illius famæ detraxit fide: & ipso pene miraculo admirabilior fuit. Eandem fidem consimile deinde factum confirmauit. Ibidem Christiana mulier adiit Xauerium, & flens ac suam orbitatem deplorans suppliciter obsecrauit, vt ad paruum filium suum in puteo extinctum domum suam venire ne grauaretur. Tum ille negans puerum esse mortuum, bono esse animo iubet mulierem: & simul haud grauate ei morem gerit. Ad eius tecta vbi ventum est, procumbit in genua; Deum aliquamdiu precatus, mortui pueri corpus signat cruce. Extemplo puer exilit e lecto, non viuus tantum sed etiā valens. Enimuero Christiani, qui aderant obstupescere, miraculum clamitare. At Xauerius eos obtestatus, vti rem omni ope tacerent, protinus inde proripuit se. Ioannes

nes

nes quoque Triaga Lusitanus haud ignobilis uir pius, & grauis idemque Francisci familiaris iuratus affirmauit, Punicali, (oppidum est in ora Comorinensi) interfuisse se, cũ Franciscus puerum quendam itemque puellam reuocaret ad vitam. Accepisse etiam se alium præterea ab eodem a mortuis excitatum: de quo interrogatum ab se Xauerium ita rem humilitatis studio, suppressisse, vt tamen suppressa ueritas emicaret.

Alia miracula in uita per Xauerium patrata.

Caput V.

COMPLVRA porrò aliorum etiã generum miracula perpetrauit. Semorrum oppidũ est vultra Malacam, quod latus pariter altusq; amnis præterit. In cuius ripa accolæ mali dæmonis instinctu Franciscum lapidibus petebant sagittisque. Itaque is cum à barbaris acrius premeretur, ingenti trabe, quæ in aggere fluminis in transuersum defixa obstabat fugæ, haud ægre submota, facilem receptum habuit. Quæ res stupore ac miraculo torpentes defixit hostes, & ab insequendo deterruit, constabat quippe trabem illam vix a magna hominum manu moueri posse: & diuinam vtiq; vim, non humanam saluti fuisse Francisco. Illud pene inauditũ Amangucij ad Bonzios aliosque Ethnicos de Christiana Religione quotidie verba faciebat. Sub sermonẽ (vt gens est nõ magis acri, quã aduersus aduenas insolẽti ingenio) alij super alios permulta illis de rebus odiose percõtabãtur. Itaq; Xauerius cum multis multorum vno tempore sane varijs diuersisq; vrgeretur in- *Vno responso uarijs Iaponum percontationibus satisfacit.*

terrogationibus, vno sæpe responso (mirum dictu) satisfaciebat vniuersis, perinde ac si separatim singulis respondisset. Id testificatus est Bernardus Iapon vir antiqua probitate, ac fide, qui tum certaminibus illis interfuit, remque non semel ipsemet cũ alijs obseruauit plurimis. Haud minus testatum est, & admirandum, quod in Indiæ oppido (Coramandeli nomẽ est) accidisse memorant. Hic cum esset Xauerius, naufragus quidam mendicus ad eum venit pro sua calamitate petitum aliquid opis atque subsidij. Franciscus etsi benignæ voluntati deerat facultas, non potuit tamen miserum illum spei irritum dimittere. Ergo cum suæ egestatis immemor (& benignitas stimulabat) in sacculum suum inseruisset manum, nihil prorsus inuenit. Nec tamen incœpto destitit, sed respicere cœpit eum cuius est aurum, & argentum. Igitur tollens in cœlum oculos, mendicum diuinæ confidere largitati iubet. Nec Xauerij spem Deus, nec mendici decepit Xauerius, diuinę fiducię plenus manum rursus inanes in loculos iniectã aureis nummulis (fanoos incolæ appellant) plenam educit, protinusque pecuniam diuinitus suppeditatam naufrago elargitur omnem, inexhausto diuinæ spei thesauro satis fidens. Nec terra solum sed etiam mari, diuina fiducia Xauerium conspicuum fecit. In Sinas proficiscens ex itinere petebat Malacam; cum esset in cursu, tam atrox ac periculosa tempestas coorta est, vt ad leuandam onere nauim, necessitas iacturam fecerit merciũ. omnibus metu exanimatis, supremamque horam adesse existimantibus Franciscus alacer in medium prodit, bonum eos animum & in Deo spem habere iubens; tum inspe-

Naufrago aureos nummulos diuinitus suppeditatos largitur.

Sedat tempestatẽ maris.

inſpectantibus cæteris in ſummam prouolat puppim ſanctarum reliquiarum thecam, quam ſuſpẽſam geſtabat è collo, ſibi detrahit, ſuniculoque ne periret religatam in medios deijcit fluctus. & ſimul manu ſuper mare ducens ſignum crucis, ita precatur; In nomine Patris, & filij, & ſpiritus ſancti, vt Deus trinus, & vnus noſtri miſereatur. Inde ſe in cubiculum ſuum recipit ſimul ſupplicaturus Deo, ſimul confitentibus operam daturus. mira res viſu dictuq; repente diuino numine, quaſi iniecto freno, maris agitatio compreſſa eſt, tantaque ſubito tranquillitas conſecuta, uti ſi nulla omnino tempeſtas extitiſſet. Cunctique in ea re diuinam benignitatem Xauerio obſequentem admirabundi notarunt. Ceterum illud eximium ac ſingulare. Maluci Præſes Franciſco pij belli felicem exitum pollicente, claſſem ad Mauricæ oppidum (Tolo nomen eſt) miſerat; quæ de Inſulæ Regulo vexatore Neophytorum, eodemque Luſitanæ fidei deſertore meritas expeteret pœnas. Arx in editiſſimo loco poſita eſt nec minus manu, quã ſitu munita. Luſitanus igitur eò cum applicuiſſet, excenſione facta, arcem oppugnare moliebatur. Exitialis non ſolum irritus conatus fuiſſet, niſi Dei benignitas interclusũm aperuiſſet aditum; præſentemque peſtem piæ Franciſci propulſaſsẽt preces. Ante Luſitanorum aduentum, hoſtes imminentis belli non ignari decreuerant aduerſus virtutem dolo pugnare; Itaque circum munimenta longe ac late ſtimulos, muriceſque ferreos diſſeminatos defoderat, in quos Luſitani ſeſe induerent, ſi acceſſiſſent propius ad arcem. Verum ea ipſa nocte, quæ proxime oppugnationem anteceſſit, mira opportunitate diuinitus (quod nunquam

Pij belli faustr oportunum cineris auxilium a Deo precibus impetrat.

antea inibi accidiſſe conſtat) ingens è cœlo vis decidit cineris, quæ hoſtes rei miraculo perculſos in fugam compulit. Et ſtimulis illis penitus obrutis, expeditum ad arcem iter Luſitanis copijs dedit. Ita præclara de Tolano Tyranno victoria diuina magis quam humana ope eſt parta. Poſtridie hoſtes deditione facta ſe ſuaque permittunt Victori, reſtituunt ablata Neophytis: euerſa Chriſtianorum templa ex pacto reficere inſtituũt. Tam opportunum cineris auxilium cõmunis Luſitanorum conſenſus acceptum Franciſco retulit, qui quaſi alter Moſes, ipſis cum hoſte bellãtibus, Dei opem expoſcens, cuius belli fautor fuerat, præcipuus quoque fuit adiutor. Illud quoque admirabile quod in Sanciano Inſula accidit. Saracenos complures eximia corporũ magnitudine baptizans Xauerius, viſus eſt Luſitanis, qui eminus rẽ ſpectabant, longe eminere. Itaq. tanta eos cœpit admiratio, vt propius accederent exploraturi, an baptizaret è ſuggeſtu. Verum cominus intuẽtes reperiunt Franciſcum ex æquo loco exercere baptiſmum, tum vero intelligunt animi magnitudinem tantum eius adieciſſe corpori, vt humanæ magnitudinis formam excedere videretur. Nec leue eſt virtutis pietatiſque eius monumentum, quod mare Sancianicum furioſo quodam vento (Typhoni nomen eſt) & crebris naufragijs antea infame, ex quo tempore Franciſcus Sancianum Inſulam ſacris myſterijs inibi peractis velut expiauit, adeo ſedatum placatumque eſt, vt Typhone ferme ceſſante, raro admodum ſæuiat in naues. Tantum ſeu Xauerii pietas, ſeu Miſſæ ſanctitas valuit.

Miracula per eum post mortem edita.
Cap. VI.

NIHILO autem magis Xauerij vita, quam mors talibus sanctimoniæ notis clara fuit, & insignis. Quippe Deus, qui mirabilis est in sanctis suis, Francisci corpus, templum dum viueret spiritus sancti, post mortem multis illustribusque adornauit miraculis. Namque (vt ante diximus) eius cadauer effosum cum tertium iam mensem in calce viua fuisset, prorsus integrum repertum, cum odore quidem iucundo ac suaui. Quod sane miraculum & perpetuum fuit, & multiplex. Eandem enim integritatem suauitatemq; odoris perpetuo retinuit, etiam posteaquam Malacæ mẽses sex humatum iacuerat sine loculo. Ad hæc diuina illa corpori impertita vis redundãs in vestimẽta, ea quoq; penitus incorrupta, atq. intacta ab omni seruauit tabe. Atq. etiam (quod admirabilius est) quinque post obitum mensibus, cum Malacæ humaretur, effudit cruorem; cuius vestigia vsque ad Goanam sepulturam, hoc est ad decimum sextum post excessum eius mensem, recentia manserunt. Itaque non magis inclyta Francisci sanctitas, quam fama de eius corporis integritate Goanos quoque cunctamq; pene Indiam ad eius funus exciuit, cuius quidem species (vt ostendimus) triumpho fuit quam funeri similior. Tanti porro omnium ordinum vndiq; ad sanctũ corpus etiã sub funus concursus facti sunt, quãtos nemo vnquam meminerat, vt triduum totũ vt diximus omniũ oculis expositũ relinqui oportuerit. Adde huc, quòd sacri illius corporis religio adeo cunctorũ perfuderat animos, ut omnes certatim

ſacras illas reliquias roſarijs contingere, & aliquid inde ſurripere conniterentur. Denique hoc ipſum corporis miraculum Deus ipſe ita multis, & apertis miraculis (quæ deinceps exponentur) honeſtauit, vt æquis, iniquiſque omnibus animi beati fecerit fidem. Atque hæc quidem, quæ de Franciſci commemorauimus corpore, adeo teſtata ſunt, vt tot habuerint teſtes, quot per eos dies Goæ fuerunt: hoc eſt Indiam propemodum vniuerſam. Ceterum ne forte tam inſigne Dei immortalis beneficium apud aliquem plus admirationis haberet quam fidei; humano pariter diuinoque conſilio factum, vt priuatis teſtimonijs accederent publica. Namque Ambroſius Ribera Inquiſitor, idemque Goani Epiſcopi Vicarius generalis cum tanti miraculi fama totá Indiam peruaſiſſet, eam rē pertinere ad munus ſuum ratus, vna cum peritiſſimis medicis ad Franciſci corpus prius quam ſepeliretur, inſpiciendum acceſsit, exploraturus an integrum incorruptumque penitus eſſet, quod ferebat fama. Is igitur perſpecta in præſentia corporis integritate fidem excedente, ac deinde eximia viri ſanctitate, Regis Luſitani iuſſu, inquirendo explorata, clariſsimum dedit teſtimonium veritati. Quod totidem verbis interponere hoc loco, operæ pretium viſum eſt.

Inquiſitoris & Vicarij teſtimoniū de ſanctitate Xauerij.

Teſtificor ego D. Antonius Ribera Inquiſitor & Vicarius generalis idemq; adiutor Epiſcopi Goani atque Indici, nouem iam annos, quibus hiſce in locis verſor, Franciſcum Xauerium oppida, ac vicos Indiæ Málacæ, Maluci, Iaponiæ, & alia re-
„ motiſsima Barbarorum loca circumcurſaſſe con-
„ cionando, & Chriſtianæ fidei myſteria ac præce-
„ pta tradendo, tum Luſitanis hominibus, tum ve-

ro ce-

ro cæteris gentibus ac nationibus: ijſdemque in ,,
locis maximum Ethnicorum numerum ad Chri- ,,
ſti conuertiſſe cultum: complura paſsim templa ,,
excitaſſe: eiuſque rei cauſa plurimis maximiſq. ,,
ærumnis ac laboribus ad extremum vſque ſpiritū ,,
eſſe perfunctum. Eiuſdem porrò corpus Goam ,,
aduectum, ſolemnique exceptum pompa, ab vni ,,
uerſo clero ac ciuitate ad Collegium S. Pauli de- ,,
latum, ſepultumque. Verum quia rumor de eius
corporis integritate percrebuerat, cum videretur
ſupra vires naturæ, ac diuinum prorſus miracu-
lum, corpus tamdiu vita functum, quippe quod
menſes vndecim humatum fuiſſet, tres apud Si- ,,
nas, octo Malacæ, (vti Prorex Indiæ Alphonſus ,,
Noronia, & ego haud dubijs autoribus comperi- ,,
mus) ab omni tabe alienum, atque immune per- ,,
ſtare menſem iam ſextum decimum; rem vtique ,,
mihi pro meo munere cognoſcendam atque ex- ,,
plorandam exiſtimaui. Itaque templum vbi ia- ,,
cebat, adij, arcam aperiri iuſsi, facibus accenſis, ,,
vna circiter ante meridiem hora, Franciſci cor- ,,
pus inſpexi brachia crura vſque ad genua & co- ,,
xendices, & maximam corporis partem (vt ex a- ,,
pertis facilis eſſet detectis partibus coniectura) ,,
diu multumque tentaui, tractauiq; ac totum cor- ,,
pus integrū inueni, omniſque plane tabis expers: ,,
atque inſuper omninò recens, carne ſolida, nati- ,,
uo ſucco & colore, vidi etiam in coxendice ſini- ,,
ſtra paulum ſupra genu, quaſi vulnus, vnde fruſtu ,,
lum carnis inſtar digiti abſciſſum erat. Itemque ,,
aliud vulnus in ventre, in quod ego ipſe digitis ,,
infertis, nihil non integrum, atque incorruptum ,,
reperi, & ſine graui odore. Ad hæc os meum ori ,,
illius admoui, totamque faciem ſumma cum cura ,,
per- ,,

Eiuſdem teſtimonium de integritate corporis.

„ pertentaui, atque perſpexi. Quare hæc omnia ex-
„ plorata, vti à me cõperta erant, tabellionem meũ
„ litteris cõſignare iuſſi, & ipſe mea manu teſtimo-
„ nium ſubſcripſi, & obſignaui. Kal. Decembris M.
„ D. L V I. Proregis quoque medicus nobilis, Do-
„ mini iuſſu, perſpecto Franciſci corpore, nihilo ob
„ ſcurius eius integritati tribuit teſtimoniũ, quod
eiuſmodi fuit. Teſtificor ego D. Coſmus Saraina
medicus Alphonſi Noroniæ Proregis Indiæ. Cũ
Franciſci Xauerij corpus Goã delatum foret, in-
ſpectum a me ac pertentatum, præcipue vero ven

De corporis integritate eximij Medici teſtim.

» trẽ, quæ pars maxime obnoxia ſolet eſſe tabi: ibi-
» que reperta à me inteſtina integra prorſus, ſolida-
» que; cum neque balſamo, neque oleo nec alia re
» vlla aduerſus tabem condita, illitaue eſſe conſta-
» ret. Inde cum me autore in plagam, quæ propter
» cor in ſiniſtro patebat Latere, quidam è Societate
» I E S V digitos immerſiſſet; aqua miſtus effluxit
» cruor, quem ego olfaciens haud quaquam graui-
» ter olere ſenſi. Crura quoque, & reliquas corporis
» partes integras comperi, carne adeo ſolida, atque
» natiua, vt medicorum opera illo modo conſerua-
» ri neutiquã poſſit. Quippe iam ferè ſeſquiannum
» id corpus uacabat animo, & prope annum totum
» iacuerat in ſepulcro. Hæc ego iuratus teſtificor
» pro eo, quod mihi datum eſt in hac re, negotio.
» Goæ X I V. Kal. Decembris M.D.LVI. Ceterum
humana teſtimonia diuinis cumulantur indicijs.
Permulta enim per idem tempus miracula edidit
diuina vis, ad teſtificãdam Frãciſci ſanctimoniã,
cæleſtemq; felicitatem. Ioannis Mẽdozæ nauis,
qua reuehebatur Xauerij corpus in Indiam, ma-
xima pericula diuinitus euaſit, maxime vero ad
Inſulam Ceilanum. Quippe vi aduerſæ tempeſta-

tis in medias coniecta syrtes, penitus hærebat; ac malo diffracto, abscissaque vndique salutis spe, certa cum vectorũ pernicie periclitabatur; cũ nautæ ac cæteri Xauerio, cuius corpus penes se habebant, inuocato, præsenté eius senserunt opẽ apertis repente, superfuso mari, syrtibus, nauis periculo eximitur, vectoresq; omnes pariter conseruantur, Francisco secundũ Deum nautæ simul ac vectores tantũ beneficium debere se profitẽtur. Inde ad Baticalã Indiæ oppidum ubi uẽtum est, Maria Sarra regij procuratoris vxor, femina Lusitana satis honesta, graui affecta iacebat morbo ea de Xauerij corpore certior facta extẽplo eo se deuehi, deferriq; imperat, sancti viri nõ minore fiducia, quã pietate opẽ implorans. Haud incassum missæ preces. protinus deprecatione Xauerij, diuinoq; munere cõualescit. & eadẽ mulier cinguli, quo præcinctus Franciscus erat, frustulũ summis precibus expressum in argenteã inclusit thecam, eamq; suspensam è ceruice gestauit, vel monumẽtum Frãcisci, vel morborũ remedium. Nec sua illã pietas frustrata est. Paruum filiũ sextũ iam mensem graui febri cõflictatum theca illa admota sanauit. eundemq; deinde releuauit diutina oppressum apoplexia. Ancillæ item periculose parturiẽtis collo alligata ei præstitit partum. Febrim quoque viro ægrotanti discussit: pustulosisque pueris duobus grauiter laborantibus pustulas ac morbum abstersit omnem. Hæc omnia ipsamet Procuratoris Baticalensis coniux iurata narrauit. Goæ porrò satis constat, ægros plures Francisci corporis contactu valetudinem recuperasse. In his ancillam inter parturiendum ex animatam ac

Francisco mortuo inuocato tempestas sedatur.

Aegra mulier Francisc. corpus venerata sanatur.

Xauerij cingulum multis & grauibus morbis medetur.

morti proximam (quippe fœtus materno in ventre extinctus, & in transuersum iacens extrahi nulla nequibat arte) aliquot Francisci capillis, qui in theca religiose asseruabantur, admotis, statim præsenti periculo ereptam fœtu mortuo effuso. Id eius dominus Antonius Saa iuratus testificatus est, qui etiam adiecit domi suæ mulierem indigenam partus difficultate iam deploratam, eadem reliquiaria theca admota, statim fœtum incolumem enixam esse constat: alios item plures variis eiusdem reliquijs varios depulisse morbos. Illud memorabile. Antonius Rodericus vir minime obscurus, diutina pituita adeo captus erat oculis, vt ne eos quidem cerneret, quibuscum cominus loqueretur, is damnata medicorum spe, quorum medicamenta frustra expertus fuerat, ad Xauerij sepulcrum duci se iubet. Patres exorat, vt loculum aperiant, Francisci manus oculis admouet suis, repente caligine excussa cernere incipit, breuique pristinum recipit lumen oculorum. Id adeo ipse iuratus exposuit. Nec minus memorabile est quod contigit Balthasari Dias Sacerdoti. Is angina fauces premente, nihil prorsus deglutire poterat. Itaque humana ope desperata, vertit se ad diuinam: clauem loculi, vbi Franciscus asseruatur, petit, attingit, sanatur. adeoque repente pituita defluxit, vt clauis illa beneficio Xauerij, gutturis claustra aperuisse videretur. Cæterum illud longe clarissimum. Ioanna femina primaria diuturno conflictata morbo, iamque morti proxima erat cum diu noctuque ad eius lectum domesticis excubantibus Xauerij corpus delatum est Goam. Ergo simul festo campanarum sono, simul sanctimoniæ, mira-

Vir nobilis Frācisci manu oculis suis admota lumen recipit.

Loculi clauis pituitā depellit.

Primaria femina cupida visendi Xauerij ex graui morbo conualescit.

miraculorumque eius fama excita mulier Christophorum Pereriam virum suum aliosq. qui aderant, rogat etiam atq; etiam, vt ad Xauerij funus deferri se sinant. negant illi sine manifesto mortis eius discrimine fieri posse, atque in eo obstinato animo perstant. Non tamen mulieris pietas incassum cecidit. ex eo tempore melius habere cœpit, magnisque indies virium incrementis haud multo post conualuit prorsus. adeo non solum tangendi, verumetiam uidendi cupido ipsa ægris saluti fuit. Certis etiam autoribus compertum, flagella ex funiculis, quibus Franciscus se diuerberare solitus erat, a Neophyto quodam pie admodum asseruata, atque horum beneficio sanitatem redditam nonnullis, aliaque multa sane admirabilia perpetrata. Quocirca Frãcisci Xauerij nomen in India, totoq; Oriẽte & est & fuit magna apud omnes non gloria solum, sed etiam veneratione, vulgoq; mortales eius tanquã communis patroni fidem, & patrocinium implorant. Itaque nautæ ac vectores quoties Sãcianum insulam, vbi primum Xauerium humatum diximus, præteruehuntur, Franciscum consuerunt inuocare, velut sanctum uirum in beatorum cætu collocatũ. Neq; verò Indiæ & Oriẽtis finibus Xauerij vis & fama se tenuit; Sed Oceanũ transgressa peruasit in Europã. Ebora vrbs est Lusitaniæ, egregia in primis, ac nobilis, vbi collegiũ est Societatis IESV ab Hẽrico Card. qui deinde Rex fuit; exędificatũ, nec illius munificẽtia, nec amplitudine vrbis indignũ. Hic per id tẽpus quo nuntij de Xauerij obitu miraculisq. allati sunt (ut mihi uir haudquaquã uana fide narrauit talia scribẽti) primores patrũ duo Leo Hẽricus Coll. Rect. & Andr. Capreda

Frãcisci flagellum multis salutare.

V Con-

Confessarius eximius, graui vrgebantur febre, quos admirabiliũ Francisci rerum fama ad spem recuperandæ sanitatis erexit. Leo igitur Indicas litteras vbi felix Francisci excessus,& illustre miraculis funus perscribebatur,afferri sibi recitariq; iussit. Quibus recitatis,extemplo quasi diuino instinctus numine,& Xauerianæ virtutis admiratione excitatus, super lectum vbi iacebat, cubito alleuat se, & manus oculosque tendens in cœlum, pari pietate ac fiducia contra vim morbi, Franciscum implorat, ne minus benignus in suos foret, quam fuisset in alienos. Nec vana spes, aut imploratio fuit, preces sanitas excepit. Continuo Henricus febrim sibi, quasi diuina manu depulsam, vires præterea redditas sensit. Ergo gaudio exclamans, obortis lacrimis, suppliciter gratulatur Deo, Francisciqne vim prædicat, omnibus qui aderant stupore attonitis, Mox sanus, ac valens exilit è lecto, & ad Capredam morbi socium lætus accurrit. Ille haud ignarus quam grauiter modo Leo ægrotaret, stupere scilicet, & quid tandem rei esset rogitare. Tum Leo tota re breuiter exposita, non verbis magis quam rebus ostendit, in sui morbi depulsione quàm præsentem Xauerij expertus sit opem: simulque monet, idem ipse vt faciat, profecto simili in causa, par eiusdem auxilium experturus. Haud mora, paret ille, excitat fiduciam; Xauerium inuocat. Nec spe frustratur sua. Ipse quoque citius omnium expectatione, febri liberatur. Ita gemino miraculo sociorum duplicata lætitia, & Francisci sanctimonia clarius comprobata. Horum, quos nominauimus, Leo Henricus hodieque superstes est in Lusitania, expertæ Xauerij vir-

Francisci inuocatio duos Patres e Societate sanat in Europa.

virtutis testis luculentus. Quæ deinde fama cum emanasset, plures non modo è Societate verum etiam alieni homines Francisci virtutem mirari, sanctitatemq; venerari cæperunt. Parisijs (vt minora omittamus) superest vir quidam honestus, ac pius non minus probitate, quam ætate venerabilis. Is ita commemorat, se cumprimum allatum sit de obitu Francisci Xauerij, quem fama tantum & auditione cognouisset, mire ad illius venerationem excitatum. Itaque cum per id tempus vxor sua ex labore partus iaceret moribunda, desperata à medicis ualetudine, quædam illi de Xauerij sanctimonia, ac virtute narrasse: ac magnopere suasisse, vt sancti viri imploraret auxilium, haud dubie affuturum. Paruisse illam impēsi momenti viro. Ne multa. Implorata Xauerij ope, coniugem incolumem facili felicique partu enixam esse fætum. Sic matrem simul ac prolē Xauerij deprecatione a præsenti periculo vindicatam. Nec vero natale Francisci solum eximiam alumni sui sanctitatem eodem tempore ignorauit. Compertum est domesticis prodigijs præsignificatam eius mortem eodem loco, ubi acceperat vitam. In Xaueria villa (quæ Francisci incunabula fuisse diximus) Christi crucifixi effigies religiosissima, & illis locis antiquissima visitur. hic prodigium fuit visu euentuque mirabile. Constat ligneum hoc quod dixi Christi simulacrum, eo ipso anno, quo Xauerius extinctus est ferijs sextis deinceps omnibus per annum totum sudasse sanguine: Sudandi autem initium feria item sexta, fecisse. Quod homines sic sunt interpretati perinde quasi Francisci (qui crucis mortificationem iugiter in suo corpore portaue-

Parisiis imploratus fœmina moribunda partum facilē præbet.

Christi effigies crucifixi in Xaueria uillā sudat sanguine.

rat,) mortē post maximos diutinos labores Christi causa exsudatos portenderet.

Studium orationis. Caput VII.

RES admirabiles, quæ vti demonstrauimus, partim diuina ui patratæ sunt a Xauerio, partim ei diuinitus contigere, testimonia quædā fuerunt, atque indicia eximiarum virtutum atque donorum, quę in eius animum diuina bonitas plena (vt dicitur) congesserat manu. Neque enim miraculis, quam cœlestibus virtutibus insignior fuit. Ex quo numero aliquot a nobis (quæ etsi sedulo ab illo occultatæ, tamen sua sponte foras eminebant) in vulgus edentur. Eoque libentius hæc quam superiora persequar, quod sanctimoniæ sint non indicia solum, sed etiam exempla quippe cum illa in admirationem tantum hæc etiam in imitationem cadant. Atque vt ab ea virtute initium capiamus, quæ caput est ac fons aliarum; orationis, contemplationis, meditationisque studium in illo eximium extitit. etsi enim mentem in Dei diuinarumque rerum cognitione defixam perpetuo habebat, statum tamen ac certum quotidie se ponebat tempus, quod ereptum negotijs tribueret meditationi rerum cœlestium. Maxime vero in CHRISTI vitę mortisque meditatione acquiescebat; satis gnarus ibi eximia omnis exēpli documenta in illustri posita monumento intueri atque imitari licere. Hoc meditationis genus maxime salubre; ac frugiferum. præcipuum vtique exemplar Christianę vitę, & ingens inuitamentum diuinę caritatis impense & complectebatur ipse, & alijs commendabat. Quo in negotio

Christi uita mortisq. meditatio.

gotio haud maiore mentis ardore versabatur, quam animi constantia. Id adeo non alius magis intellectum est, quam cum daret operam valetudinarijs. Etenim cum assiduę occupationes nullam ei diurni temporis partem ad orandum vacuam relinquerent, orationis magis, quam somni memor, nocturnæ corporis quieti detrahebat horas semper aliquot, ne animus cœlesti illa, optatissimaque fraudaretur requie: adeo cuius mentem diuini dulcedo colloquij cœperat. Binas ferme, cum plurimum, ternas somno horas tribuebat, sed ita ut ne somnus quidem uacaret oratione. Sæpius enim per somnũ emittebat einsmodi uoces; O IESV bone, o Creator mi, aliasq; consimiles: orare illum nõ dormire crederes. Cõstat orandi morẽ ab eo ne in summis quidẽ Comorini Promõtorij occupationibus intermissũ, quippe cum meditãdi occupationẽ præcipuã duceret. Meliaporæ quoq; ad ædẽ S. Thomæ cũ diuersaretur (ut supra docuimus) de nocte surgens itabat in tẽplum, nec ullis aut hominũ sermonibus, aut plagis, ac turbis Dæmonum a diuino colloquio deterreri potuit. Sæpe etiã ibidẽ totas pene noctes extraxit precibus. Malacę uerò cum in cubiculo è storeis habitaret, quidã sanctitatis eius opinione suadente, ex insidiis per storearũ rimas (vt ipsi postea narrarunt) quid tandẽ rerum noctu Frãciscus ageret, obseruarunt sæpius, ac semper eum uiderũt, cum, nixus genibus ante Christi Crucifixi imaginẽ iã ad multã orasset noctẽ, uegeto tamen animo, ac corpore perseuerare, donec ingruẽte somno, naturę necessitati paulisper cedens humi procũberet. Inde in saxum instar ceruicalis recũbentẽ fracta diurno nocturnoq. labore mẽbra re-

Nocturna oratio.

ficere parumper : ſentires illum ſomno vti pro medicamento, & inquiete capienda, nihil minus amare quam quietem. Ceterum haud dubius quin Deus in ſacris locis. vbi ſanctius colitur, benignius audiret orantes; vbi copia erat, haud paulo libentius in ſacris orabat ædibus.

Quoties copia erat, orabat in templo.

Quocirca vbicunque res ferret, cubiculum ſibi quærebat proximum templo, eo ſe de nocte clã ſupplicandi cauſa recepturus. Obſeruatum eſt Malacæ a ſocijs eum fere in ſacrario, quaſi alterum Samuelem, humi cubitare ſolitum: intempeſta inde nocte in templum obrepere, & ante aram maximam, ſacroſanctamque Euchariſtiam ſubmiſſis genibus orare: cruribus autem defatigatis, ſuper aræ gradus proiectum, aut manibus innixum perſeuerare in negotio. donec aut ſomni neceſſitas, aut auroræ lux ſuperueniret. Quod ſi facultas templi deeſſet, non tamen ſtudium deerat orandi. Sacerdos quidam Xauerij hoſpes narrabat ſæpe illum ab ſe repertum domi ſuæ, multa iam nocte ſupplicantem, & (ſiue quod aptior locus non eſſet, ſiue quod fractis iam genibus niti vltra nequiret) ſediculæ ſubnixum precibus inſiſtentem. Malacenſium porro nonnulli ciues honeſti commemorarunt, Franciſcum ſæpenumero cum ipſis ſumma affabilitate ſermonis verſantem, ſenſim ſe clam omnibus, ſubduxiſſe de circulo; inde cum ab eis diu multumque requiſitus foret, in ſylua aliqua aut ſolitudine ſuppliciter orantem, aut corpus ſuum verberantem eſſe depræhenſum: ita ne moleſti interpellatores interuenirent, re penitus diſſimulata, relictum. Nec terra quam mari conſtantior Xauerij pietas in orando fuit. Eius rei

In ſolitudinem ſecedit orandi gratia.

indi-

inditia ita multa enituerunt in eius nauigationibus à nobis expositis, vt exemplorum conquirendorum labor non superuacaneus tantum futurus sit, sed etiam molestus. Quippe in dissimillimis etiam locis ac negotijs semper sui similis vitam omnem vno quasi tenore traduxit. Illud tamen quod maris proprium fuit, reticendum non est. Constat eum in naui ex media ferme nocte ad lucem vsque in oratione pernoctare solitum, & in medijs tempestatibus, summisque periculis æquissimo animo Deum orare. Itaque persæpe nautas perinde ac vectores suam nauisque salutem Francisci precibus acceptam retulisse. Erat Xauerij oratio ardens semper & accensa, plerumque cælestibus quoque gaudijs affluens, id quod plurimis ac maximis argumentis declaratum est. Atque vt omittam eximias illas in Comarinensibus, & Mauricis laboribus diuinitus haustas voluptates, de quibus suis locis diximus. Obseruarunt eum sæpe Goæ Patres quidam intempesta nocte, fixo in cœlũ oculorum obtutu, in hortis domesticis inambulantem, totumque ex Dei cogitatione, atque amore pendentem: vt non ambigeres eius animum a sensibus abstractum eminere foras. Inde ad se cum redisset, tunica de more ab æstuanti pectore manibus diducta, hanc identidem vocem iterantem exaudierunt, Sat est Domine, sat est, eo vocis sono, qui facile ostenderet tantam vim esse superfundentis se lætitiæ cælestis, quantam capere vix posset mortalitas. Goa quoque in cœtu Patrum comiter agentem sæpe immensa quædam animi lætitia subterfugere hominum cogebat oculos. quod tantum

Oratio in naui.

Oratio ardens.

Tunicam diducit a pectore ui orationis æstuante.

gaudiorum dissimulare haud quaquam valeret. Quanquam in negotijs etiam humanis ita diuina quędā in eo elucebat species, vt qui cum illo versabantut. Veneratione capti oculos vultūq; quasi alterius Mosis, nequirent aduersum intueri. Deniqne in Meacensi itinere sane aspero impeditoque (vti antea diximus) cum iucundissime diuina meditans animum in Deo defixum abduxisset à corpore, crura ac pedes stirpibus, lapidibusq. offensans, sine vllo lacerabat sensu; tantisq; incedebat lætitijs, vt beatorum gaudia præcipere, nō solum uitā meditari videretur. Et sane miraculi instar est, tantā in illo contemplationis cum actione cōiunctionē esse potuisse. Quippe fidem excedit, quod de illo accepimus, hominem ingentibus negotijs, quotidianis itineribus, difficillimis naui-gationibus perpetuo implicatum, eundemque in vitę consuetudine comem, ac iucundum, tam eximio diuinæ cnntemplationis dono fuisse præditum; tanto sancti spiritus cælestique fluminis impetu lætificatum. Verum enimuero diuinus ille vir vbicumq. esset, quicquid ageret, secum semper, & cum Deo habitabat. Itaq, ex ipsis negotijs cœtuq. hominum, vsq; eo vegeta, & erecta eius mens veniebat ad meditandum, vt statim in iucundissimam cælestis sponsi consuetudinem penitus sese daret, immergeretq;. Crederes eum in summa solitudine vitā degere. adeo in maximis etiam negotiis & congressibus hominum, fixum ac locatum animum habeat in Deo. Haud multo minor in oratione vocali, quæ dicitur, psalmisq, & hymnis recitandis, vel pietatis sensus, vel sedulitas in illo fuit. Antiquissimum quippe habebat diuinum officium, horasque canonicas diligen-

Vultus ardor. ac species.

Sūma actionis cum contemplatione coniunctio.

Officium diuinum recitat summa preparatione & intentione animi.

ter

ter simul ac pie recitare. Initio igitur Ecclesiasticum audiens monentem. Ante orationem præpara animam tuam, & noli esse quasi homo qui tentat Deum, intentiore cura comparabat sese. Namque ad mentis attentionem ac pietatem vehementius accendendam, hymno, Veni creator, ante singulas horas pronuntiato, haud segniter sancti spiritus exposcebat opem Quem quidem ille hymnum tāto semper pronuntiabat ardore, vt ei cor e pectore exilire, animusque deficere videretur. Et satis constat per sæpe eum hominum interuētu alloquioque vt fit, interpellatum, eundem illum a principio iterasse hymnum, tam intento animo, quam si nemo interuenisset. Insignem vero eius in hoc genere religionem fecit illorum licentia temporum. Nuper nouum ternarum lectionum Breuiarium (Sanctę Crucis dicebatur) occupatorum hominum leuamen editum erat, eiusque vsus Francisco propter occupationes ab initio concessus. Ille tamen quamuis ingentibus curis negotiisque distentus, nunquam permissa vti voluit licentia: vetusque Breuiarium nouenarum lectionum haud paullo longius perpetuo recitauit, vt qui iucundissime cum Deo ageret, cum eodem quam diutissime colloqueretur. Super cętera in sacro faciendo, pietatis ardor in illo pręcipuus eminebat, vtique cum ad consecrandam eucharistiam, sumendamque ventum erat. Tum enim manantibus gaudio lacrimis, ora complebat sinumq; Nec defuerunt qui cōfirmarent eum dum rem diuinam faceret, sublatum paullum à terra, sublimemq; ab se visum.

Eccl.c. 18.

Breuiarum longius transfert breuiori

Ardor Xauerii in sacro faciēdo.

ſum. In miſſæ porrò ſacrificio conuerſionem ethnicorum præcipue à Chriſto Domino per eius mortem illorum cauſa obitam, enixe petere conſuerat. Ad eam rem quoque precationem ab ſe compoſitam frequenter adhibebat. Ea erat eiuſmodi. Aeterne rerum omnium effector Deus, memento abs te animas infidelium procreatas, eaſque ad imaginem & ſimilitudinem tuam conditas. Ecce Domine in opprobrium tuum his ipſis infernus impletur; Memento IESVM filium tuum pro illorum ſalute atrociſsimam ſubijſſe necem. Noli quæſo Domine vltra permittere, vt filius tuus ab infidelibus contemnatur; ſed precibus Sanctorum virorum, & Eccleſiæ, ſanctiſsimæ filii tui ſponſæ placatus; recordare miſericordiæ tuæ, & oblitus Idololatriæ & infidelitatis eorum, effice, vt ipſi quoque agnoſcant aliquando, quem miſiſti Dominum IESVM CHRISTVM. qui eſt ſalus, vita, & reſurrectio noſtra, per quem ſaluati, ac liberati ſumus, cui ſit gloria per infinita ſæcula ſæculorum. Amen. Sub ſacrum porrò gratijs Deo rite actis, ſolemne illi erat, certam pro mortuis recitare precationem, vt etiam cum pro viuis faceret, ſubleuaret animas mortuorum. Egregia verò pietate in ſanctiſsimam Trinitatem fuit quippe ſolitus eam, ſumma religione, & colere & appellare. Chriſtum humanæ ſalutis autorem vnicè diligebat, B. Mariæ Dei parenti, benigniſſimæque hominum patronæ maxime addictus erat. Itaque moribundus ſacroſanctæ Trinitatis, IESV Chriſti, B. Mariæ, vſu magiſtro, identidem expoſcebat opem, vt quorum cum eximia veneratione vixerat eorum crebra cum imploratione moreretur.

Oratio Xauerij pro cōuerſione infidelium.

Sub miſſam oratio pro mortuis.

Eius pietas in S. Trinitatem & B. Virg.

tur. Secundum hos, Archangelum Michaelem cæleſtium principem, ac propugnatorem Eccleſiæ egregio colebat ſtudio. Inde beatorum omnium, ac fidelium cætum, Chriſtique ſponſam Eccleſiã, cuius auxilium ſæpius implorabat. Angelum quoque cuſtodem ſuum, itemque Archangelos locorum, vbi verſaretur, aut quo tenderet, Præſides frequenter in ſuis conatibus, ærumnis, periculis inuocabat. Nec raro puerorum catechiſmum diſcentium precibus iuuari ſe volebat, ſatis fidẽs baptiſmalem illorum integritatem, Deo eſſe acceptiſſimam. *Pietas eius in Archãg. Michaelẽ.*

Cordis munditiés, & caſtimonia. Cap. VIII.

HANC Franciſci excellentem in orando pietatem par animi mundities acuebat ad videndum Deum. Id adeo declarat talis munditiæ index innocentia vitæ, multorum eius familiarium teſtimonio comprobata. Hi quippe profeſsi ſunt nihil ſe vnquam in illo deprehendiſſe, quod cuiuſquam oculos aut animum offenderet. Illud quoque indicio eſt, quod & ſæpius in die diligentius conſcientiam excutiebat ſuam, & cæteros ad idem faciendum magnopere hortabatur, in eo perfectę vitæ cardinem verti ratus. Sacramento verò confeſsionis vbi ſacerdotis copia erat, vtebatur quotidie. Animi porro ſanctitatem perpetua corporis ſanctitas honeſtauit. Satis conſtat ab eo virginalem pudicitiæ florem ad extremum vſque ſpiritum cuſtoditum. Id & Meliaporæ Vicarius ex ſermone cum Franciſco ibidem habito ſe comperiſſe liquido confirmauit, & alii eius cõfeſsiones excipere ſoliti ſe perſpexiſſe teſtati.

Sæpius in die conſcientiã excutit.

Solitus confiteri quotidie.

Virginalis pudicitia.

Inſi-

Insignis profectò in illo amor castimoniæ, insigne odium libidinis fuit, adeo vt vel minimas huius generis labeculas exosus, ipsum horreret libidinis nomen. Quod vel ex eo quod subijciam, existimari licebit. Olyssippone profectionis Indicæ diem opperiens, cum Simone Roderico in eodem diuersabatur cubiculo. Ibi intempesta nocte, repente excitatur e somno, adeo commotus vt è naribus magnam vim cruoris profunderet. Eius deinde rei causam Simonē rogitantem obstinato silentio cælauit, quādiu in Lusitania fuit. Ad vltimum vbi soluendi aduenit tēpus, sub digressum in nauis angulum cum eo secessit, & sine arbitris, nunc demum, inquit, tempus est enuntiandi, quod toties ex me Simon frustra es sciscitatus. quippe hoc vltimū (vt arbitror) sum te in hac vita visurus, scito igitur illa nocte impuram speciem per somnium mihi oblatā: summaq; vi repellere conanti tantā illam copiā sanguinis erupisse. Hisce signis humanisq; testimonijs diuinum indiciū ac testimoniū, extincti corporis accessit integritas. Quod eximium Dei beneficium inter alia egregiæ Virginali castimoniæ concessum accepimus. Ceterum Franciscus, vt tantum custodiret thesaurum, non castior fuit, quam cautior. Etsi enim vir sanctissimus cælestium rerum contēplationi maxime deditus excellentisq; temperantiæ armis tectus, nullo negotio tela nequissimi ignea extingueret; tamen adeo timidus in hoc genere, & cautus erat, vti si maxime obnoxius esset libidini. Nunquam cum femina vlla nisi luce palam, & adhibitis arbitris de rebus vtique necessariis collocutus est, ratus mulieres fermè adiri minore emolumento, quam periculo.

Horror impurarum cogitationum.

Cautio in pudicitia seruanda. Ephes. 6.

Mor-

Mortificationis, & Euangelicæ paupertatis studium. Cap. IX.

VITAE quoque asperitas, integritatis custos, in Xauerio eximia fuit. Namque & ad edomandã lasciuientem ætatem (vt antea dictũ est) nudos artus funiculis sępe ac diu constrictos habuit, cum acri sensu doloris; & in omni vita tũ frequentibus ieiunijs, tũ crebris verberationibus corpus afflictauit suum. Victus tenuis semper, ac parabilis, isq; aut precario quæsitus, aut eleemosynæ nomine vltro delatus. Ceterum foris apud alienos cænans Christo autore promiscue comedebat quæcunq; apponebantur, ita nec molestus erat hospitibus; & singularem illam suam abstinentiam occultans, deinde hospitalis mensæ lautitiã priuata victus duritie vindicabat, cibi, potionisque modus naturali desiderio finitus, non voluptate. Mos illi erat semel dumtaxat in die cibum, & vnius ferme generis capere, qui non tam delectaret palatum, quam sustineret naturam. Cibus quemcunque occupatus parasset, satiabat. Carnem ac vinum raro admodum gustabat nisi apud cõuiuas, hospitesq; ne pane quidem ipso (etiamsi suppeteret) explebat famem. In Meacensi itinere sane longo impeditoque oryza assa perpetuo vixit. Quamdiu autem in Iaponia versatus est, adeo insulis Iaponum cibis, insolitaque frugalitate assueuit, vt Goam deinde reuersus nostratium pristinorumque ciborum gustum haberet nullum. Vino multos abstinuit annos, quoad affecta ætas & laboribus attenuata valetudo subegit adhibere paullũ vini bene diluti.

Victus tenuitas.

Cibum sumit semel in die.

Vino abstinuit.

Itaque

Itaque cum ad eum in Comorinensi promontorio versantem Alphōsus Sosa Indiæ Prætor duos uini cados dono misisset; id ipsum uinum Xauerius inguſtatum diſpertiuit pauperibus. Iam lectuli mollitiem ita non amabat, vt quicunque locus ad cubandum aptus uideretur, illi eſſet pro lectulo. Itaque ei ſæpiſſime humus (quod in Promontorio Comorino, in Maluco, in Iaponia ſolemne fuit) nuda, inquam, humus cubile præbuit. In naui aut aſſeres aut anchorarii funis uolumina ſtratum dederunt. Si qua lectuli eſſet facultas, eam ferme omittebat, ægrotis ſuapte ſpōte concedens. Atque etiam in ora Comorinenſi ut liberius cubaret humi, culcitram cum ceruicali ad ſe ab Indiæ Prætore miſsā donauit ægrotis. Terreſtria itinera, quanquam ſæpe eſſet equi copia, fere confecit pedes, idque etiam in Iaponia, ubi paſsim cum ſaxis, niue, glacie, torrentibus erat luctandum. Verum nihil antiquius illi fuit, quam ut cupiditates, motusque animi abhorrentes à ratione atque honeſtate, quam maxime frangeret: ſeque ipſum (quod difficillimum ac pulcherrimum victoriæ genus eſt) omnibns in rebus penitus vinceret. Argumento eſt quod Venetiis ualetudinario inſanabilium inſeruiens (ut ſupra oſtendimus) in ulceroſo homine à quo animus abhorreret, in perpetuum ſe ipſe uicit. Socios autem identidem admonebat, vt ſemet paruis in rebus vincere aſſueſcerent, ita demum magnorum certaminum fore uictores. Itaque ipſe hanc quam aliis præcipiebat rationem ſecutus, omnes animi motus & affectus domitos compreſſosque in ſua ditione habuit. Hinc illa perpetua mentis tranquillitas, & idem ſemper uultus.

Humi cubitabat.

Mortificatio animi ſuique victoria.

Idem ſemper vultus.

Quod

Quod si quando uitium aliquod, aut delictum grauiter incusandum erat, seueritatem uelut repræhensionis aculeum ita sumebat, ut sub obiurgationem quasi persona deposita, ad pristinam comitatem ac facilitatem rediret. Verum illi animi moderatio afflictatione corporis potior erat. Prauos quippe atque impotentes animi motus maxime domandos ratus, eo referēdam esse censebat corporis vexationem, ut externa mortificatio interiorē iuuaret. Quocirca ea maxime mortificationum genera probabat, quibus interiores sensus perstringerentur, acueretur uirtus, pietasque Iræ perinde potens fuit, quasi nesciret irasci. *Ira potens.* Eximia eius mansuetudo cum sæpe alibi, tum uerò Malacæ spectaculo fuit, ubi cum insana Præfecti urbis insolentia certauit. Nam cum ille Sinensi legatione per summam iniuriam intercepta (ut ante docuimus) impudenter æque, & obstinate egregios Francisci conatus Euangeliique impediret cursum, tanta Xauerii extitit lenitas, ut demum temerario homini, ac uesano Pontificalis excommunicationis fulmen intentans, Nuntius Apostolicus supplicem Episcopi Vicarium ad eum sæpius allegarit. Crederes Franciscum non accepisse iniuriam, sed fecisse, & uulnus deprecari potius, quam minari. In grauissimis uero contumeliis, ærumnis, & uexationibus nūquā de quopiam querebatur, sed pro uexatoribus suis orabat numen, ut eos misericordia potius exciperet quam diuinæ reseruaret iustitiæ. Itaque illo ipso tempore a Malacensis Præfecti emissarijs ultro omni contumeliarum genere appetitus, pro importunissimo homine quotidie fecit sacrum, ne qui semel ruere cæperat, interiret. Haud minor *Orat pro inimicis.*

nor

nor emicuit in eo voluntariæ paupertatis amor, quam animi moderatio. Nam diu multumque meditatus egestatem Christi qui propter nos egenus factus est, cum esset diues, euangelicam paupertatem vnice dilexit. vtique cum quotidie magis eum vsus doceret, quam opulenta foret eiusmodi paupertas, quæ animum anxijs curis solutum ac liberum cælestibus affatim dita ret bonis, efficeretque vt nihil habenti nihil deesset. Quocirca ferè etiam in Goano Collegio, vbi vltro omnia suppetebant, mendicato victitauit cibo, nec terra solum sed etiã mari sine viatico & cõmeatu iter fecit, Eximiæq; illius paupertatis exẽpla tota illius suppeditat vita. Atque vt minus illustria sileantur, subeat animum memoria profectionis Indicę ex Lusitania, cũ magistratibus regiis, Regis imperio etiã atque etiam instantibus, pręter centonem aduersus Bonæ spei promontorium antarcticis frigoribus infame, paucosq; necessarios libellos, accepit nihil. In ipsa vero naui nullis neq; primariorum hominum, nec Prætoris ipsius precibus deduci a precario victu, vestituque potuit. Quippe non solum alimẽta sed etiam calceos, indusia, cęteraque necessaria a militibus classiarijs Christi nomine mendicare, quam à Pręrore, Pręrorisue comitibus vltro oblatã accipere malebat. tanta erat dulcedo euangelicę paupertatis. Indico itineri haud absimilis fuit Comorinensis profectio, solis ocreis contenta. Ceterum vestitu erat Franciscus cultuque corporis vulgari. Pannosus ex Vrbe in Lusitaniam, atque inde in Indiam perrexit. In India honesto vestitu, qui offerebatur, repudiato, cannabinam adama-

Paupertatis Euangelicæ studium.

ama-

amauit tunicam sine pallio, veritus ne splendo rem habitus (vt fit) aliqua animi elatio sequeretur. Summa Iaponiæ frigora, quanquam sæpe algens ac tremens, consueta in tunica tolerauit. Ex Iaponia porrò cum egregijs paupertatis insignibus pileo obsoleto, subucula detrita; tunica lacera, varijsque temere assutis pannis deformata, de luxu quodammodo triumphans reuertit Goã. Quam libenter autem paupertatis incommoda subierit, quantopere in omnium rerum angustijs tanquam in cælestibus delitijs, gestire sit solitus, facile intelligi potest ex clausula eius epistolæ, quam ex Maurica misit ad socios Romanos. Vbi regionem illam describens cum omnibus eam victus, vitæq; commodis carere dixisset, affirmat, nunquam alias maiores, ac liqujdiores diuinitus se habuisse voluptates. In litteris quoque, quas ad Goanos socios ex Iaponia misit. Quæso uos (inquit) fratres charissimi vt me in agendis Deo „ gratijs pro tanto beneficio adiuuetis. Iam singula „ ri Dei munere Iaponiam peruenimus, vbi summa „ est rerum omnium inopia. quod equidem in ma „ ximis diuinæ prouidentiæ beneficijs numero. „ Namque alijs in locis ciborum commodorumq; „ copia plerumque homines inuitat ad effrenatas „ corporum cupiditates explendas, Itaque & eo „ rum animi euangelicæ paupertatis expertes cæle „ stium donorum delitiarumque inopia laborant, „ & sæpe etiam corpora morbis alijsque incommo „ dis afflicta, haud leues breuesue intemperantiæ „ luunt pœnas.

Obedientia. Cap. X.

NEC se cæterarum rerum facultate magis, quam sua libertate arbitrioque abdicauerat, in quo summa obedientiæ laus cernitur. Quę virtus præcipuum Societatis IESV decus in Francisco inde vsque ab initio, maxime enituit, cùm ab Ignatio missus in Indiam est. Satis constabat nauigationem Indicam non minus periculosam esse quam longinquam. Et Societas qualiscunque erat, tum non imperio Ignatij, sed auctoritate administrabatur: Franciscus tamen omniũ præterquã obedientię immemor promptius etiam paruit, quam iubebatur. nullaq; interposita mora, in posterum diem ad iter pene infinitum parauit se: vt summæ illi in obsequendo alacritati Deus vltimas orientis oras aperuisse videatur. In Lu„ sitania porrò Indiaque incredibile dictu est, quã „ libenti, prolixoque animo exsequeretur quæcun„ que illi per litteras præcepisset Ignatius. Itaque „ homini cuncta ad obedientiæ normam exigenti „ adeo satisfecit, vt non alius obsequij laude cla„ rior fuerit, dignus prorsus tali magistro discipulus: Franciscus quippe tantum tribuebat Ignatij sanctimoniæ, vt eum tãquam cælestẽ diuinumq. „ virum suspiceret: Quocirca illum in sermone, il„ lum in litteris nominans semper aut benedictum „ appellabat, aut sanctum. In reliquiaria quoq. the„ ca quam suspensam gestabat e collo, Ignatij nomen ipsius manuscriptum (absciderat enim eius epistolæ subscriptionẽ) vna cum sacris reliquijs, suæque professionis formula incluserat. Socijs autem præcipiens adijcere solitus erat, hoc vobis

Ignatio quã tum tribuerit.

pro

pro vestra reuerentia obedientiaque aduersus sanctum patrem nostrum Ignatium, præcipio. Haud minus fiduciæ Ignatio erat in modestia obsequióque Francisci. Eius rei vel illud certissimum indicium fuit, quod res quamuis arduas sane fidēter ei imperabat, haud dubius quin exsequendum foret, quicquid imperasset Xauerio. Proinde prouidens velocem fore depositionem tabernaculi sui, cum Franciscum præcipuum Societatis columen Romam reuocandum censuisset, epistolam ad eum ita scripsit vt vna littera. I. rem designaret omnem. Significabat scilicet adeo se Francisi obedientiæ confidere, vt nō dubitaret, quin Romam, vel ex vltimis terris, & ex medio Euangelij cursu reuocanti, etiam nulla talis itineris causa demonstrata; obtemperaturus esset, una dumtaxat littera, qua ire iuberetur, inuitatus. Neque sua Ignatium de Francisci obedientia opinio fefellisset: omnino enim illud, I, eius perpulisset animum, vt euestigio ab vltimo fere Oriente in Europam iret, nisi ante Ignatij litteras perlatas, ille iam ad suorum laborum præmia abijsset in cœlum. Franciscus porrò, vt ipse in omni vita obsequendi studio præstitit, ita socijs omnibus huius virtutis primam voluit esse curam. Ergo illos subinde & coram & per litteras admonens inculcabat, sine uera germanaque obedientia, hoc est prompta, atque hilari, verum germanumque Societatis alumnum, ac filium esse neminem, quòd ea virtute vacuus cum animi lætitia, fructuq; in Societate perseuerare non possit. Præcipiebat igitur socijs vt ex animo obsequentes totos se ad arbitrium Præpositorum Societatis Ecclesiæque fingerent, ad eorum nō modo imperium, sed etiam

Ignatij optimo de Xauerij obedientia.

Obedientiæ commendatio.

nutum intenti. Longe enim tutius esse regi quam regere, & parere quam imperare. Quocirca Pauli Goani Collegij Rectorem quem Iacobo Borbano è Franciscana familia eiusdem Collegij curatori parere iusserat, ad obsequendi studium incitans, ad eum scripsit se quidem, si ipsius esset loco, nihil antiquius habiturum quam vt obtemperaret imperanti. Quippe nō aliam esse certiorem tutioremque rationem, recta ac sine errore, quò intendas perueniendi, quam peritum itineris sequi ducem: contraque nihil periculosius, quā suo arbitratu viuere, eorū qui præsunt, præcepta spernētem. Erga Episcopos uero eorumq; Vicarios ueneratione iuxta & obsequio insignis fuit. Nam diuinum in eis numen uenerans ex illorum autoritate sua munia obire gestiebat. eisdemq. prorsus omnibus in rebus dicto audiens erat. Idemque ceteros è Societate facere iubebat, a nostris hominibus obedientiæ in Præpositos Ecclesiasticos prodendum exēplum dictitans. Omnino cuicunque disciplina Societatis quæ obedientia maxime continetur, cordi non esset, hunc à Societate censebat alienum, nec expectādum putabat dum grauius aliquid cōtra Societatis existimationem committeret, quem (vti principia se dabant) commissurum aliquando prouideret, Proinde incolumi Societatis dignitate, misionem repræsentabat, vt & ille amādatus, quod facturus erat faceret citius, & cæteri illius exemplo fierent in eodem genere cautiores. Eandem obediētiam aduersus Præpositos Ecclesiasticos exigebat a socijs, vt non conciones haberent ad populum, non Societatis munera obirent, nisi facta ab Episcopo aut Vicario potestate, neue committerent vt

Obedientia Xauerij erga Episcopos, eorumq; Vicarios.

Obedientia aduersus præpositos Ecclesiasticos.

Præpositi

Præpositi Ecclesiastici talibus ministerijs iure offenderentur, neue unquam ab illis, quamuis iusta causa oblata, sese abalienarent. Quod si quando contra accidisset, sane grauiter ferebat: Itaque cum duo Vicarij de Patribus duobus, qui apud eos erant, cum Francisco quæsti essent per litteras, protinus ad illos scripsit, vt extemplo Vicarios adirent, & dexteram eorum suppliciter exosculati peterent veniam, atque in posterum summam obseruantiæ significationem præ se ferentes singulis hebdomadis ad eos irent salutandi gratia. Talem uerò tantamque modemodestiam, ac submisionem necessariam esse dictitabat; cum ad diabolum supe3biæ caput debellandum, tum vero ad Ecclesiæ Præpositos insigni obsequio promerendos, vt illis secundis ac propitijs christiana res melius gereretur.

Demissio atque humilitas. Caput XI.

IAM Obedientiæ parens & diuinæ humanęque beneuolentiæ conciliatrix humilitas in Francisco enituit. Cuius indicia in eius vita, nec pauca sunt nec obscura. Nam proficiscens in Lusitaniam vt supra docuimus, comitum sedulo curauit equos, & perpetuo, tum domi tum in valetudinarijs ad abiectissima quæque ministestia auidisime descendit. Goam autem Legatus apostolicus cum venisset; Episcopi genibus aduolutus litteras regias, ac Pōtificium diploma tradidit, his nō secus quā illi uisū foret usurus, quę demisio, sic Episcopi deuinxit animū, vt nō magis in Xauerio potestatē vereretur, quā suspiceret

demissionem. Præcipua vero Francisci in Ecclesiæ Præpositos veneratio fuit, quos quasi Dei faciem præferentes diuino propemodum honore coluit. Namque & venerabundus eorum osculari solitus est manus: & interdum ad eorum genua sese prostrauit. Ceterum (quæ eius humilitas erat singularis) non solum aduersus Episcopum, eiusq. Vicarios, verum etiam erga priuatos Sacerdotes, & clericos maximam semper obseruantiam, ac submissionem adhibuit, pro omnium seruo magis quàm pro Legato Apostolico se gerens. Nec vero exteriorem modo demissionem coluit indicẽ interioris (sine qua exterior illa simulatio, & illusio verius est, quam demissio) sed multo magis interiorem illam, quæ sita est in sui ipsius cognitione, despicientiaque. Etenim cum propter eximiã sanctimoniam haud secus quam vir Apostolicus suspiceretur, & iam vulgo appellaretur Apostolus; se tamen ipse nequissimum omnium mortalium iudicabat. Id quod vel ex plurimis eius litteris perspici licet. Itaque sui contemptor vnicus non minus laudem, & honorem inuitamenta arrogantiæ, quàm cæteri vituperationem, ac dedecus horrebat. Quippe honorem perosus honorantes ita auersabatur, vt iam constaret inter omnes, veterem illi simplicitatem esse cordi fuci omnis & ambitionis expertem. Proinde laudabiliter, & præclare ab se facta solerter occultans, si quando ea vulgare aliorum vtilitas cogeret, ita expromebat, vt ad alium quempiã crederes pertinere. Veluti ex Comorino Promõtorio de rebus ab se gestis ad socios scribens, valetudinẽ ægris pluribus per se restitutam attribuit pueris, quorũ qualicunq. vsus erat opera. Itemq; de cœlestibus

Reuerentia Xauerij erga Ecclesiæ Præpositos.

Interior humilitas.

Honoris hodium.

Occultatio donorum cælestium.

 gaudijs

gaudijs exponens; quæ eodem loco Deus sua causa laborantibus impertiret, quod ipsimet usu venerat. (Similiter vt olim S. Paulus) quasi de alio quopiam citra mendacium narrat. Nec eius egregiam modestiam vlla res magis prodebat, quam insignis quidam in suis laudibus audiẽdis rubor, intimæ humilitatis index. Quam vnius rei exemplo notasse satis erit, Goam ex ora Comorinensi reuersus Iacobo Borbano sciscitante, vere ne mortuum ab eo ad vitam reuocatum fama vulgasset; adeo pudore exanimatus est; vt Borbanum misericordia simul & uerecundia instandi, urgendiq; cæperit. Dignitatis porro titulos adeo non amauit, vt eum nuntium esse Apostolicum per decennij spatium (tamdiu enim illis in locis vixit) præter Goanum Episcopum sciret nemo, ipso rem solerti consilio tegente. Neque prius suam alijs autoritatem aperuit, quam necessitas subegit: nimirum ad proiectam Malacensis Præfecti audaciam retundendam. In quo tamen ipso ita autoritate est vsus, vt multo etiam magis modestia existeret quam potestas. Iam (quoniam ex abundantia cordis os loquitur) pleræque eius cohortationes ad socios, totæ fere ponebantur in arrogãtia; & propriæ virtutis opinione radicitus ex animis euellenda. Quantus quisque Dei iudicio & existimatione esset, tantum dicebat esse; nihiloque maiorem, etsi mortales omnes secus existimarẽt. Quocirca eos monebat, ne quisquam bona de se hominum opinione afferretur, sed sui cognitione libratus demitteret se, illud animo reputãs, alium se sua opinione ac Dei iudicio esse, alium hominibus videri. Ceterum qui sui ipsorum notitia uacent; facile mortalium inflatos laudibus extolli,

Insignis pudor Xauerij in suis laudibus.

Titulorumq; fuga.

Cohortationes de uera humilitate.

ratos se tales esse, quales ab hominibus habeantur: veluti si Deum perinde possint, & homines fallere. Illud autem ingemiscens subinde in ore habebat, O arrogantia venenum chistianæ virtutis, quantum obsuisti, obes, obfutura es orbi terrarum? quam es instituto & perfectioni Societatis I E S V contraria? Negabat enim quenquam germanum Societatis I E S V alumnum esse, ac Deo fideliter operam nauare posse, nisi contemptorem sui, & de seipso suisque rebus abiecte demisseque sententem. Itaq. vt immodicos sui æstimatores, qui per demissionis simulationem, aut propter nobilitatem maiorum suorum, in honore haberi vellent, nequibat concoquere; sic vere humiles, seq; ac sua contemnentes; quanquam infimæ sortis homines, eximie diligebat.

De magnitudine animi diuinaque fiducia.
Cap. XII.

NEC vero hæc Francisci humilitas eius abijciebat mentem, quominus auderet alta spectare, ingẽtiaq. conari; sed nixus Deo nihil arduũ nihil nimis amplum ducens, immensa quadã magnitudine animi maxima quęq; moliebatur. Vbicũq; enim diuinus honor ageretur, nulli cedebat difficultati periculoue. ita nihil moliebatur quod non efficeret: nihil inchoabat, quod non absolueret. Est hoc seruorum Dei proprium, ut apud seipsos humiles & abiecti, in diuinis negotijs mire fortes sint atque constantes. Hæc altitudo animi, difficultatumq., & periculorum contẽptio passim eminet in eius vita, & quidẽ sępe cõmunis fortitudinis tantopere vsitatũ excedit modũ, ut

temeritas

temeritas censeri posset; nisi diuinis magis, quam humanis consilijs auxilijsque niteretur. Nam & Trauacoriensi itinere, quod per medios erat hostes, manifestum periculum adire visus est; & longe manifestius cum Mauricæ incolis feritate insignibus excolendis animum adiecit, nulla alia re aduersus barbarorum infestissimorumque hominum rabiem, nisi Dei fiducia armatus. In Iaponiam quoque vltimam orientis regionem piratico vectus lembo ire sustinuit, securus periculorum, quæ ab amicissimis peritissimisque hominibus & plurima denuntiabantur, & maxima. Qua de re ad præpositum Prouincialem Lusitaniæ scripsit ipse his verbis. Obstupescũt studiosi mei omnes & amici, quod tam longinquum ac periculosum suscipere iter non verear. Multa mihi tempestatum, syrtium piratarum pericula proponunt; Ceterum haud paulo magis ego illos inuicem obstupesco, quod tam exiguam habeant Dei fiduciam, cuius illa omnia in ditione sunt, ac potestate. Equidem cum Dei nutu atque imperio omnia gubernari certo sciam, nihil omnino metuo, præter ipsum Deum, ne scilicet de mea, in suo obsequio religionisque studio, negligentia inertiaque meritas exigat pœnas. Quocirca reliquos terrores, discrimina, ærumnas, cruces, nihil admodum pertinesco. Vnum quippe timeo rerum omnium effectorem, ac moderatorem Deum; quod res cæteræ quamuis noxiæ non nisi quatenus ille sinit, nocere hominibus queant. Mirum quantum ille spei in diuina reponeret ope. Itaque Dei vnius præsidio, per tot maris terræque discrimina, per tot gẽtes sermone moribusq; dissonas, ad vl-

ad vltima orientis penetrauit, Oceanoque to- ties remenso, Christianis mysterijs feras ac barbaras instituit gentes. Nec vero vnquam illum Dei fefellit fiducia: sed hostium, tempestatum, ceterarumque cladium periculis semper exemit. Atque vt mittam cætera, quæ suis locis exposuimus, in Iaponicorum fretorum traiectu, non semel cum peteretur barbarorum sagittis, tela omnia Deo propulsante innoxia ceciderunt. In mari Malucico ter naufragium fecit, ac semel tabulæ incubans, biduum triduumue fluctibus impune iactatus euasit. Armatum in se Saracenorum furorem effugit; plures dies in proxima latitans sylua. Venena quoque non solum tela hostium elusit. & mari piratarum, terra latronum sæpissime vitauit occursus. Quanquam ille Dei amore ardens ærumnarum periculorumque non contemptor modo, sed etiam amator fuit. Itaque patiendi auidus in ipsis incommodis ac periculis Deum enixe precabatur, ne his ipsum eriperet malis, nisi ad maiora mala diuinæ gloriæ causa reseruaret. Quocirca diuino numine egregiæ illius virtuti indulgente, ærumnis pariter ac meritis cumulatus est, haud minore Christi approbatione, quam lætitia sua. In difficillima porrò Sinarum expeditione sui similis fuit. Cum enim in Sinarum fines (vt ante diximus) insinuare se sine capitis aut seruitutis periculo peregrinus nemo posset, pari pœna aduenæ introeunti & aduenam inuehenti constituta; tamen Deo piæ consilijque autore satis confisus, Sinæ mercatoris fidei, quæ non minus anceps ac periculosa erat, quam ipse Sinarum introitus, suum credere caput statuerat. Super ea re ipse in epistola ad Franciscum

Barbarorũ sagittis petitus.

Ter naufragium fecit.

Periculis varijs ereptus.

ciscum Peren Malacam ita scripsit. Duo mihi in hoc negotio ab amicis pericula denuntiantur, vnum ne mercator ille accepta mercede prodat fidem, meque in desertam aliquam insulam, aut etiam in altum præcipitet, ne transmissionis pactum vllis patefiat indicijs. Alterum si ille steterit promissis, ne Præfectus vrbis in aduenam qui contra Regis edicta, sine fide publica eò se insinuauerit, edat exempla; meque aut cruciatibus affectum necet, aut in perpetuam redigat seruitutem. His ego periculis alia haud paulo maiora pericula oppono, quæ cæteros latent. Primũ enim periculum est ne diuina bonitate ac prouidentia diffidamus, si quidem Dei vnius causa huc venimus, vt sacrosanctam eius legem, eiusdemque filium IESVM Christum humani generis Saluatorem his gentibus prędicemus. cuius rei ipse mihi conscius est, qui hanc mihi mentem iniecit, Deus. Proinde diuinæ nunc prouidentiæ atque potestatis spem fiduciamque abijcere, propter discrimina quę eius causam agenti impendere dicantur, næ id haud paulo maius periculum est existimandum, quam quicquid periculi mihi creare Dei, atque hominum hostes possunt. Præsertim vero cum neque dæmones ipsi, neque eorum satellites, ac ministri quicquam nos lædere queant, nisi Dei permissu ac voluntate. Quid quod, si Deus nostros conatus probat ac iuuat, non modo eiusdem nutu omnibus eripiemur periculis, sed etiam Christũ Dominum audiemus admonentem, Qui perdiderit animam suam in hoc mundo propter me inueniet eam? Quocirca cum hæc animi pericula longe maiora corporis periculis iudicemus; satius ac tutius esse ducimus

,, cimus, per vitæ diſcrimina perrumpere, quam
,, in diſcrimien adducere animi ſalutem. Omni-
,, no deliberatum eſt mihi in Sinas Deo fauente,
,, inuitis eius hoſtibus, penetrare. Nam ſi Deus pro
,, nobis, quis cõtra nos? Magnum omnino adimus
,, periculum (ſi nihil aliud) perpetuæ ſeruitutis.
,, Verumtamen hæc me cogitatio cõſolatur, ſatius
,, eſſe Dei cauſa ſeruitutem ſeruire, quam Crucis
,, fuga perfrui libertate. Quibus ſane in verbis in-
,, territus ad omnia pericula animus ſatis eminet.
Quantopere autem Xauerius quicquid malorũ eſt contemneret, apparet ex epiſtola ad Iacobum Pereriam cuius clauſulam ſuo ſubtexuimus loco Haud minor animi magnitudo aduerſus Chriſtianorum hominum potentiam, quam aduerſus barbarorum minas, ac terrores fuit. Oræ Comorinenſis Præfectus homo Luſitanus ſane potens acerbe auareq, imperabat Neophytis. Qua recognita Xauerius minatus eſt homini, niſi humaniorem in poſterum ſe Chriſtianis præberet, de eius iniurijs ac tyrãnide cum Rege Luſitaniæ per litteras expoſtulaturum. Luſitano item Duci nouos Chriſtianos iniurioſe tractanti denunciari per ſocium iuſſit, niſi crudalitate deſiſteret, fore ipſum multo immaniorẽ Herode quoniam ille corpore dumtaxat innocentium puerorum, ipſe etiam animas perderet. Id enim prorſus futurum, ſi Patribus propter eius importunitatem ex illa ora digreſſis, infantes pueri interirent ſine baptiſmo. Malacenſi porrò Præfecto ſuum in Sinas iter per ſummam iniuriam peruicaciamque impedienti (vt ſupra diximus) demum patientia in ſeueritatem verſa, ſacris interdixit; eamque rem pro ſacris ædibus pronun-
tian-

tiandam rite curauit, vt ceteros in officio similis ignominiæ contineret metus. Verum nulla res magis incredibilem eius animi magnitudinem ostendit, quàm infinita quædam cupido euangelij toto orbe terrarum circumferendi. Nam Indiæ vastitate non contentus, Malacam, Malucas insulas, Mauricam, Iaponiam, Sinas, omnem denique animo atque industria complexus est orientem: omnes vtique terras deinde complexurus, si animi ardori vita respondisset: Vltima quippe orientis tanta celeritate lustrauit, vt eius animo angustus videretur orbis terrarum.

Dei caritas, & proximorum. Cap. XIII.

PAR tantæ fortitudini, Dei hominumque caritas fuit. namque in omnibus vitæ partibus non alia virtus magis, quã diuini cultus proferendi, hominumq; conseruãdorum emicat studium. Nimirum caritate in Deũ tanta flagrauit, quantam existere oportuit in eo, qui humanis rebus penitus contemptis, assiduæ rerum cęlestium commentationi deditus foret. Hinc in Deum summum bonum, munificentissimique conditoris conseruatorisque sui amorem mens erecta, vel in medijs hominum congressibus iucundissimos sermones miscebat cum Deo. Hinc inflammatus ille in IESVM Christum benignissimum Dominum Saluatoremq; suum amor, identidẽ suauissimum illud ac salutare nomen dulcissime vsurpans. Indidem accensa, illa martyrii cupiditas, quæ a Turcarũ finibus exclusa, ad vltimas terrarum oras progressa, ex feris

atque immanibus nationibus, ex pestilẽtiæ, naufragiorum, prædonumque manifestis periculis martyrij decus quæsiuit millies, vt illi martyriũ potius, quam ipse martyrio defuerit. Et sane nullum illi martyrium atrocius esse potuisset, quam fuit caruisse martyrio. Immensa hæc Dei caritas haud disparem in Francisci animo caritatem hominum accenderat, quæ nec cessare vnquam illum, nec defatigari patiebatur. Hæc illum vbique ægris, vinctis, miseris quasi seruum addixit, contagiosisque morbis inter ipsa funera obiecit intrepidum. Hæc ad feras & immanes nationes, vel cum aperto capitis discrimine instituendas impulit, atque apud eas quamdiu opus fuit, retinuit omnium rerum inopia laborantem. Hæc denique contemptis exæstuantis Oceani fluctibus, piratarum latrocinijs, incommodis infinitæ nauigationis; ad vltimas vsque gentes perduxit, vt Iapones quoque Euangelij penitus ignaros aggregaret Ecclesiæ. Et tamen cum tot iam terras, tot maria emensus, omnibus prope maritimis regionibus Euangelio Lustratis, ad vltimũ mundi terminum peruenisset, eadem hominum caritas eũ perpulit, vt Sinarum claustra seuerissimis legibus & custodijs firmata tentaret, vel cum aperto capitis periculo adeo insatiabilis animorum cupido nihil inuium; nihil metuẽdum videri sinebat. Quin etiam tot gentibus ac populis ad Christi fidem adiunctis, ferebat ægerrime prohiberi se Sinarum aditu, vtpote qui orientis salutem mente complexus, in primordio suorum operũ stare se crederet. Nec dubium quin si ei contigisset, vt Sinarum expeditioni superstes, Romam quo ab Ignatio accersabatur, perueniret; Occidenti quo-

que,

que, depositisque Ecclesiæ partibus fuerit pariter saluti futurus. Quippe siuè Præpositus Generalis, siue Præpositi adiutor, contactas hæresi nationes per Socios curandi non prius finem fecisset, quam illum aut curanda gens, aut vita ipsa deficeret. Incredibile dictu est, quantopere ille fuerit in mortalium salutem intentus. Malacæ quidem & alibi confessionibus audiendis, reconciliandis dissidentibus, ægris subleuandis, ceterisque pietatis officijs assiduam dabat operã, adeo cibi ac potionis oblitus, vt sæpe biduum, triduũue traduceret ieiunus, sentires eum talibus ministris diuinoq; obsequio pasci. Nec vero Xauerij caritas ita ciuitates gentesq; totas adiuuabat, vt singulos negligeret homines, quamuis pertinaces & obstinatos. Ternate decedens ex maximo Ternatinorum numero dũtaxat reliquerat duos quibus detrahere nequiuerat pellices. Amboinum igitur reuersus (misericordia indignationis locum occupante) litteras ad Ternatinum amicum dedit; rogans vt duos illos suis verbis quam bellissime salutatos commonefaceret, si quando in animum tandem induxerint, è flagitiorum cæno emergere, confestim se illuc aduolaturum; interim nunquam cessaturum eorum salutem a Deo communi parente deprecari. Malacæ verò cum identidem verba faceret ad populum, audiebatur interdum ab Iudæo erudito illo quidem, sed (quod illius gentis vitium propriũ est) peruicaci, nec minus Xauerij irrisore, quam veritatis. Is vitijs simul & erroribus implicatus obstinate obstabat Euangelio, eiusque autoritas cæteros Iudæos à Christi fide deterrebat. Hunc igitur Franciscus omni obsequio demulcens,

Proximis fer ut Cibi & potionis oblitus.

Zelus animarum.

Iudæum conuertit.

cens, & comiter apud eum cænitans adeo flexit, vt in contrarium mutatus, è pertinaci Iudæo probus ac pius fieret Christianus. Hæc porrò proximorum caritas haud fortior, quam solertior fuit. Canonorium arx est Lusitanorum, portu celebris inter Goam, & Cocinum interiecta. Hunc portum petens ex itinere Xauerius, quendam in ipsa naui ad confessionem peccatorum perducere frustra conatus, incæpto paulisper destitit, vt securum ex improuiso adoriretur. Namque ille cum vrgeretur acrius, obstinato ad negãdum animo confirmarat iureiurando, se numquam omnino id esse facturum. Franciscus ergo vbi in terrã descensum est, statuit in exitiali morbo, vltima experiri auxilia. Itaque aliud se iam agere simulans, peruicacem hominem comiter per speciem animi relaxandi, in saltum (vt regionis natura fert) frequentibus palmis consitum ducit. Vt in locum ab arbitris remotum ventum est, subito deposita veste, tergoque nudato, procumbit in genua mox stupente illo, & quid tandem rerum tanto impetu acturus esset, expectante; flagrum depromit aculeis ferreis sane asperũ; atq; in eius conspectu tergum suum strenue diuerberans, exclamat se eius causa id quicquid esset supplicij subire, vt cæleste ab eo auertat iram; Inter hæc palmetum resonabat ictibus plagarum: spectator ille stupens, & attonito similis Francisci cruore respergebatur. Ergo admiratione in misericordiam versa, statim ad pedes Xauerij prouolutus, rogat alienam culpam suo tergo luere desistat: se paratum esse sua aliquando expiare peccata. Itaq; Xauerius victoria lætus extemplo induit vestem, eiusq; confessione nudita, perditum hominem in

Mira solertia in flectẽdis obstinatis in scelere hominibus.

viam

viã ac spem salutis reducit. In ægra verò ac prope deposita Malacensi ciuitate curanda, haud paulo plus & prudentiæ adhibuit, & industriæ. Etenim cum animaduerteret Malacensiũ animos vsque eo flagitiorũ senio ac tabe confectos, vt remedia funditus repudiarent, medicus animorũ eximius nouã ac salutarem inijt medendi rationem. Mira illos dissimulatione adortus inserebat se militũ lasciuientium circulis, ludẽtibus de industria superueniebat, se illorum lusibus & consuetudine delectari simulans. si quis eius interuentu verecundiaque desisteret a lusu; comiter eũ ad vitę hilaritatem reuocabat; se quoq; talis oblectationis studio teneri; milites vtiq; monachorũ ritu viuere non debere: Si nulla intercederet iniuria diuini nominis, satius esse ludere ac iocari, quã detrahere de aliis, aut quidpiã patrare flagitii. Inde cõciliatis comitate animis, per omne obsequiũ in quam maxime familiarẽ vsum insinuare se, vt arcanos illorũ eliceret sensus morbisq. demum per occasionẽ mederetur. Vltro etiam alijs pellicum amore implicatis ad prandiũ aut cęnam condicere se super mensam familiari sermone illato, probare apposita fercula; de famula, quæ illa tam scite condidisset, percontari; rogitare hospitẽ, vt eam accerseret; collaudatamq; de solertia in cibis condiendis, dimittere, sat habẽs in præsentia, viã sibi ad destinata fecisse. Si cui grauis conuiua futurus erat, ex improuiso instabat, vt sibi eius tecta inspicere liceret; introductus mira comitate deuinciebat hospitem. dissimulatoq; cõsilio velut ferã vestigãs nullum omittebat angulum, quẽ non perlustraret oculis. si in hospitis incidisset pellicẽ, quęnã illa mulier, & cuius esset, sciscitabatur; se-

Omnibus omnia fit, ut omnes Christo lucrifaciat.

que omnia quę videret,probare simulabat,occasioné rei bene gerédæ captans. Adeo auté omnia omnibus fiebat,vt inter milites miles,inter mercatores mercator esse videretur. Quocirca non modo Lusitani,verũ eorum etiá pellices ipsæ propter singularé eius comitaté,illum hospité, illum conuiuam expetebát, quid tandé moliretur ignaræ. At Xauerius vbi se totũ in illorum insinuarat familiaritaté,tum vero dissimulanter affectis animis mederi aggrediebatur; Si quem nactus erat formosæ ancillæ amore captũ,huic mulieré commendare. eam vero propter egregiá formam atque indolem,digná quæ pudica foret, digná quæ honesto alicui nuberet viro. Inde percontari ex hospite, cur si vnice illam amaret, cũ vtriusque dedecore pernicieq; cócubinam, quam honeste,sanctéque coniugé habere mallet. ita mali causa in remediũ versa,flagitia mutabat nuptiis. Sin auté mulier deformis erat, rogitabat hospitem, satis ne sanus esset, qui adeo deformem famulam in delitijs haberet, propter quam in Lusitanorum incurreret sermones, irrisionesque? Quin potius se dignam coniugem quæreret? si vellet, se ei virginem forma ac virtute pręstantem in matrimonium daturum, vt simul ipse à libidinis emergeret cœno,& orbæ virginis pudicitiæ consuleret. Id illi magno vtique honori item vt alijs fuisset (quos nominabat) futurum. Alios porrò minus ad nuptias expeditos, quod multarum ancillarum amoribus irretiti tenerentur, alia adoriebatur via. Quærebat primum cur tandem domi suę tantum alerent ancillarum, quę nullum pene vsum haberent alium, nisi vt dominorum salutem ac rem familiarem perderent; domesticum

cum

cum otium contentionibus rixisque turbarent? Quod ſi omnes dimittere aut nō poſſent, aut nollent, magnopere monebat, vt certe vnā aliquam miſſam facerent. Inde ad eoſdem intermiſſis aliquot diebus reuerſus, amice inſtabat, vt alteram, deinceps vt reliquas omnes dimitterent, præter vnam. Minus quippe inuiſos eſſe Deo, ac facilius veniam impetrare vnius mulieris, quā multarum amore implicatos. Demum nouā nactus occaſionem, vrgebat vt illa ipſa, quā libido ſibi reliquā fecerat, dimiſſa, aut in matrimoniū ducta, cæleſtem aliquando iram placarent. Ita paulatim perditos homines, demptis omnibus peccandi illecebris, ad honeſtatis ſalutisque viam reuocabat. Fuit autem hoc propriū ac perpetuum Xauerio, vt facinoroſiſſimi cuiuſque familiaritatem ambiret maxime, ratus periclitantibus potiſſimum opus eſſe medico, medicinaque. Nec prius eos dimittebat quā ad ſanitatem perduceret mentis. Illud vero ſummę ſemper curę Franciſco fuit, vt ſuis ac ſociorum exemplis omnes ad virtutē pietatemq; accenderentur, offenderetur nemo. Nec aliud magis ſocijs aliquo ituris ſolitus erat inculcare, quam vt prouiderent bona corā Deo & omnibus hominibus, certa etiam hac de re pręcepta abeuntibus tradita, identidem per litteras in memoriam redigebat. Quod ſi quid a quopiā offenſum eſſet vſpiam, adeo angebatur animo, vt in eū quadraret illud Apoſtoli, Quis ſcandalizatur, & ego non vror? Quocirca Gaſpari Goani Collegij Rectori plane mandauit per litteras, vt quicumque è Societate offenſioni publice foret, eum dimitteret omnino: dimiſſumque nullo modo reciperet, grauiorē famæ Societatis, quam cuiuſuis

Rom. 12.

Quantopere vitarit ſcandalum proximorum.

2. Cor. 11.

ſocij iacturam ratus. In quo illam quotidiano uſu cõprobatam uſurpabat uocem Apoſtoli. Modicum fermẽtum totam maſſam corrumpit. Ceterum ubi offenſum eſſet, ibi cenſebat ſatisfieri oportere, ut præſens ſatisfactio offenſos ſanaret animos. Nec offenſis modo, ſed etiam infenſis ſatisfaciendum putabat. Cocini (ut ſupra demõſtrauimus) cum ſodales quoſdam, qui Societati IESV templum conceſſerant, Patribus infeſtiores eſſe cognouiſſet; ipſemet, maxima honeſtiſsimorum hominum frequentia, proſtratus claues templi ante eorum poſuit pedes: Eaque demiſſione infenſos animos penitus mitigauit. Illud autem habebat in ore, ſe quicquid diuitiarũ quicquid opum eſſet in terris, bono Societatis nomini poſthabere: utique cum Deus pijs hominibus ſua commoda præ communi religionis exiſtimatione contemnentibus, meliores diuturnioreſq; redderet opes, quam quibus ſui uiris, atque utilitatis retinentes, cum exiſtimationis detrimento, iacturaque fruerentur. Quocirca litteris ad ſocios datis, illud ſolitus erat adſcribere, ſibi modicum fructum ſine offenſione, quam ingentem cum aliqua offenſione eſſe potiorem. exiguã quippe ſegetem animorum ſine offenſionibus, uelut ſine noxijs herbis creſcere ac permanere: at quãuis magnam ſementem offenſionibus, quaſi inimicis herbis, oppreſſam extenuari & euaneſcere. Atque hæc multo etiam impenſius ſeruabat ipſe, quam alijs præcipiebat, exemplis utique quam præceptis clarior.

Aedificationis proximorum cura.

Comi-

Comitas grauitati iuncta.
Cap. XIIII.

AD salutem porro hominum procurandã uel plurimum valebat grauitati iuncta comitas; quæ virtutes specie dispares ita in illo copulaban tur,ut neutra quicquã detrahente de alterius ui idem & grauissimus esset,& suauissimus. Quippe incredibilis quædam in Xauerio, vt supra ostendi,comitas ex vultu,gestu,sermone, cõsuetudine facile eminebat,quæ a natura insita,a Deo cumu lata quéuis facile caperet,teneretq;. Mira in ore hilaritas in congressu facilitas, in consuetudine vsuque suauitas. Aspectus adeo iucũdus; vt ægris solatium,valentibus lætitiam afferret. Itaque sæpe usuuenit,vt multi sociorum nulla alia de causa viserent eum,nisi vt celesti illo aspectu exhilarati ad beatæ vitæ studium, illius eximiæ alacritatis, ardorisque cogitatione accenderentur. Nũquam enim tristes aut languentes ab eo recedebãt, quoties haurire potuerant ipsius alacritatem, & tanti animi spiritum. Eximia vero vultus ac sermonis iucunditas bonos iuxta ac malos. sũmos æque & infimos pelliciebat. adeoque cũctorum tenebat animos vt eos quocunque liberet, impelleret:nihil a quoquam postularet quamuis magnũ arduumq,cuius nõ facili negotio fieret compos. Ceterum hanc comitatẽ moderbatur par grauitas,vt in summa consuetudinis iucunditate, omnia tum dicta tum facta redolerent sanctitatem. Cuius quidem tanta erat apud omnes opinio, vt quamquam vulgo cum flagitiosissimis hominibus perfamiliariter versaretur,nihil tamẽ turpissimo-

Aspectus Xauerij ui- sentibus iucundi.

rũ hominũ consuetudo Xauerij pollueret nomẽ, constanti sanctimoniæ fama suspiciones hominũ non solum sermones arcente. Nec vero illi, si quã do res posceret, grauitatis aculeus, seueritas defuit. Namque acerrimus vindex præcipue contumaciæ fuit. Porrò in Comorino promontorio cum cognoscet Idolum à Neophyto quodam esse consecratum, enimuero tanti facinoris indignitate commotus, protinus sacrilegis tectis inijci iussit ignem, vt pœnę magnitudo ceteros à tam nefario absterreret scelere. Multis honestis viris supplicij grauitatem deprecãtibus hoc solummodo permisit, vt rem familiarem domo liceret efferre. domum ipsam sacrilegij receptaculum, omnino incendio absumi voluit.

Eius prudentia, & præcepta Paulo Goani Collegij Rectori data. Cap. XV.

IAM ceterarum moderatrix virtutum prudentia, non modo in conciliandorum conuertendorumque hominum solertia, quæ passim in tota Francisci emicat vita, verumetiam in propagatione religionis & administratione Societatis enituit. Quippe satis gnarus nihil æque obstare Christianæ fidei, ac vitia, prauaque exempla improborum Christianorum, non prius ad ethnicos religione imbuendos accessit, quam lapsos veterum Christianorum restituit mores. Neophytos autem ingenti labore ac patiẽtia Christo partos ipse primum maxima assiduitate coluit; inde socijs alijs, idoneisque hominibus excolendos tradidit. Socios porro ipsos nulla in loca misit vnquam, nisi ante ab se lustrata. Quos verò mitte-

bat

bat, aduersus omnia incommoda, salutaribus ac proprijs armabat monitis, rudes imperitosque rerum edocens, quæ ipse longo vsu, diuinoque instinctu didicerat. Et quoniam in ijs quæ dixi præceptis, vel maxime Francisci elucet prudentia, haud salubrior illorum hominum magistra, quã aliorum; operæ pretium me facturum censui, si magnam exponerem partem eius monitorum: quippe quæ non magis illum admirabilem, quã nos prouidos facere queant. Paulo igitur Goani collegij Rectori constituto hæc præcepta discedens reliquit.

„ Omnium primum te oro, quæsoq;, vt pro tua „ erga Deum caritate, obseruantiaque in Parentẽ „ nostrum Ignatium, Societatemque IESV vni- „ uersam, Patres, fratresque omnes siue ex Lusita- „ nia veniẽtes, siue tota India sparsos, benigne mo „ desteque accipias, tractesque. Equidem de socio „ rum omnium virtute eam habeo opinionem, vt „ (quantum coniectare potui) nequaquam existi- „ mem eos egere Rectore; tamen vt nec alijs de- „ sit obediendi materia, & recte atque ordine res „ administrentur, placet esse vnum aliquem, cui me „ absente obtemperent cæteri. Proinde tua sub- „ missione, prudentia, sapientiaque fretus cunctis „ socijs te præficiendum censui, vt omnes, qui ex- „ tra Goam sunt e Societate pareant tibi, quoad a- „ liud statuatur. Antonius Gomes præerit Goano „ collegio, vectigalia exiget, atque in res necessa- „ rias suo impendet arbitrio. Harum rerum sum „ ma ei à me potestas permissa: quocirca tuam au- „ toritatem neutiquam interpones. Si quid secus „ visum erit, consilio eum reges potius quam impe „ rio. Iterum te oro quæsoque vehementer, vt pro „

Cura concordia.

,, obedientia quam P. Ignatio debes, intentius ca-
,, ueas; ne qua forte res inter te & Antonium Go-
,, mem ferat discordiam; neu domesticis alienisue
,, materiam aliquam præbeat sermonum. contraq;
,, omni ope tendas, vt perpetuo concordibus rem
,, geratis animis, studijsque. Si quando socij Co-
,, morinenses ceteriue, qui in Christi vinea elabo-
,, rant, rem aliquam abs te petierint ad animorum
,, salutem quoquomodo pertinentem, sedulo eis,
,, atque impense curabis. Quoties vero ad mise-
,, ros illos maximis ærumnis oppressos das litteras
,, caue quicquam durius scribas, quod offendere
,, queat afflictos: Ceterum strenue Dei causa la-
,, borantibus res necessarias impigre benigneq;
,, submittes, maxime verò Comorinensibus & Ma
,, lucensibus, qui grauissimam ferentes crucẽ, por-
,, tant pondus diei & æstus. Itaque eis non modo
,, animarum, sed etiã corporũ subsidia ad animos
,, pertinentia enixe simul ac tempestiue submini-
,, strabis. Quod si quis eorũ colligendi causa Goã
,, receperit se; haud secus quã te illisq; dignum est,
,, excipies fouebisque. Idq; ego tibi Dei, & P. Igna
,, tij nomine mando ac præcipio. Ad hæc oro te mi
,, frater, vt quotidie in virtutibus procedas, atque
,, omnibus omnium virtutum exemplum sis, vti
,, adhuc fuisti; crebroq; in Iaponiã litteras des quæ
,, me sigillatim edoceant de tuis domesticorumq;
,, rationibus, & scilicet de amore, & concordia in-
,, ter te & Antoniũ Gomẽ, ceterosq; socios; deq. nu
,, mero & facultatibus vel humanis, vel diuinis Pa
,, trum deinceps aduectorũ è Lusitania. Id omnino
,, bis in anno facies, Aprili mense, atq; Septembri.
,, Ac de singulis Patribus fratribusque tota India
,, sparsis, quæ me scire velle arbitraris, per dome-
,, sticum

ſticum quempiam (vt alienus labor tuum minuat „
laborem) perſcribenda curabis. Quod ſi quid erit „
arcani id tua ſubſcribes manu. Rogo te etiam, at- „
que etiam, vti hæc præcepta tibi cordi ſint eaque „
ſingulis hebdomadis perlegas. & ſimul vt mei me „
mor aſſidue pro me, & ipſe depreceris Deum, & „
tui ſtudioſos ad deprecandum accendas. „

Præcepta P. Gaſpari Belgæ Armuziam ituro, aliiſq; Patribus Indiæ cultoribus tradita. Cap. XVI.

PRAECIPVE attende tibi, ſimul de cultu Dei, tuaque ſalute ſolicitus profecto enim duobus hiſce præſidiis fultus & alijs plus opis af feres, & ipſe ad chriſtianæ humilitatis religioniſque miniſteria eris paratior, Itaq. Luſitanorum li beros, & ſeruitia, ceteroſque idiotas chriſtianis pręceptis erudies, neq; hoc munus (quippe quod ad ſalutem animorum, hominumque beneuolentiam plurimum habet momenti) committes alteri. In valetudinario miſeros ſubinde ægros viſita bis, monitosq. morbũ fere pœnam eſſe peccati, al licies ad conſcientiam excutiendam, delictaque expiãda. Inde eorum cõfeſsionibus per otiũ audi tis, cæleſti refectos pane, valetudinarij Præfecto cõmendari, neceſſarijſq; ſubſidijs iuuari oportebit. In cuſtodias quoq; itare conuenit ad uinctos, eoſq; hortari, vt totius ante actæ vitę cõfeſſionẽ in ſtituãt. Ex eo enim hominũ genere pleroſq; inuenias, qui cõceptas animi labes rite expiauerint nũ quã. Et omnes quidẽ ſodalitio Miſericordiæ cõmẽ dabis, ne qua cuiquã fiat iniuria; ceterũ egentibus res inſuper corrogabis ad uictũ neceſſarias, vt mi ſerorũ ſubuenias egeſtati. Miſericordiæ autẽ ſoda litio, quãtũ in te erit proſpicies. Proinde ſi quãdo

incertorum dominorum pecunia restituenda sit, eam magnopere cēseo illi sodalitati potissimum attribuas. Et si enim non desunt egentes, quorũ inopia recte talibus subleuetur subsidijs, sæpe tamen mendicantium fraus aut infamia inquinare hoc negotium solet. Quæ pestes quemuis facilius quam Misericordię sodales fallant, quorum prudentiam satis vsus erudiuit ad precauẽdum. Quocirca optimum factu est, rem omnem sodalibus permittere, qui egentibus notis spectatisq; eleemosynam illam proportione dispertiant. Id adeo faciendum multis magnisque de causis. Primum quia si per te ipse pecuniam pauperibus diuidas, profecto multi abs te petãt subsidia maxime corporũ: quod scilicet haud quaquã facient, si te animorũ tãtũ difficultatibus subuenire cõstabit. Deinde vt suspiciones rumoresq; fugias eorũ, qui illas tibi pecunias egẽtibus diuidẽdas tradiderint. Namque (vt proni sunt hominum ad deteriora credenda animi) verendum est, ne quam auaritię suspicionem præbeat exactio pecuniæ: perinde quasi exactum ab eis argentum per speciem iuuãdi pauperes, moliaris in tuum vsum & cõmodum auertere. Quocirca præstat id muneris in alios transferre, in quos nulla cadat suspicio. Quod si quando tamen res ipsa contra suadeat, sequi licebit maiorem Dei gloriam, maiusque animorum emolumentum.

Per externos eleemosyna diuidenda pauperibus.

Et apud eos, quibus cum verfaris, quamuis amicos & familiares ita semper te geres, vt si aliquando futuri sint inimici. Hæc cogitatio lasciuientẽ licentia vitam facile cohibebit, ut ne quid amicitia ac familiaritate prouectus offendas; simulque talis cautio illos in verecundiam adducet,

Apud amicos uiuendũ ut si futuri sint inimici.

cet, fine vlla causa amicitiam tibi renuntiandi; Hæc inquam cautio non alienam modo arcet in probitatem, sed nostram etiam pietatem fouet, quippe si apud te sis, & magis fruaris Deo, & maiorem notitiam habeas tui. Nimirum ignorátio atque obliuio sui ipsius multa vitiorum monstra parit, quæ amicos alienant, irritant inimicos, vt nostrorum haud ignari morum acrius in nos, vehementiusque cooriantur. Aduersus Episcopi Vicarium egregiam semper adhibebis reuerentiam obedientiamque. Quocirca vt primum oppidũ, vbi is versatur, attigeris, protinus eius genibus aduolutus de more osculaberis manum. Inde petes vt tibi potestatem faciat concionandi, audiendi cõfessiones, ceteraque pietatis munera obeundi. Nec vnquam te ab eo, quantacunque offensio alienabit; sed accendet potius ad illius pectus omni comitatis genere permulcendum, vt is aliquando pijs meditationibus excultus, & commodior fiat & melior. Ceterorum quoque Sacerdotum gratia captanda tuendaque, quo impensius ipsi quoque ad salutares illas meditationes pelliciantur. Oppidorum vero Præfectis dicto audiẽs eris: omnique obsequio, & (quoad eius fieri poterit) familiaritate eorum tibi deuincies animos. Neque ulla de causa, quamuis iusta, in eorum offensionem, atque odium incurres. Si quid sceleris illorum admiserit quispiam; primum opportuno sermone illato, amice comiterque ei ostẽdes, magnum te capere dolorẽ ex infamia, quæ eius dignitatem nomenque fedarit: tum pari comitate ac submissione ita expones rumores de illo vulgatos, vt peccatum suum per se ipse & agnoscat, & corrigat. Id autem tum fieri oportet, cum spes

Reuerentia erga Vicarium Episcopi.

Admonendorum Principum ratio.

lætum prosperumque spondet monitionis euentum. Sin minus omitti totum hoc negotium præstat, quam frustra niti, nec aliud vt dicitur, laborando, quam odium quærere.

Dominicis ac festis diebus post meridiem, seruis & ancillis, itemque libertis ac liberis Lusitanorum, tintinabulo in sacram ædem conuocatis, præter fidei Christianæ capita, ratio quoq. orandi tradetur, animæque curandæ. Atque huius rationis vsus idiotis hominibus confessione expiatis pœnæ loco imponetur ad certum tempus, vt paulatim assuefactos salubris illa consuetudo deinceps sequatur. exploratum habeo multis eam rem saluti fuisse. Eadem ratio in tabella perscripta proponetur in templo, ut potestas describendi sit ijs, qui uti velint. Aliquid etiam temporis, atque operæ pacificatio inimicorum, diffidentiumq; inter se reconcilia tio uindicabit. In controuersijs litibusque tollendis, illud inculcandũ, plerumq; plus impensæ in lites fieri, quam quanti id sit de quo litigatur. Video hoc officium Iurisconsultis, ac tabellionibus ingratum atq; inuisum fore. Quocirca isti præcipue captandi sunt, & appositis meditationibus ad æquitatẽ conformãdi. Nã si recte cõsiderabimus, istos cõtrouersiarum, ac litium (quippe quæ in ipsorum cedũnt lucrum) architectos ac machinatores esse reperiemus. Si quãdo incideris in homines fraudibus, libidinibus, odijs adeo implicatos, vt nõ solum hisce vitijs expediri nõ laborent, verum necessaria respuãt remedia; omni humana diuinaq; ope annitendum erit, vt eorum animi quãuis iam deposi ti, aliqua tandem ratione sanentur. Proinde illis, nisi plane insaniant, amor & reuerentia quam

Litium dirimendarum modus.

Sceleratos homines conuertendi ratio.

Chri-

Christo Deo, ac domino suo debeat, propnenda; mortis impendentis, ac gehēnæ incutiendus metus. si quos neq; amor Dei, neq; timor flectet, eos vero acerbissimis pœnis, quas cœlestis ira ex improbis etiam in hac vita expetit, territari oportebit. Itaq; denuntiandi graues, diuturniq: morbi, damna & iacturæ rei familiaris; orbitas ac solitudo liberorū. coniugum probra, pericula, tum maritima, tum terrestria, casus inopinati, & atroces; atque alia generis eiusdē, quibus inueterata maxime scelera, ac flagitia solitus est Deus vindicare. Quippe multos uidemus esse, quos multo magis talium incommodorum timor moueat, quam cruciatuum æternorum. Verum enimuero tam effusæ uecordiæ, atq; insaniæ causa, vel diuini nominis obliuio, vel ingens negligentia consciētiæ, vel cælestis fidei tenuitas est, hominibus vtiq nequam & sceleratis; qui uelut pecudes rebus ijs, quas oculis cernunt, quasque ante pedes habent cuncta metiuntur, immemores bonorum cælestium, vltimique discriminis, in quo ipsorū æterna vertitur sors. vtrum scilicet beati an miseri futuri sint in omnem æternitatem. Nonnullos etiā interdum reperies in peccatorum hærentes cæno, qui tuam amicitiam familiaritatemque captent; non ut è vitijs extrahantur suis; sed simul ut meritam obiurgationem uitent, simul ut tua cousuetudine ad opinionem commendentur probitatis. Idcirco moneo, vt apud te sis, ac si quando te isti homines ad cœnam aut prandium inuitent, donisue colant, videas ne tua libertas deliniatur muneribus, quominus acriter peccantes admoneat. Itaque ad prandium inuitatus non recusabis tu quidem, sed inuicem

Causæ obstinationis in sceleribus ac flagitijs.

Concionatoribus dona respuenda.

Inuitatio ad prandium quatenus accipienda.

illos

illos ad sacram inuitabis Confessionem. Quod si animaduertes, te nihil omnino proficere, & prorsus ludere operam; seuere denuntiabis, nisi resipiscant, illis iam te amicitiam & consuetudinem renuntiare. Neque verò ego cum quicquam

Cuiusmodi munera accipi cõueniat

à quoquam accipi veto, parua, ac rara munuscula intelligo, qualia sunt poma, & alia eiusdem modi quæ remissa grauiter offendunt eos, qui miserũt; sed dona magna ac pretiosa, quæ si accipias, capiaris. Si quãdo magna vis missa fuerit cibariorum, ea valetudinario, carceri, cæterisque egentibus diuidentur, vt omnes intelligant, istarum etiam rerum maximam partem dispertiri pauperibus: tibi vix minimam quandam particulam reseruari. Hæc benignitas plus ad exẽplum abstinentiæ proficiet, quã taliũ recusatio munerũ, cũ præsertim qui ea mittunt, sibi ducãt dedecori domũ remitti, quæ miserint. Iam prauos cuiuspiam mo-

Corrigendi modus.

res emendaturus, non prius manum admouebis, quam intimos eius perspexeris sensus. Quocirca magnopere tibi suadeo, ut primum odoreris, atq. inuestiges, an is uitio aliquo, aut mẽtis perturbatione occupatus ab animi sui salute abhorreat. Si æquo erit animo, & ad accipiendam admonitionem parato, tum vero eum sedulo, quæ videbuntur, monebis. Sin autem ira aut quauis molestia perturbatum senseris; supersedendum erit monitoris officio, & affectus animus insinuatione quadam ac dulcedine orationis deliniendus. Inde ad salutis suæ cogitationem, curamque traduci eum oportebit, leuioribus initio tẽtando monitis; quæ si belle processerint; grauioribus inde oppugnando. Ad ultimum vbi eum in tuam redegeris ditionẽ, obnoxio ad arbitrium tuum leges impones,

& quæ-

& quæcunque opus erunt, plane, aperteque præscribes. Ac leuandæ molestiæ, iræue sedandæ unicum remedium est, angoris iracundiæve causam prudenter extenuari, eleuarique uerbis. si iratus sit, iniuriam imprudentiæ potius, quam maleuolentiæ attribuere; aut delictorum eius pœnas diuinitus expetitas dicere: ipsum fortasse in parentes aut propinquos inimice, aut in alios innocentes commisisse aliquando aliquid, pro quo nunc pœnas cœlesti numini iustas ac debitas soluat. Hæc aliaque eiusmodi, quæ ad extinguendam valent iram inculcanda sunt. Quod de ira præcepi, ad cæteros impotentes animi motus transferendum. Illud autem vrgebitur, etsi aliqua veri species obiecta animum eius commouerit: tamẽ si colligat se, cogitationemq; ad ipsam referẽs veritatem, res omnes consideret, atque circumspiciat intẽtius, profecto intellecturum causam quã obrem tantopere moueatur, nullam esse. Ita demum hilari lętoque vultu illam animi absterges molestiam. ac pro hominis conditione & propensione voluntatis, quid facto opus sit, amice enixeque commonebis.

Ira sedãda, molestiaue leuanda remedium.

Iam omni ope efficere niteris, vt quos erudis ad pietatem, suas tibi tentationes, incursantesq. animum cogitationes aperiant. Hoc quippe ad virtutis absolutionem præcipuum præsidium est rudibus in hoc genere pugnæ, aut non satis peritis, exercitatisque. Ceterum si seuerior in eos quam benignior fueris (ut seueritas excludit fiduciam) facile quibus à Satana oppugnentur modis, silentio supprimẽt, leuius rati dæmonis insidias subire, quam acerbitatem magistri. Ita necessario nudati præsidio, telisque acerrimi hostis expositi

Efficiendũ, ut quos excolis, suas tibi tentationes aperiãt.

Benignitas magistro necessaria.

positi usque eo incessentur præmenturque donec malis domiti faciant deditionem. Si quos aut superbia, aut libidine, aut alio quopiam vitio tentari senseris, optimum factu erit, spatio ad cogitandum dato, iubere ipsos remedia aduersus illa ipsa vitia excogitare, quod vt succedat ex sententia, viam primum aperies ad eiusmodi res inueniendas: deinde præcipies ut rationes exquirāt, quibus ipsi in cohortationibus ęgros uinctos aut alios à talibus deterreant vitiis. Ita medentes aliis ipsi medebuntur sibi. Quippe & illa alijs communicata proderunt, & ipsi sua sponte ad ea quæ alijs suadent, incitabuntur. Eadem regula etiam ceteris usui esse potest, quos propter impedimētum aliquod nō licet absolui. Scitum enim est ex ijs percontari, si quem ab illiusmodi, quo vrgentur ipsi, vitio reuocare conarentur, quam tandem essent inituri rationē. ad vltimum suadere, vt id sibi cōsilij capiant, quod in tali re, ac tempore alteri forent daturi. Illud etiā videndum, vt in exercendis alumnis nostræ disciplinæ virtutumq; muneribus iniungendis, adhibeatur modus; & onera pro cuiusque imponantur viribus. Nam si maiora erunt, quam vt ferri commodè queant, non excitabunt virtutem, sed opprimēt, Itaq; illi fracti animo, ac debilitati, imponēdum onus detrectabunt, impositum abijcient. Et quoniā Rex Lusitaniæ pro sua munificentia iussit omnia nobis necessaria vbique suppeditari; eius potius, quam alterius cuiusuis liberalitate vtaris cēseo. Nā profecto qui alienas res accipit, libertatē amittit suam: quippe cum beneficentia necessitatē imponat obsequendi beneficio: emptaq. beneficio libertas adeo seruiat, vt etiamsi quid audeat eius

Vitia corrigendi ratio.

Modus adhibendus in exercenda uirtute.

Libertatis tuēda ratio.

eius verba longe minus habeant ponderis, quam haberēt, si sui esset iuris. Adde huc, quod si quid ab illo, qui dedit, peccatum sit, libere increpare nequaquam valeas. Quod enim os tantum est, vt sustineat allatrare pascentem?

Præcepta Ioanni Brauio Malacæ diuersanti, alijsque socijs Cocinum petentibus data. Cap. XVII.

VBI mane e lectulo surrexeris, hanc tenebis regulam, vt minimum per semihoram aliquid è Christi vita mediteris, idque hoc ordine, vt initio ab eius ortu facto, deinceps cetera egregia eiusdem facinora, ad gloriosum vsque ascensum in cælum, sensim progrediens meditatio persequatur. Verum singulis diebus singula attribuentur capita, eadem plane ratione, quam exercitiorum spiritualium libellus præscribit. vt singuli menses totam Christi domini vitam meditando percurrant. Iam tibi autor sum quotidie sub meditationem, vota paupertatis, castitatis, obedientiæ renouandi, quo uix vllum est hominibus Deo sacratis tutius contra Diaboli intestinique hostis impetus munimentum. Quocirca antiquissimum habebis quotidie salutaribus hisce armis munire pectus. Promeridianis autem horis, post curatum corpus, tantundem fere temporis iteratio matutinæ meditationis absumet, eamque pariter excipiet instauratio votorum. Nocturno porro tempore post cænam, priusquam cubitum eas, recipies te ad excutiendam conscientiam, & facta, dicta, cogitata eius diei examinás, videbis ecqua in re Deum offenderis hominesue idque perinde exequeris, vt si esset mox secutura confessio. Tum delictorum omnium veniam à Deo petes, emēdationem uitæ ex animo tibi pro

Meditandi modus.

Vota quotidie renouanda.

Conscientiæ excutiendæ ratio.

ponens. Demum precationibus solemnibus Pater,& Aue,recitantis, paulisper rationem inibis corrigendi peccata illa quamprimum. Postridie igitur mane inter surgendum vestesq; induendas recētia superioris diei delicta rediges tibi in memoriam, diuinaq; ope suppliciter implorata, ne quid eo die offendas,nominatim vero ne in noxas illas domesticas incurras; meditationem aggredieris eo,quem dixi modo; Hoc idem quotidie facies Si quid autem horum omiseris per incuriam, id vero tibi religioni ducens de more tuam culpam agnosces, prædicabisq; apud sodales,quod tibi præscripta neglexeris. Ceterū,omnibus in rebus,a quibus appetitum vitiosamque naturam senseris abhorrere, strenue te ipse vinces, haud ignarus nobis primam esse oportere Christianæ humilitatis curam. Nam sine demissione animi germanaq; humilitate non tibi,alijsue prodesse poteris; non Deo carus eris, non dignus, quē Societas I E S V diutius ferat, vtpote quæ elatos suique iuris,ac sententiæ homines cōquerere haud quaquam valet. Proinde studebis sedulo & vsquequaque Præposito obtemperare, & quidem sine recusatione vlla, aut detrectatione: haud secus quam si imperaret ipse Pater Ignatius. Tentationes diabolicas cuiusque generis eidem enuntiabis,vt eius consilio auxilioque instructus,acerrimi hostis petitiones facilius declines, atque propulses. Quippe demissio hostiles tentationes,insidiasq; aperiens,haud minus opis impetrat a Deo,quā init gratiæ.Itaq; nō solū callidissimi hostis artes in præsens eludit,sed etiam vires conatusq; frāgit in posterum. Nāq; ille suas artes deprehēsum iri cernēs,paulatim cum spe victoriæ amittit oppugnationis voluntatem. Hæc

Sui victoria

Humilitas & Obedientia nostris hominibus necessaria.

Bra-

Brauio Malacæ versanti, alia porro alijs Cocinũ petentibus monita data.

Ante omnia quantum erit in vobis, amorem conciliabitis Ciuitatis, præcipue verò cænobitarum, ac Sodalitatis B. Mariæ. Proinde dicta, factaque fidem faciant nihil esse vobis potius, quam omnibus gratificari, & pietate tum ciues, tum sodales illos augere. Comitas in adeundis salutandi causa sodalibus, haud ægre illorum vobis in vestris difficultatibus impetrabit auxilium, si quare ad pauperum inopiam subleuandam opus erit ab eis potissimum petetis; sed ita, vt egentes edocti a vobis illos agnoscant benignitatis autores. Hæc autem cum pauperibus tenebitur ratio, vt cum suam ipsi vobis necessitatem corporis exponent, vos inuicem eis quam per seipsi nõ cernunt necessitatẽ exponatis animi. curatisq; eorum mẽtibus, tum demum corporibus, si quid opis poteritis, afferatis. In congressibus & colloquijs cauendum est, ne nimia quædam grauitas suspicionem præbeat reuerentiam exigentis arrogantiæ: sed potius facilitatem vultus præferat, affabilitatemque sermonis. Præcipua cura erit, vt omnibus in rebus submisse vos ac modeste geratis. Itaque etiam Sacerdotibus ceterisque omnibus, non tãtum Ecclesiæ Præpositis, impense habebitur honos. Operæ pretium vero est, res a vobis bene gestas communicare eis, vltroq; concedere, vt quorum operum fructum capiant, fautores euadant, ac patroni.

Comitas in salutando, et adeundo.

Cum pauperibus, qua ratio tenenda.

Nimia grauitas vitanda.

Ecclesiæ Præpositis res a nostris bene gesta cõmunicanda.

In concionibus quoque comiter auditores ab erroribus ac vitijs, in quibus versantur, reuocandi sunt. Sed identidem intentata diuina seueritate atque iustitia territandi duri homines ac per-

Varia ratio agendi cum vario auditorũ genere

peruicaces: contraque resipiscentes, Dei clementia, ac misericordia proposita, erigendi, recreandique. Pertinaces porrò animos atq; in flagitiorum cœno hæsitantes oportet ita cælestibus urgeri minis, ut eis nequaquam incidatur diuinæ clementiæ spes: sed eius interdum commemoratione eorundem pectora mulceantur. Omnino efficite vt per vos bonus Societatis odor lóge lateq; fundatur. Quá ad rem non alia virtus plus habet momenti quam vera ac germana animi demissio. Mementote Societatis nostræ amplificatores multis ac magnis ærumnis exercitos virtutes omnes enixe coluisse, uosque ita demum illorum meriti ac gloriæ participes futuros, si in Societatis nomine amplificando, fueritis imitatores industriæ. Illud quoque meminisse oportebit, auctoritatem apud populum in sacris rebus ac salutaribus, donum esse diuinum, quod bonis viris, ac pijs deferatur vltro, callidis, & humana id arte quærentibus negetur; ne scilicet humana peruersitas Dei dona contemptui habeat, si forte modestis iuxta & arrogantibus suppetant. Impēse igitur rogitandus est Deus, prorsus vt vobis indicet, atque aperiat impedimenta, quę diuinis conatibus (quominus sua per uos dona hominibus impertiat) per imprudentiam obijcitis; cōmittentes vtique vt autoritatem vobis abnuat, existimationemque ad id negotium necessariam. Id enim uero summa animi prouisione cauendum est. Itaque in examine conscientiæ, intentiore cura speciatim exquiretis, ecquid peccatum à vobis sit in concionando, in confessionibus audiendis, in congressibus, & colloquijs. eritque deinde vobis cordi vitia deprehensa corrigere, animumq; noxijs affectibus repurgare. Nimirum quantacun-

Autoritas apud populū cæleste donum.

In examine conscientiæ in nostra officia ac munera inquirendum.

cunque deceſſio de vitijs, tanta fit cœleſtium acceſſio donorum. Ac nolite mirari, imitarique eos qui nouas populo placendi excogitant artes, popularem admirationem ac laudem aucupantes. Namque iſti ſuæ potius quam diuinæ gloriæ ſeruiunt, de ſuis commodis magis ſoliciti, quam de ſalute animorũ. Quocirca illorũ ratio ſane lubrica eſt, ac præceps, quippe quę cęca cupiditate gloriæ elata iactationẽ habet in populo inuiſã Deo.

Aura popularis nullo modo captãda.

Omni ope annitendũ, vt hæc quæ a me ſuggeruntur, & meditando ſentiatis ipſi, & exſequamini ſedulo. Proinde ſi qui huius generis ſenſus ac motus diuino inſtinctu in mentibus veſtris exiſtent, eos memoriæ cauſa litteris conſignatos ex primetis identidem factis. ita meditata exſequẽdo, virtus velut pabulo nutrita creſcet. Nam quæ nobis talibus de rebus ſancti viri ſcripta reliquerunt, in ijs mirum eſt, quantum interſit inter guſtum ſenſumque ſcriptoris, & ſcripta legẽtium, audientiumue. Res quippe ab eo meditatæ atq; perceptæ, ingentia ipſimet ſanctitatis incitamenta, plerumque noſtros animos haud ſane acriter ſtimulant. Quocirca magnopere vobis ſuadeo, vt ſua quiſque ſenſa animi, ac pietatis diuinitus hauſta litteris cuſtodire, & impenſe recolere ne grauemini. Quæ vt in dies augeantur à Deo, quotidie vobis altius radices agendæ ſunt humilitatis. Quærendi etiam fideles amici ac monitores, qui ſi quid a vobis in veſtris peccatũ erit muneribus, amice vos, libereque admoneant, vt veſtra vitia quæ vos ipſos fugiunt (in ſuis enim quiſque vitijs hebetior eſt, quam in alienis) per alios cognita exuatis. Hæc & his ſimilia monita Fraciſcus Xauerius partim Præpoſitis Societaris, partim alijs dabat. Illa uero egregia quæ P. Gaſpari

Meditata exequenda.

Meditata recolenda.

Fideles monitores quærendi.

Vicario suo reliquit profecturus Sinas. Ceterum ea nos item ut alia (ne iteratio pariat satietatẽ) de industria hic omissa reseruamus alio. Quippe eadẽ præcepta varijs hominum generibus informandis accommodata cum sint, placuit, in certa capita dirigere, ut sibi quisque sumeret, quod ad se pertinere sentiret.

Præpositos ac superiores Societatis quales requireret. *Caput XX.*

Sui ipsius cura. QVALIS ipse præpositus erat Societatis, requirebat ceteros. Super omnia oportere aiebat eis priorem sui tuendi esse, quam alios iuuandi curam. Neque enim alios curæ esse posse, qui sibi ipse non esset. neque aliorum commodis seruire, qui negligeret sua. *Nõ cuiusuis est imperare.* Quocirca negabat cuiusuis esse alijs imperare: Quippe Præpositi personam ab hominibus vulgaribus, ac minus perfectis haud quaquam suscipi, ac sustineri sine ingenti ipsorum periculo. *Negotia ciuilia fugienda.* Præpositos vero magnopere monebat, ne sinerẽt implicari se curis alienis maxime vero ciuilibus negotiis, utpote quæ impediant propria ac domestica: nemo enim militans Deo (ait Apostolus) implicat se negotijs secularibus. (2. Tim. 2.) *Præpositis prima cura suorum.* Proinde præcipua eis cura esset suo fungendi munere, & sibi commissos custodiendi, iuuandique: In alienos autem quod suis excolendis superesset curæ operæque, deriuaret, quo illã Christi accommodabat sententiam; (Matth. 23.) „ Hæc oportuit facere & illa non omittere. Itaque præcipuum hoc Gaspari Vicario suo pręceptum dedit. Prior ac potior tui tibi cura sit, quam eorum, quibus pręes. (Eccl. 14.) „ Nam qui sibi neqam est, cui bonus erit? Tua inquam tibi, domesticorumque salus antiquior sit,

quam

quam alienorum: quia nos ipsos nobisque credi- ,,
tos potissimum Deo præstare debemus. Perinde ,,
enim errant, qui domesticis omissis, curam auer- ,,
tũt ad alienos, vt qui Dei suiq; immemores, homi ,,
num oculis ac voluntatibus seruiunt. Quocirca ,,
domesticorum primum deinde si vacabit, aliorũ ,,
saluti consules. Iuuandi uero ratio vt maxime cõ- ,,
munis est, ita prodest plurimum. Talia munia sũt ,,
concionum frequentatio, explicatio Catechismi, confitentium expiatio. Iam Præpositos demissione animi moderatione, caritate, prudentia, haud secus quam potestate, præstare, alijs volebat. eorumque quibus præessent paterne & imbecillitatem sustentare, & ærumnas ac molestias depellere magnopereq. eis autor erat, vt diligi se quam metui mallent, omnique ope niterentur, vt eis essent parentum loco. ita demum & ipsos admonitiones prospere adhibituros, ad morum emendationem: & illos omnia in bonam accepituros esse partem. Itaque lenitate potius modestiaque in regendo vterentur, quam autoritate imperioq; ne gregem pascerent vt dominantes in cleris, quod Petrus Apostolus vetat. Hanc autem rationem præcipue seruarẽt aduersus quietos atque demissos Nam turbulentos, arrogantes, immodicosq; sui æstimatores acriter de suis arguendos erroribus, & seueritate, ac si opus foret, animaduersione coercendos, vt virga disciplinæ ingeniorũ peruicaciam domet. Quo de genere Gaspari præce- ,,
pit his verbis. Patribus Fratribusq; tuæ curæ com ,,
missis benignum te moderatumq. præbe potius, ,,
quam grauem ac seuerum nisi forte quis tua be- ,,
nignitate abutatur. tum enim vt eius rationibus ,,
consulas, assumendum est aliquid seueritatis. ,,
Proinde si quem arrogantia aut superbia ef- ,,

Præpositi humilitate cæterisque uirtutibus præstare debent.

Diligi se quam metui malunt.

Arrogantes retundendos

„ ferri senseris; vesanos eius spiritus grauiter comprimi retundique oportebit. Nimirum vt lapsis per imprudentiam aut obliuionem ignoscere expedit, ita necesse est comprimere & coercere, si quem arrogantia retractantem fecerit, & contumacem. Neque ullo modo committendum, vt quisquam in animum inducat, demum insolétia peruicaciaque victum Rectorem, ipsius indulgere peccatis. Quippe non alia pernicies maior peruicacibus ingenijs accidere poteſt, quam si ea timide indulgenterque tractans, in vitijs contumaciaque conniueas. Quippe cum talis remissio & maiores eis afferat spiritus, & spem faciat impunitatis licentiæque.

Delectus habendus eorũ qui asciscuntur in societatem.

Nolebat moderatores superioresque Societatis in hominibus ad suum cętum sine delectu aggregandis, faciles nimium esse ac liberales, sed paucos è multis deligere, eosq; maxime idoneos; quòd longe plus roboris sit in delecta virorum manu, quam in infinita hominum turba. Tales vtique esse deligendos, qui ad Societatis institutum nati, factique viderentur. quorum scilicet uirtute, confidere liceret, tum domi, tum foris. Quos uero difficultas aut necessitas aliqua magis, quã pietas diuinique obsequij cupido ad societatem cõpelleret; his haud quaquam patere debere Societatem. Atque hoc adeo imbiberat animo, ut famulos mercede aut alia ratione inductos haberi præoptaret, quam ad societatem homines minus aptos, ob domesticorum munerum necessitatem, aggregari.

Minus apti nulla de causa accipiendi.

Quocirca Gaspari ita præcipit. „ Noli facile, ac sine delectu multos in Societatẽ „ adsciscere; sed paucos & maxime idoneos. Nam„ que & societatis ratio id postulat, & maiori vsui „ sunt pauci egregij, quam mille vulgares. Proinde

imbe-

imbecillos, inertes abiectæque virtutis homines reijcies, velut alienos à Societate expetente viros nauos, generosos, eximiaque virtute præditos, qui magna efficientes tamen contenti sint paruo. Quos vero animi ac virtutis indoles adeo commendasset, vt apti ad Societatem censerentur, eos diu ac multum exerceri volebat, probarique; donec illorum virtus multis ac magnis experimentis spectata foret satis. Spectari autem virtutem iubebat ex sui ipsius victoria, & turbulentorum animi motuum, cupiditatumque sedatione magis, quam ex specie quadam pietatis, lacrimis, suspirijs, acrique corporis uexatione.

Virtus adsciscendorum quomodo spectanda.

Proinde ita præcipiebat mortificari membra quę sunt super terram, vt ea mortificatio ad exuendū veterē hominem, nouumq. induendum referretur. Et in hoc genere hunc præscribebat modū, vt ne nouis inuentis indulgendo, ipsa rei insolentia oculos animosque hominum offenderet Qua de re Gaspari præcipit in hunc modum. Quos ad Societatem aggregaueris, in impotentibus animi motibus, cupiditatibusque edomandis magis exerceas censeo, quam in corporis afflictationibus, nouisque eius generis inuentis. Quod si ad coercendos interiores animorum impetus, externa aliqua admoueatur mortificatio, talis utiq; sit, que non irrisionem, sed approbationem moueat intuentium. veluti assiduitas ministrandi in valetudinarijs, stipis eleemosynęque ad vinctorum inopiam sustentandam corrogatio: atque alia generis eiusdem. Magnoque nonnullis ad humilitatem adiumento est, superioris vitæ, ante initam societatem, actę conditionem, munia, occupationes, taliaq; quæ ad submissionem

Mortificationum modus.

sionem ualeant, interdum sotijs audientibus enũ hariare. Verum in hoc genere personarum ratio habenda videndumq; diligenter quid cuiusque cõditio, ac uirtus ferat. Quæ cautionib adhibeatur plus damni fiat quam lucri. Assuefaciẽdos quoq; Tyrones censebat seipsos rectoribus indicare, tẽtationesq: omnes, propensiones, motus, sensus et iã pietatis, diuina solatia, pænas uolũtarias aperire: quo scilicet artes omnes hostis ibi maxime insidiantis, ubi minime fraus timetur, a peritis talium rerum patefactas eluderẽt, & si quid forte aberrarent, ab ijsdem in rectam reducerentur viam. Præpositorum uero summam in eo requirebat cautionem, vt ne temere quoslibet initiatos uellent sacris; sed viros tantum fide ac uirtute diu spectata, prudentiaq. & doctrina saltem mediocri. Hisce enim præsidijs Societatis Sacerdotes, ut ex instituto uiuant, sine magoo periculo carere non posse. Quocirca ita Gasparem monet. Sacerdotio aptum idoneumq. neminem indicabis. quem non doctrina ac uirtus diu multumq. spectata commendat. Societas quippe, ad sui instituti ministeria obeunda, probata uirtute doctrinaq. expetit sacerdotes. Id adeo usus ac res ipsa docuit, qui enim tales non fuerunt, eos detrimẽto potius quam adiumento scimus Societati fuisse. Ante omnes absentium, & procul a cætu fratrum in vinea Domini desudantium commodis præcipue consultum uolebat, quippe cum illi domum operarij (ut ipse solitus erat dicere) portarent pondus diei & æstus. Itaque eorum necessitates uel corporum uel animorum cognoscendas simul, & subleuandas sedulo dicebat. E re quoq; esse, uiros bonos illinc aduenientes, quemadmo dum

Nõ quilibet initiandi sacris.

Absentium maxime rãtio habenda.

dum se illi gerant, rogitari, ipsis autem per litte-
dem adhiberi solatia: nec quidquam scribi asperius, quod aut molestiam, aut desperationem operis exequendi afferre queat. Satis eos ærumnarũ ibi sustinere, vt temperandum sit seueritate, ne afflictio addatur afflictis. Ceterum eos crebro mutari (nisi forte necessitas cogeret) vetabat. maxime à moderatoribus nondum satis gnaris locorum, nationum, negotiorumq;, in quibus illi versarentur. Periculum enim esse, ne frugifera ac salubria opera disturbaret mutatio cultoris. Rectoribus porrò ac Præpositis antiquissimum volebat esse, vt bonus vbique Societatis diffunderetur odor: omnisque offensio & scandalum omni ope fugeretur, vel cum detrimento rei familiaris. Melius vtique esse bonum nomen quam diuitias multas. Quocirca magnopere eos monebat, vt virtutum magis quam domorum ædificijs deditì, ædificatiooem ædium non ad elegantiam referrent, sed ad necessitatem, commoditatemque habitationis. Si quid esset in bonis ac fortnnis, quod facesseret negotium, velut vectigalium, pecuniæque debitę exatio, id munus haud minus inuidiosum quam necessarium, conducto procuratori pot us, quam domestico demandarent. Impẽse vero Præpositos Societatis orabat, vt aliarum familiarum Religionumq; moderatores religiososque viros omnes ac Sacerdotes conciliarent si bi: & cum eis quam concordissime, amicissimeq; uiuerent. Proinde ad eos interdum irent salutatum, seu beneuolentiæ captandæ tuendæque gratia, seu concordiæ coniunctionisque declarandæ.

Crebra sociorũ mutatio fugienda.

Scandalum omni ope uitandum.

Alius, religionum homines conciliandi.

Qua-

Quales esse optaret homines è Societate. *Cap. XXI.*

SOCIETATIS homines expetebat demissos, obedientes, moderatos, & omnibus in rebus, à quibus vitiosa abhorret natura, victores sui. Sine his quippe virtutibus neminem è Societate, nec Deo carum acceptumq;, nec sibi aut alijs vtilem fore: nec æquo quietoque animo in Societate victurum. Proinde omnes in sui ipsius cognitione multum ac diu versari oportere, & fibris euulsis cupiditatum, vere humilitatis ac virtutis radices altius agere. Namque vt qui ex acerbissima Christi morte & cruciatibus dolore ardeat, facile talem dolorem inurat alijs, ita qui impotens animi sui motus domitos habeat cõpressosque, haud sane difficulter eosdem in alijs quoque regere & coercere posse. Neminem verò aiebat hoc nomine multum sibi tribuere debere, quod iam diu esset in Societate: neq; enim temporis diuturnitate, sed magnitudine virtutis sociorum metiendam esse dignitatem. Quippe cum sui pudere magis, quam sibi placere par foret eos, qui tamdiu versati in schola virtutis, tam paruos in virtute progressus haberent, semper discentes & nunquam ad scientiam ueritatis per uenientes. Iam uetabat hominum de se opinionem intueri, ne forte fallax illa rerum facies superbiam elationemq; animi pareret, certissimã pestem ac uenenum Societatis. Contraque auertere animos iubebat ad suæ cognitionem imbecillitatis, præcipue uero ad salutarem illam cogitationem, quantum tandem inter humana iudicia

Nemo sibi nimium debet sumere quod diu fuerit in societate.

Timot. 2.

Opinio hominum de nobis contemnenda.

Sui cognitio fundamẽtũ humilitatis.

cia intersit & diuina; atque inibi fundamenta iacere humilitatis suæ. Nam qui intentius consideret, quanto secus de hominibus Deus scrutator cordium iudicet, quam homines actionũ spectatores, profecto coram Deo quam maxime demissurum se, humanasque laudes, quippe tam lõge abhorrentes a uero, pro crucibus, irrisionibusque subiturum. Neque tamen committẽdum esse ut nostræ nobis infirmitatis conscij in Christi militia obsequioque cadamus animis; sed potius id agendum, ut quam nostris diffisi uiribus, tam freti diuinis, ingentes prorsus animos capiamus, egregiam numini operam ipso iuuante nauaturi. Hanc vero perfectæ virtutis consequendæ ostendebat viam, vt sui cuique prima esset cura: & suã quisque conscientiam bis in die (si fieri posset) certe semel excuteret, summa vi tendens, vt vitia in se ipso deprehensa prorsus corrigeret, antiquissimum insuper haberet quotidianam rerum diuinarum meditationem, nullumque diem sine tali mentis pabulo fineret præterire. Et meditationẽ versari atque hærere in vita, cruciatibus, ac nece Christi Domini volebat, vtpote materia absolutæ virtutis, propriaque Societatis IESV. Autor etiam erat, sub meditationem contra satanæ impetus atque insidias, vota renouandi quotidie: tentationesque omnes Diaboli & virtutum studia, non tantum vitiosas affectiones enuntiandi Confessarijs, Præpositis, spiritualibusque viris, qui eos consilio possent, aut auxilio iuuare. Eam quippe vim esse demissionis huius, vt non modo plus lucis opisque diuinæ impetret ad pugnam, verumetiam importunissimos ludificetur hostes, qui suas insidias patefactas, petitiones depulsas,

Dei fiducia.

Rerum diuinarum meditatio cõmendatur.

consi-

consilia fracta intuentes, profecto segniores fiunt ad oppugnandum: demumque victi discedunt ab ijs, à quibus victores ante discesserant.

Obedientia qualis esse debeat.

Obedientiam verò requirebat cęcam, vt suo iudicio, atque opinione omissa, omnibus in rebus (diuina scilicet lege salua) sine retractatione aut cunctatione parerent; neu optata odiose, importuneque efflagitarent à rectoribus, aut eorundē imperium arte quadā ad suam detorquerent cupiditatem: sed vltro suam quisque sententiam dirigeret ad illorum voluntatis interpretationem. seq; totos hominum Dei personā gerentium arbitrio permitterent traderentq; rati omnibus in rebus præcipiendis eā illis mentem diuinitus datum iri, quæ plus & Deo honoris, & ipsis commodi esset paritura. Nā qui secus facerēt, sæpe in magnas molestias perturbationes, miseriasq; incidere dicebat, quæ mala homines pernicioso errore excæcati, existimarent à Domini cruce obedientiaq; nasci, cum nascerentur ex praua ipsorum voluntate, ác iudicio. Quocirca semper parere mallent, quam imperare. cum præsertim regi ab alio tutum sit, seipsum regere periculosum. Vt enim interdum rectè sibi quis imperet, certe cæco sui quemque amore deceptum sæpius errare. Præcipiebat etiam, vt si quando in humilibus, abiectisque versarentur ministerijs, impēse enixeque ea exsequerentur; vt quam maximum ex ijs humilitatis cæperent fructum: nihilque eo tempore gratius & acceptius Deo, cuius nomine illud imperaretur ab se fieri posse crederēt, memores minora munia rudimenta esse maiorum: segnem in infimis animum non solere in summis excellere: contraque præstāntem in paruis facile in magnis

Humilia munia amplectenda.

quoque præstare. Namque vt Christus ait. Qui fidelis est in minimo, etiam in maximo. Illud porrò sapienter monebat, ne tametsi vberioris spes fructus aliò eos vocaret; locum sibi à Præposito assignatum desererent negligerentue. Haud dubiam enim esse fraudem inferni hostis, futurum atque incertum alieni loci fructum ostentatis, vt nos à præsenti certoq; fructu destinatæ abducat regionis: quo videlicet ancipiti distractos cura ludificetur, inanesq; dimittat: quippe cum neq; agrum alienum à quo absis, neque tuum a quo ab horreas, ambiguus colere animus queat. salutare hoc præceptum trita illa firmabat Apostoli voce. Dum tēpus habemus operemur bonum. Quocirca confidere eos iubebat, si Deo cordi foret, quod expeterent, iniecturum vtique illum hanc mentem Rectori, vt ipsos mitteret, quo magis è re foret diuina. Verum enimuero errare grauiter aiebat eos, qui vellent in honore haberi propter virtutes & facta egregia maiorum suorum, a quibus ipsi degenerassent. Similiter enim istos facere, ut qui alienis ornati uestibus, honorem ac diuitiarum opinionē aucupentur. Nimirum satius esse ijsdem insistentē uestigijs, maiorum uirtutem ac decus æmulari, quam ab eis degenerantem aliena bona ostentare pro suis. Cæterum illud non sapientius monitum, quā salubrius. Præcipiebat domesticis in umbratili adhuc disciplina uersantibus, ne ante tempus in aciē ac pugnā exire gestirent: neue nimium suis confiderent uiribus, cernētes iamdiu se grauiore noxa uacare: utique cum sæpe Tyronum salutem non tam virtus, quam ipse tuetur locus, facile arcens hostiles impetus illecebrasque peccandi. Proinde dum

Luc. 16.

Locum assignatum non deserendum

Gal. 10.

Honos ex maiorū uirtute vanus.

Non ante tē pus exeundū ad alios inuandos.

corrigendos,fingendosq; accommodata. Proinde crebræ vitiorum reprehẽsiones, graues de iniurijs Christo Domino illatis quærimoniæ: acres ,, cælestium irarum minæ, æternorumq; supplicio- ,, rum, quæ facinorosos, atq, improbos homines, ,, apud inferos manent; imminentes mortis (quæ ,, sæpe ex improuiso homines nec opinantes occu- ,, pat) terrores. Certa etiã capita proponentur per ,, colloquium, siue hominis resipiscentis cum Deo, ,, siue irati Dei cum homine scelerato. Summa ve ,, ro vi tendendum est, vt auditorum animi, admo ,, tis dicendi facibus, oculos aliquando aperiãt ad ,, agnoscẽda cõsciẽtiæ vulnera, sacramentorũq. re- ,, medijs curãda. ita demũ vtiles erunt, frugiferæq. ,, cõciones. Verũ cauendũ diligẽterne quẽquã neq; ,, præsentiũ neq; absentiũ, maxime vero Præpositorũ ac magistratuũ nominatim increpet, aut cõpellet pro cõcione incõsulta vox. nam si quid ab eis peccatũ erit, tutius ac certius secreta prudẽsq; ad ,, monitio domi queq; suæ, aut in confessione cura- ,, bit. Quippe publica obiurgatio lubricum est peri ,, culosumq, negotiũ, adeo exasperantur homines ,, palã increpiti magis, quam corrigũtur: Præpositi ,, pręcipue, quorũ autoritas reprehẽsione apud po- ,, pulares haud dubie obteritur. Et quoniã magni ,, honores magnos animos faciunt, minimeq; patiẽ ,, tes monitionis, si quando illorum quispiã sine ar- ,, bitris monẽdus erit, hic tenebitur admonitionis ,, modus, vt pro familiaritate grauior, aut leuior ,, adhibeatur. Nã quæ in familiaribus libertas est, in alienis licentia videri solet. Ipsam quoque reprehẽsionis seueritatẽ hilaritas vultus mitigabit, ,, comitasq; verborũ. Quocirca remoueatur oris, ,, ac vultus truculẽtia, omnisq; acerbitas orationis: ,,

Motus auditorum.

Nemo nominatim increpandus.

Admonitionis modus.

 inter- ,,

„ interponantur tempestiui complexus (si persona
„ illius ferat) crebraq; demissionis indicia, quò sci
„ licet hisce ille rebus delinitus æquiore animo sa-
„ lubre admonitionis medicamentum hauriat. Nã
„ que si ad ipsam reprehensionis amaritiem acces-
„ serit acerbitas reprehensionis; profecto ingenti
„ spiritu homines rei insolentia stomachantes, ob-
„ seruantiam erga nos vniuersam abijciant, repen-
„ te amore in odium verso. Hæc autem de princi-
„ pibus viris accipi uolo, deque his qui sunt cum
„ imperio ac potestate.

Crebritas cõcionum. Conciones autem quam creberrimas expetebat, ratus ex cõmuni hoc bono multa ac magna bona priuata manare. Proinde nec concionem temere omitti sinebat, nec concionatores alienis implicari curis. Qua de re simulq; de cõcionatoris solertia, diuinitus P. Gaspari pręcipit. Nunquã
„ inquit, publico bono priuatum antepones. Qua-
„ re nec audiendarum confessionum causa omitte
„ tur concio: nec puerorum idiotarumque institu-
„ tio priuatis pietatis muneribus postferetur. Si
„ ignotum in oppidum ueneris, prima cura erit ex

Concionatoris solertia in populi vitijs ac moribus cognoscẽdis. probatæ uirtutis ac fidei uiris cognoscere oppidanorum incolarumque uitia, & negotia inique contracta; in quæ scilicet certo impetu conciones incurrant; ut per confessiones deinde pestes illæ acribus admonitionibus profligẽtur. Caput quippe est ad homines iuuandos, gentis uniuersæ in-
„ genium ac mores nosse, & quoad liceat, singulo-
„ rum morbos animorum: qui dissideant inter se,
„ qui inimicitias gerant, quæ fraudes, quæ iudicio
„ rum iniquitas, quæ perfidia testium, quæ Iudicũ
„ corruptelæ. Quocirca ex uiris prudentibus, ac pe
„ ritis & hæc percontanda sunt, & simul exquiren-

dum, qua tandem inſiſtere oporteat uia, ad illorum mores menteſque ſanandas. Ad hæc omni ope confitentes pellicies ad ſuum tibi pectus aperiendum; Nec alia magis ratione eorum, quibuſcum uerſeris, ſaluti conſules, quam ſi eorundem ſenſus, mores, honeſtæq; uitæ impedimenta perſpexeris. Præcipuum utique hoc ſtudium eſſe debet animorum ſaluti ſtudentium: hoc demum eſt uiuos lectitare libros docentes, quæ in mortuis *Libri vivi.* libris nequaquam reperias; Neq; enim ſemper ab iſtis tradita æque uſui eſſe ſolent, atque illa, quæ traduntur a uiuis, qui ijſdem in negotijs ipſimet in præſentia uerſantur. Hi profecto libri facile nos doceāt, & cautè agendi cum hominibus, & utiliter ad populum cōcionandi prudentiam. Nec uero hæc ita dico, ut ſanctorum eruditorumque uirorum monumenta legi interdum nolim; ſed ut moneam ex illis ſententias petendas eſſe, quibus vitiorum remedia ex viuis deprompta libris comprobentur. Quippe cum ad fidem faciēdam, tum exempla voceſq; ſanctorum hominum tum ſacrarum litterarum teſtimonia plurimum habeant momenti. In congreſſibus verò & colloquijs vultus hilaritas facilitaſque potius, quā tri- *Vultus hilaritas.* ſtitia ac ſeueritas emineat. Nam ſi mœſtitiā & nimiam quandam præ te feras grauitatē; multi profecto triſti oris ſpecie deterriti à tua conſuetudine refugient, parata lupis præda, quia abſterruit paſtor. Nimirum in funiculis Adæ trahi oportet *Oſe. 1.* homines, quos comitas allicit, grauitas terret. Proinde ſatius eſt dare operam, vt omnibus benignum te præbeas, & affabilem. Reprehenſiones vtique benignæ ſint, & molliantur ſpiritu lenitatis, caueaturque intentius, ne qua morum

asperitas nostram consuetudinem molestam odiosamque faciat.

Vera humilitas. Concionatores porro demisse & de seipsis sentire, & pro suggestu se gerere iubebat, vt demissionem animi vultus & oratio ipsa facile declararet. Quicquid boni dicerent. facerentue, Deo tribuerent bonorum omnium autori, quicquid vitij incideret, aut mali assignantes sibi. Oportere quippe aiebat, eos in suas subinde inquirere conciones, ut si quid in concionando deliquissent, diuinæq. gloriæ, aut populi offecissent commodis, ueniam identidē peterent a Deo. In talium enim uitiorum emendatione uel maxime sacrarum cōcionum constare fructum. Quo in genere extat præclarum eius preceptum ad Gasparē Vicarium suum eundemq. cōcionatorē egregium. Ad Christianā, inquit, humilitatē cōparandā, cum in ceteris, tum uero in concionandi munere caput est, Deo bonorū omnium fonti quicquid inde fluat boni, acceptum referre. Namq. ille profecto pietatis sensum & populo ad audiendum Dei uerbū præbet, & tibi ad prædicandum. Idipsum autem memēto, accepisse te nō tā tuo merito, quam deprecatione Societatis, diuina socijs dona identidem exposcentis. Et simul memor, quicquid pro concione recti pijque exprompseris, nequaquam esse tuum, sed ore tuo loquentis Dei, solicite ac sedulo diuinum talentum exerce, cuius aliquando redditurus es rationem. Nec quicquam tibi tribue, præter delicta, socordiam, elationem, ingratumque animum in Deum, in populum, in socios, quorum preces id tibi donum diuitus impetrarunt. Quocirca suppliciter etiam atque etiam a Deo petes, plane vt tibi ostendat,

quibus

quibus nã rebus diuinos impedias conatus, quo- ,,
minus per te perficiat quæ velit, tua negotijs ma ,,
ioribus obstante nequitia. Ita demum submit- ,,
tes te ex animo coram scrutante corda & renes ,,
Deo, impense solicitus, ne in concionibus con ,,
gressibusue cuiusquam animum offendas. Hæc ,,
meditatio nutrix est veræ germanæque demissio ,,
nis. Cognitio quippe sui ipsius, hoc est imbecil- *Humilitatis*
litatis, nequitiæque suæ notitia intimo concepta *initia.*
animo, Christianam humilitatem ac virtutem pa ,,
rit, alit, augetque. Illud enimuero meminisse te *Superbia re*
velim, ac sæpius animo reputare multos concio- *medium præ*
natores apud inferos cruciari, qui plus habuerint *sentissimum*
vel copiæ vel leporis in dicendo, quam tu; pluresſ- ,,
que à scelerata, flagitiosaque vita ad honestam ,,
piamque traduxerint. Et quod monstri simile ,,
est, cum plurimis saluti fuerint, ipsi tamen mi- ,,
serrime periere. Cur ita? nempe ob eam maxi- ,,
me causam, quia ab elatione & arrogantia inso- ,,
lentes, diuina dona non Deo retulerunt accepta, ,,
sed vindicarunt sibi. Quocirca humanæ auidos ,,
laudis vanaque sui opinione inflatos, insana glo- ,,
riæ cupido præcipitem in locum prouexit, vnde ,,
in exitium reuerent sempiternum. Proinde se ,,
quisque colligat, suisque consulat rationibus. Nã ,,
si res attentius considerabimus, facile intellige- ,,
mus, nihil omnino in nobis esse, in quo glorie- ,,
mur, nisi forte ex nostra infirmitate a delictis pe- ,,
tamus gloriam. Hæc enim domi nostræ nascun- ,,
tur, hæc vtique nostra sunt. Nam recte facto- ,,
rum culpa si qua est, penes nos est: decus penes ,,
Deum, qui per nostram imbecillitatem inter- ,,
dum boni aliquid efficit, abiectis hominibus ad ,,
egregia vtens opera; simul vt infinitam vim boni ,,

„ tatemque declaret ſuam; ſimul vt noſtram retun„ dat comprimatque arrogantiam. Itaque caue „ ſocios ac fratres præ te contemnas, quaſi pluſ„ quam illi oneris, laboriſque ſuſtineas. Quin „ potius ſic in animum inducas tuum, pijs eorum „ precibus diúinam flecti benignitatem, vt ma„ iores tibi vires ſuggerat ad munus tuum rite ob„ eundum. Ita plus te illis debere, quam illos tibi. „ Hæc profecto cogitatio non modo elationẽ pre„ met, ne quem omninò deſpicias, ſed etiam accen„ det caritatẽ, vt omnes paterno cõplectaris amore.

Monitores cõcionatoris. Magnopere autem ſuadebat Cõcionatoribus, vt amicos aliquos pararent ſibi, ſiue domeſticos, ſiue alienos, viros vtiq; prudentes ac pios, à quibus de ſuarum concionum vitijs libere admoniti, ea & agnoſcerent facilius, & corrigerent. *Meditatio rerum exponendarum.* Orationi præcipue dederent ſe, meditationique rerum pro concione exponendarum, ſummaq; vi niterentur proponenda alijs ipſi prægustare animo; prorſuſq; eorum vim intimis percipere ſenſibus. Magnum quippe interuallum eſſe, inter vibrantem animi viribus meditata, & ſegniter ex memoria conquiſita promentem. Ceterum volebat vt facta dictis fidem facerent, muniaq; pietatis ac miſericordiæ concionem ſequerentur. Proinde ægris in valetudinarijs, vinctis in cuſtodijs miniſtrarent, egentibus neceſſaria compararent ſubſidia, ceteraque Chriſtianæ benignitatis, humilitatiſq; miniſteria impigre obirent. Nimirum & hęc officia concionibus iuuari, & his officijs inuicem conciones. Morem gererent interdum Parochis, & Vicarijs rogantibus, vt in eorum templis ad populum verba facerent.. Gentem porrò quãcunq; erudiẽdã ſermonibus ſuſcepiſſent, præ-

cipue

cipue diligerent, impenseq; seruirent auditorum saluti, commodisq.

Iam cõtentiones & certamina pro suggestu cũ alijs concionatoribus, maxime cum Episcopi Vicarijs, prorsus vitari iubebat, quãuis iustæ causæ certaminum, multæq; ac magnæ incidissent. Ex talibus enim contentionibus non solum Dei populiq; offensionẽ oriri; sed etiã certãtium perturbationẽ, cultusq; diuini. Societatis vtiq; nomen famãq; nõ certaminibus de dignitate sua, sed conatibus in diuina gloria augenda, niti oportere. Proinde nõ obtrectatione & superbia cum alijs sed comitate & demissione certandum esse: omniq; tẽdendum ope, ne dignitatis æmulatio cuiquã nos infestos, inuisosue faciat. Quod si quãdo exorta forte cõtrouersia nullum inueniret finem, occultis disceptationibus ad Præpositos Ecclesiasticos potius, quàm publicis ad populum offensionibus rem transigendã. Quo de genere P. Gaspari Vicario suo non minus salubriter quam prudẽter ita præcepit. Cum cœnobitis, sacerdotibusq; omnibus facilitate modestiaque certabis. Si qua forte offensio exorta fuerit, eorum siue iustam siue iniustã iram tua leniet demissio, quãuis tibi innoxius videaris. Nec grauiorẽ requires vltionẽ, quam vt iniuriã premas silentio, vbi nullus est iuri locus. Quocirca si quãdo eorum quispiã ab officio discesserit, ex animo eius dolebis vicẽ, quippe daturi, nisi resipiscat, serius aut ocius pœnas omnium opinione maiores. Itaq. hominis casum miseratus, eiusdẽ deprecator apud Deum eris assiduus; Neq. solum facto aut verbo iniuriã vlcisci religioni erit, sed etiã aliquid apud te iracundię aut offensionis residere. Ira enim pariter & vltio

Certamina cum alijs cõcionatoribus fugienda.

Iniuriæ vlciscendæ ratio.

„ fugienda, cum vtriusque vna origo sit. Verum „ enimuero multa Deus ac magna ijs largitur do„ na, qui illatas exhibitasque molestias Christi cau„ sa patienter ferunt. Idemque tardus, sed grauis „ vltor est iniuriæ diuino numini relictæ: piorum„ que ministeriorum aduersarijs tandem haud im„ meritam inurit notam. At nequaquam te Deus „ vlciscatur, si facto, dictoue aut etiam cogitato tu„ te iniuriam vlciscaris tuam. Si forte (quod Deus „ auertat) inter vos, ac cænobitas aliqua extiterit „ dissensio, solerti consilio supprimenda erit, cauē„ dumque ne Præfecto vrbis, aut cæteris ciuibus, „ vlla alienati animi signa rem prodant. Mirum „ enim quantum profanos homines offendat sa„ crorum Deo virorum discordia. Proinde si qua „ forte controuersia oriatur, vtrique arbitrum su„ metis Episcopum, qui pro autoritate, litem sine „ cuiusquam offensione, componat. Ac meis ver„ bis Episcopum rogabis, vt si quando inimicus in„ ter fratres seuerit discordias, pacem pater ipse „ constituat; & concordiæ autor quicquid inter „ vos fuerit controuersiæ tollat, ne res deueniat „ ad magistratus, ac tribunalia. Simul memen„ tote, si quando illi vobis maledixerint, nequa„ quam maledictis cum eis esse certandum, sed „ lingua, iraque cohibita, conueniendum Epis„ copum, vti dixi, qui rebus rite compositis, ma„ teriam certamini subtrahat. Tuque imprimis „ haud ignarus Societatis dignitatem & existima„ tionem non in hominum opinione, sed in Dei „ gratia præsidioque positam; enixe cauebis, ne „ ita tuteris decus Societatis, vt Dei hominum„ que offensionem incurras. Denique Conciona„ tores monebat, vt si qui primarij præsertim vi-

Discordiæ sedandæ modus.

ri pu-

ri publicis flagitijs coopetti ita eorum expeterent consuetudinem amicitiamque: ut ex peccatorum cæno nollent emergere: his denuntiarent, nostras amicitias, ac familiaritates eo tantum spectare, vt amicos & familiares ad sanitatem salutemque reuocemus animorum. Quocirca eatenus dumtaxat nos cum ipsis acturos, quatenus nostra eis consuetudo futura sit saluti. Atque illud etiam addebat, concionatores vbicunque eis res ad victum necessariæ suppeterent, nihil ab alijs accipere oportere, quod dona eripiant libertatem. Ceterum si parua quædam mitterentur, indicia beneuolentiæ verius quàm munera, non esse respuenda, ne amicitiam respuere videaris.

Confessarios Societatis quare effingeret. *Cap. XXIII.*

CONFESSARIOS magnopere hortabatur, vt in confessionibus audiendis, animorũ sanandorum cupidine accensi, comiter benigneque confitentes exciperent: quo spiritualium medicorum lenitas eos pelliceret, ad omnia consciẽtiæ suæ vulnera haud cunctanter aperienda. *Confessarij benignitas in audiendo.* Proinde ne initio præsertim confessionis grauitatem seueritatemque præ se ferrent, sed facilitatẽ „ potius ac lenitatem. Itaque P. Gaspari Armu- „ ziam ituro tale præceptum dedit. Videndum est „ etiam atque etiam, ne inter audiendas confessio- „ nes metus obstet libertati, seuere excipiendo de- „ licta; sed pugnandum potius, vt timidis animum „ comitas addat, diuinam efferendo clementiam, „ hominumque noxas eleuando, donec libero ani- „ mo

„ mo atque ore peccatorum omne euomuerint vi-
„ rus. Et in hoc genere cautio adhibenda est, velma
„ xima. Neque enim desunt qui pudore impediti
„ cõmissa scelera maiore scelere supprimant, salu-
„ bri confessionis remedio in perniciẽ uerso. Quo-
„ circa aduersus exitialem illam verecundiam om-
„ ni ope, & arte certandum est. Flagitijs eliciendis
„ non alia via expeditior, quam denuntiare, nos lõ
„ ge grauiora fœdioraque aliorum cognouisse faci-
„ nora: & simul illa ipsa quæ timide cunctanterque
„ exposuerint, aptis extenuare verbis, vt facilitate
„ confirmatus pudor fidentius reliquas vitæ ape-
„ riat noxas. Illud uero ad liberam vocem exprimẽ
„ dã vltimum (etsi raro assumendum cauteq:) auxi
„ lium est, vt tua superioris vitæ peccata generatim
„ scilicet vniuerseque significes, quod ita esse ipse
„ te usus docebit ad dies. Hancille rationem aduer
sus timidos præscribebat: aliã porro aduersus diutinis flagitijs, sceleribus implicitos. Donec confitens delicta omnia euomuisset, inter fiduciã metumque hæsitanti animos facerent, diuinæ clementiæ misericordiæque commemoratione, nominatimque proferrent homines nefandis sceleribus infames, olim in gratiam à Deo receptos, in quorum numerum ipse quoq; uenire posit, si pari ingenuitate ac dolore sua confiteatur delicta. Ad vltimum perspectis omnibus conscientiæ vulneribus, eorum grauitatẽ ac turpitudinem acriter ostenderent; fluctuantemque animum impendenti numinis ira, supplicijsque in homines consceleratos diuinitus expetitis territando, ad odiũ dolorem compellerent peccatorum: absolutione etiam, si res poscat, in aliud tempus dilata. Obstitis uero animis non modo æterna inferorũ supplicia,

Remediũ aduersus uerecundiam confitentium.

Scelesti homines quomodo accipiendi.

Obstinati quomodo flectendi.

plicia, sed etiam pœnas in hac vita ab hominibus facinorosis exactas proponi iubebat, nominatimque notos aliquot appellari, qui sua demum scelera grauibus & atrocibus luerint suppliciis, ut documento sui similibus forent. Ac se usu doctum aiebat, tales homines longe plus præsentibus corporum, fortunarumque detrimentis commoueri, quam futuris animorum cruciatibus, qui procul abesse videantur.

Implicati negotijs homines quomodo accipiendi.

Si quando locupletes, atque opulenti negotiatores, Magistratus, aut Præsides vitæ solutioris ad confessionem accederent, ante omnia censebat eos sedulo admonendos, vt sumpto spatio bidui triduiue, intentius in anteactam vitam suam inquirentes delicta omnia (si diffiderent memoriæ) mandarent litteris, dolorisq; sensum contritionemq. a Deo suppliciter peterent. Inde principio confessionis, rationem ab eis exquirendā dicebat munerum, curationumq. quibus præessent, negotiorum quæ tractarent; qua sedulitate, qua fide in ijs se gererent gessissentue. Quippe hisce percontationibus explorari facilius posse, ecquid oporteret restitui, quam si generatim interrogarentur numquid cuiquā restituere deberent. quia ad tales interrogationes prorsus abnuere consueuerint, seu lucri cupiditate, seu rerū inscitia excæcati. Cōfessionibus deinde eorum exceptis, mētes monitis quibusdā ac remedijs curandas. Neq; tamē à cōfessione absoluēdos illico, sed posteaqua ea quæ deberēt, persoluerint. Quocirca P. Gaspari de talibus hominibus præcipit in hūc modū. Cō-

Differenda interdū absolutio.

„ fessionē nō cōtinuo sequetur absolutio sed biduū
„ triduūue dabitur eorū pectoribus certarū rerum
„ meditatione præparādis, ut interim animorū ma-

culas

,, culas lacrimis, ac uoluntarijs eluāt pœnis. Si quid ,, cui debent, restituant: simultatibus si quas habēt, ,, depositis. redeāt cū inimicis in gratiam ; a libidi ,, nis consuetudine, ceterisq; quibus impliciti sunt, ,, flagitijs expediantur. Hæc omnia absolutionem ,, præcurrunt rectius, quam sequuntur. Nāq; istius- ,, modi homines in ipsa confessione promittunt, se ,, cuncta facturos: post absolutionem fidei datæ im ,, memores, promissa irrita cadere patiuntur. Quo ,, circa elaborandum est, vt hi absoluendi repræsen rent, quod præstare debent absoluti. De nutantibus vero in fide confirmandis, hæc eidem Gasparí præcepta dedit. Nonnullos, reperies, atque ,, vtinam non multos in sacramentorum, maxime ,, vero Eucharistiæ labantes fide, siue quod iā diu ,, eius fructu carent: siue quod magnam consuetu- ,, dinem habent cum Ethnicis, seu quod impura ,, quorundam Sacerdotum vita apud imperitos, ,, huius sacramenti officit maiestati. Cum his igi- ,, tur sic agendum erit, vt primo suspiciones eorū, ,, ac dubitationes elicias, deinde eos docendo, in ,, fide confirmes: vt verum Christi corpus in eo my ,, sterio contineri haud dubie credant. Nec aliud præsentius tanti mali remedium est, quam pia ac diligens ipsius Eucharistiæ frequentatio. Iam vero quoniam in familiaritate mulierū ferme plus periculi est, quam emolumenti, magnopere autor erat confessarijs, vt in confessionibus, in colloquijs, in congresfsionibus earum, in reconciliatione cum coniugibus cauti essent, intentique ad suspiciones rumoresque hominum, non tantum ad culpam crimenue uitandum. Quibus de rebus egregia sane ac salubria P. Gaspari Vicario suo reliquit monita: quæ attexere operæ pretium duxi.

Nutantes in fide confirmandi.

Mulierum familiaritas periculosa.

duxi. Cum mulieribus inquit, cuiusuis conditio „ nis non nisi luce palam, atque in publico, hoc est „ in æde sacra colloqueris. Nec unquam domum ad eas ibis, nisi forte grauiore aliquo casu cogente, ueluti ægræ cuiuspiam confessionem excepturus: ac tum curandum erit sedulo, vt illius mari- „ tus adsit, aut cognatus aliquis, aut certe uicinus „ idoneus. Si forte virginem, aut viduam conueni „ ri oportebit, ad eius domum accedes, viris spe- „ ctatæ integritatis comitantibus: quorum scilicet „ comitatus non solum offensionem, verumetiam „ suspicionem hominum excludat. Talia verò offi- „ cia conueniendarum mulierum & rara sint & ne „ cessaria. Quippe lubricum negotium est: ubi mi- „ nimum lucri fit maximo periculo. Et quoniam „ feminæ (quæ mobilitas ac leuitas muliebris inge- „ nij est) plerumque multum negotij confessarijs fa „ cessunt, cum eis hæc maxime tenenda cautio, vt „ viros Christo adiunctos impensius excolas, quam „ eorum vxores. Nam cum natura constantiores „ sint viri, & ab eis domestica pendeat disciplina; rectius profecto apud eos atque vtilius opera collocatur. Recte enim sapiens. Qualis est, inquit, rector ciuitatis, tales qui habitant in ea. Et simul „ multæ offensiones, sermonesque qui oriri solent „ ex feminarum familiaritate vitantur. Si quod in- „ ter coniuges oriatur dissidium, ad controuersiā „ tollendam, animosque eorum sedandos, omniū „ primum id ages, ut uterque idoneis meditatio- „ nibus præparati, sacram confessionem anteactæ „ instituant vitæ: Absolutionemque tantisper si vi „ debitur, differes, vt ad vitæ emendationem, con- „ cordiamque inter se constituendam paratiores „ reuertantur: Feminis affirmantibus se enixius di „ uinis

Cum mulieribus caute agendum.

Viri potius excolendi quā uxores.

,, uinis rebus operam daturas, si abstineant a con-
,, suetudine virorum. neutiquam habebis fidem.
,, Nam & ille muliebris feruor facile refrigescit, nec unquam fere suscipitur sine graui aliqua uirorum offensione. Coram uxore caue culpam cõferas in maritum, quamuis haud dubie penes illum sit culpa; sed re in pręsentia suppressa, deinde sine arbitris, eum ad uniuersam uitam confessione expiandam impelles: tum uero sub confessionem quam modestissime reprehensum admonebis, ut enixe domesticæ studeat concordiæ. Ceterum omni cura, in id eris intentus, ne (quod suspiciosissimum negotium est) uxoris patronus uidearis uenire cotra uirum. Itaque is amice ac sensim monendus est primum, ut suam ipse culpam agnoscat, demum comiter ac beneuole absoluendus. Indorum quippe animos amor flectit, uis frangit. Cauebis igitur (ut paulo ante dixi) uirum accusare audiente coniuge. Namque ut mulieres natura subimpudentes sunt, ac procaces, facile uiris ipsorum noxas, pręsertim sacerdotum iudicio damnatas obiiciunt. Quocirca satius est, re dissimulata, obseruantiam maritis debitã proponere uxoribus, & simul demõstrare ipsas quod uiros suos sæpe despicatui habuerint, graui; utiq; dignas esse pœna. Proinde demisse, ac patienter, si quid molestiæ a uiris accidat, perferre, eisque dicto audientes esse oportere. Noli facile coniugis alterius de altero querelis credere (sępe enim & falluntur & fallunt) sed summa animi ęquitate utrumq; audies; nec incognita causa condemnabis alterutrum. Hoc eo dico, ut illis ad concordiam tibi ad suspicionum fugam facilior pateat uia. Quod si quando eos inter se reconcilia-

Viri potius quam uxoris patrocinium suscipiendum.

re

re ipse nequiueris, ad Episcopum aut Vicarium „
generalem rem totam reijcies; sed ita ut neutrū „
lædas e diffidentibus. Lædas autem necesse est „
alterum, si alteri magis fauere uidearis. Summà „
profecto prudentia opus est, ut ne quid offendas: „
in hoc seculo nequam, longeque prospiciendi ad „
uersi rerum, quæ geruntur, euentus. Aduersarius „
namque noster Diabolus non cessat, sed circuit „
quærens quem deuoret. Maximæ autem impru- 1. Pet. 5.
dentiæ est, incommoda quę ex actionibus quam „
uis bono animo susceptis euenire possunt mini- „
me prouidere. „

Pecuniam uero, neque restitutionis neq; elee- *Pecunia nulla ratione accipienda.*
mosynæ nomine diuidendam pauperibus accipere confessarios nolebat: sed uel arbitrio erogantium, certis pijs operibus nominatim, uel generatim sodalitati Misericordiæ attribuendam curare: ita melius & sodales illos pauperum egestati, & Sacerdotes Societatis famæ utique consulturos. Si qui ad confessionem accederent, non tam peccatis, animorumque suorum incōmodis, quā paupertati, ac difficultatibus rei familiaris remedium petituri, hos de usu sacræ confessionis admonitos, ad curam traduci iubebat animorum, demonstrando quanto grauiora animorum incōmoda sint, quam corporum: Postremo si uideretur, sodalitati Misericordiæ commendari. Confitentibus porro non festinatam, sed diligentem nauandam operam censebat, monens ut præoptarent; confessiones paucas rite factas audire, quam multas temere properatas. Qui enim confitentes intentius excuti posse? qui eorum odijs, fraudibus, vitiis adhiberi remedia, nisi per otium curentur? An vero dubium esse, quin confessio una

vna recte instituta multis cursim peractis præferẽda sit? cum præsertim confessio aditum aperiat ad sacrosanctum Eucharistiæ sacramentum.

Præcipiebat quoque ne muliebri ingenio nimium fidentes, multum temporis mulieribus ad pietatem instituendis impenderent: rectius utiq; poni operam in viris. simul quod ex iis fere solidior ac diuturnior capiatur fructus: simul quod ex virorum institutione, vxorum familiarumque vniuersarũ institutio pendeat. Vere enim sapiens, Qualis est, inquit, Rector Ciuitatis, tales sunt qui habitant in ea. Postremo monebat Confessarios, vt sumpto spatio in auditas a se confessiones inquirentes viderent intentius, ecquid in delictis aliorum expiãdis, ipsi deliquissent, & quæcunq; in alienis peccassent confessionibus, expiarent suis. eaque delicta in posterum summa vi corrigere niterentur. Hoc quippe studium ad recte atq; vtiliter Confessarij munus obeundum maximo adiumento futurum.

Eccl. 10.

Cultores animorum quales requireret. Cap. XXIIII,

SOCIOS Ethnicis conuertendis, Neophytisque erudiendis operam daturos non modo lectissimos requirebat, sed huic rei maxime deditos; vt nihil quamuis speciosum ac præclarum tanto præferrent negotio, quo nihil superis gratius, mortalibus vtilius reperiretur. Nec magnificus solum hortator erat, sed etiam autor, plus rebus ostendens, quam verbis præcipiens. Nãb; vt suo loco demonstrauimus, Gentilium cõuersione, atque institutione in omni vita ipsemet

nihil

nihil habuit antiquius. Quinetiam Socios, qui ex India aut ex Lusitania ad eum uenissent, itavocabat in diuini huius ministerij societatem, ut spectatissimo cuique eam prouinciam præmium daret laborum. Primarios quippe uiros potissimum tanto muneri præficiebat, autoritatem sequens Apostolorum, qui cum audissent, recepisse Samariam verbum Dei, miserunt ad eos Petrum & Ioanné, Apostolorum scilicet principes. Quocirca censebat ad Apostolicum munus deligẽdos viros egregia diuque spectata fide, virtute, constantia, sanctitate: tum quia tales vtique uiros res ipsa postularet, tum vero quoniam vsu doctus senserat, eam prouinciam esse grauissimis Satanę tentationibus molestijs, ærumnis expositam. Proinde in eiusmodi Dominicæ vineæ operarijs prudentiam magis ac sanctitatem, quam scientiam doctrinamque expetebat, ratus ad tot tantasque difficultates superandas necessariā profecto esse virtutem; ad Ethnicorum autem conuersionem plus momenti sanctimoniam facere quam doctrinam. Quod si virtutem decoraret eruditio, tum uero aiebat egregios perfectosque Euangelij præcones existere, Iaponiæ maxime opportunos, ceterisq. locis vbi acria barbarorum ingenia subtilibus interrogationibus Christianā religionē solerter explorent. Ceterum in omnibus Ethnicorum cultoribus requirebat ingeniū, facultatē, ac studium peregrinę linguæ addiscẽdę haud dubius sine sermonis cõmercio in barbaris ad Christum aggregandis nouisq; Christianis instituendis, nihil admodum profici posse. Itaque Apostolos prius quam gentes docere aggrederentur, diuinitus imbutos omniū facultate linguarū,

Act. 18.

Plus momenti in sanctimonia est quam in doctrina.

Peregrinæ linguæ addiscendæ studium.

Bb Præ-

Præcipue optabat omnes ingenti animorum seruandorum cupiditate flagrare, nunquam vt eius rei prætermitterent occasionem, sed auide arriperent vrgerentque. In Neophytorum verò salutem atq; institutionem strenue iubebat insisti; infantes baptismo expiari, pueros erudiri catechismo, & ante omnia baptizandis infantibus in curiam vitari, obliuionemque præcipiens; vt quãtum humana ope prouideri posset, nemo prorsus periret sine baptismo, vnico puerilis ætatis auxilio. Suadebat quoque vt verbis rebusque Neophytos conciliantes sibi, studerent ab eis parentũ loco diligi, colique. Sic enim natura comparatum esse, vt amor omnia æqui bonique consulat: nihilque sit amanti difficile. Quocirca in nouis Christianis excolendis, non fortius, quam perseuerantius eorum perferrent vitia, infirmitatem sustinerent, frugemque sementis factæ, laborum que (quamuis ferę spei) fructũ velut boni Christi domini agricolę expectarẽt: haud ignari, Qui seminant in lacrimis in exultatione messur os. Quod si talibus initio Christianis non vterentur quales expeterent, ita se cum ijs gererent, vt cum improbis filijs boni parentes: Deique benignitate freti qui hominum mentes suo demum tempore ad bonam perducit frugem, non diffiderent eos aliquando tales fore, quales optarent. Proinde nunquam desinerent illos omni studio colere, præsertim cum Deus communis omnium parens quamuis læsus a nobis, benigne tamen omnibus facere non desistat. Iam cum veteribus Christianis multum temporis esse conterẽdum negabat, ne frauderentur noui. Quod si officiosi illorum congressus vitari nequirent, at sermones inferendos

Perseuerantia in excolendis hominibus.

Psal. 125.

Inania officia quomodo eludenda

dos de rebus diuinis, atque ad animorum salutem pertinētibus: vt aut pijs exculti monitis pau latim fierent meliores, aut certe colloquiorum se ueritatem auersati nostrum nos negotium agere sinerent in instituendis Neophytis. Exiguos verò fructus cum hominum approbatione, maximis fructibus cum aliqua vel minima offensiuncula potiores ducebat. paruos quippe fructus cum vir tutis exēplo perceptos, & diuturnos esse & semper augeri; contraque ingentes offensione hominum vitiatos paulatim corrumpi atque interire. Itaque eos iubebat aduersus omnes facilitatem ac demissionem adhibere, pacem vt ait Apostolus cum omnibus hominibus habentes; contentionesque maxime cum religiosis viris ac sacerdoti bus omni ope vitantes. Et simul præcipiebat, ut facilitatis magis quam grauitatis memores hilari lętoque vultu exciperent omnes: neminemq; omnino aspernarentur, ut omnes Christo lucrifa cerent. Dictitabat etiam quod boni uirtus non pariat, humanas artes haud quaquam parituras sine uirtute. Proinde cauerēt diligenter, ne peruulgata hominum uia dignitatem atque honorē aut appeterent, aut appetere uiderentur; neu suis dictis factisue ad humanam potius, quam ad diuinam tenderent gratiam. Veram vtique autoritatem egregiæ virtutis comitem non hominum donum esse, sed Dei. Itaque si quando homines ipsi per se humanis artibus (omisso cælesti præsidio, germanaq; virtute) quærant autoritatem, diuino cōsilio fieri vt eam parare dum student, funditus perdant. Ne scilicet vilia sint hominibus dona cælestia, sed haud secus, quam par est, expectentur è cælo. Nam quibus in diuinarum rerum

Rom. 12.

procuratione, hominum gratia, quam Dei potior fit, eos non tam diuinum honorem ſpectare, quã ſuum. Verum ſacrilegam illam ambitionem demum in ipſorum ignominiam, exitiumque erupturam. Itaque ſibi quiſque prima eſſet cura, ſuũque animum ſumma vi excoleret; deinde in alienorum culturam animorum verteret curas. Neque enim alienæ ſaluti conſulturum qui ſuam negligeret: neq; memorem fore aliorum, qui obliuiſceretur ſui. contraque facile euenire, vt cui ſua ſalus cordi eſſet, eius cura in aliorum quoque redundaret ſalutem. Quocirca nullum diem rerũ diuinarum meditatione, & conſcientiæ examine uacuum ſinerent prętererire, & quotidie ecquid in diuino obſequio deliquiſsét, ecqua in re ſuo officio aut diuinis defuiſſent conatibus, reputarent: ſecumque cum ſuis mentibus circumſpicerent, quam multa per eos Deus ipſorum vitio efficere deſineret potius, quam quid per ipſos efficeret. Alterum enim modeſtiæ abſolutæque virtutis incitamentum eſſe, alterum ſuperbiæ, vecordiæque diuina facta ſibi vindicantis: qua enimuero non aliam peſtem perniciofiorem pijs hominibus reperiri. *Puerorum educatio.* Puerilis porrò ætatis educationem præcipuum opus exiſtimans, monebat vt Chriſtianam doctrinam puerorum gregibus, quoad eius fieri poſſet, per ſeipſi traderent, nec intermiſſo tã frugifero opere, neque alijs commiſſo. Ceterum neminem puerorum offenderent, irritarentue, ſed *Epheſ. 6.* ad veniam faciles in leuioribus noxis conniuerent, remittentes minas vt monet Apoſtolus: quo ſcilicet timida ætas alacrius ſalubrem capeſſat diſciplinam.

Aduerſus Magiſtratus Prępoſitoſque Eccleſiaſticos

sticos moderatione tenderent modestiaque:neq; ullis quamuis ingentibus eorum delictis atq; iniuriis lacessiti cum eis ullo modo susciperent simultates. ferendo enim & dissimulando magis quam obsistendo superiores uinci;si minus ut suã ipsi corrigant uitam,at certe vt rem Christianam minus impediant. Quocirca eos quasi suorum conatuum,ac laborum patronos, in fructus,emolumentique partem uocarent,quicquid boni perceptum esset, id illis,secundum Deum,acceptum referentes ita demum Christi vineæ operarios. plus adiutorum defensorumque (si forte verbo. aut facto ab aliis violarentur) aut certe minus.aduersariorum habituros. Iam autor erat benignitatis, humilitatisque ministeria,non minus sæpe quam libenter,exsequendi:in valetudinariis,publicisque eius custodiis ægros ac uinctos officijs pietatis, corrogataque stipe, subleuandi; sed ita vt simul corporibus animisque curandis opera præberentur,inimicitias sedando, odia restinguẽdo,tollendo lites,dissidentes ad pacem,atq; amicitiam adducendo.His quippe caritatis officiis diuinum amorem in animis nostris accendi, aliorũ animos ad similia excitari facta:Dei seruis ad rei Christianæ propagationem, plurimum accedere fidei autoritatis. Præcipue uerò temere obloquẽtium rumores contemnerent, qui sæpe timidorum conatus frangunt,atque debilitant. Extat de ea re egregium præceptum P. Gaspari traditum, ,, quod tale est. Si tibi pia ministeria obeunti, ut ,, fit, obtrectent improbi;de illorum uocibus non ,, magnopere laborabis: ne quis animaduertat, te ,, homuncionum vocibus a Dei obsequio absterreri ,id uerò laborabis, Nam quicunque talibus in ,, rebus

Misericordiæ opera.

Obloquentium sermones contemnendi.

,, rebus falsam infamiam sermonesque hominũ ex-
,, timescunt, mundi verius quã Christi milites sũt,
,, utpote quos humanus respectus magis moueat,
,, quam diuinus. Ad vltimum illud tibi antiquissi-
,, mum esse uolo, ut memor te Societatis IESV
,, membrum esse, omnibus in factis dictisque tali
,, capite & corpore dignus existas.

Hisce ex monitis facile apparet, non modo quã sedulo serioque Franciscus socios exemplis pariter & præceptis, ad omnem prudentiæ ac sanctitatis excoleret laudem; uerumetiã quam ualde omnibus in rebus Xauerij & Ignatij sẽsus inter sese cõgruerent. quippe cum eadẽ eodem tẽpore (etsi infinito propemodum locorum interuallo disiuncti) Ignatius in Italia Sociis præciperet, Frãciscus in India. Sed uidelicet unus atq; idẽ spiritus illa utriq; dictabat, utrobiq, Societatem ad certã formans disciplinam: cælestemq; ambobus prudentiã inspirans. Nihilo autem prudentior Xauerius in præcipiendo, quã in regendo fuit. Quippe vbicumq; locorum esset, a Prępositis Societatis subinde omnibus de rebus certior fieri uolebat; cunctisq; incõmodis non secus medebatur, ac si adesset præsens. Nam discedẽs imperabat eis, vt ad se certis temporibus litteras mitterent, quibus litteris sociorum, tum ueterum tum recentiũ numerũ, genera, facultates exponerẽt; nimirũ quibus virtutibus præditi, quibus doctrinis & artibus exculti, quibus addicti ministerijs, quas ad res maxime nati aptique viderẽtur; quæ in unoquoque cupiditas conseruandorum animorum emineret, quos quisque ferret fructus, quibus urgeretur angoribus, quibus molestiis ac morbis tentaretur, premereturque. Demum (adeo in rebus etiã minimis

Xauerij prudentia in rebus omnibus sui muneris cognoscendi

minimis attentus erat, ac diligēs) de domesticis famulis, ac seruis, de ære alieno, talibusq; rebus fieri se iubebat certiorem. Deque singulis vel personis vel rebus, vtcunque res posceret, per litteras præcipiebat. Nec mandasse contentus, quid facto opus foret, simul imperabat Præpositis, vt ad se quamprimum scriberent, an sibi quisq; mādata curasset, vt scilicet hoc illis imperium cuiā acueret exsequendi mandata. Ceterum etsi vltimas Orientis terras perlustrans in barbararū gentium conuersionem incumberet totus; tamen immensa Oceani spatia remēsus socios suæ fidei creditos identidem reuisebat, ratus sibi pro suo duplici munere partiendas curas, vt sic adesset alienis, vt non deesset suis. Singulari vtiq; industria ac virtute perfecit, vt si spectes quantum Christi cultum propagauerit, nullum ei spatium de Societate cogitandi fuisse; Sin autem quantopere Societatis res curarit consideres; nihil aliud aut egisse, aut agere potuisse videatur.

Soletter exigit imperata.

FINIS.

Vidi hanc vitam P. Francisci Xauerij a P. Horatio Tursellino Societatis Iesu scriptam, & nihil in ea iudico esse contra fidem, & bonos mores, sed potius esse valde vtilem & magnæ ædificationis.

Ioannes de Sa

Idem ego sentio

Ioannes Azor

Idem ego sentio

Emanuel Rodericus

Ego Claudius Aquauiua Societatis Iesu Præpositus Generalis historiam hanc vitæ P. Francisci Xauerij tribus Societatis nostræ Theologis commisi videndam, qui omnes cum eam approbauerint, probo etiam vt possit imprimi, si ita placuerit Reuerendiss. D. Vicegerenti, ac Reuerendissimo Patri Magistro Sacri Palatij. Datum Romæ die 8. Augusti 1592.

Claudius Aquauiua Prepos. Gen.

Ego Bernardinus de Agorreta iussu Reuerendiss. Patris Bartholomæi de Miranda Sacri Palatij Magistri, legi quatuor libros Patris Horatij Tursellini Societatis Iesu de Vita Patris Francisci Xauerij, & censeo omnia in eis contempta, fidei catholicæ consona est, legentibusque maxime vtilia futura esse ad illorum, fidem, deuotionē & pietatem excitandam. Datum Romæ die 22. Septembris 1592.

F. Bernardinus de Agorreta.

